УКРАЇНСЬКО-РУСЬКА БІБЛІОТЕКА

ТОМ ТРЕТИЙ.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКА БІБЛІОТЕКА
ВИДАЄ ФІЛЬОЛЬОГІЧНА СЕКЦІЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА
ТОМ III.

ПИСАНЯ
ОСИПА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ПЕРШЕ ПОВНЕ І КРИТИЧНЕ ВИДАНЄ.

Тому третого перша часть А.

Щож тая людзка доля зависима
Від примхи ~~[illegible]~~ других примх!... Й се будую
Цілий мій гордий ~~и завзятий~~ многоважний плян
На легкоумстві сего ~~бурня~~, ~~а плян~~ + легкоума,
~~Котрий над моєв долев се рішит~~
А він ~~[illegible]~~ на раз ся витверізує.
~~и пнется у розумнаки!~~ Неначе чудо сталося
~~Розумні [illegible]~~. — А ба!...
Тепер тобі ~~[illegible]~~ вже ~~не поможе!~~ вже й чудо не поможе
Тепер ти мусиш — дякувать Гріхні —
Гуляти так, як я тобі заграю,
Бо ти вже в сітці, льве мій молодий,
И скоро приведу тобі и тигра
Старого на арену, де значит:
Ти або він! — але беспечно він,
О що я постаравсь на кождий спосіб. /
А як старий той тигрис = воєвод

Відбитка автоґрафу А. третої редакциї Федьковичевого „Довбуша“.

Відбитка автографу А. третої редакції Федьковичевого „Довбуша".

В. 3118/
3. 1А

ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

ОСИПА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

З перводруків і автоґрафів видав

Др. Олександер Колесса.

ЛЬВІВ, 1906.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

Srbok.

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 36646

10054/3 1A

Осип Юрій Федькович

Осип Юрій Федькович

ПЕРЕДМОВА.

Фільольоґічна секция Наукового тов. ім. Шевченка, укладаючи загальний плян видання творів Федьковича, призначила третий том на драматичні твори. Редакцию перекладаних драм обняв др. Іван Франко, а ориґінальних — др. Олександер Колесса. „Драматичні переклади О. Ю. Федьковича“ появили ся як том IV. „Українсько-руської бібліотеки“, видаваної фільольоґічною секциєю Наукового тов. ім. Шевченка, а як друга часть III-го тому писань О. Федьковича. Першу частину третого тому заповнюють ориґінальні драматичні твори. З огляду на велике число і значні розміри ориґінальних драматичних творів, треба їх було поділити на дві книжки, так, що сей том писань Федьковича має сиґнатуру III, 1. А. — дальший: III, 1. Б. В обох частинах задержуємо окрему паґінацию. До першої книжки сего тому входять ось які твори: „Так вам треба“, три редакциї „Довбуша“, і перерібка з Шекспіра: „Як козам роги виправляють“. До другої книжки ввійдуть твори нїгде ще не друковані, т. є.: дві редакциї „Керманича“, „Запечатаний двірник“, „Сватаня на гостинци“, дві редакциї „Хмельницкого“, і „Dowbusch“ написаний нїмецькою мовою.

Перший драматичний твір Федьковича „Так вам треба“ — зберіг ся лише в перводруку. Хоч К. Горбаль, редактор „Ниви“, в якій була надрукована ся „Игрaшка“ — „не заборонював місця в своїй часописї працям писаним місцевими говорами“, то все таки він очевидно поправляв мову Федьковичеву „на лад український“. Не переховав ся до нашого часу ані автоґраф, ані перводрук перерібки сего драматичного твору Федьковича, про яку згадує автор у своїому листї до К. Горбаля з д. $^{15}/_{5}$ 1867. р. Про се говоримо докладнїйше у приписці до „Фрашки“ „Так вам треба“.

Другим з черги, в хронольоґічнім порядку, драматичним твором Федьковича є перша редакция „Довбуша“. Се мала бути „дивоглядия“ в пятьох зводах. Лист Федьковича до Горбаля з д. $^{15}/_{5}$ 1867. р. говорить нам, що того року був уже готовий перший акт найдавнїйшої редакциї „Довбуша“, якої два перші акти появили ся аж два роки пізнїйше. Автоґрафу сеї першої редакциї „Довбуша“ не маємо. Однак редакциї „Правди“ завдячуємо, що перводрук стоїть очевидно близько до затраченого автоґрафу. Докладнїйше показуємо се у відповідній приписці.

Друга редакция „Довбуша, траґедиї в пятьох дїлах“ — була написана в першій половинї 1876. р. Того таки року появила ся вона окремою відбиткою з буковинського альманаха „Руська хата“, що вийшов пізнїйше, з датою р. 1877. Автоґраф сеї редакциї не повний. Бракує в ньому 7 кінцевих сцен першого акту і майже 4 сцени другого акту. Затрачені сцени репродукуємо з перводруку, — всї иньші друкуємо з автоґрафу, зазначуючи всї ріжниці між автоґрафом а перводруком. Докладнїйший опис автоґрафу даємо у відповідній примітцї на кінцї сего драматичного твору. Тут згадаємо кілька слів про правопись сего автоґрафу. Правопись другої редакциї „Довбуша“ фонетична, зближена в деяких точках до т. зв. „Кулїшівки“, а в деяких від неї відмінна. Автор не вживає знаку ъ;

знаку **ь** вживає він до означеня мягкости співзвуків. Знак **і** віддає у автора а) звук **і** (б) нпр. мій, гірска (стор. 16. автоґр.); б) звук **йі** (ї) н. пр. шляхоцкої (24.), людоїдами (24.); в) звук **ьі** (ї) н. пр. скелі (16.), оселі (16.), діло (18.), бесіда (24.), послідне (24.), всі (116). Деколи, особливо на початку слова або складу вживає Федькович знаку **ѣ** до означеня звука **йі** н. пр. з'ѣде (24.), ѣдуть (26.), ѣде (60.). Сполученя: співзвук + **ьо** та **йо** віддає автор при помочи знака **ё** н. пр. слёзи (16.), полёваню (60.), пеколноёв (26.), кровёв (60.). Сполучник **і** висловлює автор при помочи знака **и**, зазначуючи фізіольоґічний характер сего звука зближеного до **и**; н. пр. кровавий и порубаний (81.); той знак кладе він часто і на початку слова: н. пр. Иван (81.), иде (81.), искри (98.), имя (116.). Такий спосіб писаня має своє діялєктольоґічне значіне і ми задержуємо його так, як і иньші фонольоґічні прикмети мови автора. Співзвука **ґ** уживає автор переважно в чужих словах, н. пр. траґедия, Лаґадин.

Трета редакция „Довбуша" написана в 80-их роках не була ще ніде надрукована. В її наголовку читаємо: „траґедия в 5. ділах, написав а вітак зовсім на ново переробив Ю. Федькович". Маємо два автоґрафи сеї редакциї „Довбуша", які означуємо сиґнатурою А і Б. Де у приписках не подано сиґнатури автоґрафу, там треба мати на думці автоґраф А. Перші два листи автоґрафу А, де приміщений наголовок і спис дієвих осіб, переховали ся в двох текстах, які означуємо сиґнатурою А (а) і А (б). Докладний опис автоґрафів подаємо у примітці на кінці драми.

Правопись автоґрафів третої редакциї „Довбуша" така сама, як другої редакциї. Так само вживає він букви **і** та **и**; так само послугує ся часом буквою **ѣ** до означеня звука **йі**: ѣду (А. 11.), з'ѣде (А. 16.); людоѣдами (Б. 14.), Стаѣ (Б. 13.), плаѣ (Б. 95.); так само вживає **ё** до означеня сполученя: самозвук + **ьо**: полёвати (А. 13.; Б. 12.), у слёзах (Б. 21.).

Між першою а другою редакциєю „Довбуша“ бачимо більшу ріжницю, ніж межи другою а третою. В „дивоглядї“ цїлий засновок иньший. В нїй є героєм Василь Довбуш, — тим часом, коли в другій і третій редакциї головною особою є його син, Олекса Довбуш. Однак і між другою а третою редакциєю є значні ріжниці. Бачимо їх так у самім ході драматичної акциї, як і в порядку та укладї поодиноких сцен, у веденю монольоґів та дияльоґів і їх розмірах. В послїдній редакциї рахував ся автор більше, ніж у попередних, із вимогами сценічними. З тої причини трета редакция відзначує ся більшою ядреностостию, як попередні, і розмірною короткостию, — так, що числить лиш 1700 рядків.

З огляду на вказані тут ріжниці та з огляду на значне число автоґрафів, із котрих особливо автоґраф А третої редакциї містить у собі дуже богато поправок і перерібок, — показалось річию невідповідною і майже неможливою — стягнути всї три автоґрафи другої і третої редакциї в оден текст із примітками під текстом, хоч в автоґрафах тих можна віднайти цїлий ряд анальоґічних уступів. При такій кумуляциї обох редакций вийшов би не в міру великий і замотаний апарат під головним текстом, що не давав би нам ясного погляду на цїлість композициї обох редакций. Таким способом і вийшла признана фільольоґічною секциєю потреба друкувати усї три редакциї „Довбуша“ окремо.

Окрім обговорених тут — знаємо ще одну рукопись Федьковичевого „Довбуша“; однак вона не є автоґрафом, але копією із автоґрафу Б. третої редакциї. Копія ся, споруджена для репертуару українсько-руського народного театру, зберігає ся в театральній бібліотеці тов. „Руська Бесїда“ у Львові. Перед текстом сеї рукописї наклеєно письмо дирекциї поліциї у Львові з д. 5. жовтня 1888. р. де зазначено, які уступи і вислови Федьковичевої драми намістництво сконфіскувало і заборонило виголошувати на сценї тодїшного театру під дирекциєю Біберовича та Гриневецкого. Письмо се

і сконфісковані уступи подаємо у кінцевій приписці. Четверту редакцию становить н і м е ц ь к и й т е к с т „Д о в б у ш а“. Згідно з ухвалою секції буде він надрукований при кінці тому, після драматичних творів, писаних мовою українсько-руською.

Для точнійшого перегляду помістили ми усі редакції „Довбуша“ поруч себе, хоч між поодинокими редакціями припадає час написаня деяких иньших драматичних творів Федьковича. До таких треба зачислити твір: „Як козам роги виправляють, фрашка в одній відслоні, вільно за Шекспіровою драмою: „Як пурявих уговкують“ — написав Ю. Федькович.“ Ся фрашка надрукована була у „Правді“ з 1872. р. Належить вона так, як і „Запечатаний двірник“, що є перерібкою із Равпахової комедії, до творів навпів оригінальних. Оба сї твори становлять ґрупу перехідну між перекладами, а творами оригінальними. З огляду на льокалїзацию і націоналїзацию запозиченої теми ухвалила секция друкувати обі сї „фрашки“ між оригінальними писанями Федьковича. „Як козам роги виправляють“ — се зовсїм свобідна перерібка Шекспірової комедії: „Taming of the shrew“, написаної коло 1596 р. Федькович взяв із Шекспіра лиш драматичну тему та деякі епізоди, оброблюючи їх зовсїм самостійно. Пять актів Шекспірової комедії стягнув Федькович у одноактівку. Ріжні місця, де відбуває ся драматична акция, приневолили Федьковича поділити свою фарсу на 6 коротких „сходів“, що є в дійсности не т. зв. сценами, а відслонами. Но при схожість головних мотивів сюжету помічуємо таку велику ріжницю між Шекспіровою комедиєю, а Федьковичевою фрашкою, яку бачимо між житєм італійських дворян та міщан кінця XVI в. (подія відбуває ся в Падуї та в сїльскім дворянськім домі) — а житєм сучасних буковинських селян. Федьковичева „фрашка“ стрінула ся з різким осудом Драгоманова. В статї „Il movimento litterario ruteno in Russia e Gallizia“ (Правда“ 1873, 552) читаємо: „Федькович... або пише драми без усякої

реальної гадки („Довбуш"), або такі парафрази чужосторонських композицій, як его фрашка (buffonata) на темат Шекспірового "уговкування химерної" — у котрій руський автор перегонив грубий гуморизм XVI. в. поза всї границї правдивости.

Анальоґічну думку висказує др. Іван Франко у переднім слові до Кулїшевого перекладу „Приборканої гострухи" (Львів 1900, ст. XIV.). Живе з'ображенє побуту заможних селян із буковинських низин і пластичність у малюнку деяких із виведених осіб, нпр. богацького парубка Василя — не позволяє нам прилучитись до згаданих поглядів М. Драгоманова та Ів. Франка.

Початок сего Федьковичевого твору переховав ся лиш у перводруку — дальшу частину маємо також у автоґрафі, якого опис подаємо на иньшім місцї. Правопись сего автоґрафу подібна до правописї иньших автоґрафів Федьковича. І тут вживає він доволї часто букви ѣ в таких сполученях, як: моѣ стор. (1.), такоѣ, тоѣ (1.), твоѣ (2.), поѣзд (3.), ѣм (5.), прианахтемскоѣ (7.), чортовоѣ (7.). Автор задержував в автоґрафі ъ, яке всюди опісля поперечеркував.

Метод видання тексту такий самий, який був пояснений у передмовах попередних томів. Задержуємо і тут всї неконсеквенциї правописні, і взагалї всї такі прикмети тексту, що можуть мати диялектольоґічну вартість.

До сего тому долучуємо репродукцию одної з фотоґрафій Федьковича і відбитку автоґрафу, уступу взятого з третої редакциї його „Довбуша".

Кождий аркуш сего видання переходив 4, 5, а часом і 6 коректур. Першу коректу читав Михайло Павлик, сїм перших аркушів третої коректи читав др. Володимир Коцовський, а дальші проф. І. Кокорудз. Другу, четверту а часто і пяту або й шесту коректу читав підписаний редактор. Коли лучили ся ще деякі похибки, то нехай редактора оправдає ся обставина, що він, приготовлюючи рукопись до друку і читаючи ті самі тексти у пер-

водруках і кількох автографах, так освоїв око і память із текстом, що при найпильнійшій увазї не міг устеречи ся від недогляду. Друкарські похибки, які подаємо при кінцї сеї книжки, відмітив проф. В. Білецький.

Ся половина тому дає читачам драматичні твори переважно знані вже з давнїйших публїкацій. Для молодших ґенерацій, для яких недоступні давнїйші видання писань Федьковича, і сї твори будуть становити новість. Трета редакция „Довбуша“ являє ся в друку перший раз.

Друга частина сего тому буде в цїлости новостию: буде вона містити самі такі драматичні твори буковинського поета, що нїде ще не були надруковані. Але й ся перша половина має чим промовити до серця й до уяви читачів.

Поруч дрібнїйших і слабших „фрашок“, як: „Так вам треба“ та: „Як козам роги виправляють“, — в котрих, хоч рідко, також місцями пізнаємо „ex ungue leonem“, — бачимо удраматизовану тему, вилелїяну протягом довгого ряду лїт під серцем поета: — се його „Довбуш“. В ріжних часах повертав Федькович до сеї теми в ріжнородних своїх поезиях лїричних та епічних („Довбуш“ I т. стор. 84; „Недуг Довбуш“ I. 401; „Дзвінка“ I. 403; анальоґічні нїмецькі поезиї). Вкінцї постановив він впровадити свого любого Довбуша до найвисших, в його розумінню, хоромів поетичної творчости, до поезиї драматичної. Постановивши „ударити чолом найнеприязнїщі з усїх муз: ті ревнівливі драматичні музї“ (III. 1. A. 168.), поет відчував трудности своєї задачі. Він тямив добре, що „не оден уже лїрик на таких поклонах вязи собі скрутив!“ Але Федьковича вело туда його поетичне призване: „Поет у лихого пана служить і мусить єго волю волити!“ Він надїяв ся, що йому удасть ся „жертвов чимало тих рік свого віка“, які автор присьвятив сїй темі, — „прегорду богиню хоть на стілько ублагати, аби хоть одного того мого Довбуша білому світу появити! Я більше не хочу!“ (Пор. пе-

редмову до другої редакції „Довбуша“ з 1876. р. III. 1. А. стор. 168.).

Горда драматична богиня не дуже привітливо глянула на дарунок, який приніс їй поет у формі „Довбуша“. В драмах на сю тему вирнули різко усі блискучі прикмети таланту поета, але й усі хиби його письменської манери, всі основні мотиви його нешироκого сьвітогляду.

Гуцульського ватажка обснував Федькович срібними нитками своїх мрій та поетичних видумок, прикриваючи ними густо відривки народної традиції. З особою сего гуцульського героя сплів він вандрівний мотив про містичного лицаря, що прокине ся колись з довговікового сну і виведе свій нарід із неволї. Сю тему драпує він фантастичними вимислами про Лада-Дажбога (пор. передмову до другої редакції „Довбуша“ III. 1. А. стор. 167), — оспівуючи її в своїх поезиях, як „Король гуцул“ та в баляді вставленій до мельодрами „Керманич“ локалізує її та приміщує на Сокільскім верху над Черемушем — і сполучує її в своїх драмах із утвореною ним самим поетичною леґендою про громовий топір в руках Довбуша. Сьмілий гуцульский „калфа“ окруженый прикрасами народної леґенди, виростає під пером автора на містичного героя, з яким звязана доля усїх гуцулів.

Чи справдили ся ті надії, які привязував автор до сего драматичного твору, переробляючи сю тему тілько разів із тою великою пильностию і дбалостию, яку можуть читачі порозуміти, заглянувши до духової робітні поета, куда ведуть нас репродуковані в сій книжці автоґрафи? Чи справдили ся ті надії, які привязувала тодішна наша суспільність до кождого нового твору свого визначного письменника?

На сцені Федьковичеви не поталанило. З причини хиб сценічних пішов його „Довбуш“ по перших пробах до театрального архіву, де спочиває й до нинїшного дня. Читаюча публїка приняла перші дві редакції „Довбуша“ також доволї холодно, — критика, напр. в особі Драгоманова — скептично.

Однак які-б і не були хиби та недостачі Федьковичевих драм на тему Довбуша, у самім засновку, драматичній техніці та артистичній композиції, — не дасть ся заперечити, що поодинокі епізоди, поодинокі образи і сцени овіяні подихом великого поетичного таланту. І деякі частини монольогів та дияльогів, що як удари молотів у звучну крицю, вдаряють силою вислову, — і сам герой популярної народної пісні й леґенди, сповитий містицизмом, — і сумрачний фаталізм та трагічна ананке, що мов громова хмара зависла над виведеними автором особами, — і такі сцени, як розмова гірської цариці із змиями, яких не повстидав би ся й Ґер. Гавптман, — і в загалі богата фантастична сценерия та містична закраска сих Федьковичевих драм — усе те дише оригінальностию та сьвіжостию, — а деякі з тих елемснтів набирають тим більшого значіня і примани особливо в часах, коли на ново проломлюють ся до европейської поетичної творчости могутні филї романтизму. На підкладї сучасних літературних стремлінь заграють деякі частини сих давних Федьковичевих творів промінем нових красок, нової принади.

Олександер Колесса.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И

ЗМІСТ.

	стор.
Передмова	IX—XVII
Так вам треба	1
Довбуш, перша редакция	32
Довбуш, друга редакция	163
Довбуш, трета редакция	285
Як козам роги виправляють	411

СОДЕРЖАНИЕ.

Предисловие . . . . . стр. IX—XVII
Так вам треба 1
Дождик, первое решение 83
Дождик, другое решение 185
Дождик, третье решение 285
Як нозам весь виправляють 411

ТАК ВАМ ТРЕБА!

ТАК ВАМ ТРЕБА!

Играшка в одній дії.

(З музиками, танцями, співанками).

ДІЄВІ ОСОБИ:

МАРФА, удова.
КАТРЯ, ОЛЕНА — її дочки.
ІЛЛЯ ХРЕСТИК, МІГАЙ ДУЧАК — капралї при инфантерії.
ФЕДЬ ДАРАДУДА, війт, Марфин сусїд.

Вітак: парубки, дівчата, жінки, баби. — Сучавський калугор. — Циган з скрипкою. — Орендарь.

Село Мамаївці на Буковині. — Річ ведет-ця на гостинці, перед Марфиною хатою.

ПЕРША ЯВА.

(Гостинець, при гостинцеві Марфина хатка на подвірю, при воротах густий корч. — За сценою чути скрипку).

Хрестик з Дучаком співають:

Гей, орле, орле, сивий соколе,
Чи не бував ти в нашій стороні?
Чи не чував ти о якій новині?
Гой, чи не тужить дівчина к' мині?
Ой тужить, тужить, в ліжечку лежить,
Правою ручечкою сердечко держить,
Коло неї мати, як тиха вода:
Не жури ся, доню, — ти ще молода. —
Гей, орле, орле, занеси їй вість:
За годину, за дві — буде милий гість! —

Хрестик з Дучаком (виходять на сцену).

Хрестик (хоче з Дучаком прощатись).

Тепер же, брате, камрате мій годний,
Бувай здоровий. — У войськовім стані
Немає батька, немає там нені,
Пожалувати, любе — щире слово
Заговорити, серце розпитати
Про його горе... ох — ох милий Боже!...
. . . . . .
Або, як жаль, та царські пани, муштри
Здоровя озьмуть — підеш до шпиталю —
Сестричка-ж прийде водиці подати —
Або головку болящу звязати

Легеньков ручков? — Ох ні, ні, ні, брате! —
Коли камфотер змилует-ця — дати
Ложку водиці, а ні —. й так сконаєш —
Боже наш, Боже! . . . . . .
Але то за щасттям —
За щасттям ходить, хоть де — так и в війську, —
Де-котрий служить — казав би — сердешний
Світа не має, такий чужениця;
Ходить, мов блудить, — ні сам не говорить,
Ні другі браття його не займають,
Хиба на варті до темної нічки
З ясними зорі розмовит ця — тільки
В нього и мови. — Зіроньки погасли
Фрайтер злюзує — а він знов німів. —
Де-кому лїпша знов доля судилась
В Господа Бога. — Коли в його серце
Обгорнуть туги, або жаль за домом
Єго, мов чорна гадина, стинає:
То він наверне щиру тобі душу,
Що и за батька, и за маму стане,
В тузї розважить, в пригоді не лишить,
Над твоїм горем и собі заплаче,
А як загинеш — нову домовину
Тобі утеше, висипле могилу,
Ще й крест покладе... а в неділю вранцї
Піде на цвинтарь — нищечком поплаче —
Хрест поцїлує — молитви зговорить —
За твою душу . . . . . .
О брате мій, брате —
И ми так жили. —
Ми хлїб не дїлили, —
Нас камераття не чули нїколи,
Щоб ми сказали: нещасная доле,
Або — що тяжко. — Нам не було тяжко...
Нам було легко — бо страдали разом. —
Двом и вмірати лекше из собою —
Бо серце знає, шо не — сиротою!

Дучак.

Илашу, братїку: не говори так сумно, бо — ей Богу — заплачу. — (Утираєт-ця). А я не плакав, ще від коли в війську. —

Хрестик.

Коли-ж бо я тебе сам видїв, як ти плакав. — А знаєш, коли мене за фельфебра Хаскиля хотїли пан капітан до штокгавзу? — А видиш, як я тебе зловив?

Дучак.

А ти не йдеш зо мною далї? — Таже минї здаєт-ця, що ти з Лужан а не з Мамаївцїв? — Не казав ти минї сам, що ти з Лужан? —

Хрестик.

Воно так, — але — я тобі ще и не розповідав мабуть; — от — два роки тому, як машерували ми з Черньовець до Италїї. — Першу стацию мали тутки в Мамаївцях, — а мене дали на кватирю в оцю хатку, до одної бідної удови; в тої удови є дві дочки: Катря та й Олена. — От з тою Катрею я спізнав ся. — Боже милий, що то за дївчина! — не дївчина, але ангіл — кажу тобі. — Колиб ти її пізнав, то сам сказав би, що по над неї не має вже в світї. — Як-же я йшов від їх — то вона минї дала слово, та й присягла ся на душі на тїлї, що мене ждати ме. А я хочу тепер умисне повернути, щоб довідатись, чи справдї воно так. — Коли — то будеш ласкав сеї осени до мене в дружби. — А тим часом, камрате — (хоче з ним прощатись).

Дучак.

А пожди-ж, брате, от що минї впало на думку. — Коли ти по правдї гадаєш тут брати — то лїпше було-б, що-б ти в перед довідав ся — як та й що. — Бо хто знає: — може дївка вже віддана, а може кого иншого собі вже сподобала — дївочі, як то кажуть — швидкі очи, — як же ти увійдеш у хату, то або сорому наберес-ся, або жалю не збудеш. — А так лїпше: ти сховай ся там у корч, а я тут

ждати му, доки хто с хати не вийде. — Таким способом я їх зараз розуму стребую. — Уздримо, що добре — ми тоді в хату, а ні — того цвіту по всім світу. — Добре я кажу?

Хрестик.

Ще ти мині не добре казав би! — Але — братчику — як доведет-ця, що вона мене не забула, моя голубка, що вона мене вірне дожидала, що вона мині жичлива, як давно — що тогді буде! —

Дучак.

Або-ж я тобі не казав, що тогдї буде? — Возьмемо собі бочку пива, скрипку маємо, парубків скличемо: справимо тобі такі запоїни, щоби сім рік мамаївські хлопці згадували! — Чи як кажеш?

Хрестик.

Ну — то я йду хиба ховатись. — Але ти, братчику — щоб її не налякав дуже — братчику! — не забудь же, братчику! — (ховает-ця).

Дучак.

Гайда-гай!! — (Грає та й приспівує).

Гей у полї край дороги
Стоїть камінь маймуровий —
А на тому камінчику
Сидить хлопець чорнобровий.

А помежи гороньками
Сходить місяць з зіроньками —
А ще вище підлїтає
Сивий сокіл з вірлоньками.

Ой летить же він, летить,
Та й крилоньками блудить —
Гой так тяжко, гой так нудно —
Як хто кого вірне любить!

Як хто кого вірне любить?! — Цур йому! що оце: як хто кого вірне любить?! — Оце мабуть кохання? — а вже-ж! — але що воно є таке — те

кохання? — я чув від одної Таліянки, що воно є — и солодке, як мід, и гірьке, як полин — гм! — воно мабуть ні солодке, ні гірьке, але — дурне, бо якби розумне, то люде такої небилиці не плели-б. Бо хто-ж видів або чув у світі, щоб було що разом и солодке и гірьке? — Але — скажіть мині, люде добрі, чому я ще ніколи не кохав ся? — и малим був — не кохався, и погонич був до волів — не кохався, и підпарубочив — не кохався? — Я раз питав ся Італіянки, чому оце, а вона мині казала — що дурне може! — вона мині казала, що тому, бо я не вмію по таліянськи говорити. — Або Хрестик ліпше може уміє, як я? — От брехала та й тільки. — Але тепер — пехай же буде що буде — мушу вже сам закохати ся, щоб предці тої штуки доконати в світі, що то є, те враже кохання. — Тфі — пек йому! — я з новою зицирреглямою тілько собі голови не клопотав, що теперь з тим коханням! — Може воно — — але ну — не кажу вже нічого, доки сам не спробую. — (В хаті двері рипнули). Ага, хтось иде! — будете зараз нової практики знати. — Ге-ге. Хрестик! — а як тобі тепер здаєт-ця, небоже? — десь душно! — гірше мабуть як на зицирці, коли бувало наш пан обершт збісноватіють, та стануть нас гонити тими полями коло Майлянду, чи що. — Терпи, небоже. — було некохатись.

(Олена виходить з коновками по воду). Ех, що за дівчина!... ну: коли оце Хрестикова, то вже ані раз йому не дивую ся, сердешний. — — —

(Олена стає серед подвіря, кладе коновки на землю, а сама бере собі квіток с подолка, та заквітчує ця поволі). А яка собі чепурна! — ну: коли в Мамаївцях усї дівки такі, то мині навіть нема чого до Лужан и трудитись?! — А подивіт-ця но, панство, що то там за ножечки? — Сто тисяч її ма з її ніжками такими білими та круглими! — О — о — — та й ще й усміхаєт-ця! — а чуйте! — (Розпинає на собі кабат). Ох, щось душно! — сьогодня буде спарний день мабуть! — (Зітхає тяжко). А оце що? — чи лиш не — але де-ж

би кохання могло так борзо до чоловіка приступити — (Зітхає ще раз). А як би так, що оце справді кохання — що тоді Хрестик казав би? — — — Нї. братчику, не бій ся, я тебе не зраджу, хоть нехай зараз пукну. — (Зітхає дуже). Сердешна Таліянка, правду мабуть казала. — Ну, не вже ж так: я закохав ся! — але я тебе не зраджу, братчику Хретику, ей Богу — нї! — Або я не жовняр? — Links schaut! — умисне не буду на ії дивитись, та й що минї зробить! — Овва! — (Строїть скрипку).

ЯВА ДРУГА.

Олена (співає) Дучак (з-за воріт приграває).

Ти, Василю, сиди в биллю —
А я собі в гаю;
Ти гадаєш, що я люблю —
А я й нї думаю!

Дучак (нишком).

Ця, виджу, не дуже розпукаєт-ця!

Олена.

Ти, Василю, сиди в биллю,
А я собі в лузї;
Ти гадаєш, що я люблю —
А я насмію ся!

Дучак (нишком).

Сердешний Хрестик!

Олена.

Овва! — не мала би й я що робити, та кохатись! — Що минї за дїло! — (Співає).

Минї мати ворожила
Воском у коморі:
Не кохай ся, моя доню,
Бо кохання — горе.

А Пинтюкова Варвара каже, що нема вже в свїтї лїпшого, як те кохання! — Та цур їй, з ії коханням! От моя сестра покохалась, та тепер нї-

чого не діє, лиш ув одно плаче та охає, мов та жидівка на окопищу, — оттаке й моє було-б мабуть! — не треба!

Дучак (зітхає дуже довго; — нишком).

А Богу святому дякувати! — наче камінь мині з серця спав! — А я, бігме, думав, що оце Хрестикова, а це, бачу, її сестра, та менша. — Ну, хороше! — А якби оце була та Хрестикова? — Не дай Боже! — Дітько, кажуть, церкви не будує, але людей бунтує, таке й моє мабуть було-б. А камрата зрадити — не гоже.

Олена.

Ну, та Катрин, хоть парубок з себе, — але за ким та Варвара пропадає? За тим мелниковим підлітком, що йому ще й вус не засіявсь? Та цур їй, з її мелничуком! я-б (С хати хтось кричить: Дівко!) — зараз, зараз! — Ох менї лишенько: де я оце тепер стала? — ага: я — я на него и дивитись не хотїла-б, не то що! (Співає):

Минї мати ворожила
Воском серед хати:
Не кохайся, моя доню,
Лиш хиба з вусатим!

Та бо кат має — (С хати кричить: Дівко, гей!) Зараз, зараз! — Ох нуждо, де я оце стала? — Ага: кат має. Це вже справдї так: кат має тепер кого й кохати. Де що було чемного — пішло флинту носити; лиш саме дранття лишилось. Ох!

Дучак.

Що красна, а що розумна! За оце-ж їй. — (Грає козачка, Олена слухає).

Олена.

Ох минї лишенько: а скрипка відки тут взялася? Ану-ко, я подивлюсь. (Иде за ворота). А то ви оце, пане вояк? Ох лишенько! як-же я перелякалась!

Дучак (нишком).

Це вже справді диво якесь, не дівка, коли вона скрипки боїт-ця! — ха — ха!... (До Олени)). День вам добрий, дівчино!

Олена.

Живу вам милого здоровля! — А ви може на екзекуцию; га? — Таже ми вже заплатились зо всім!

Дучак (нишком).

А хто знає? —

Олена.

А палєт маєте — га! (Нишком). Ей коли-б хоть довго попосидів на тій екзекуції, може хоть Катрю розважив би. — А Катрі його на що? вона має свого! — (Глянула нищечком на його). Це значно, що якогось доброго газди син; який то собі поважний, який гордовитий!

Дучак (шукає нїби палєта по всїх кишенях).

Десь затратився ваш палєт, та годї його и відшукати! (Шукає ще раз).

Олена.

Та лишіть; ми вас и так приймемо! (Нишком). А що в його за вічи ясні — аж говорять! На оцего коли-б отто Пинтюкова Варвара подивилась, це не мелників Василь, що в його очи мов у тої глухої зозулї. — Господи, коли-б той палєт не затратився! (Голосно): А нема?

Дучак.

Нема!

(Доки Олена з Дучаком говорить, минають гостинцем люде з усїх буковинських народностей: Волохи гірські, Волохи пілські, Волошки рошіські з яблуками, Волошки пілські з куделями; Шваби, баєші якобенські, Швабки з кошелями на головах, Пилиповане з коробками, Пилипованки з олійом, сучавські цигани в зубонах, та в антеревах. Жиди з цебуляними вінками через плечи, Жилівки в перлах, в руках несуть редьку за гичку; Вірмене з дротяними нагайками, претовсті Вірмінки, гадїцькі Угри, Угорки в червоних очіпках, Угорочки з предовгими косами, Руснаки з косами або з вильми, Русначки з серпами або з граблями, Гуцули в му-

дерунках с топірцями, Гуцулки з люльками в зубах. и т. д. — Усї минають тихо, то по одному, то по парі, де-хто кланяет ця або Дучакові або гостям. Жінки та дівчата кепкують нищечком з Олени; баби стають по м нутиї край сцени, та цокочуть, розмахуючи руками та справляючи на Олену.

Одна дівка (з'упинилась по дорозї, до Дучака):

День вам добрий, пане вояк!

Дучак.

Здорові були, серденько!

Дівчина.

А ви теперь з війська йдете?

Дучак.

З війська, кришечко. Або що?

Дівчина.

Да я хотїла вас розпитати, чи ви — не здибались у війську з одним жовнїром?

Дучак.

Чому нї!

Дівчина.

Ви знати мете: що він стояв раз у Шипинцях на екзекуції.

Дучак.

На екзекуції! (Нишком). Чиста екзекуция!

Дівчина.

Він зростом буде так як ви — а може трохи вищий, — в личко румяний, очи чорні, вусочок не величкий.

Дучак.

Не величкий! (Нишком). Ця була-б добра за хвельфебра у війську: дуже хороше провадила-б ґрундсбух... (До дівчини): А с котрого він села, серце?

Дівчина.

Єй Богу, що забула його запитати! але він казав, що його батько сидить хутором коло самої церкви... Ви мабуть знати мете його.

Дучак.

А як пишет-ця?

Дівчина.

На прізвище не знаю — да на имя кажуть йому Митро: Ви його знати мете?

Дучак.

Я знав одного Митра, але того вже три роки як повісили.

Дівчина.

Повісили!

Дучак.

Повісили.

Дівчина.

Ну, то вже нї-що й питати про його! — А Онупрашків Василь коли вийде?

Дучак.

Скоро пустять!

Дівчина.

А коли пустять?

Дучак.

Коли схочуть.

Дівчина.

За оце вам спасибі; ви мене розважили! — Бувайте здорові! (Одходить).

Олена (що досі ув одно Дучакову скрипку обзирала, та до серця тулила).

А ви собі скрипку з війська винесли, чи ви — (У хатї кричить: Дівко, а йдеш ти?!) Зараз, зараз! — Чи ви вже дома знали грати?

Дучак.

Нї, я у війську вивчився.

Олена.

Ану заграйте!

Дучак.

Та! коли-б ви гуляли, я грав би.

Олена.

А самій добре гуляти?

Дучак.

Ще й як! А нуте лиш оце. (Грає „Волошина“, Олена танцює).

Олена.

Ох мині лишенько, якже я втомилась! — А ви знаєте также и співати?

Дучак.

Десь по трохи знав, — коли не позабував уже.

Олена.

Та де би! — Ану заспівайте якої!

Дучак.

Я хочу, щоб ви у перед заспівали, а вітак аж я буду.

Олена.

А не сміяти метесь?

Дучак.

Нї, серце!

Олена (співає, Дучак приграває на скрипці).

Чи гай, чи гай, чи діброва — гой, чи ти там
[душко, стоїш?...
Чом до мене не промовиш — чи ся Бога да й не
[боїш? —
Я-б до тебе говорила — я-б до тебе щебетала...
Знає серце, кого любить — та коли-б то не про-
[пало!...

(Утирают-ця обоє).

Олена.

А ви плачете?

Дучак.

Нї. — А ви?

Олена.

Та й я нї, — минї щось в око впало. (Нишком). Коли-б то не стидно — я б йому зараз всю правду сказала! — Не скажу! — (До Дучака): Тепер же я вам співала, заспівайте ж и ви минї. —

Дучак.

А як не вдам — не сміяти метесь?

Олена.

Бігме, що нї!! (Нишком). Я-б з його сміялась! Боже милий.

Дучак (співає).

Чи гай, чи гай, чи діброва — чи червоная калина...
Межи всїми дівочками лишень минї ти одна мила!
Да не тому минї мила — що хороше убрана —
Гой — а тому минї мила, що до серця пристала!

(Обіймились, та голублят-ця).

Хрестик. (Нищечком з корча):

Та й люде хочуть, щоб гаразд був на світї.

ЯВА ТРЕТЯ.

Катря (виходит с хати, в руках шитячко).

Сонечко сходить... Боже, милий, Боже —
Як 'му все радо!.. гори залелїли,
Густа діброва у ручки аж плеще,
Жайворонятко кричить та співає
З усьої сили, Бога вихваляє,
Ставок блищит-ця, бистра річка грає,
Люде веселі спішуть до роботи,
Хто на леваду, хто на лан — співають —
Сонечко сходить...
Лиш моє не сходить!...
Милий-серденько, світе мій единий —
Чом ти не зійдеш?...
Вже забув, покинув —
Ох тяжко — важко!...
Да що-ж я говорю!..

Я не розумна... о! — я божевільна! —
Мині об ньому думати, об ньому —
Мині думати? — він лицарь цїсарський,
Як сокіл ясний, як золото красний,
Йому й царівня ручку свою дала б,
Білиї ручки в препишних будинках
Його-б горнули — а може и горнуть,
А він про нас би, про нашу селину,
Про бідну вдову, про вдовину дочку
Мав думать?... Серце, серце моє, серце,
Покинь грішити... не бажай ти Бога
З святого неба, бо не твій то рівень...
Не досить щастя, що могло годинку
На його грудях любим сном спочити?
Ой серце, серце, не бажай ти більше,
Як тобі можна...
Ой! як сонце світить!...
Де він тепер то, пан мій пробуває?...
Може на муштрі став собі з панами,
Та яснов збруєв граєтця? — ох Боже! —
Чи хоть коли то перша його мила
Йому приснит-ця? —
Не ридай, серденько:
Вдовиній дочції не така судилась
Золота доля... жаль — туга — могила!

(Доки оце проказала, вийшла собі за ворота, та й стала у куточку. Дучак з Оленою дали ся в бік, так, що Катря їх не бачить. — Хрестик вибігає та й кидаєт-ця їй по за шию).

Хрестик.

Голубко!

Катря.

Соколе! (Обнїмают-ця).

Олена (до Дучака).

А ми що оце робимо?

Дучак.

Обнїмаємось.

Олена.

А нам же можна обнїматись?

Дучак (справляє на Хрестика).
Коли тим можна, то й нам можна.

Олена.
Тим що инше: ті обоє кохают-ця, а ми нї...

Дучак.
Хто каже, що нї? — Єй Богу, що зараз піду та втоплюсь, коли ти таке говориш! — цур!

Олена.
Ох лишечко! кажіть уже, що хочете, лиш не топіт-ця, бійте ся Бога! — Мене ще до протоколу брали-б!...

Дучак.
Та-же я нїчого не кажу, — ти сама кажеш.

Олена.
Я кажу? — Що я кажу? — ну: що я кажу? — Я нїчо нїкому не кажу!

Дучак.
Або ти не казала, що ми не любимо ся, чи що?

Олена
Хто? — я казала? — не правда! — я хоть...
(С хати кричить: Дївко, а де ти дїла ся? — Дївко го!!!).

Олена.
Зараз — зараз! — а хоть я може що й сказала — то, бігме, не хотячи! — Як вас маю звати?

Дучак.
А хто знає, як мають звати.

Олена.
Нї-нї! — як — т е б е звуть... — (Соромит-ця).

Дучак.
Мігай.

Олена.
Мігай?

Дучак.

Душко!

Олена.

А не підеш топити ся?

Дучак.

Не піду, серце!

Олена.

Ну, то и я вже не буду тобі казати, що тебе не люблю. — Я лиш хотїла...

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Удова (вибігає с хати, розхрістана; в одній руцї коцюба, в другій віник, під лївою пахою маґлївниця).

Катря. Олена.

Ох минї лишенько!!! — (Катря з Хрестиком утїкають в один бік, Олена з Дучаком в другий. — Удова шпуряє за Хрестиком коцюбою, за Дучаком мітлою, а сама стала з маґлївницею, мов з мечем).

Удова (з великої досади).

Вайльо!! — ґвалт, люде, рятуйте! — ґвалту гей!! — вайльо! — (парубки, дївки, жінки, люде, подорожні — усї збігают-ця на сцену, де хто с коновками, де хто з відром, з цебрами, дійницями, де-хто знов з горшком таки, люде з драбинами, з гаками, з сулицями; де-хто кричить: горить! — вогонь! — горимо! — води! давайте води! — На дзвінниці ріжуть у дзвони. — За сценою чути орандаря, як кричить: ґивалт! ґивалт! лишіть церкви до дїдке, та ратуйте пропінацие: жидівка ґвалтує собі: моє гусоньке, моє куроньке, мої від перинєх! — Нарештї прибігає старий війт, засапаний. —)

Війт.

Що такого? — що такого? — Сусїдо Марто схаменіт-ця! — таже не видко нї вогню, нї чого — Бог з вами, схаменїт-ця! —

Удова (побиває-ця).

Утекли, утекли, обі, обі за жовнїрами, за стрижаками, ох минї лишенько!.. біжіть, ловіть!

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И36646

(Усї люде, що на сценї були, розбігают-ця на всї боки: за сценою чути ґвалт, ловіть! шукайте! Орендар собі ґвалтує: опришкес! — гайдамахес! ґануфес! — ай вай! — ай вай! — ай вай!)

ЯВА ПЯТА.

Війт тай Удова.

Війт.

А я вам не казав ув одно: віддайте та віддайте ваші дївки? — Я вам не клепав ув одно? — га? — Теперь маєте: Так вам треба!

Удова (ув одно сварит-ця з війтом).

Та за кого мала їх віддати? — за кого мала їх віддати? — За кола, чи за пня? — га?

Війт.

Або я не казав вам, що я... вашу Олену може як узяв би? — але ви як задрали носа!... Так вам треба!

Удова.

Я? свою Олену за вас? — свою Олену за вас? — за такого дїдору? — У мене Олена дївка як золото, як срібро, як та пташка співоча!

Війт,

Та нехай же теперь у касарнї щебече! Дївчина молода, дївчинї треба до людий, — ни казав я вам ув одно? — А тепер — от маєте! Так вам треба!

Удова.

Волїєт-ця моя донька и до смерти дївувати, нїжь маю я їй за такого дїдугана, за такого кривулю, за такого драндюгу засилати! — На вас и пуща баба не подивилась, не то що! — Ади! ади! — чого стариґанові захотїло ся: ягоди молоденької! А засї! а засї! — а сором!

Війт.

Чому засї? — чому засї? — чому сором? тобі засї до мене, а минї можна взяти де хотїти! Торбо ти стара!

Удова.

Ти міху дірявий! — Бери собі про мене и з болота, а до моїх дітей тобі засї! — Ми ще маємо собі поговорити за ту леваду, що ти мойому покійному пан-отцеві взяв, не бій ся, буде тобі та левада ще бурляком лізти! — жди..

Війт (по хвилї геть перемінив ся... зітхає).

От, не доїдали би и ви мині, сусїдко! — Мене вже досить друга біда їсть, а то ще и ви! —

Удова.

Йому біда! — йому біда! — рада б я знати, що йому за біда? людську кров пє, людську працю їсть — та ще йому біда!

Війт,

А ви знаєте, що мині не ма кому й їсти зварити, що мене не ма кому нї обзолити, ни виобіськати? — що мині нї відки, нї ради, нї поради? — Ох сусїдко, сусїдко: пожалуйте хоть ви мене! — що моїй бідній голові робити?...

Удова.

Вам треба конечне оженитись!

Війт.

Та де-ж озьму? — ну — та де? — дівка не хоче йти за старого, молодицю боюсь брати.—

Удова (що в одно гладить собі лице, та чепурит-ця).

Вам не дівки треба, щоб от бігла за жовнірами, як ось мої дві, — та нї молодиці, щоб-то що день, добрийдень — знаєте? — але... вам узяти-б собі де удову поважну, щоб нї дуже ще стара, та и нї з тих таки молодих, — вам треба, як я кажу: жони розумної, гострої (Нишком: ось якби й я!) що зазнала и біди и гаразду!—

Війт.

Єй Богу, що ви отце правду кажете! — може ви де знаєте? — Нарайте мині! —

Удова.

Я — бігме — так не знаю, коли-б то так против вас... (гадає) — ні, не знаю, — не ма.

Війт (підсуває-ця до неї).

А як би таки ви сами?

Удова.

Бог би з вас жартував! —

Війт.

Хто каже, що я жартую? — таки на правду говорю: підете за мене?

Удова.

У мене ще дві донці.

Війт.

Доньки повіддавати.

Удова.

Отце вже справді так: донькам не коло мене сидіння. — Я жінка слаба; чи-ж я година такі дві дівці, як вони, и наглядіти? — Коли-б минї й сьогодне хто трапив ся, сьогодня оддала би.

ЯВА ШЕСТА.

(Парубки та дівки, що перш були на сценї, ведуть з одного боку Хрестика з Катрею, з другого боку Олену з Дучаком).

Парубки.

Ведемо вам осьде ваших дезиртирів, панї-маточко! — Нам годит-ця тепер перейом: Бочка пива, да ще й серецького! —

Катря, Олена (до Удови).

Ми, мамо, нїчого не виннi, — вони нас силою узяли.

Удова (цїлу отцю сцену дуже ласкава — до Хрестика).

А то ви отце, Илашку? — Богдай вас! — а ви чому зараз у хату не йшли, але таку гію минї наробили? —

Хрестик (цілує стару в руку).

Це все отцей ґосподарь винен! — (справляє на Дучака). — я хотів ити від разу в хату, але він мині каже, щоб я сховавсь у калину, та вперед довідавсь, чи Катря мене не забула.

Олена (до Дучака).

А ти такий пташок? — добре, що я знаю! — не бій ся: скажу я все мамі! —

Хрестик.

Аж тут надходите ви, пані-маточко: а мині так стидно стало — що и давай на втїкача! —

Війт.

Пане капраль! а ви так и на войні робили? —

(Хрестик війта в лице, — війт чхає).

Парубки.

На здоровя вам, пане війте!

Хрестик (до Удови).

Не гнївайтесь, пані-маточко. — (Цілує ї в руку). Ви самі знаєте, що то кохання може: — (Удова споглядає мило на війта, що за хавки тримаєт-ця). — Благословіть, пані-маточко; я вже маю свій абшит, маю и на чім жити. — Благословіть, голубко!

Удова.

А я знаю, що з вами робити? — Як ти казав би, Федю? — благословити, Федю? —

Війт.

Та благослови хіба, щоб й тебе так не переблагословив, як ось мене, що аж в ухах мині гуде.

Хрестик (цілює війта в руку).

Татку!

Війт.

Як би я такого сина мав, то вже давно мене не було-б на світї.

Удова (до Хрестика).

— Ну — про-мене, ходіть уже! (Хрестик з Катрею припадають). Нехай же вас Мати Божа благословить! —

Дучак (до Олени).

Ходім до мами,[1]) нехай и нас! —

Олена.

Ну — слухайте! — а отце якої?

Дучак.

Такої, щоб за місяць весілля нам...

Олена.

Та цур же тобі з твоїм весіллям! — Чи чули ви люде добрі, такого: нї бачила до сього дня, нї видїла — тай уже за весілля говорять?!

Війт.

Так вам треба! —

Удова.

А там знов що такого?—

Дучак (тягне Олену перед стару).

Та нїчого, пані-маточко — прошу, щоб йшла до вас благословити ся, а вона не хоче. —

Удова.

Та чому не йдеш, дївко? —

Олена.

Коли вже мама кажуть, то хіба — йти.

Дучак.

И я так кажу, що йти.

Олена.

Мовчи — ти! — ти менї не маєш до розказу! Я маму маю слухати, не тебе! — Мамо: йти?

[1]) В перводр.: мати. Дальше (на стр. 24.): до мами.

Удова.

Таже — коли любиш, то йди, бо я — маю инчу требу. — (Штовхає війта ліктем).

Війт.

Та бо ти не питаєш, ні — хто отце, ні — що отце, ні — відки отце, ні — по що отце, ні — куда отце, ні — по якому отце, ні...

(Дучак війта в липе, — війт чхає).

Усі дівки.

Здорові були, пане війте! —

Війт.

Та щоб й ви здорові!

Хрестик.

Це, пані-маточко, мій товариш войськовий; (справляє на Дучака) він з Лужан родом, — його батько (неньо) перший ґосподар у селі, — в його є сорок фалеч рілі —

Удова.

Боже милий! —

Хрестик.

В його є двадцять фалеч сіножати —

Удова.

Боже милий! —

Хрестик.

У його є десять пар волів полових. —

Удова.

Боже милий!

Хрестик.

У його хата нова, с хоромами, — ще клав, як до війська йшов. —

Удова.

Боже милий! —

Хрестик.

Два вози ковані — з управою. —

Удова.

Боже милий! —

Хрестик (до Дучака).

Говори бо й ти! — мене вже хави болять тільки говоритв!

Дучак.

Я вже маю абшит. — Коли ласка ваша, то благословіть мене, пані-маточко, з вашою Оленкою, (цїлює стару в руку) а коли ні, то я її — собі — украду.

Війт.

Чи ви, пане капраль, и в війську так робили?

(Дучак війта в лице, війт — чхає три рази).

Парубки — Дївки.

Здорові були! — здорові були!

Війт.

Це, бачу, не треба й табаки! — Щоби й ви здорові, дїточки.

Дучак.

Ну — як поміркувались, пані-маточко: даєте, чи ні? —

Удова.

А я знаю? — Як ти кажеш, дївко? — може не любиш, то я тебе и силувати не буду.

Олена.

Ага, щоб він мене вітак украв! —

Дучак.

А знай таки, що вкраду! —

Олена.

Що вже мині з опришком дїяти? — Ходи хіба до мами. — (Припадають).

Удова.

Нехай вас Бог святий благословить!

Усі.

Амінь, амінь! —

Війт.

Так вам треба! —

Удова.

Лиш нас двоє нема кому благословити!

Усі.

А — на щасття, на здоровя, на славу добру!

(Удова — соромит-ця ув одно. — Парубки беруть зза кресаків квітки, та подають дівчатам, дівчата ділят-ця в три табунчики, та плетуть три вінки, підійшовши наперед сцени; парубки додають їм ув одно квіток та бервінку. — Удова з війтом, Хрестик з Катрею, Дучак з Оленою стоять трохи позаду, та голублят-ця. — Дівчата плетучи вінок, співають весільної:)

А в неділю рано
Все море заграло! —

Ой не море то грає,
То князь потапає:

Гей батьку голубочку,
Подай мині білу ручку!

Гой подай батьку обі —
Та ратуй мене д' собі! —

Ой не моя синку воля —
Ратувати тебе з моря. —

Маєш синку свою долю —
Най ратує тебе з моря!

Парубки (кричать):

На бік хлопці, на бік: проступіт-ця! — кресаки преч! — (усі дают-ця назад, лиш дівчата з вінками, та наші три парі на переду стоять).

ЯВА СЕМА.

(Калугор, з предовгою білою бородою, у довгих чорних рясах, на голові підкапок; під пахою книжка, в руках чотки с хрестиком — иде собі поволеньки. — Серед сцени став благословити на всї чотири сторони; усї припали на колїна. — Дві дївчинї підносять йому оден вінок, він благословить, бере и кладе Катрі на голову; и другий так — кладе Оленї, а третїй — Удові на голову. — Вітак відходить собі так, як прийшов молячись Богу).

Війт (встає).

Так вам треба!

ЯВА ОСЬМА.

(Циган з скрипкою вискакує з одного боку на сцену, а орандарь з великою бочкою з другого боку).

Циган.

И — гу!.. — а тут весїлля, чи що? — хі — хі — хі!!! —

Орандарь.

Весїлля, не весїлля, а від пиві треба! Єй Богу, що учора саме нїроке з від саме Серет вивезло! — (Прицьмокує). Ну — ну, що оце за пиво! — Ану прошю, ану: дайте минї що уторговати хоть трохи, за то-то, що я від таке велике страх сьогодня набралось! — Ай-вай... я вже гадало, що йому від страшний суд, або що, а то трое весїль! — Ну-ну: трое весїль лїпше, як один вогонь — ох вей... Ну — точити від пиві — чи може винести вам від горівке? — нїроке: таке горівке маю: саме слїш! — Але я знаю, що наші Буковинцї по панськи собі: лиш від пиві попивають, а горівке не хочуть и кушати. — Ну-ну! а в мене око пива по шустцї, ну, що то шустке значить? — нїчо не значить! — (До війта): а багато вам дати? — я вам с під саме чіп!! —

Війт.

Та хиба давай уже цїлу бочку, — що там тобі багато шинкувати! — Ану хлопцї: напийтесь лишень за здоровя моеї старої! — (Обнїмає Марфу). — Так вам треба!

Циган.

И — гу! — а якої вам заграти? —

Усї.

Буковинської! буковинської! буковинської! — ану рубай буковинської! ану нашої!

Війт.

Так вам треба!

(Циган заводить буковинської гуцулки. — Парубки ловлят-ця з дївчатами: у перед по парі, и погулявши стишок в парі, ловлят-ця в хрещики (по 4), далї в горішок (по 3, дві дївці й парубок, або 2 парубки й дівка), далї в зорничку (по 6), вітак у два колачі, а вітак аж усї в один круг, а все гуляють. Удова з війтом у передї. — Гуляючи — приспівує собі де-хто: часом парубок, часом дївка, часом жінка, але так, щоб співанка в танцї не вгавала. По декотрій співаночці — Війт усе кричить: так вам треба!)

Леґінь.

Ой гуцул ся легко вбує
Легко му ходити,
Та й молоду гуцулочку
В таночку водити.

У Віжниці на крамниці,
На високім замку:
Куплю собі крисанину
За пять левів банку, —
За пять левів крисанину,
Мальовані квіти.

Дївка.

Иде любчик через село —
Як золото світить.

Тото в мене коханнячко,
Тото в мене душка:
Та що в него, каже, бляшка
Коло капелюшка;

Тото в мене коханнячко,
Тото в мене воля:
Каже: бляшка в капелюшка —
Квіти доокола.

Парубок.

Як не возьму, пане-брате,
В сусїда дївчину,
Запалю 'му сїно й хату —
Піду в Волощину. —

Дївка.

Спали сїно, спали сїно —
Спали й обороги,
А як идеш до дївчини —
Не питай дороги.

Парубок.

Мене пани катували —
Мене пани били,
А минї ся с того лиха
Кучері повили. —
Повили ся кучерики
Як на бараночку,
А ще минї молодиції
Дають доганочку.
Молодиції доганочку —
Дївчата догану:
Абих сїм рік не женив ся —
Не возьму погану!

Дївка.

Або мене, любку, люби,
Або мене лиши,
Або мої чорні очи
На папері пиши.

Парубок.

Писав би я на папері —
Паперю не маю,
Пішов би я за паперем —
Дороги не знаю.

Дївка.

Любив мене любчик дуже,
Та й покинув уже;

А ще чую через люде —
Що любити буде.

Дівка.

Ой дуду, каже дуду,
Бідувати буду:
Пробила я білу ніжку,
На сухоньку груду.
Та коли-б то на ту груду —
А то на тернину
Та коли-б то в темну нічку,
А то в білу днину! —

Парубок.

На що-ж мині женити ся,
На що-ж мині долі,
Коли в мене у Черновцях
Карабін на столі;
Ой карабін на столику,
А шабля на клинку:
Сказав мині старий жовнїр:
Шкода-ж тебе, синку;
Ой чи шкода чи ни шкода —
Коли уже взятий, —
А срібними ножичками
Кучерики втяті!

Драматичний твір »Так вам треба!« надруковано в часописї „Нива, науково-литерацька часопись“, р. 1865. ч. 10, стор. 151—155; ч. 11, стор. 166—170; ч. 12, стор. 183—185; ч. 13, стор. 198—204; ч. 24, стор. 214—217. Автографу сеї „играшки“ не маємо. Друкуємо з перводруку. На скілько перводрук сей близький до автографу Федьковича, можемо довідати ся з отсих пріпціпіяльних поглядів Костя Горбаля на мову і правопись, яких він придержував ся редагуючи »Ниву«, і які висловив він у сій часописї в ч. 2 на стор. 17. „Деяким не сподобалось, що в нашому письменному слові намагаєм ся на лад український, отже доконечним видить ся нам, дещо про тото сказати. Наша думка така, що письменній мові годі блукати ся, мов в лїсї, помежи місцевими говорами, котрі всї

вкупі мають доперва право ввійти у письменство, і зложити собою одну письменну мову; ми думаєм, що найкраще в тому приняти один з говорів, котрі густійш ввійшли вже в письмо, й підкріпляти його добутком з других, котрі матимуть здібні до його часті в собі, за таке уважаємо ми писанне українське, тоту зачаткову писану мову, котрою зложені геніяльні твори нашого Тараса, славного Вовчка и других. Приняли ми тоту мову яко Редакция, але тим не взбороняємо місця в нашій часописї літерацьким працям писаним місцевими говорами, доказом чого „Буковинські пісні“, в котрих славний Федькович заховав місцеву вимову тамошнього люду. Ми не то що не противні, а сердечно жадаємо, щоб наша часопись сталась тим огнищем, в котрім сходились би всї одтїнї богатої нашої мови, щоб тим побитом змога була зложитись письменній мові пишною, на світ цїлий красною!“

Відповідно до таких поглядів К. Горбаль задержав також у Федьковичевій „игращї“ деякі фонольогічні прикмети мови автора н. пр. **и** зам. **і**: игрaшка (»Нива« стр. 151) = іграшка; Илля (151) = Ілля, сполучник **и** зам. **і**; мягке **р**: орандарь (151) гірьке (154), теперь (154), і т. и. Однак по анальогії з иньшими творами Федьковича, які заховали ся в автографах, ми можемо замітити, що Горбаль і тут „намагав ся декуди на лад український“, і впроваджував такі форми як: **ть** в зак. 3 ос. ч. од. і мн. дієсл.: озмуть (152), ходить, блудить (152); усміхаєтця (155), ведетця (151); щасттям (152); браття (152) і т. и. Мабуть редакторському перу Горбаля треба приписати, що ми не бачимо звичайної в иньших творах Федьковича появи **и** зам. **е**: н. пр. **ни** зáм. **не** і т. и.

Що тикає ся правописї, то Горбаль задержує в »Ниві« ъ, означує звук **ґ** при помочи лат. знака *g*. Не затираючи прикмет фонольогічних, ми змінюємо правопись на уживану в виданях Наук. Тов. ім. Шевченка.

Надрукувавши вже свою »игрaшку« „Так вам треба“ в „Ниві“ — приладив був Федькович перерібку сеї драматичної штуки, і задумував її виставити на сценї руського народного театру. На се вказує отсей уступ його листу до К. Горбаля з дня $^{18}/_{5}$ 1867. [Дата листу означена лиш числом $^{18}/_{5}$, без року. Однак згадка про перший нумер часописї „Русь“, що зачала виходити р. 1867, не лишає нїякого сумнїву, що лист похолить з р. 1867. Лист сей надруковано в часоп. »Зорі« з р. 1892 стр. 339. Автограф сего листу у мене].

„Що з нашим театром? Ще не ожив? Робіть, що робите, — бо его конче нам треба! А коли Бог поможе, то давайте менї знати, бо я мою фрашку „Так вам треба“ зовсім переиначив и може би хоть тепер уздріла світ.“

З сего листу показує ся також, що Федькович уже давнійше робив заходи, щоби сесю „игрaшку“ виставити на сценї, — але на перепонї стануда очевидно невелика вартість сценічна сеї штуки. Перерібка, що по думцї автора більше вже надавала ся на сцену, не зберегла ся до наших часів.

ДОВБУШ.

(ПЕРША РЕДАКЦИЯ).

Дивоглядия в пятьох зводах.

ДОПИС.

(ЛИСТ ЧИТАЧА ДО ЧИТАЧА)

Кодоб хватыт а якшытоШД

Особи у цїлі драмі.

КНЯЗЬ ОБРАЗІПОЛЬСКИЙ, дїдич у Печинїжинї.
АНТОНІЯ, єго жона.
ЖОРЖ, єго син.
НАТАЛІЯ, єго годованка, вітак чорниця.
ЮСТИНА, її служниця.
ОТЕЦ ЄРЕМІЙ, двірский капелян православлий, чорнец.
КСЬОНДЗ КОЛОТНІЦКИЙ, двірский капелян латинский, єзуіт.
ТОМАШ, двірский надзірця.
ВАСИЛЬ ДОВБУШ, стрілец.
КАТЕРИНА, єго жона, вітак удова.
ИВАН, їх син.
МІГАЙ, їх син, вітак Марфин годованец, в. оприский калфа.
МАРІЧКА, їх донька, в. Срібнарюків годованка, в. Дзвінки жінка.
ЛЕСЬ, удови Довбушихи годованец, вітак оприский ватажко.
ИВАН ГОРОДЕНЧУК, Василїв побратим.
ШТЕФАН, Катеринин брат.
МАРФА, єго жінка.
ШТЕФАН ДЗВІНКА, богатий удовец у Космачи.
СЕМЕН СРІБНАРЮК, богатий газда в Акрешорах.
ПОЛАГНА, єго жінка.
МОРГАН, старий циган, чарівник.
ЦОРА, єго донька.
ІМРО, циганин парубок.
ІЛАШ ХРЕСТИК, Лесїв побратим, вітак оприский калфа.
ИВАН УЙВАН,
ЯКІВ НЕСТЕРЮК,
МИТРО ЛЕЛИК,
ЮРІЙ ЛАДАДИН,
ШТЕФАН ШЕДЕНЮК,
ГНАТ СОКИРКА,
ЯКІВ ДЖІМІР,
ФЕДІР ДЖОДОЛЯ,
НИКОЛАЙ ЧЕЧУЛ,
ГРИЦЬ ГАТАЙЛЮК,
Печенїжинскі парубки вітак опришки.

ЄЗУЩКИЙ ПРОВІНЦИЯЛ.
ЖИД лїкар.
ПАНЦІРСКИЙ СТАРШИЙ.

Два циганчуки скрипники. — Два горнарі. — Два старі люде. — Двірскі. — Стрільцї. — Парубки. — Дївчата. — Цигани. — Чорницї. — Нарід. — Опришки. — Двоє дїтей в пелїнках. — Ангіль хранитель. — Гірска царица.

Справа ведет ся в Печинїжинї, в Космачи, в Акрешорах, на Чорногорі, в Маняві, и однім челядинскім манастири.

Гід: 1720 и 1745.

ПЕРШІ ЗВОДИ.

(Мужик и Княгиня).

Особи у перших зводах.

КНЯЗЬ ОБРАЗПОЛЬСКИЙ.
АНТОНІЯ.
ОТЕЦ ЄРЕМІЙ.
КСЬОНДЗ КОЛОТНІЦКИЙ.
ТОМАШ.
ВАСИЛЬ ДОВБУШ.
КАТЕРИНА.
МІХАЙЛИК, МАРІЧКА } їх дїти, у 5 и 6 рік.
ИВАН ГОРОДЕНЧУК, з Буковини.
ПЕЧИНІЖИНСКИЙ ПАРУБОК.
ШТЕФАН.
МОРГАН.
ЦОРА
ІМРО.
ЦИГАНИН парубок, з Угорщини.
ДВА СКРИПНИКИ ЦИГАНИ.
ДВА ГОРНАРІ.
ДВА СТАРІ ЛЮДЕ.
ПАНЦІРСКИЙ СТАРШИЙ.
ПАНЦІРНІ.
ДВОРАКИ.
ЦИГАНИ.
Двоє дїтей в пелінках.
Анґіль Хранитель
Гірска царица.

Діло ведет ся то о-перед Печинїжина, то в Печинїжині, то в Акрешорскім плаю.

Гід: 1720.

Перший схід.

О-перед Печинїжинина — Вечер по заходї сонця.

Циганска стая з шатрами до окола. — По серед круга ковадло и вогник, два цигани куют. — Другі цигани и циганки мішма до окола, то стоя то лежа. - За стайов видко село Печинїжин, а повище села на гірці замок князя Образпольского. — По далеку гори.

Цигани співают. Ковалї приковуют.

Гой циганин шину гріє,
Во зелїзо світом віє,
Плуг окує,
Світ годує,
Гоя-ж моя! го.... ой! —
Але-ж гордий з горда гордит
Бразду[1]) обертати,
Йде до циган с чорнов шинов
Зброю си кувати.
Такий світ:
Той на хлїб
Бразду[1]) шинов обертає,
А той третий
Брата вбити
Плаву накладає.
А циганин не требує,
Що хто каже, то му кує,
Тому хрестик,
Тому истик,
Тому в груди ніж — ніж! —

Сонце обзираєсь, у Печинїжинї и по других селах дзвоня на вечірню, цигани росходят ся красними громадками по шатрах Імро и угорский циганин підходя на перед.

Чужий.

А там у тім шатрі великім, краснім?

Імро.

Там наш арнаш сидит; він Морган звет ся.

Чужий.

Той Морган, богатир той, чорнокнижник,
Що йде за него слава, що такі

[1]) В перводруку: Вразду.

Чарує він хрести, чи два чи кілько,
Що й гадков не вгадаєш, анї мислев
Не вмислиш, що за силу він велику
В нї учаровує? —

Імро.

Він, той самий. —

Чужий.

А кажут, що у него и дочка є
Прекрасна, прехороша, як та зоря
Вечірная в погоду? —

Імро.

О як зоря
Заглянула би в очи їй, від разу
Забула би світити, с того дива,
Що їй перевишили!

Чужий.

О чи ти лиш
Не глянув армашівнї[1]) за глїбоко
В ті зорешливі очи? —

Імро.

Глїбше нї —
О глїбше нї, мій брате, як в могилу!...

Чужий.

В могилу! — хто в сусїдех Армашівни
Видумав про могилу! — Тиж хіба
Є не ледїн за себе, не хороший,
Аби за себе взяти й армашівну? —
У нас циганів претцї тесть богатий
Не дожидає зятя[2]) з рівним віном,
Як тії білі люде? — О я знаю,
Що скоро бес післав ти лишь старіст,
То Морган би ти дав їй. Лїпшего
Він зятя си не найде, нї она
Гарнїшего си хлопця.

---

[1]) В перводр.: Армашівни.
[2]) В перводр.: затя; дальше зятя.

Імро.

Вже й найшла,
О вже й найшла, мій брате! — (Сонце обертає ся)
Видиш там
У тих пишних побоях край села,
Де у дворі ясіне? — Там сидит
Оден стрілец, Василь він Довбуш звет ся,
Він навіт и не відси, а зайшов
З Волощини чи відки: того вна
Кохає.

Чужий.

Я би вбив 'го! —

Імро.

А она? —
О и она би вбилась! — ти гадаєш,
Що ту любу добути мож ножем,
Або дістати кресом як голубку
У лісї на горісї? — О лиш то нї! —
Коханє лиш дает ся, не берет ся.

Чужий.

А він же-ж їй кохає? —

Імро.

О коби
Він хоть її кохав, як радо я
Єму коханя того бих сприяв,
Бо вна-б щаслива була! — Да здает ся,
Що та его люба не здалека.
Дай Боже, щоб не так се! —

Чужий.

И чимуж
Не перестережеш їй? —

Імро.

Я-ж би смів
Її так засмутити? — за ввес світ сей
Я того-б не зробив! — И на що-б здалось
Їй перестерігать? — хіба коханє

Пересторогu знає? — О коли
Здає ся їй, що стрільчик молоденький
Їй любит, а він справді їй кохає:
На віщо же затроювать любу ту
И зеренцем лиш омпу? — А не любит
Він їй по щирі правді: то ще доста
За борзо роскроїт ся то їй серце,
Не я аби кроїв 'го. — Легко, брате,
Чуже убити щастє, серце, душу,
А серце то лиш раз нам в грудех бєт ся,
Лиш раз на поки світа! (Два скрипники надходя).
Добрий вечер! —
Се наші ледїні и скрипники;
А се мій гість з Угорщини. А вадь
Добраніч відограти армашівні?[1]) —

Скрипники.

Красї би поклонитись.

Імро.

Поклонитись,
Нехай би и в могилу. — А якої?

Скрипники.

Порадити най ласка?

Імро.

О заграйте
Товариші, лиш тої, що оногди
Сте грали! — погодіте — що циганка
Любила ледїня, а він їй зрадив.
О чо' ті ваші гусли з мого серця
Не вроблені, а мої суми думи
На тих не струни гуслех: сказав би,
Всю правду бих сказав їй голосами
З душі самої взятими! — Заграйте! —

Чужий.

Заграйте! —

---

[1]) В перевод.: Армашівни.

Імро.

О заграйте! —

Скрипники грают, оба цигани співают.

Під білойов березойов — недоле моя!
Пе Нестерюк с циганкойов в неділю до дня.
Циганочко, Волошечко, анумо: здоров! —
Чого в тебе Нестерюку на полїх да кров? —
Циганочко, Волошечко: я сокола вбив,
А він менї рантух-полу да кровйов збрудив.
Гой, гой ти мій Нестерюку: не с птаха се кров!..
Цить, цить душко циганочко! — анумо: здоров! —
Здоров же й ти Нестерюку — пий серце до дна! —
Поховали Нестерюка в неділю до дня.

(Відспівавше — росходят ся по шатрах. Иван Городенчук и печинїжинский парубок виступают).

Парубок.

Он видите в ті хатї під побоєм,
Де у дворі ясїне, там сидит
Василь ваш, Довбущук.

Иван.

О дякувать вам!

Парубок.

И вам не було важко тілький світ
З Волощини сюда дорогу бити,
Товаришя відвідать? —

Иван.

Й під землев
Єго би я відвідав, бо не мав я
Товаришя над него! — Да чи все
Такий ще гордий та пишний як був
У нас на Буковинї, та завзятий? —
Бувало як заозмет ся хоть на що,
То вже не має серцу стриму в него.
Як буря та наважит, а учинит

Що хоче учинить. А чи-ж 'му треба
Би було в чужині шукать притулку
Було, як не завзятість та би була?
А то то серце! серце! —

Парубок.

То Василь
Же не по своїй воли понехав
Свій край? —

Иван.

Хіба по своїй воли хто
Лишає хліб солодкий в свояси,
Та йде шукать гіркого на стороні!
Але, як кажу: серце! —

Парубок.

О вас прошу!

Иван.

З охотов, пане брате. — Василїв
Був батько богатирь на цілі гори,
Як царь оден си жив. Да як помер,
Лишились два сини: Андрій оден,
А другий наш Василь, и удова
Стара, слаба, уломна. Да Андрій
Не вдав ся в свого брата, потайний був,
Лихий та сам собі лиш, заким наш
Василь, хоть и фудулний, и палкий був,
То праведна душя и всему щира;
Й душі би удїлив.

Парубок.

О се Василь!
Василь як змалював! —

Иван.

Не так Андрій,
Котрому навіть рідна своя матїрь
За много була в хаті, не аби що.
И що єму робити, щоб ся борше
Позбути матери — нуж зневажати

Стару, слабу, удову, далї й бити,
Так брате правду кажу: далї й бити! —
Але Василь на се як надійшов раз,
Так ніж у нїм втопив! — за що-ж и мусїв
Нехати він свій край и свій маєток,
И в чужину втїкать. Да чую, що
И тут єму не згірше ся поводит. —

Парубок.

О Василеви добре, так що лїпше
Не може навіть й бути. Як зайшов
Сюда, то стрільчив; а стрілец то з него!
Що видит то убє. Вітак вженив ся,
Взяв жінку си маєтну, ґосподарну,
А що вже добра, добра! як той хлїб
Насушний добра! И двійко дїточок
Вже мают, величеньких. Добре йде їм.
Худобу мают красну, то́локи,
Поля, плуги. — А як би був хотїв,
То міг и Печинїжин був би мати,
И дїдичем остати.

Иван.

Печинїжин? —

Без жерту: Печинїжин.

Иван.

О вас прошу!

Парубок.

Ви видите той замок там пишний,
Що свої башти в небо підоймає? —
В нїм мешкає великий та богатий
Наш дїдич Образпольский. Він є князь,
И оженив ся аж на Українї
З прекраснов гетманівнов там однов,
И буде тому більше вже як рік,
Як їй привіз сюда на свої добра.
Так жили в'ни, що жили, аж якось
Поїхав Образпольский в Коломию,
Хто зна в які там требі. Як поїхав,

А слуги всї на гульки! Лиш хіба
Лишилась покойова челяда
У замку, білш нїкого. Але тут
На раз як їмет ся замок!... Доки ми
З села ся позбігали, то вже годї
Й приближити ся було д' нему. Аж
И князь тут прилїтає. — Моя жінка —
(як крикне), мій синочок! Печинїжин
Даю, ввес ключ, хто вратує ми
Єдину дружину й дитинку мою! —
Але нїхто не важивсь, и за два
Ключі нїхто би був ся не відважив
У певну смерть пускатись. Аж на се
Василь. —

Иван.

Да чий —

Парубок.

В огонь чи не санувся? —
Хіба хто міг 'го сперти або смів? —
Да и коли не було, бо в ту хвильку
Він вже и в замку був, уже й в вогни,
А за годиночку, що се я кажу,
Вже винїс и княгиню и дитину.

Иван.

князь? —

Парубок.

Єму у ноги. Друже, каже,
Бери собі село, котре лиш хочеш,
Бери си Печинїжин. Завтра, каже,
Поїдемо до Львова, там тобі
Все випишу що треба.

Иван.

А Василь? —

Парубок.

Лиш подивив ся погордо на князя.
Я паном, каже, бути не умію;
У гуцула як кріс є и топір,

И пара пістолятей за ременем,
Він с князем не міняєсь! — Се сказавше,
Пішов до дому з горда.

Иван.

Фай! — а князь
На се ся не огнівав? —

Парубок.

Ми боялись,
Що 'го убє від разу. Да нїчо'
Му боледь не казав, бо в Василя
Якийс такий є позор, що єго
Вадь и король боявся-б. — Боже мій!
А як осердит ся — то мир який
Би був — усе йде в ростїч! — Да ходїм
В село, бо полягают далї спати,
Не докорняєм ся. Идїм! —

Иван.

Ходїм!

Другий єхід.

У Печинїжинї. Ніч. Город коло замку князя Образпольского. — Місячно.

Колотнїцкий (уходит, читаючи лист).

„Уже два роки, як ти капеляном у князя Образ-
„польского, а ще нема нїякої пізнаки с тебе? —
„Ще тебе раз на розум упоминаю: Княгиня не
„сміє жити на світї, и не лиш то, що не сміє жити,
„але в'на мусит страшнов, поганов смертев гинути,
„аби вже нї одну козачку не кортїло, з Ляхом по-
„бератись. По друге, мусит она перед своїм мужем
„компромітована умерати, аби нї одного Ляха вже
„не кортїло, з Русначков дружитись. Нам, єзуітам,
„таке дружінє зо всїм не до ладу, бо не одного
„Ляха оно вже в руский табір перевело. — Чернец,
„що коло княгинї капеляном, мусит на кождий спо-
„сіб також гинути, аби православних попів нє кор-
„тїло в Галитчину заходити, бо нас не мало труду

„коштувало, доки ми сей край від православія очи-
„стили. А претці є ще в Галитчині богато, дуже бо-
„гато мужиків, що лиш про людзке око унію прий-
„мили а потайма православія ся держя. У Печині-
„жині є їх більше як чотириста душ: всі муся ги-
„нути! — чуєш? — усі! ти за ні законови відпові-
„даєш! — а ти знаєш, що в нас жерту нема.
„А діло мусиш[1]) собі так заспособити, аби не брала
„ся сама, що то ти орудуєш, але би усі гадали, що
„то все з князевої волі походит. Нам треба конечне
„Ляхів з Руснаками розрізнити, бо инак ніколи нам
„не вдаст ся, Ляччину Москві завдати, а то конечне
„мусит бути, хотівше, аби ми у ту велику Москву
„приступ дістали. Не теряй же часу, але пазь своє
„діло; а за відвдяку закону ручит тобі твій при-
„хилний провінциял."

Антоніо да Роккавера."

Гм! —
Провінциял гадає, що то все
Так легко як писати! Кожде діло,
Яке би в'но ні було, потребує
Часу, а час оказії, а ся
Знов свого коваля, що буде знати
Горячу їй кувати. Ковалі
Такі — ми єзуіти, и як кажут:
Не згірші, а миж ними може й я
С послїдних не послїдний. Да за много[2])
На раз від мене хоче мій закон;
Князь Образпольский хоть и легкомислий,
То рицарска душя у нім ся бє,
Неповоротлива. Да з ним не много
Я мав би короводів: легкомислий
Як віск даєсь сукати, але та
Княгиня! О д' таким невинним душям
Не легко приступити! Що? не легко? —
А д' кому-ж легше приступити, як
Не до невинних? — О я свої сїти

[1]) В перводр. очевидна похибка: мусит.
[2]) В перводр. похибка: за мною.

Заверг вже на святицу ту: той гуцул,
Що виніс їй з вогню, аж пропадає
За нейов, так їй любит! Та люба
Ми мусит послужити за катиню
Невинні ті святі, и як здаєт ся,
Уже и послужила, бо хіба
Би доля долев вже не була, щоби
Та моя штука ся не вдала, що
Я прибував, и диво би велике,
Аби она не вдала ся! О, в нас
И ті святі з небес вступати муся,
Як нам їх там не треба! — И ти уступиш
Нам с тих небіс княгине, дякувать
Ті гуцулскі любі! — О та люба
Найборше чоловіка подає
Єго нещастю в руки! Та люба
Дає дитині ніж на свою матїр,
А мамі на дитину! Та люба
Орудує царями и краями
И війско побиває: може-ж мати
Остріщу зброю єзуіт на світ сей,
Як не тоту любу? — Се ти там Томаш? —

Томаш (Виступає).

Мене потребували добродію.

Колотнїцкий.

И знаєш певне ти, що Довбущук
И сеї ночи прийде у город
Аби хоть на ті вікна подивитись,
Де то єго коханє пробуває
Неприступне та горде?

Томаш.

Знаю певне.

Колотнїцкий.

А знаєш де циганска стая, и
Де циганский армаш? — Він Морган звет ся;[1])

[1]) В перводр.: зветса.

У него и донька є прехороша,
А Довбущук то иноді заходит
До неї.

Томаш.

Довбущук? —

Колотнїцкий.

А ти гадаєш? —
Хіба що паню нашу він кохає,
То щоб нїчо' не дїяв, як лиш тут
Скитав ся та у вікна зазерав? —
О, Довбуш молодий ще! —

Томаш.

Розумію. —
Да що с тим Морганом? —

Колотнїцкий.

Він чарівник,
Єго принаймнє мают за такого,
Чи сам ним бути вірит. Все одно. —
Да кажут, що такі він два хрести
Чарує, що надїєсь ними світ
Цїлий опанувати: сї хрести
Я мушу мати Томаш!

Томаш.

Чи и вас
Ввес світ опанувать не закортїло? —

Колотнїцкий.

Се можна й без хрестів, принаймнє без
Тих циганских хрестів. Але у него,
В старого слабодуха, муся в'ни
За світ дорощі бути.

Томаш.

И тиму —

Колотнїцкий.

Чи я їх хочу мати? — Угадав.
Бо чим и можна світ сей поводити,

Так легко як не тими забавками? —
А в кождого є забавка така.
У Моргана хрести.

Томаш.

Тим тяще їх
Дістати, добродію.

Колотнїцкий.

Довбуш їх
Дістане.

Томаш.

Нї.

Колотнїцкий.

Дістане, лиш скажи 'му,
Що в'на їх хоче мати, що княгиня,
Від него, хоче мати, їх! Міркуєш?
Від него! Що закоханий длї свого
Би не вчинив коханя? —

Томаш.

Довбушук.
Не зробит се нїколи, я 'го знаю.
Бо инак він дістати їх не міг би,
Хіба би їх украв. А Довбущук
Лиш се би не зробив.

Колотнїцкий.

Хіба я кажу,
Аби він їх украв! О не далеко
Ті твої очи видя!... Не украсти,
А вигулить їх має! розумієш
Ти? — Вигулить! в циганки! —

Томаш.

Циганкй
Є мстиві, ревнівливі. Гм! — Да я —
Да я вам правду скажу, добродію,
Що ви собі шукайте другого
До вашої послуги.

Колотнїцкий.

И чиму то?

Томаш.

Тиму, що я не хочу свою голов
Чи шию з вашев мірять. А на решті
Могло би вийти ще, що моя би
За вашу улетїла.

Колотнїцкий.

Як то, як то? —

Томаш.

О так, що я не можу уторопать,
На віщо ви тогди — вже буде тому —
Не девять місяців? так рівно, девять
Вже буде, як казали ви пустити
Мені Довбущука в покій княгині.
Як се би визналось!...

Колотнїцкий.

Она нїчо'
Не знає. —

Томаш.

О я знаю, що не знає,
Бо ви такий казали порошок
Їй замішать у каву, щоб она
Нїчо', нїчо' не знала. Але Довбуш
Тим лїпше все то знає.

Колотнїцкий.

Зробимо,
Що й він не буде знати.

Томаш.

О я знаю,
Що Довбуш би мовчав. Але у него —
Ви знаєте? є знак дивний на тварп,
На місяця рогатого похожий.
А паня в тяготї: хто знає що —

Колотнїцкий.

Могло би с того бути, хоч казати? —
Се моя тайна, друже. А за голов
Не бій ся, бо и свою я сокочу.
А в решті — кілько чоловік не важит
Тов головов за дарма, чо' аби
За плату він не важив? —

Подає му киску з грішми.

Йдїм тепер
Гледїти свого дїла.

Иде в оден бік.

Томаш.

О за гроші
И ангіль чортови би був хороший!—
Ви розлучаєте дитину з мамов,
Ви батька кладете живого в яму,
Ви брату садите ножі у груди,
Лиш вам одним я поклонятись буду!

Иде у другий бік, а серединов уходя Довбуш з Городенчуком.

Городенчук.

Не може бути, брате! — ти княгиню
Кохаєш? —

Довбуш.

Так як душу! так як Бога!
Ще дуще! — О коби я вмів сказати,
Як я її кохаю!... Не подоба;
Та наша бесїда не має слів,
Мою любу вповісти! и на віщо
Би здало ся кому, то моє щастє,
Єдине, тихе знати? — О Иване! —
Нї: ти менї не ввіриш!...

Городенчук

Справдї нї.
И якже можу я имити віри
Такому? в'на княгиня, в'на вельможна,
Ти гуцул, ти мужик, ти чужинец.

Довбуш.

Коби у мужиці не було серця,
Або коби той чужинец нещастний
Лишив 'го там, де все, усе лишає,
Що серцу було любе!... а то лихо,
Що й серце йде за ним! иде за ним
Аж навіть у могилу, и коби
Не далї як в могилу, а то йде з ним
Ще и по за могилу!...

Городенчук.

То її

Ти від тогди кохаєш від коли
Їй ратував з вогню?

Довбуш.

Чи-ж міг я инак?
О брате мій Иване, щоб она
Ти була так лежала на руках,
Як в'на менї лежала!..

Городенчук.

Нещасливий! —

Довбуш.

Нехай и нещастливий. — О й нещасте
Менї за щастє стане, бо я любю!
О Йване, я їй любю! несповіто,
Незмірно я їй любю! най и світ
В супротивню ми стане — я їй любю!
Її, одну на світї! — А й сей світ
Оден лишень на світї! —

Городенчук.

А она-ж? —

Довбуш.

И в'на одна на світї, и — вже моя! —

Городенчук.

Не може —

Довбуш.

Ти гадаєш, Довбущук
За хмарами любити буде? — Довбуш
Що схоче то й дістане, що хотів —
Дістав вже, силов, штуков: як ся вдало!
Довбущукам однако.

Городенчук.

Чи лиш ти —

Довбуш.

Я молодий ще, брате. — З рештов ксьондзь,
Що тут є у дворі — конец кінцем:
В'ни дали їй такого ся напити,
Що в'на нїчо' не знала, и я був
У неї, з нев, як хочеш. —

Городенчук.

Ти же міг!..
Зробити се, Василю?

Довбуш.

Я чи міг!..
А міг-же я втолити той вогонь,
Що палит в менї серце? О мій брате:
Толив я 'го й тов силов, що не маю;
Не утолив, не вдалось. — Знаєш, брате,
Що я, аби любу ту обманити,
З однов циганков дївков забадив ся
В роскішне жениханє? — Не вдурив я
Нещастне своє серце!...

Городенчук.

Ти-ж жонатий?

Довбуш.

Вженив ся, да не я, а чужина
Студена мня вженила. — Я не знав
Тогди ще, що люба є. О, сей замок
Чей в звізди не завіся ще, чей найдесь
Куток ще в сему світї безконечнім
Длї мене и длї мене! —

Городенчук.

Твої-ж діти? —
Василю, ти не гуцул! — будь здоров! —

Иде.

Довбуш.

Чи гуцул чи не гуцул я, а серце
Нажити хочет ся у сему світі,
Нажити ся як хоче! — Що сей світ?
Що доля є у нему? — Світ є то,
Що ужиєм у нему. — Нині наше
А завтра, — запитай ся в гробаря,
Чи много верже світа нам у яму?
Лови 'го, бо ти люде розберут 'го
Як ніч, и білш нїчо' тобі не лишут
Як лодву ту на трунву! — Світ на то,
Аби єго ужити — а ужити
Як свому серцу воля, своя воля! —
Я мушу їй дістати! —

Хоче йти — Томаш єму на зустріть.

Томаше:

Княгиня твоя дома? —

Томаш.

Дома. В'на
Се шле мене до тебе. —

Шепче 'му в ухо.

Довбуш.

Злодій? — нї!
Я красти не учив ся. —
Да не красти,
А —

Шепче.

Довбуш.

Вигулить? — одно то що й украсти.
Я —

Томаш.

Шепче. В'на. —

Довбуш.

В'на хора, кажеш? О не ріж мня! —
Я йду до Моргана! я купю їх!
Я випрошу! я силов з рештов —

Томаш шепче.

То
Конечне вигулить? — то так ворожка
Казала? — вигулить!... Нї! нї! нїколи
Я того не учиню! —

Томаш.

Просимо-ж
На похорон по завтрю. —

Хоче йти.

Довбуш.

Не пускає 'го.

Стій, я йду!
То в'на би вмерла, кажеш?.. — йду! вкраду!
Як хоче! в'на би вмерла, жди, я зараз
Ти принесу хрести! —

Иде.

Томаш.

Я буду ждати.
О, ѳзуіцкий треба розум мати,
Але не гуцулску ту лековірну душу.
Розумний їст грушки, а дурень землю мусит.

Иде.

Третий схід.

За Печинїжином. — Ніч.

Широкий, дорогий шатер, а серед шатра велика ватра в закопі. По обох боках дорогі отомани. На одні отомані стоїт велике зерькало в облукватих золотих рамцях приперте, перед зерькалом плиткий кошеличок з усїлякими квітками и павами, а на квітках великий золотий гребінь.

Цора.

Уводит Моргана з надвіря поволеньки по під боки у шатер. На Моргані довгий багровий жупан и аравский завій на голові. — У одні руцї 'му знахарский бичик золотий, а у другі на червонні аксаметові ширинцї з довгими золотими тороками два золоті хрести на ланцушках.

Лиш поволеньки, таточку, поволи,
Абисте не упали!

Сажає Моргана на отоману.

Так! Тепер
Припочивайте, татку! —

Иде на другу отоману, сідає, росплітаєсь, чешет ся, заплітаєсь, уквітчаєсь, а ув одно призераєсь в зеркало.

Морган.

Знай же, доню,
Абес мене збудила, на коли
Ме світова сходити, бо ввес труд
За триціть рік пропав би! — чуєш доню? —
За триціть рік! — а триціть то богато,
Богато дуже, доню! — Триціть рік,
То половина віку.

Цора.

Таточку, —

Морган.

Що Цоро моя доню? —

Цора.

Таточку,
Що мала я питати вже давно вас? —
Які хрести ви лагодите се
Вже триціть рік чи кілько? — від коли
Лиш я запамятала, то нїчо'
Не дїєте, як над хрестами сими
Ворожите в одно? — а відь велику
В нї силу вворожили?

Морган.

О велику,
Велику моя доню! — Ще три роки
До триціть тих вже збутих. а тогди
Щастлива буде моя доня Цора
В щастливих сего світа.

Цора.

Батьку мій:
Хіба казала ваша доня Цора.
Що в'на не є щастлива, прещастлива
У свого бадечка? —

Морган.

Щастлива, лиш
Все сльози утерає. — Ти гадаєш,
Що я нічо' не вижу, як, коли
Ти прийдеш с погуляня у неділю,
А сльози крутят ся тобі в очех,
В очицях мої Цори!... О не раз
Батьківске моє серце в'ни пекли
Як та червонна шина, тії сльози!...
Я знаю: в'ни цурают ся тебе
Ті ніжні білі люде! — в'ни усї
Цурают ся цыганки! а я хочу,
Щоб в'ни на колїнкох о-перед неї
Ходили! не они, не ті раби
Рабів, але великий, славний нарід
Звав Цору свойов панев, и єї
Корону найдорощу сего світа
На голов положив! —

Цора.

О батьку мій:
Прапрадїд мій и прадїд не ходили
В коронї, на що Цорі в'на би здала ся? —
О Цора й так щаслива! —

Морган.

Моя доню:
Ті прадїди твої — то королями
Раз були у Егепті, у святому,
Над народом великим. — Як той нарід
Розсіяв ся по світї, як батькам
Тим нашим не лишило ся нічо'
З незмірних їх маєтків, як кавальчик
Старого перґаменту — я тобі
Не раз вже вповідав. — Да той кавальчик
Старого перґаменту вартував

За всї корони світа, бо на нїм
Записана була велика тайна
Хрестів сих двох чудесних. — Ще три роки
Лиш Цорю моя доню, а усї
Корони сего світа я складу
На твою голов доню, посажу
На найбогатшу тя столицу світа:
Егепецку столицу! — Ще три роки —
А ми в Егептї доню!...

Цора.

У Егептї?
О нам и тут є добре! —

Морган.

Добре, бо
Той стрільчик молоденький прилюбив ся
До твого сердечка. — О моя доню:
Давно би я тобі заборонив був
Вже твоє то коханє, як би міг
Я що заборонити свої Цорі,
И якби я не знав, що то коханє
Заборонити годї. О кохай ся,
Кохай ся моя доню, доки ще
То серце молоденьке. Да не май
И за зле батькови, що він тебе
Остерігає доню, бо єму
Усе, усе ся видит, що Василь твій
Не так тебе кохає, як то в світї
Коханє вірнов кохати має! —
Будь осторожна-ж доню, щоб вітак
На мене ти не нарікала! я
Теперь усну годинку. А як буде
Та світова сходити, щоб мене
Збудила моя доню! —

Цора.

Я вас збужу.
Тим часом най вам сон благий та красний
Мій бадечку приснит ся! — най ся приснит
Вам любий ваш Егепет! — На добраніч! —

Морган.

Усипаючи.

В Егепті, у Егепті, там де Ніль
Святий с цілої Африки ситної
Всю манну золоту у дар приносит!...
В Егепті, де женец не може колос
Годований ситойов, обтякнути
Руков широков свойов!... У Егепті,
Де вічні піраміди вповідают
Часів великих славу! — у Егепті,
Де у Озіріса святого гробу
Наш нарід, волен, силен, пребогатий,
Чудесний, поклоняв ся прежде віку!...
О Ізіс, о Озіріс! В тім Егепті
Даруй менї приснитись, подивитись
На славу нашу давну! попослухать
Ті гри святі в Тебанї! пісні! гімни!
Прійтись по тих колюмнах таєнственних
У Мемфі ті великі. О Озіріс!
О Ізіс, о — Озіріс...

Усипає.

Цора.

Не зараз.

А як мій батько правду каже? — як
Мене він так не любит, як менї
Се молоді здавалось? — — Як єго
Люба лиш забагом була на хвильку,
Лиш фрашка на годинку, що тогди? —
О світе мій нещастний!... Да чиму —
Чиму не запитала я давно вже
В єго, чи він мня любит?... Мала-ж я
Хіба коли? — хіба люба та нашя
Вже с тілько ся пристаріла, аби
Було коли питати про любу
Вже було?... О сама я, я сама
Недоли свої винна!... Як теперь же
Він скаже що не любит, скаже, що —
Що він лиш жартував, що він дурну
Циганку лиш дурив?... Під воду, Цоро!
Під воду бідна Цоро! — Да нехай

Я буду білі щоці[1]) й на вечерю,
А правду мушу знати! — Цить — иде! —

Довбуш.

Уходит у стрілецкі зброї, як був и в городї.

Добрий-вечер циганко! — Чо' така
Смутна та невесела? —

Змітує кріс и торбу, а сам сїдає коло Цори.

Цора.

Бо нема
Чим веселити ся! —

Довбуш.

Чим веселитись!...
Хіба не молода єс? — не жива?
И чо-ж би до житя нам більше треба,
Як не зелених літ, як не житя? —
У нас, у гуцулів приповідают,
Що до житя не треба більш нічого,
Як тілько що житя! —

Цора.

О більше треба! —

Довбуш.

То більше є за більше. — Сокоти ся
Циганко того більше, щоб и ти —
И ти не так, не так — да рад бих знати —
Як в'но, то твоє більше називаєсь? —

Цора.

Люба! —

Довбуш.

Ха ха! — О правду, правду маєш
Циганко! Ох люба та!... То вже й ти?
И ти любу-ту знаєш? той медок
Палкіщий від отрути? той полин
Цукрований надїєв? — А я думав

---

[1]) Чи не похибка зам шуш?

Тебе ще за щастливу? — думав, що
Ти в світа все приймаєш так як світ
Тобі 'го подає? — О, о циганко:
Ти в него не бажай то більше, бо
Тобі нїчо він даст! — О світ сей бідний!
Менї вірь: світ сей бідний! — не бажай
Ти в жебрака того, чого самий
Він жебраючи просит!...

Цора.

Се-б чого то?

Довбуш.

З'їщеної надії! — О не має
В нас більшего на світї ворога,
Як та мана: надія! та надія!..
Надій ся! и надій ся! и надій ся:
Тим часом смерть закралась зза плечей,
Тай вік ти відокрала!...

Иде, бере хрести що коло Моргана на подушці лежали, сідає з ними знов коло Цори и обзирає приязно

Цора.

Та надія
Нїколи смерть не кличе. —

Довбуш.

Тай її
Не відрядит як прийде.

Цора.

За тото-ж
И вік наш дорогий. —

Довбуш.

О правда! —

Цора.

Правда!
И вічна ще до того! За тото-ж
Ми мусим и ті хвилї дорогі
Собі так забезпечить, щоб вітак

Банованя не було. Правда милий,
Що світ сес не дає нам більше, ні
Нам може більше дати як він має.
Да то що він дає нам, то таке
Солодке є и миле, що годинка
За вік, віки вартує! —

Довбуш.

Се би було? —

Цора.

Люба. — Ти осміхнув ся? — Я сподіюсь —
Що мій Василь мня любит? —

Довбуш.

Сї хрести
Вже мої є циганко? —

Цора.

Сї хрести —

Довбуш.

Менї дарує Цора? — Так? не правда,
Що ти ми їх даруєш? —

Цора.

То хіба
Убити свого батька? —

Довбуш.

А я думав —
Що Цора лиш одного Василя
У сему світї любит?

Тим часом схопивсь, верг Цорі хрести в поли, убрав на себе зброю и хоче пти.

На добраніч,
А як ти схочеш знати чи ти любиш,
И чи вірне любиш, то спитай
У перед в твого серця, чи в'но зможе
И то любі офірувать — що 'му
Є найдороще в світї, а тогди аж
Меш знати, чи ти любиш! — на добраніч! —

Хоче йти.

Цора.

Ловит 'го за сердак и не пускає.

Ти йдеш? —

Довбуш.

Пусти! —

Цора.

Василю! —

Довбуш.

На добраніч! —

Цора.

Василю! —

Довбуш.

На добраніч! —

Цора.

Ще слівце!...

Довбуш.

Але аби останне? —

Цора.

Ох останне
Василю мій, останне!... ти мня любиш? —

Довбуш.

Нишком:

Що маю я казати?... а брехати
Так тяжко... ох так тяжко!... та длї неї
Я щó би не зробив?...

На голос:

Циганко! — чуєш? —
Я — я тебе кохаю!...

Цора.

При хрестах сих? —

Довбуш.

Ох Боже!... При хрестах сих!...

Цора.

Пхає му хрести силов в руки.

Бери собі хрести сі!... що мій батько? —
Що царство? що корона? — ти є мій,
То й світ цілий мій!... Що? ти дрижиш?
О не дрижи мій милий, притули ся
До мого сердечка! оно горяче,
Від разу ся загріє!... Що — чи ти —
О ні: ти не вшукав мня, ти присяг
Що ти мня не вшукаєс? —

Довбуш.

Нещастлива
Не добивай в ми серце!... Ошукав!
Тебе и твого Бога! — твого й мого! —
Бо слухай, коли можеш: Не тебе,
А ту княгиню я кохаю, и
Для неї видурив сі два христи,
Бо в'на бажала мати їх, а я
Се добре знав, що в тебе инак їх
Не вигулю, хіба присягов, що
Одну тебе я любю! — Не кохав я
Ніколи тя циганко, я тлумив лиш
Нещастну ту любу до неї в тебе,
Як той пяниця в корчмі своє горе
В нещастні чарці тлумит!... О прости
Сли можеш! а не можеш — Бог між нами!
А я не можу инак! —

Відходит борзо с хрестами.

Цора.

нагонит ся за ним, вітак з'упиняєсь, иде серед шатра потикаючись, и паде на землю.

Небо! — земле!
Се що зо мнов ся діє?... Таточку,
Вставайте умерати!...

Морган.

Промітує ся.

Що ти — О
Де мої хрестики!...

Цора.

Де хрестики? —
За душу проміняла! —

Морган.

Чи єму —

Цора.

Я їх не дала татку? — що-ж я мала
Єму вже більше й дати?... Ви хотіли
Самі щастливі бути? ви старі вже,
А я ще молоденька!...

Морган.

То старому
Не треба й в світї жити!

Штрикає у вогонь.

Цора.

Тату, ждїт
На доню свою Цору!...

Нагонит ся и собі у вогонь, вітак з'упиняєт ся и хапає ніж:

Та сама? —
А в'ни щоб насміялись? — в'ни аби
З дурної насміялись? Нї: обоє!
Обоє в половінь! а їх ввесь рід —
На ніж сей острий мій! О слухай мня
Велика непорочна Присвятая! —
Циганка мсту усїм їм присягає! —
Тепер до князя в двір!...

Біжит. У половіни показуют ся великі два хрести, и гаснут раптом з нев.

Четвертий єхід.

У Печинїжинї єхід.

Друге містце у городї коло замку. — Місяць за хмаров.

Колотнїцкий.

Приходит.

Усе в дворі в тривозї, все в сумі,
Усе у неспокою, кожде ходит

Неначе затроєне, по кутах
Собі все потай шепче, головов
Усе собі кивае, так! а Томаш
Літає неспокійний, наслухає,
Біліє, червоніє, се мабіть
Уже їй час. —

Томаш прибігає.

А що там? —

Томаш шепче 'му в ухо:

Вже? — злягла? —
А що хрести? — Чи будут?

Томаш.

Тілько що
Єго не видко з ними! —

Колотнїцкий.

А циганка? —
Ніслав кого до неї, так, як се
Тобі казав я перше? —

Томаш.

Нї ще, бо
Циганка прилетїла вже й сама,
Уже и в пана була. Все сказала.
Да відки в'на се знає — се вгадати
Не легко.

Колотнїцкий.

Ну, а пан? —

Томаш.

Встїкає, да
Ще все не довіряє, бо ще дїти
Не видів.

Колотнїцкий.

Ох тепер хрести! хрести!

Томаш.

Да в'на бо їх не прийме. — Що я скажу? —

Колотнїцкий.

Я був бих и забув! — скажи, що їх
Чернец їй поселає! чуєш? — що
Чернец їх поселає! — в'на їх прийме,
Бо він нераз такі забавочки
Їй поселати звик. — Иди! — Гледи-ж!
Та лиш розумно! чуєш? —

Иде у оден бік, Довбуш надходит з другого.

Томаш.

Є хрести?

Довбуш.

Тут маєш! — Ох мій Боже, як мене
Се голова болит!... Кобес ти знав,
Що я тепер зробив!... И та люба
Матбуть не варта того!... Томашу,
Тепер я йду до неї! —

Хоче йти — Томаш єго тримає.

Що ти? — ти
Гадаєш, що ся ду́ші продают
Без баришу? — Могла в'на се бажати
Від мене, то в'на моя, я купив їй
Собі душев! —

Томаш.

Василю —

Шепче му в ухо.

Довбуш.

Нї! —

Томаш шепче.

То правда! —
Нехай же: за годину я тут буду!
Ти пустиш мня до неї! — а як нї —

Вириває ніж зза череса, показує го Томашеви, и йде.

Томаш.

Переполошений.

Добро́дїю! —

Колотнїцкий приходит з другого боку.

Ви чули? — Я пропав!
Я знаю 'го! він прийде! а не ставюсь
Я тут — він ме м'ня пасти! — він убє мня,
О він мене убє! —

Колотнїцкий: шепче 'му в ухо. — Він цілує 'му обі руцї.

Ви господ мій! —
Ви Бог мій! —

Колотнїцкий.

Тихо та відважно! —

Идут оба.

Пятий схід.

У Печинїжинї. Ніч.

Колотнїцкого кімната в замку. Світло. По стїнах великі образи папаримских, — де які чорними заслонами закриті.

Колотнїцкий.

Уходит з одного боку, Томаш з другого.

А що? — хрести подав вже?

Томаш.

Вже подав.

Колотнїцкий.

Як я тобі казав? —

Томаш.

Як ви.

Колотнїцкий.

А решта? —

Томаш.

Спосібне все.

Колотнїцкий.

Лиш хитро.

Томаш.

Не журіт ся.

Иде.

Колотнїцкий.

Я аж зачав бояти ся, так гарно
Ведет ся моє дїло! — И княгиня
Злягла близнятами: хлопчик и дївче.
И хлопчик — як би з ока 'му 'го вибрав!
Сам Довбущук! и місяць на лици,
И очи чорні, ясні! нї у князя,
Нї в неї їх нема! а в мене трумф! —
Не викрутиш ся ти пишна княгине,
Що шизматиків розвела село!
Нї в'ни! — нї ваш чернец! а що найкраще —
Він за годину прийде у город!...
Качав бих зо сміхів ся я, коби
Ті єзуіти вміли ся сміяти!...
Да ми не дурні, душу на лици
Носити, щоб всї люде в нї читали!...
Не покажи себе, не май за мало
Найменшу річ у світі — всїгди чуйним.
Покірним серед миру — а пануй ним! —
Цить — Образпольский йде! —

Князь.

Уходит як остеклий.

Га, попе! попе!
Я одурію попе!

Колотнїцкий.

Нишком с хрестами, мече їх на столик, а сам кидаєт ся в крісло.

Лях хіба
Коли розумний був! —

На голос

Ясновельможний? —

Князь.

Вас маю годувати! Вас платити!
Як писанки тримати, а й одного

Приятеля не мати!... О чиму
Я не мужик, шизматик!...

Колотнїцкий.

Пане мій:
Не можна запитати. —

Князь.

Запитати?
Про віщо запитати? — про тото,
Що й воробцї вже знают? — О лиш я,
Лиш я нїчо' не знаю... бо я князь,
Бо маю сорок сїв... менї не можна
У грудех серце мати так як другим!...
Не треба й слави мати!... на що слави? —
Приятеля? — сопруга? — вірного?
Коли він князь ся пише?...

Колотнїцкий.

Пане любий —

Князь.

Нїчо' як пане любий! пане любий!
Що слово — пане любий! — але що
В'на з мужиком ся любит, про тото
Най пан ся любий сам довідує,
Коли 'му треба знати!...

Колотнїцкий.

Та вельможна —

Князь.

Він чинит ся, що він нїчо' не знає!...
О там перед хрестом тим присягни,
Що ти нїчо' не знаєш!... видиш? га?
Як борзо єс умовк? — О ви котюги!
Жєрви! вовки! гадя ви!...

Колотнїцкий.

Ясний пане:
Сказати я не можу, що нїчо'
Не зачував про те я, да я думав —

Для вашої се слави, як ми Бог! —
Я думав, що, як в світї то буває,
Усе пусті обмови. — А по тому —
Як міг гадати я, аби така
Ясновельможна паня, да такого
Вітцями князя славного, посміла
Си накладати з мужиком? — Не міг
Имити мовам віри, ясний пане! —
А ще до того всего в'на! она!
Тота лелїя чиста! ангіль тот
Святий, неприступний. —

Князь.

О — й ти, и ти
Нїчо' не винен попе!... Не тобі —
А й Богови не давбих був я віри,
Як був би ми казав!... тота свята!
Той образ мати-дїви!...

Колотнїцкий.

Пане мій:
А може в'на не винна? — може люде
Пусті лиш бесїди. —

Князь.

Пусті? — иди,
Иди та подиви ся на бенкарти,
Чи в'ни в Довбущука ся не удали? —
О люде правду кажут!... то лиш я
Лиш я нїчо' не вижу!...

Колотнїцкий.

Довбущук
Же-ж має знак на твари, скілько знаю —

Князь.

А як ти добре знаєш? — йди дивись —
Чи знак той не пізнаєш? О диви ся,
Диви, диви ся, попе, та заплач
Над мойов головойов!...

Колотнїцкий.

Постиваю!
Таку величну славу! прадїдів
Ту непорочну славу, що й царі
Єї ся покланяли! тої слави,
Що шість корон носила... так зваляти!
Та так онечистити!...

Плаче.

Князь.

Зриваєт ся.

Я очистю!
О я її очистю! —

Дзвонит — Томаш убігає.

Зараз піч
Зелїзну ми покласти на подвірю,
И так їй натопити, щоб черлена
Цїла як вишня стала! — вон!

Томаш иде.

Сюда! —

Томаш вертаєт ся, князь мече му хрести перед ноги.

А ті єї бенкарти зараз ми
В найгущий лїс віднести и вовкам
Веречи, да с хрестами сими! чуєш?
С хрестами, я так хочу, от цими!
Що в'на від него має їх! циганка,
Що все ми уповіла — и хрести
Від разу сї пізнала! — Пріч! — Чекай! —
А хто би пів слівцем кому коли
Сказав, що тутки стало ся — мій міч
А того горло, чуєш? — руш!

Томаш иде.

А ти
Иди єї скажи, що завтра гине!

Иде.

Колотнїцкий.

А я-б раднїщий був, коби вже нині,
Але аби сама не йшла собі до Бога,
То треба дати їй ще й чинчика старого. — —
И знаю навіть вже, як приспособю дїло! — —

Падїт же, грушечки — бо вже сте переспіли!
До князя!

Иде.

Шестий єхід.

У Печиніжині. Ніч.

Инше місце у городї коло замку. — Місячно. — Довбуш уходит з одного, Томаш з другого боку,

Довбуш.

А що? — віддав хрести? —

Томаш.

Віддав.

Довбуш.

А в'на? —

Томаш.

Ти дякує.

Довбуш.

Нїчо' білш? — то я даром
Затратив свою душу? за даремне
Сплюгавив свою славу я бріхнев? —
Ха ха!... Да се хіба лиш перший раз,
Що пан ошукує? — Се треба було
Менї у перед знати!... То дві души
Затратив я за слово: Дякувать? —
Гадаєш ти? — О нї: я Довбущук,
А душі дві за дорогий бариш,
Щоб купно дарувати! — в'на є моя!
Ти чуєш, блюдолизе? — в'на є моя!
То в'на не хоче мня пустить до себе?

Томаш мовчит, Довбуш бере мисливску трубку и хоче трубити.

Томаш.

То стримує.

Ти що се? —

Довбуш.

Ледінів тут двісті зараз
Ми виростут, а що я си купив
То моє! —

Трубит — панцірні вибігают з усіх боків и вяжут Довбуша.

Томаш.

О не твоя, Довбущуку,
Бо сеї ночи мают їй палити
В печи, а через тебе. Пан все знає.
А щоб ві не скучно було, то
И ти горіти маєш з нев у раз!
В темницу з ним! —

Довбуш.

Аби з коханєм любим:
То и в вогни менї солодко буде! —
Я був вже раз в вогни...

Панцірні відводя Довбуша — Оден дворак набігає и шепче Томашеви щос у ухо

Томаш.

Переполішений.

Не може бути!

Дворак.

Спитайте їх самих лиш.

Колотнїцкий.

Приходит.

Що там? що? —

Дворак иде.

Томаш.

Чи ввірите ви се? —

Колотнїцкий.

Яке? — кажи!

Томаш.

Ви знаєте, добродію, що пан
Менї казав, близнята ті узяти,
И з обома хрестами тими — ви

Вже знаєте, у пущу їх віднести,
И кинути вовкам. Я так зробив, —
Двох двораків узяв старих, ретенних,
И дав їм росказ, дїти ті віднести
Аж у космацкий плай. Они пішли;
Да сес уповідає, що лишень
Они з дїтьми вчинились край села,
Як тут показує ся їм мара,
Тота гірска цариця; зо страху
В'ни мечут дїти на серед гостинця,
А сами утїкают! —

Колотнїцкий.

И того
Ти так переполошив ся? — Ми своє
Вже доконали дїло. А бенкарти —
Коли їх пси не розїдя нехай
Годує хто си хоче! — й Довбуші
Здают ся в сему світї, — нї? — принаймне
Менї оден ся здав. Да то початок
Лиш є, да ще кінчати треба дїло.
Посїяно вже є, тепер щоб спіло.

Идут.

Семий єхід.

У Печиніжинї. Ніч.

Світлиця в Довбушеві хатї На столї каганец горит. На стїнї образи Ісуса Христа, Матери Божої, Анголя хранителя. У запічку стоїть колиска.

Катерина

уходит, ведучи Міхайлика за ручку, и несучи маленьку дитинку на руках. Марічка иде біля Катерини, держучись за ню Увійшовше — кладе дитинку в колиску и заколисує: Марічка и Міхайлик позївают.

Що? ви задрімали, дузїньки? —

Марічка.

Ага! —

Катерина.

Підете зараз спатки, але треба
У перед Бозїнькам сказать добраніч.

Міхайлик.

Добраніч Бозїньці! —

Марічка.

Добраніч! —

Катерина.

Веде їх оперед образи До Міхайлика.

А
Котру ти Бозїньку найлїпше любиш? —

Міхайлик.

О ту там с крильцями! —

Катерина.

А ти Марічко? —

Марічка.

И я ту с крильцями! —

Катерина.

До Міхайлика.

Та що тобі
Аби та Бозя дала? —

Міхайлик.

Ножик, мамко!
Великий, острий ножик! —

Катерина.

А тобі?

Марічка.

Менї на шию хрестик, красний красний!
Та золотий, та...

Катерина.

Дїти: о просїт
Ви лїпше в Бога ласки, та аби
Вас сохранив на світї, та аби

Руков свойов провадив крізь житє вас,
Крізь се житє пусте! — Міхайличку:
А що тобі ся снило тої ночи? —
Забув уже? —

Міхайлик.

О нї: менї ся снила
Велика гадина! така страшна
Та чорна!...

Марічка.

Тай менї! ох тай менї
Ся снила гадина, така, яку
Міхайлик вповідає! —

Катерина.

То просїт же
Ви Бозїньки, аби в'на від гадї
Вас тої сокотила! —

Марічка и Міхайлик.

Просимо!
Ми Бозю просимо!

Катерина.

Кажіт:
Ми просим. —

Марічка и Міхайлик.

Ми просим —

Катерина.

Бозїньку —

Марічка и Міхайлик.

Ми Бозїньку —

Катерина.

Тоту с крильцями —

Марічка и Міхайлик.

Ми тоту с крильцями —

Катерина.

Аби нас боронила —

Марічка и Міхайлик.

боронила —

Катерина.

Від гадинки лихої! —

Марічка и Міхайлик.

Від лихої! —

Катерина

укладаючи їх спати.

О Боже сохрани вас!... да не так
Від гадини лихої, бо то кажут,
Що гадині від Бога призначений
Є той, що в'на 'го має ззісти! — да
Від тих людей лихих — о сохрани їх
Ти ангелю хранящий! Матер Божя!
Исусе Боже слова! о від тих
Лиш їх людей спаси, що ночами
Як ті вовки в'ни ходя, щоб пожерти
Яку там людзку душу!... О ти Боже:
Ти батько є сиріт — ти їм поможеш!...
Бо дїточки отцї нещастні мої,
Сї мої кришенятка, мої пави,
Сї мої рожеквіти, мої — мої
Сї душечки єдині, незабуті,
Мальовані, святії, моє щастє,
Надїя моя в свїтї, моє небо,
Мій рай, серденька мої!... о в'ни є
Є сироти на свїтї, бо їх батько
Забув, їх відцурав ся! — о... їх нї:
Бо він їх щире любит, їх над душу
Він свою рідну любит! лиш мене —
Мене він відцурав ся! лиш сама я
Нелюба є єму, сама чужя я!..
Да и сама я винна!... бо не моя
Пишний та гордий гуцул була пара,
Але хіба царівочки якої
З чільцем на голові! и то нї навіть! —
Бо то лиш ми си баєм о любі

О вічні, вірности, о шлюбах, о
Хто зна' май ще о чім, а в гуцула
Усе то є мамона, й то, и все
Що волю ломит, вяже! — О у него —
Лиш то одно святе є, то 'го рушит,
До чого не повинен, що не мусит! —
Ангелочки мої! ластовенята!
Вишневі галузочки! квіточки
Ви калиневі мої! най ваш батько
Шукає свого щастя, де гадає —
Найти 'го! Боже 'му допоможи лиш
Найти 'го, а я буду лиш для вас
У сему світі жити! мої зорі!
Ви мої пташенятка — райскі, моє
Єдине сподіване! хоть вас тато
Покинув: — я! я, я, я вашя мати!...

обнімає и голубит їх довго, вітак иде до колиски

А ти мій Йванчику? — мій зайчику!
Мізинчику пишний мій! мій... о мій
Ти мій румянчику! васильчику,
Любисточку ти мій! самбірчику!
Павляне пюречко!... а хто-ж тебе
Би доглядав на світі, як мене би
Не стало?... ох мій Боже — серце вяне
Згадати навіть гадков!... Иваночку!
Иванчику мій срібний! золотий мій!
А хто-ж тебе би серце дозерав
Як мами би не стало? — О ти світе
Небесний — не остави мої дїти!...
Нї Боже: ти не лишиш! —

Штефан

уходит з лїхтарнев

Добрий вечер! —

Катерина.

Ох братїк мій єдиний! да так пізно? —
А якби що дорогов —

Штефан.

О у нас
Дороги є беспечні, слава Богу,
Бо від коли прийшов той ксьондз у двір,
Село собі як в гробі! й на сутки
Нїхто ся не відважит. — Василя
Нема? —

Катерина.

Він зараз прийде. —

Штефан.

Катерино! —
Ти роду не такого, щоб ся мав
Хто кепкувати над тобов! — Скажи! —
Ти нещастлива є? — О ти гадаєш,
Що я далеко сижу, та нїчо'
Нї чую та нї знаю? — він тебе
Не любит? — понехає? — Катерино! —
Я брат як тато рідний є: скажи
Усю менї ти правду, бо й без тебе
Я їй довідаюсь! —

Катерина.

Штефаночку:
То помівки пусті лиш є на него,
А він у мене добрий! — Що би світ
Не вигадав тепер? — О він є добрий,
Хоть и мисливенький ся трохи вдав.
А ти Штефаночку тепер від дому? —
Як моя там невісточка живе?
Як вам обом живет ся? — Ох там що? —

На дворі далеко чути коляску що їде а вітак нараз з'упиняєт ся и крик:

Ге люде! люде! світла! борше! борше!
Давайте борше світла ге!...

Катерина.

Біжім!...

Штефан хапає ліхтарню и вибігают. Образи зачинают говорити:

Матер Божа.

И се так мусит бути, Сину й Боже? —

Ісус Христос.

Так мусит, моя Мати! не поможесь.
Бо люде хочут с правом, с правдов, с хранов,
И з вічним обичаєм стати в брани.
Але ті вічні, мудрі Божі суди
Научуют людей — що люде — люде.
И що — нехай и в небо в'ни сягают —
То вища ними сила все владає,
И що то право, правда, снота — Божі,
И чоловік столочить їх не може,
А хто поважитись на нї посміє —
Загине! — Чоловік аж там доспіє! —

Матер Божа.

Будь Боже милостивий! —

Ангіль Хр.

Божі сили! —

Катерина

уходит з маленьков дитинков на руках. Штефан за нев з ліхтарнев. — Катерина з дітьми опереч образів.

Яке-ж пишне та красне!... біднятко!...
И то сумліня було в тої мами,
Двійко таких пишненьких анголяток
Лишити на гостинци!... Матер Божя!...
Соківку мій? — леділю? — О чиму
Та паня в ридвані и дівчинку
Менї не облишила?... я би була
Їх згодувала обійко собі!...
Да що то би могла за паня бути?
Штефаночку, не знаєш? —

Штефан.

Хто би збаг!
Чи в нас тут мало тих паней гостинцем
Минают ридванами? — Да здаєсь, —
Що то якас добренька є бабуська,
Як рідко між панями.

Катерина

понесла дитину и поклала коло свої в колиску. Росповивавше — находит хрест и цидулку на грудцях.

Ох Штефане!
Дивись — який у него хрестичок
Прекрасний на грудцях!... Ще и цидулка!...
Штефаночку, ти-ж вчив ся у дяка,
Ти може прочитаєш? —

Штефан

бере цидулку.

Се по руски. —

читає:

Сей хлопчик хрещений у православні вірі и звет ся Олекса. Котра душя 'го найде — най буде у Бога благовірна и змилует ся над найнищастлившов сиротов найнещастлившої матери. М. О. Хлопчикови и дівчинці є на грудех хрести. — Коли їх Божа воля виратує від вовчої пащі, а доля їх розсіє по світі, то по хрестах сих пізнают ся, що брат з сестройов. —

О! тут мабуть якийсь великий гріх
Зробив ся, и здает ся, що не мати
Усему тому винна!... Але Бог
На небесах свідитель, и святая
Єго увежде воля!

Иван

убігає:

Довбушихо!
Василь твій у неволи! сеї ночи
Ме пан єго палити! —

Вибігає.

Катерина.

Ох мій Боже! —
Штефаночку мій брате!...

Вибігає, Штефан за нев.

Матер Божя.

Ох мій Сину —
Не дай єї пропасти! —

Ісус Христос.

Не загине. —

Цора.

Страшна и розхрістана, убігає з ножем у руках.

То тут він мешкав? — єго се дїти? —
Га!...

Замахує ножем на Міхайлика и Марічку — вітак з'упиняєт ся.

Нї: за мало кари! — инак з вами! —
Відотну руки вам — вітак — світами! —
У плай Довбущуки!

Хапає дїти и біжит з ними.

Матер Божя.

О Боже й Сину! —

Ісус Христос.

Дїтьми опікуєт ся Божя сила! —
Мій ангелю благий! —

Ангіль Хр.

Ми твої слуги,
Й невинности святої вічні други. —

Цора.

Далеко на дворі.

У плай! —

Ангіль Хр.

У плай!

Цора

Ще далї:

У гори! —

Ангіль Хр.

Божа воля.
На горах и на долах!

Ісус Христос.

Амінь, друже! —

Матер Божя.

Змилосерди ся на невинні ду́ші! —

Цора.

Дуже далеко:

У плай! —

Всї образи:

У плай! —

Осмий схід.

У Печинїжинї. Ніч.

Православна каплиця в замку. Всї трое дверей зачинені. Перед образами світло. Запах кадила вік по цїлім театрі.

Отец Єремій

уходит з вівтаря у патрафіли, с книжков у руках, и стає перед Ісуса Христа.

Тай на вогонь всудив їй!.. О мій Боже! —
А я їй на смерть мушу споряжати!
Я Боже! я! їй на смерть!... о тепер лиш!
Тепер лиш сили дай мій Спасе, бо
Загубю свою душу, о ей Богу —
Загубю! бо за тя́жко испитавєс
Раба твоєго Спа́се!... на смерть!... їй!...
И то коби невинну хоть! да боюсь
Що грішну грішницу!... Ісусе сладкий:
Коли-ж караєш нас — карай по людзки!
Карай нас так як люде — лиш не так —
Не так, Спасителю! бо не Тобі
Ми грішнії є пара!... Ти є Бог,
А ми слабі є люде!... Да и Ти
На ті горі оливні перерік ся
З Вітцем небесним твоїм! а то Бог,
Ти Господь був, ми люде! — Не походит
Слузї до Господа и Бога свого
Такі казати речі... да прости —
Прости, премилосердний, бо не можу
Ти правду не сказати, хоть убий

Ту душу непокірливу! — Идут! —
Тепер о Боже, сили! — Боже! — сили! —

Обертає ся на церьков, Княгиня уходит у чорних ризах яко черниця, чорнов заслонов заслонена, за нев двірска челїдь також чорно убрана, з восковим світлом у руках. Допровадивше княгиню до серед церькви — вертає ся, княгиня припадає оперед чирця на колїна.

Не зараз:

Чого прийшла єс доню? —

Княгиня.

Отче мій —
З небесним попрощати ся, бо йду —
Так кажут — що вмерати.

Чернец.

А ти знаєш,
Що то вмерати, чадо? —

Княгиня.

Там ити,
Де білше не вмерают. —

Чернец.

Там ити,
Де треба буде оправдатись с тим,
Що лиш оден святий и праведний.
Де треба буде здати саму, чо' —
И як ми в світі жили. — Бо душя
Є дорогий скарб божий, що єго
На час нам позичає Вседержитель,
А там рахубу з него остру правит,
Рахубу справедливу! — Здай, о здай
Рахубу ту ще тутки, щоб святий
Там в тебе їй не правив, бо там тяжко,
Її здавати буде! —

Княгиня.

Отче мій:
И там и тут готова є я здати
Рахунок тот великий: як йому

Небесному на небі, так тобі,
И всему світу, отче.

Чернец.

Світ собі
Про Довбуша говорит? —

Княгиня.

Довбуша? —
Хіба про того отче, що мене
Він ратував з вогню, як замок сес
Горів? — О правда, отче: я купила
'Му поле, домівство, худобу, плуг,
И грішми надарила! — Може й се
Є гріх священний отче — то простіт;
Я йду за се горіти.

Чернец.

Білш нїчо'?

Княгиня.

Нїчо священний отче! —

Чернец.

Білш нїчо'?

Княгиня.

Нїчо' священний отче! —

Чернец.

Ради Бога:
Нїчо' білш, моє чадо? —

Княгиня.

Отче мій —
Я на смерть сповідаюсь. —

Чернец.

Дякувать!
О дякувать ти Боже!

Благословит княгиню.

А тебе
Най Спас мій благословит, й покріпит
На су тяжку дорогу, моя доню!...

Погано прислужив ся тутки хтос
Тобі и твому другу!.. да нехай
Простит 'го Милосерний, але ліпше
Єму мабуть би було, щоб млинский
Він привязав до шиї камінь си,
Та з ним пішов в пресподне!... Боже мій...
О більше вже не можу!...

Припадає до тетраподу.

Князь

убігає з голим мечем, за ним єзуіт, двораки, панцірні, люде, челїдь. Люде и челїдь з світлом. — Єзуіг шепче князю в ухо:

Чирче, що
Она ти сповідалась? —

Чернец.

Сповідь —

Князь.

Що
Она ти сповідалась? —

Чернец.

Пане —

Князь.

Що
Она ти сповідалась? — — ти мовчиш? —
Мовчи ж на віки вічні!...

Пробиває черця мечем. Чернец хочет ся на ногах тримати, вігаь не змогає и паде на райских дверех.

О ти добре
Казав ми, єзуіте!... Не богато
Менї лиш короводів! —

Вибігає с церкви — за ним єзуіт. Решта усї липают ся у церкві.

Княгиня.

що доси ув одно придивялась умерающому черцеви, котрому колпак упав з голови.

Тії очи! —

Рис тварн! — щирани ті на чолї! —
Нї! нї! я ся не милю! — я не можу
Милити ся! — се він є! се є мій —

Чернец.

Твій батько, моя доню! — О — мій Бог! —

Умирає.

Княгиня.

Мій батечко єдиний!...

Паде на чирця.

Матер Божя!...

Умирає. Усї що в церкві — дают ся трохи назад.

Два старі люде

виходя з вівтаря.

И чо' ви здивувались? — Се діправди
Атаман є Мазепа, що доньку
Віддав за сего князя, а віддавше —
Пішов у манастирь, щоб припочити
Від трудів торонних. — Не припочило
То серденько вітцївске — затужило
За донечков єдинов. А від неї
Приходит в манастир письмо, що просит
В'на о капеляна старенького
Душі спасеня ради! — Издригнулось
То серденько вітцївске — а поневаж
Говінє, риза, борода, и старість
Змінили старця скоро — він прохав ся
В сей двір за капеляна и дістав
Позвіл в єгумена. — Що далї сталось —
Ви видите тепер. — О щоб та кров
Свята та неповинна ще не впала
На винні голови!... бо кажут, що
Бог ангеля одного на земли
Поклав — аби, де кров невинна ся
Розсипле — він волав, ридав аж дотн,
До неба доки аж та мста не зийде!

В'на зийде й борзо. Бо Отот над нами
И правий и святий є! —

Нарід.

Амінь! амінь!

Челїдь виносит княгиню, два старі люде черпя с церкви. Всї выходя за ними.

Девятий єхід.

За Печинїжином.

Ніч зорешлива без місяця. — Чорний, дикий плай у лїсї. Вовки вют и свїтя с поза колодя очима. Гадя сипит, то по корчах у кочила звита, то коло дерева оповита. Ящурки шарахотя в листю.

Цора.

убїгає с кривавим ножем у руках.

Вогонь пекельний! муки! кари! лиха!
Змиї, що сонце пют то! вовкуни,
Що місяць обгризают! все на тебе
Непевна ти планїто!... В перший раз
Довбущукової криви покоштувати
Хотїла я сегодня — та тота —
Тота гірска цариця!... О богдай
На тебе цар зелїзний, той твій брат,
Що в чорногірскім озері сидит
Та град веде та тучу, та стріляє
Нічми в хрести дорожні!... так мене
Переполошити!... переполошить
Саме тогди — як я ті руки їм
Хотїла утинати! вже й надтяла —
А та мара гірская!... О нехай
Вас сто, вас тисяч буде! най ввес світ
В поперек, в здовж я схожу — а я мушу
Я мушу відшукати вас! я мушу
Покушать ще криви Довбущуків —
Нехай би й світ запав ся!... лиш покушать! — —

Лиже ніж.

Пів каплї серце не вгасит!... Напитись!
Напити мушу ся я їх криви

Як с кадоба в кирници! о напити!...
А ще и тих обох пошукати, що
Іх паня породила сеї ночи,
Бо й то єго є дїти!... я їх найду!
О я їх відшукаю! с під землї
Їх видру а дістану! — добре що
Ми Томаш уповів, що в'ни живі ще,
Що в їх хрести є мої!... О я знаю
Ту долю аж за добре, щоб боялась
Що в'на ми не подаст їх!... И планїта
Гірска їм не поможе... Ух — она! —

Утїкає.

Гірска цариця

приходит, у праві руцї вівчарска киржя, у лїві збанок з молоком. Вовча вс, гадя сипит, она їх киржев відвертає,

О набік! набік! набік! сизі, на бік
На три малі минутї! — На що ви
Усї ся тут зібрали? — о я знаю:
Мій брат недобрий вас сюди післав
На непогоже дїло! —

Гадя дуже сипит.

Ви голодні? —
Я знаю що голодні, да мій брат
Се вас не погодує, як сама я
Не погодую вас! —

Сипле помеже нї молока.

На! се тобі!
А се тобі, голубко! — чо' ти так
На мене роззїпалась? — на й тобі!
Й тобі на, моя кришко! о коби
Ти знала, що за писана та файна ти,
Ти мого брата бес не слухала! —

Одна гадина сипит дуще всїх.

Та й ти голубко красна! — й ти! — и ти! —
Та й ти! ви всї є красні! — ти не хочеш? —
Се молоко є свіже! — о я вижу —
Що ним тебе не впрошу! — чим тебе
Зазулько упросити? —

Старша гадина вст ся дивно.

Так? — нехай!
Учиню твою волю! — завтра рано
Ме дівка йти у матридуну — слухай бо! —
Щоб парубка строїти. Я вам всїм
Даю на ню путерю: можете
Рознести між собойов, лиш кістки
Лишіт святі землици! —

Гадя сипит ув одно и кивас головками.

Ще не доста? —
То ще даю вам у богачки тої
Корову, що сегодне удова
До неї приходила безталанна,
И молока просила для дитинки,
Для хворої свої, щоб перед смертев
'Му душку закропити? — й се ще нї? —

Здіймає киржу д' горі.

Ото спали-ж вас земле! —

З землї зачинают искри сипатись, гадя свище и утікає. Вовки вют. Царица проходит.

Міхайлик и Марічка приходя в плай, у лївих ручках по хлібцеви, у правих довгі бичики с хрестиками на верху. — Обоїм праві ручки криваві и позавязувані. — За ними ступає

Ангіль Хранитель,

у білих ризах и крилах, з зорев над головойов, у праві руці довга киржя з хрестом. До дітей:

А не болит вже бубка? —

Міхайлик.

Не болит.

Марічка.

А я би так вже спала!

Ангіль.

Зараз синку.
О там вівчарска стая, там вас приймут
Благі та добрі люде! — Чо то варе
Людей тих так богато йдут у світ
Шукаючи за щастем — а потому

'Го нїде не найшовше, нарікают
Несправедливим судам? — О коби
Они́ лишились там, де Бог святий
Поклав їх: у натурі; и по їй
Законах правих жив би — то не треба
Би 'му шукати щастя, бо оно
Би з ним и в нему було, як та мати
З дитинов свойов ріднов. — Да то так:
Покинув чоловік небесного
Благого свого батька — 'му осталась
Натура як та рідна мати! він
И тую покидає, а по тому
Щастливим хоче бути!... О не має
У світї того щастя — як у раю! —
А рай то є натура! —

Міхайлик.

Бозїнько:
А там о, небо є? —

Ангіль.

Там облаки
А небо в серци є. — О що ті люде
Шукают того неба хто зна де,
На облаках, на зорях, в Азиї,
В святого блюда церкві, а то небо
Лиш в добрім чистім серци. В'но само
Є чаш криви святої, що скупила
Сес світ від беззаконій! в'но само
Є церков того блюда, и лиш в собі
В'но рай той пострадавший найде! лиш
Само у собі надгороду за
То добре и недобре! в нїм є рай!
В нїм Господь пробуває — и де инде
За дарма 'го шукати, бо не має
Єго на облаках! — у серци рай є.

Вовки вют.

Я знаю, що голодна є ти лає
Зелїзного царя! — да що-ж поможу? —
То лихо годї наситити, бо
В'но ситности не має в собі, и

Во вік не буде мати! за тото
Само в'но, доти жресь та жре, аж доки са́мо
Себе само́ не жіжре, а тогди
В'но найголодче є! — о то проклін
Недоброго на світї: жерти й жерти,
А в послїди себе! —

Вовк старий вс.

Ти є слїпий? —
И то є прокляте лихого, що
Оно з устеклости на рештї слїпне! —
И що би з світа було, як не так
Оно би в світї було? — десїть лих
На добре засїдают лиш одно,
Одно маленьке добре, так як вас
На ягнятко одно велика лая.
Але гірска цариця: та свята,
Та благодатна сила у натурі,
Вам видно відберає, й біжите
Проходя у свою пропасть сами! —

Гірска цариця.

Уходит.

Амінь — амінь! —

Иде. Вовки вют и зачинают утїкати. — Все слабше и слабше чути їх вите, нарештї утихає зо всїм.

Десятий єхід.

У Печинїжинї. — Ніч.

Подвірє в замку, а на подвірю велика зелїзна піч натоплена аж черлена. — Два горнарі з довгими зелїзними кочергами пересувают жар у печи.

Перший горнарь.

Братчику: коли у пеклї так горячо як тут, то не знаю, як ті люде там можут витримати?

Другий горнарь.

Овва! — коли тут витримують, то чиму би не мали там витримати? — ба я навіть гадаю, що

тут чоловік на раз мусит більше витримати як у пеклі?

Перший горнарь.

На приклад? —

Другий горнарь.

На приклад: як лиху жінку має. Чи-ж она єму сто раз гірше не допече, як настояще пекло? — Я знаю дуже богато хрещених людей, що би сто раз радніщі у пеклї горіти як з своїми жінками жити.

Перший горнарь.

А я знов знаю дуже богато таких жінок що би сто раз радніщі чорта з рогами перед собов видіти, як свого чоловіка. И справді: матбуть и чорт рогатий не такий бридкий та гидкий, як де який чоловік, а ще тогди, як прийде с корчми пяний та запахне в хатї як ґуральня, а вітак стане григоря кликати на цїлу кімнату! — Шкода що ти не жінка: я би тобі зичив з радної душі такого чоловіка, або знов другого такого, що як стане жінка коло стовпа, то він зараз біжит на́зирцї, чи она не буде що з стовпом говорити, а як кашне, то пів рік у неї питати ме чого в'на кашнула тогди й тогди, в четвер дві неділї о перед пущеня, як сонце на півтора пяди ще не дійшло було до рога від попової хати. О справді, ті жінки мают право, коли часом волїли би чорта з рогами видіти як свого чоловіка такого.

Другий горнарь.

За те-ж они своїм чоловікам и вміют гарно роги приправляти! — На приклад: явит ся який гарний урльопничок у селї, так жінка зараз: чоловіче, а чиму того ледіня не закличеш та не приймеш гарно? — хіба ти не знаєш, що він по світї був та щось видів та щось знає, не так як ти дудзумане старий? — А то ще він берет ся менї від первих первої тїтки непота син? — З рогами треба пізнаватись, чоловіче! —

Перший горнарь.

А чоловік — хіба їй слухає? —

Другий горнарь.

Ану най не послухає, чи не буде з руский місяць ходити и голодний, и чорний, и не змитий, и не обдерганий? — а то ще трафит ся часом, що жінка с туги за родичем своїм близким захворує, та ще мусит сердешний по примівницях та по бабах, аби золотїнник брали та наслання відвертали, а то би тобі и пів року з ліжка не підвелась. — Да цить — идуть! горни! горни гарно, аби и нам так не довелось нагріти, як тому сердешному гуцулови, що 'го мают у сї печи палити! — горни! горни! —

З одного боку виступає князь з Колотнїцким, за ним богато лящких панів и усї двораки, а з другого боку ведут панцирнї вязаного Довбуша. Мир.

Князь.

Га, маю тя мотелику пишний
Ти гуцулский, що аж в кімнати ти
Лїтаєш до княгинї? — О не будеш,
Не меш уже лїтати! тут тобі
Ті крильця обгоря, у сї печи! —
То за тото Василю, що тобі
Поля я дав и хату, за тото
Менї ти се зробив? — Га? — за тото
Ти звівєс мою жінку? — за тото
Знївечивєс мій світ, и мою славу
Ти за тото столочив? — Довбущуку!
О вражий Довбущуку: замок сей,
Всї добра ті мої, усе, усе
Й житє то моє навіть був бих радо
Ти дав, абес лиш був менї отце —
Отце був не зробив!...

Довбуш.

Я що зробив —
То я зробив вже, Ляше, а ві

Любив я, я любив їй, щоб ти знав!
И в'на мене любила! — Ти гадаєш,
Що князям лиш любити можна, а
А мужикові ні? — О Ляше, Ляше:
У кождого однаке серце в грудех,
И та люба однака! — я їй виніс
З вогню и в'на моя! Чом ти не важився
У половінь за нев? — Така люба,
Що у вогонь не піде за коханем,
Така люба студена! — А поля
Не беру я з собов, они твої,
И с тими навіть, що я їх придбав!
Бери собі! а мою жінку й діти
Ще Вишний погодує! — Чо' я стою?

Колотнїцкий.

То Бог твій шизматицкий так тебе
Се вивчив, Довбущуку, за добро
Невдяков віддавати? — О негідний
Той Бог ваш мусит бути!

Довбуш.

Щоб ти й Бога
Ще з Божества не скинув? — То хіба
Той Бог ваш римский лїпший, що вам каже
Гноїти світ сес кровйов віри ради?
О чули ми не мало, як ви там
На наші Україні ґаздували
Та як людей пекли, ви людоїди
(Чи як там? — єзуіти)! ви! а Лях
Рожен тримав, безумний!

Князь.

Ще кепи? —
У пїч єго, панцірні! —

Панцірні пускают ся до него.

Довбуш

рве петельки на собі, вирвае князеви ганчар зза паса и пускает ся до панцірних. Панцірні дают ся назад.

Пріч! — ану
Нехай мене кине́ хто!... Я у піч
Самий дорогу знаю и без вас,
И хочу в ні горіти! — не тиму
Що сим тут двом забаглось, а тиму
Що хочу! а тиму я хочу, бо
И вн'а в вогни згоріла, як ми кажут,
Хоть и вмерлу спалили! Ляше, Ляше —
А ти ся не соромів, умерлу
У піч казати кидать? — о и звір
Над трупом не збиткує́т ся, лиш Лях
Оден такий на світї.

Князь у роспуцї.

Колотнїцкий.

В піч з ним, в піч! —

Панцірні пускают ся знов до Довбуша.

Довбуш.

Назад! — ще далї! — далї! —

Всї дают ся назад — князь також.

Так! — теперь
Менї нї крока з місця! бо...

Иде и гладит князя по під бороду.

Не бій ся
Мій пане Образпольский! — думаєш —
Що вік не є твій довший як сей ніж? —
О, того лиш не бій ся! — в гуцулів
Хто пса би ти убив — то й до стола
Би того не приймили! — О не бій ся
Від мене ти лиш смерти! —

Князь.

Ще якого
Я сорому діжду ся?...

Довбуш.

Ти? — иди! —
Ти видів, щоб на ляцкому лици

Ще сором сїв коли? — Ха ха ха ха!
За розривку спасибіг!...

Колотнїцкий.

Я вдурію!...

Довбуш.

Без мозку? — О Ляшки: за сей вам жерт
Прощаю мою смерть! — да тим скажіт,
Нехай в'ни не сміют же ся, коли
Ся Довбущук сміє, бо других ви
Не найдете котюг таких як сї,
Хоть в Нїмцї ви сходїт! —

Иван.

Прибігає.

О брате мій —
Бач на яке се вийшло?

Довбуш.

На яке? —
Ба! —
Як кождий би питав ся — на який
Конец 'му дїло вийде, то и дїла
Нїколи би не було! — Знаєш ти,
Як сад ти насадиш, чи яблуком
Хто не удавит ся? — таке й тото:
Ми дїло зачинаєм — та гадаєм,
Що добре скінчимо 'го. — Часом так,
А часом нї. — Да треба вже за ним
Журитись, банувати? — О лиш то нї,
Лиш то нї побратиме! — банувати
Є гірш як умерати! —

Иван.

Умерати! —
Да смерть не рівна смерти!...

Довбуш.

Як яйце

До другого подібне, так та смерть
Одна до другої. Тот гине в лісі,
Тот гине на печи, а тот в печи,
А тот в зубах медвежих: да усім
Їм на одно виходит. —

Иван.

Да тебе
У піч метати хочут!...

Довбуш.

Хто ти каже —
Я й сам ще скочить гарен! —

Штрикає у піч.

Иван.

Жди мене! —

Штрикає и собі в піч. Горнарі заперают двері.

Князь.

Га! се що?...

Колотнїцкий.

Упрямість шизматицка! Вигріли
Гадю у пазусї — а в'на теперь
Вам душу, серце пє!...

Князь.

О нї: не ме вже
Не буде єзуіте! — Томаш, мой! —

Томаш прибігає.

До сеї печі дві ще змурувати!
И тут ріжнів зелїзних два ряди
Накласти тут кітлів знов на смолу.
А тут на олово, олій, оливу! —

До Колотнїцкого.

А ти менї що днини на письмі

Передавати маєш тих шизматів
Що тут печи ся мають!... Тілький сором!...

Колотнїцкий.

Нишком.

Вікторія! ти Ляшку в наших шпонах! —

Заслона паде.

ДРУГІ ЗВОДИ.

(Люба ще й з Любойов).

ОСОБИ.

КНЯЗЬ ОБРАЗПОЛЬСКИЙ.
НАТАЛЇЯ.
КОЛОТНЇЦКИЙ.
ТОМАШ.
ЮСТИНА.
КАТЕРИНА ДОВБУШИХА, удова.
ЛЕСЬ, } її сини.
ИВАН }
МАРФА, її брата жінка.
МІГАЙ, її годованец.
СРІБНАРЮК.
СРІБНАРИХА.
ШТЕФАН ДЗВІНКА.
МАРІЧКА, Срібнарюків годованка.
ЦОРА.
ІМРО.
Єзуіцкий провінциял.
Два козаки.
Панцірні.
Служалї.

Парубки. Дівчата. Нарід.

Справа ведет ся то в Печинїжинї то в Маняві. Гід 1745.

Перший схід.

Оперед манастирскої церкви у Маняві. Рано. По переді, з боку стоїт пару дерева и тисове крісло жироване. У церькові видко нарід и чути глухий гомін співу церковного. Цора, страшна и розхрістана, и Імро уходя.

Цора.

О Імре, Імре, дваціть рік и пять вже
Як у вогни я батька пострадала,
Ох мого батечка! и тілько вже,
Як своє бідне серце я убила,
Як свою я надію и любов,
И все, усе, що мала в сему світї,
На віки закопала, я сама,
Як та мара блукаю ся по нему.
Да праві суди долї, бо она
Не каже на оден нам жеребен
Все своє щастє класти, так як я
Поклала на оден 'го: на любу
Д' невірному стрілцеви. Да минуло;
Поклала и пропала. Але за що,
О ти мій щирий друже — (сли нам можна
У щірість вірувать), — за віщо ти
Твій молоденький вік єс приковав
До моєго страшного, ніби до
Зелїзного стовпа в гарячі пути,[1])
За віщо? о та щірість була-б варта
Люби, коби перепалене серце
Могло ище любити!... все за дармо!
Усе, усе за дармо! з леду ти
Не викрешеш вогню, а лиш примерзнеш
До него, як нещастний корабель
В склянному там десь мори.

Імро.

Цоро, Цоро:
Ти кажеш понехати тя: чому-ж
Коханє твоє давне ти не можеш
Забути? — О коби то чоловік
Так борзо міг забуть, як борзо серце

[1]) В перводруку очевидно похибка: пуши.

Влюбити що потрафит! — Тя забути!...
Скажи ти місяцю, аби він землю
Забув, лишив, покинув, а самий
Пішов на свою волю по вподобі? —
Скажи ти соняшнику, щоб лишив
За сонцем свої квіти повертати,
Та відвернув ся до студеної
Опівночи? — О Цоро моя крале,
Не вимагай від мене того, що
Не в моїй силї є! а як тобі
Люба та моя тиха є за прикра:
Ти носиш острий ніж при собі всїгди,
Що 'го, як нишком достеріг я, с часта,
Ти обзераєш приязно: ножем тим
Роскрій се мов серце, и позбудеш
Від разу ти мене ся.

Цора.

Виймає ніж.

Імре: не
На тебе острий ніж я ношу, а
На тих Довбущуків. Бо серце моє
Менї уповідає, що я їх
На ніж сей позбираю ще! — Хіба
Аби за дармо я вже дваціть рік
И пять шукала їх, и сїм країв
Сходила в здовж, в поперек? — О я найду
Усїх, усїх ще відшукаю, и
Не вмру и нї спочину, доки їх
Криви не напою ся, и серце їх
На ніж не насиляю сесь!... За мнов
Мій Імре, вірний друже! — И хоть Цора
Любов надгородити тя не може,
Бо Цора лиш єго, єго одного
Любила в сему свїтї: то за славу
Хоть уступи ся нашу! спомяни
Мій королївский рід! — И ми цигани
У серци грієм честь! — За Довбушями!

Проходя.

Юстина

и друга покойова виводя Наталію з церькови у крісло.

Ох пане моя мила: ви недужі?
Хіба-ж я не казала вам, не їхать
Сегодня в манастирь? — сегодня празник
Є тут, и народу чи мало: як
Від духоти би не захорували? —
Сїдайте, ясна пане! — да яке
Прекрасне крісло тутки хтось поклав?
Спасибіг 'му! — Се нїби він то знав,
Що ви тут любите сїдати всїгди,
Як с церкви вийдете! — Се біжу я
Води. А ти сестричко йди кажи,
Аби ридван заїхав!

Обі покойові відходя.

Наталія.

Ох мій Боже!...

Юстина.

Прибігає з водов.

Ану напийте ся! вода як лїд
Студена! — яж хіба се не казала,
Не їхать в манастир?... Ох да й богато
Тут печинїжинских є ледінів!...
Ви видїли пишного того, що
Єму неначе місяць на лици?
То Лесь наш, Довбущук. Ох пане моя,
Ви справді є недужі? Біжу я,
Щоб знати де ридван!

Иде.

Наталія.

О на що, на що,
Сказала єс менї, як він ся зве,
Що душу мою взяв!... Небесні сили!
То и в святинях Господа люба
Орудує? — и чо' би нї в святинях? —
О й та люба святойов мусит бути,
Від Бога мусит бути! як я 'го

Сегодня перший раз уздріла, чи-ж
Святі не просвітились, и всї люде
Святими чи не стали? — Але хто
Менї казав, що то, що я длї него
У серци своїм чую, є люба? —
И що-ж оно би було як люба нї?
О лиш она так може людзке серце
Порушити, розбити 'го на пил,
А с того пилу, що з єго кождий
Атомец раєм, небом, на́ново,
Нове сцїлити серце: о то чудо
Люба одна лиш сотворити може,
Одна лиш та люба!... О милий мій:
А в твоїм серци — чи-ж оден атомец
Люби тої упав? — Я божевільна! —
Хіба мене він знає? — він хіба
На мене подивив ся? — Як той ангіль
Стояв у церкові, и ангелям
У вічи їх мальовані дивив ся!...
О як я ангелів тих ревнувала,
Як за́видїла їм, як кляла я
Ту долю нещастливу свою, що
Мене не сотворила ангелем,
А панев!... — О мій Боже: на що панев? —
Або и ангелом? — Чему мене
Не сотворивєс Господи мужичков? —
Менї би можна було глянути
Хоть на єго, — ту землю обробяти
Що він обробює, на тім танку
Гуляти де и він!... а так... да що?
Хіба менї не можна и любити?
Любити и єго? — щоб він не знав:
А я тебе любити милий буду! —
О змилуйтесь на мене божі суди! —

Иде.

Цора

приходит з Імром.

И ти за певне знаєш Імре, друже,
Що и Довбущуки тут? — кілько їх?

Імро.

Їх братя два: Олекса и Иван.
И, як я ся довідав, то и мати
Живе їх ще.

Цора.

Олекса та й Иван.
Гм! — то Иван — він може бути той,
Що був у пелїнках тогди, коли
Я тих старшеньких двоє уфатила
Але Олекса — — гм! — Да все одно:
Коби лиш Довбущук. — Да що ми с того?
Коли тих двоє, що я руки їм
Надтяла, так пропали, як під землю,
Хоть двацїть рік и білше їх шукаю? —
А тих знов двоє, що їх мав с княгинев,
И пощик заподївсь. — — Да коби
Я знала що загибли, що вовки
Або котюги ззїли на гостинци,
То я-б спокійна була, а то можут
И ті обоє жити ще, бо Томаш
Ми уповів, ще й за великі гроші,
Що їх казав с хрестами мого батька
Віднести в чорний плай, але післанця
Тота гірска планїта, що й мене
В'на перепудила, й післанця того
Переполошила, и мусїв він
Веречи ті бенькарти Довбушівскі
Аж там дес край села, а сам втїкати.
Але що та сновида відобрала,
То доля ми подаст! душя віщує,
Що в'на ми їх подаст! — у двоє, в троє
Ми їх подаст, у десїть! рамашицу
Не любит доля винна ся лишати!
О в'на ми їх подаст! — то-ж питиму!
То-ж сорбать 'му їх кров!... а ти шинкарков
Ми мойов будеш доле!... бідні Цорі!...
Убиті, бідні Цорі!... Ох ти доле!...

Паде до землї и побиває ся страшно. Тим часом вийшов нарід с церкви и становит ся красними громадками до окола.

Другий схід.

Марічка

виступає з громадки. До Цори.

И що тобі небого? — ти недужа? —
Що в тебе так болит? —

Цора.

Нїчо як серце!
Лиш серце, сердечко болить у Цори!
Лиш сердечко у Цори! сердечко! —
А що-ж би в Цори ще й болїло? — в Цори
Одно лиш сердечко!...

Марічка.

Сердешна ти!
И чо' оно болит? —

Цора.

Чого болит!...
О не питай, чого, щастливе дївче,
Бо ще за борзо знати будеш, чо'
Ті сердечка боля. При твої вроді
Не забарит ся доленька сказати
Тобі, чого боля в'ни!... видиш кілько
По цвинтарях гробів там? — И одно
Ти серце не накрило віко трунви,
Не вбите.

Марічка.

Ти ворожка! —

Цора.

Чи-ж ворожков
Так тяжко в світї бути, як гадаєш? —
Дай, подаруй ти свою віру, серце,
Родину, батька, маму, добру славу,
Усе, усе що маєш дорогого
У сїм безцїннім світї, а дістань
За все то зраду в надгороду, а
Ти є ворожка певна.

Марічка.

Я тебе
Не розумію.

Цора.

Будеш розуміти,
О будеш розуміти, дівчино,
Лиш най ще твоє серце-сь розіве
Як тая стократ рожа мая, и
Усю свою красу, усї роскошї
Покаже світови, що в собі крие.
Вітак най вітер буйний прибуяе.
Най з рожев на розмову стане, най
Присягами вповную пригорне
Руками дикими, а обгорнувше,
Цвіти єї обірве й рознесе
По полю на поругу чирсакови,
Вітак меш знати, дівче!...

Марічка.

О матбути
Ти дуже нещастлива? —

Подає Цорі руку, Цора бере, а уздрівше знак від ножя на руцї, зрикает ся.

Цора.

Га!...

Дивит ся то Марічці в тварь, то на руку.

Она! —
Она! она! — Ану? — — Она! — за певне
Она! — О доле щира!...

Марічка.

Ти мене
Переполошила! — Се хто я? —

Цора.

Ти —
Тебе найшли у лїсї? — у плаю? —
В якої може стаї? — О кажи!
О змилуй ся кажи! —

Марічка.

И що таке? —
Хіба цілий повіт не знає, що
Се так? — Ти божевільна! —

Йде між дівчата.

Мігай.

Виступає з громади и подає Цорі руку.

Ну-ко я? —

Цора

глянувше на руку, в остеклі радости,

И ти! и ти! й тебе —

шепче Мігайсви в ухо и утікає.

Парубки,
А що вгадала? —

Мігай.

Се диво не циганка! —

Парубки.

Угадала? —

Мігай.

Вгадала братчики, бо й справди так. —
Мене найшов у стаї хлопчиком
Загірский чоловік, що випасав
У наших полонинах вівці, и
Узяв мене з собов и згодував.
Вітак як він помер, рід не схотів
Мене тримати більше, и зайшов я
Слугов аж в Печиніжин, тут наймив ся
У Марка Штефана, у Довбушихи
Старої брата. Як Штефан помер,
А я у них лишив ся по росказі
Покойного, бо в них дітей не було,
Як лиш одна донька. О так я взяв ся
У Печиніжині.

Парубки.

А ми теперь
У Маняві и в землю не вросли,
И в церькові настоялись до волі,
Годило би прійтись по базари,
Розглянутись по людех.

Цілий нарід зачинає ся прохожати.

Срібнарюк

до Дзвінки.

А ви-ж не чули?
Се й справді так, як та циганка каже —
То так було́: я був в полонині. —
Аж тут одної ночи чую я
Під стайов плач яки́йсь. Я вибігаю —
Аж тутки дівчинка — отсе Марічка —
Стоїть з завязанов руко́в тай плаче. —
Я зараз їй в халаш. — Чия ти душко?
Я дядева, та ненина! — Нас вова
Украла! — Ми не мем вже пустувати,
Лиш не робіт нам бубку! — Хто ж вам бубку
Робив би? — А! а вова! — о адіт!
Тай ручку нам показує криваву. —
Я дивю ся — а ручка в неї бач
Ножем надрізана. — Нам бубку, — нас, —
Я став над сим гада́ти, тай пита́ю:
А вова лиш тебе саму узяла?
Ні, бо й Міхайлика узяла вова,
Та чужа нас не дала, та пишна.
Ви виділи ту чужу? та чічана,
Чічана чужя була! — Де Міхайлик? —
Який Міхайлик душко? — Таже наш!
Й ему зробила вова бубку. — А!
Де чужя 'го поділа? — де Міхайлик? —
Єго узяла чужя — та туда —
Туда дес повела 'го! — Та куда?
Та от туда! — не знаю. Бити чужю!
То в'на Міхайлика туда узяла! —
Ту чужю треба бити! — або най!

Не треба чужю бити, то чічана!
В'на й хлібця нам давала! — Більше я —
Що и не діяв вже, як не питав,
Нічо' не міг з дитини ся довідать. —
Тай на що? — Бог дав щастє нам на старість,
Слава Єму во вишних! — Бог поможе —
Подружимо єї — и проживем
Супокоєм при зятю! — Більше я
У Бога не бажаю! —

Минают.

Марічка.

Ох любки!
Який пишний же гиціль! — відки варе? —

Дївчата.

Не с турків то с татарів! —

Марічка.

Та діправди? —

Дївчата.

Діправди що с татарів! — а як ні —
То йди у Печинїжин та спитай ся
В старої Довбущихи, що синів
Хороших чорнобрових два аж має:
Оден ся зве Лесьо! —

Марічка.

Що-ж красний злодій!
Менї любки ся видит, що такий
Лиш той царевич красний був в казках,
Що де ногов ступив лиш — там и ружа
Від разу ся росцвила! — Ох любки:
А він чи прийде варе на базарь
Сегодне наш гуляти?

Дївчата.

Довбущук? —
А того хто коли на базари
Ще видів де гуляти? — в того тілько
Лиш гульки що лїсами за тетерем,

За оленем, ведмедем або туром.
Ану-ко будеш видіти, як зараз
Домів почимчикує.

Марічка.

Ох любки!
А як би запросив єго до дому? —
Не правда, що прийшов би? — Ох кажіт бо
Прийшов би? — не прийшов би? — Я-б від разу
Умерла, як би він ми відповів!
Від разу бих умерла!

Дівчата.

Ти хіба
Єго що полюбила?

Марічка.

Полюбила? —
Єго чи полюбила? — О яке
Се ви холодне слово ми сказали!
Не полюбила! а пропала! вмерла!
Загинула за ним! — Ох посестриці:
Лиш глянула на него — тай на віки
На віки я пропала!...

Дівчата.

Що се ти?
Йдім, люди мут сміятись! — йдім Марічко!
Ходім, ходім Марічко!

(Берут єї силов з собов.)

Иван.

(До парубків).

А я знаю,
Що се єму ся стало? — Мій Мігай,
Мій братік нещасливий! — А бувало
Чи обійшлось де гуляне без него,
Або яка охота парубоцка?
Да від тогід, від храму в Маняві —

Парубки.

Ми знаєм, від тогід! тогди, коли
С княгинев конї утекли, а він
Имив їх, тямимо так як сегодня!
А й паня була би тогди
Страшенну смерть пожила! — має щастє
Що він там нагодив ся! —

Иван.

Ну — а як
И він би був полетїв у скалу,
То й ворон кости був не позберав би!
То братчики не жерт! пять сот сяжінь
Летїти як стїнойов у безденний
Страшний та чорний клекіт! — того й чорт
Би міг переполошитись, не то
Що чоловік! то-ж не дивниця, братя,
То може и Мігай ся перепудив,
Бо я єго сумоване таке
Иначе обяснить собі не можу! —
Я кажу, братя милі —

Минают.

Срібнарючка

до Дзвінки.

Я-ж бо знаю? —
Да найби й так голубко, — я лиш боюсь —
Що як її за Штефана я дам,
За сина вашего — він удовец,
Попротив неї старший, він їй буде
Ревновувать голубко; — а она
Й словечком не убита, роспещена.
А він би їй сказав що — — видко ся,
Що в'на ще молоденька, їй світок
Ще рожейов гаїт ся, — в'на би вмерла,
Як він би їй сказав що! — от чого
Я бою ся зазулько! —

Дзвінчиха.

Хто? — Штефан?
Штефан би їй сказав що? Ох лебідко!
Спитайте ся людей лиш, люде скажут,

Який він в мене простий, роботящий,
Він ґосподарство лиш пилує, він
В ряди-годи лиш дома — все з маржинов,
Усе лиш в полонинах! — він узяв би,
Де лиш схотів би дівку — але я
Марічку вашу лиш влюбила, як
Дитину мою рідну! — Ревнувати!
Лиш того ся не бійте! —

Минают.

Мігай

до парубків.

Всї однакі!
О всї однакі, брате! — я їх знаю!
Що в них мужик? от раб лиш, білш нїчого!
Без права и без Бога! и без серця!
Худоба до упряги в плуг, кліщі
До грітого зелїза! — в них душя лиш!
А в нас нема — лиш пара! — в них лиш серце!
А в нас лиш камінь в грудех — що ногойов
Відтручують з дороги! — Їм лиш можна
И бити, и — не скажу!...

Оден з ледїнїв.

Добре, брате:
По правдї їх малюєш, але претцї
Не всї одної хіри. — Ти не дуже
Давно се в Печинїжинї —, але
Ми деякі се тямим, як бувало
У нас печут ся люде на ріжнах
Та в смолах ся готовя. — Чо' тепер нї?
О лиш направду, брате! — від коли
Прийшла та панна в замок, що сегодне
Тут була в церькові — аж від тогди
Вогнї застановили ся —, бо кажут,
Що пан їй дуже любит! так їй любит,
Що не відмовив би нїчо' їй в свїтї! —
А в'на як стала пана підходити,
Як стала підходити та просити,
То перестав той нарід бідний мучить,
И зо всїм инчий став. — А ти гадаєш,

Що ми би не горіли всї а всї,
Що с Печинїжина в сес Манастир
Прийшли, у православний, як не в'на би,
Не ангелска та панна? — в'на она,
Застановила наші муки! —

Мігай.

Може
Нам и нові завдала! —

Минают.

Оден старий чоловік
до другого.

Кажеш, що
Се крієло печинїжинский леднь —
Що о тепер минув — поклав? —

Другий.

А так. —

Перший.

Та на що? —

Другий.

От та на що! — як він каже:
Хтось може часом в церькові заслабнуть,
Бо мир великий сходит ся, — то буде
Де мати припочити. —

Перший.

А спасенне,
Спасенне дїло, брате! и княгини
Се довелось сегодне перші. —

Минают.

Довбуш.
до того леднна, що з ним прохожаесь.

Срібнарюкова кажеш? — а я думав —
Йди за водойов думо! — в'на богачка!
Йди за водойов, кажу! — О то так
Оно якось на світї, — що не треба,
Аби оно так було!... думаеш,
Що богачів тих треба? — щоб пишились
Та бідних убивали? Най вбивают!

Чо' бідний їм ся клонит? — чо' їм лиже
Підошви? О! — а я-б їм не клонив ся!
Й за дівку не клонив ся! й за Марію!
Гадаєш, що вбю серце? — най убю 'го!
А серце за водойов! — воля, брате!
Що дівка, хотьби й люба? —

Парубок.

Ти гадаєш —
Що там є що любити?

Довбуш.

Хто казав ти,
Що я Марію люблю? Ти гадаєш —
Коли она найкраща є на світі,
То мушу їй любити? — Я не мушу
Тото, що я не хочу, а не хочу
Тото, що я бих мусів! — Ніби я
Що винен сему, що она богачка.
Коли я богачок любить не хочу?
Ти чуєш? а це хто питав ся в тебе,
Чи я — чи я їй люблю? — Хто казав се?
О я би 'му радив! —

Парубок.

Таже ти —
Ти сам казав ми перше. —

Довбуш.

Так казав я?
Коли я так казав — то я брехав!
А ти — тобі ми було плюнути
У очи! чуєш? — в очи! най они
Не кажут, що неправда! — Хто мене
Усилує хотіти, що не хочу? —
А я любить не хочу! — то скажи їй!
Ба ні — то не кажи їй! — ба скажи!
Скажи! — Нехай в'на знає! чо' я маю
Їй правду не сказати? — О ходім —
Ходімо ся дивити, де в'на є!
Я ся таїть не маю!

Идут. — В манастири зачинают у великий дзвін дзвонити.

Нарід иде увес у церькву.

Цора.

Вибігає з ножем:

Маю! Маю!
Усіх, усіх їх маю; — всіх тих трьох
Синів його проклятих! — Га! — мій ніж! —
Та що? ножем? мінута! — пріч!

Кидає ніж

Капками
З вас маю кров цідити! — капельками!
Дрібними капельками! — в Печинїжин! —

Иде.

У Печинїжині. — Рано.

Колотнїцкого кімната в замку, як у І. зводах.

Колотнїцкий

уходит, дочитуючи лист:

„А скоро тобі удаст ся дістати цілий єго скарб,
„(сподіюсь, що ти вже давно діло собі заспособив),
„тогди як найборше вертай ся у колєгію, бо тебе
„тут скоро треба. — Так тобі росказує твій провінциял

Роккавера
П. С. І.

Хіба би я давно вже не вернув був
В колєгію? бо діло моє тут
Давно вже тілько совершенне, що
Лиш скарб готовий взяти и поїхать.
Але тота Наталія, тота
Годованка єго пречаровита,
Прекрасна, що пів року тому, як
Їй князь привіз в сей замок від сестри
Покойної свої, за свою взявше
Доньку!... О не подоба ми без неї
У сему світї жити! — не подоба! —
Я кажу: не подоба!.... И про що

Аби я не бажав їй? — не дістав їй? —
Про то, що єзуіт нїчим не сміє
С тим світом ся вязати? — ха, ха, ха!...
Закон єму-ж сотворит другий світ
За той, що 'му бере, чи хоче взяти? —
Ого! — законови не доста того,
Що волю розуму заковує
У свої служби кайдани, ще хоче
И серця? — серце наше з свойов волев! —
Прекрасна княгинівне: будеш моя! — —
Ох! —
И якже я дістану їй, коли
Она така полоха як та ланя? —
Як? — гм? — Як се би чув який колєґа,
То з мене насміяв ся би, як з дурня
Послїдного. Хіба то єзуіт
Не має мати ниточки ті всї,
Що людзкії нарови повертают
Ніби коня зубелами: у свої
Руцї, у свої силї? — И одної
Не має, щоб на ню ся не найшли
Зубела и поводи: длї одної
Тонкі як паутина, як зелізо
Тверді длї другої, а все одно:
Аби зубела лиш. А я питаю,
Як я її дістану? — так як другі
Колєґи мої діставали, не
Лиш княгинї, а то и в королївских
Обручиках окуті головки,
Лиш треба знати способу: а се
Є єзуіцка штука, у котрі
И я чи й мало вчив ся. — Вчив ся? — вчив ся,
Але не у любі, бо я люби
У своїм серци з роду ще не чув,
Аж до теперь. О ту найтящу школу
Лишила доля ми аж на останку
Учити ся!... чиму? — она се знає,
А я лиш тілько знаю, що — коха́ю! —

Томаш уходит.

А що там Томашку? —

Томаш.

Наталія
Вернула з Маняви.

Колотнїцкий.

Вернула? — га? —
И що? — нїчо' не каже? — ти їй видїв? —
Яка она вернула ся? — смутна? —
Весела? — говори бо! — Я умисне
Так заспособив дїло, щоб она
Поїхала у Маняву, там сходя ся
З усего свїта люде, се и то
Говоря, розмовляют: не без того,
Щоб там и про любу не говорилось.
А молодому, серцу як ві,
Любу лиш тяще словом нагадати,
И в'на в нїм приймет ся.

Томаш.

И справди се
Мабуть не згірше видумали ви,
Добродїю, бо наче обмінена
Вернула з Маняви Наталїя.
Да щоб на вашу користь обмінилась
Она — не думаю, бо Жорж давно вже
До неї залицяєсь.

Колотнїцкий.

Я се знаю,
Да Жоржа я не бою ся. Такий
Дурак та жус и зіссаний в Парижи
Менї не супостат.

Томаш.

Да й вам не дваціть
Вже рік.

Колотнїцкий.

А сто раз проклятїща доля,
Що так не рано в'на любу збудила
У менї. — Да нї раз я не гадаю
Любу ту присипати, бо по чому

Мій вік бих згадував? — Що я закону
Се служу, то закону, а менї
Аби нїчо' не було з мого труду?
Нїчо'? зо всїм нїчо'? — нї чого зо всїм? —
О я так не гадаю жити в свїтї,
Бо я би дурень був не єзуїт.
Що другим людем вольно, чо' аби
Менї не було вольно? — чо' аби
Не вольно єзуїтї? — О и я,
И я ще хочу жити! хочу ся
Нажити! Здогонити хочу ще
Усе, що опоздив! — Чого аби
Я свїта не ужив? — Хіба закон
Ми верне, надгородит не ужитї
Ті роскошї, що кождий чоловік,
Що и жебрак, що навіть и червак
Їх коштувати може? — О нажити,
Нажити хочу ся! а Колотнїцкий
Що хоче раз, то хоче, а що хоче,
Однако як вже й має, а тото,
Що має, то єго!

Томаш.

Добродїю:
Я з роду ще не видїв вас, аби
Ви так ся роспалили? —

Колотнїцкий.

Бо я з роду
Ще не любив нї кого, а тепер...
О Томаш! Томаш! Томаш!... Я їй мушу —
Я мушу їй дістати, бо як нї —
Загину, закопаю ся живцем
У землю, в воду штрикну, у вогонь! —
Ох Томаш!...

Томаш.

А у каві їй не можна
Такого дати порошку, як пани
Покойні? —

Колотнїцкий.

Ти гадаєш, що я Довбуш? —
О я би с трупами не маяв ся,
Я нї, о нї я, Томаш! — коли пити,
То пити у повнї солодку чашу,
Не затроєну опіов, півсмертев,
Але живу, живу! —

Томаш.

А ви єї
Нїчо' ще не казали? —

Колотнїцкий.

Га, лиш то,
Лиш то менї не згадуй, бо я скажу
Собі у очи плюнути за то,
Що жус такий то з мене. Але най:
Ще нинї, нинї ще сказать їй мушу
Всю правду! всю, усю, усю, усю
Любу їй свою роскладу, роскажу,
Роспишу на папери, серце втворю
На роствір, роскошів турецке небо
Змалюю так єї я, що она
Ме мусїти любити мня, ме мусить
Дїлити своє серце з моїм, хоть
Би була й камяна! — да в'на жива,
И свіжя, й молода! а що? не так? —
Кажи: не так? — не красна в'на? — не гожя? —
Кажи бо, Томашку! О ти відай
Є пень не чоловік!... Тоти ніжки!
Як перла! ті губки — як ягідки!
Личко то краще рожі! Очка ті
Масненькі та чорненькі як терен!
А стан тот? — Томашку!...

Томаш.

Добродїю:
Я вас не пізнаю.

Колотнїцкий.

А ти гадаєш,
Що я ся пізнаю? — Да ти не смій ся,
А помагай менї у сему дїлї,

дає 'му киску з грішми.

Як доси помогав, а золотом
Тя зважу! — Не щади лиш моїх грошей,
Сип їх жменями, де лиш розумієш,
Сип челяди їй покойові, най
Про мене їй говоря, про любу,
Про роскоші, про те, що молодий
А неужитий вік свій ще нїхто
Не вдогонив и на тисовім мостї.
Иди, иди, гляди! а як добуду
Я свого, то оба щасливі будем!

Иде в оден, Томаш у другий бік.

Третий схід.

Марфина хата. — Рано.

Катруся

уходит з шитячком и сїдає собі під вікни.

А він так все ся журит!.. Най ся журит!
Менї до него що?

Плаче.

Хіба він брат,
Чи що менї? — 'Го дядичок приймили
Ді на годованця — а білш нїчо'!
А він нехай ся журит! я и гадку
Гадати вже про него білш не буду,
Кобих ширинку су 'му лиш дошила —
Єй Богу що не буду! —

Утирает ся.

Да ще й очи
Чогос мене боля! — а то мабуть
Від шитей та від шитей! — О коби я
Лиш су єму дошила — білше вже
Нїчо' не буду шити!

Обзирає ширинку.

О коби то.
Я знала, ти ширинечко моя,
Що будеш до сподоби ти єму! —
Коби я сего знала! — Най не буде:
Хіба менї до того що? — Аби —
Аби я 'му ушила — та аби —
Приймив! — А як не прийме? — най не прийме!
А я їй другому — о нї! не дам
Я другому широньку, лиш тому,
Кому она ся шила! — бо у других
Є сестри — най їм шиют, а у него
Нема сестри, нї... що я? ох та мама
Убили би мене — як би дізнались —
Що я отце подумала! Я нї —
Я, я — єго — не — любю!...

Мігай
уходит з мереженим ярмом, приперає 'го до стола, а сам сїдає собі на покутї.

Неня де? —

Катря.
Складаючи ширинъку.

Пішли дес у село. — Відти до вуйни
Казали, що повернут, Довбушихи
Да в'нн не забарют ся. — От и ширинька
Вже ваша вам готова. —

Мігай
и не зважаючи на ню.

Йди, кажи,
Най йде ловить воли. —
Катря кладе ширинъку о перед Мігая на тарели, а сама иде на двір.

О мій ти Боже!
Як чобаном в угорских полонинах
Воли я голубії випасав:
Тогди не знав я, що над сині гори
Ще краще може бути що на свїтї.
Як при флояри грї сходило сонце,
Так при флоярі сонце й заходило
В зелені смеречинї — й як вечірну

Тримбітойов витали вівчарі,
Так досвітну витали чобани
Тримбітойов святойов — и тим вічним
Золотооким зорям на Ивана
Живні вогні палили по дїлах,
И аркана ходили округами,
А я напередовец! — О — тогди,
Тогди не знав я кращу долю в світї,
Як ті зелені гори — а теперь —
Упала ясна зоря с того неба,
Вселила ся на вквічені земли
Тай душу мою запалила! — За що?
О за що, ясна зоре? — Иди світи
Назад у сине небо — йди! а я
Назад вогні святі ти буду класти
Назад святий аркан тобі вести,
Й молити ся до тебе — тут не можу —
Не можу, ясна зоре! — наші очи
За грішні, щоб так з близка ся на тебе
Дивити! йди на небо! йди на небо!
А я с тримбітойов у гори піду —
О думо-ж моя — думо! —
О не так —
Не так учиню я, не так зробю:
Орати піду я у чисте поле —
А там приорю думу свою браздов
И папороть посїю разом з рожев!
В'на може прийде в роси, на Ивана —
Як папороть цвисти ме — о! и найде —
А білш нїчо' не хочу! моя Зоре —
И найде мої думи в папоротех!
Я білш нїчо' не хочу! — Нї: и то —
И то не хочу я! — На віщо знати
Тото тому, що 'го не сміє знати? —
Світи, о зоре ясна, ти на небі —
Не знаючи, кому ти світиш, нї
Тобі він кажучи: — О в поле — в поле!

Бере ярем и иде.

Катря

уходит с китицев калини, складае їй в пучок.

А він пішов у поле! — О чому я
Не сонечко то ясне, що на небі!
Оно на него дивит ся в одно!
В'но сміет ся дивити 'му у очи,
В'но сміет ся до него усміхати!...
Да що таке я се? — — що хтось гадав би —
Що я 'го с правді — любю!... Я-б потала
Від сорому у землю!... О чиму я
Не є хоть квітков рожев — нї, не рожев,
Бо рожа тернєм коле — а чиму я
Не є хоть сев калинов, сев червонов,
Я ввезде виростала бих, де він —
Де він ногойов ступит! да не так,
Не так красно — а краще! сто раз краще!
А він пішов би в поле та найшов би
Калину при долинї! — О лиш то нї!
Бо я почервоніла би — — а мама!
Я би потала в землю! — А Иван що
Би з мене вже сміяв ся! —

Иван

уходит с кресаком.

Добрий ранок,
Катрусечко голубко! — Чо' така все
Смутна та невесела? —

Катря.

А чо' ти
Такий усе веселий та охочий?
О якби кождий знав у сему світї,
Чого він є смутний, чого веселий,
То би не було анї тих смутних,
Анї веселих в світї! — Вуйна дома? —
Га? —

Иван.

Моя мама дома, а Лесьо
Пішов у гори рано полювати,
Казав, що завтра прийде. — Де Міхайло?

Катря.

Пішов орати в поле на пшеницу.
А мама не у вас? Они казали, —

Иван.

Я видів тітку, як ишла в село,
Ади, що я принїс ти?

Виймає з шириньки яблуко.

Катря.

Яблуко?
Я яблука не беру! — мама кажут,
Що яблука між тими лиш дают ся, —
Що ся кохают! А —

Иван.

А ти мене
Не любиш же, Катрусю? —

Катря.

Нї, не любю.

Иван.

А я тебе так любю! Бігме Боже —
Що любю, Катречко! Коли не віриш, —
Спитай ся у Міхайла — бо Міхайло
Давно вже знає, Катре! — я ему
Оногди ще вповів!

Катря.

Коли-ж бо я
Тебе не любю, Йване! — А тобі
Не сором про таке и говорити?
Я бігме скажу мамі! —

Иван.

Ох лиш то нї!
Катрусечко, лиш то нї! — золота!
Та я би вмер від разу! — На тобі
Се яблучко — та мамі не вповіж лиш!
А я вже більше так тобі не скажу!
Єй Богу що не скажу! —

Катря.

Що не скажеш?

Иван.

А то, що я тя — любю! А кресак
Вбереш менї, Катрусю?

Катря.

Уберу!
Лиш білше не кажи так! Ти розу́мний,
Иване, так не файно! — А кресак
Як, хоч, аби убрати? — по гуцулски
З ґальонами та пави, чи таки
По нашему у квіти? —

Иван.

О у квіти!
Катрусечко, в квітки! — Я не стрілец!
Тиму я й свій кресак, що мав від батька,
Лесеви дарував! — Пишним пишне!
Стрілцеви що стрілецке! бо й мій батько
Був виславний стрілец! а я волїю
На хлїб святий робити! — Що Лесьо
Вже в нас не внамовяв ся, щоб пішли
У гори ми сидїти! — Не пішов бих!
В тих горах так якось... у горах жити —
Зелїзної безпеки треба! там
Зза кождого корча ти смерть ся дивит!
Ще й кажут, як нечистих духів Бог
Пускає в семий день на прохолоду,
То в'ни идут у гори — и на скалах,
На шпилях, тужат та приповідают
За давним своїм раєм! —

Катря.

Ох мовчи,
Бо я бояти мусь! — А ти бервінок,
Иване, любиш?

Иван.

Любко! він цвите
Так голубо, як твої сині очи!

Катря.

А в мене очи файні?

Иван.

Ох Катрусю! —

Катря.

Ну — а Мігай бо каже, що у мене
Як у синиці очи! А в синиці
Які, Иване, очи? —

Иван.

Я не знаю!
Я в очи ся синицям не дивив.
Але що твої, очи як дві зорі,
Як дві найкращі зорі, — добре знаю,
Ба я не знаю вадь, чи твої очи
Не є ще кращі зорей!...

Катря.

Та бо фе!
Ти знов по своєму!... я скажу мамі,
Що ти оногди мій голубничок
Да рожями обтикав! — Чо' Мігай
Такі не робит збитки? — Мама йдут! —

Иван утїкає.

Марфа

уходит у хату прядучи. Катря плаче.

А чо'? — чого ти плачеш?

Катря.

А! чого!...
Коли він так ся журит!...

Марфа.

Хто? — Иван? —

Катря.

Нї! не Иван!...

Марфа.

А хто-ж? — кажи? —

Катря.

Мігай!...

Марфа.

Не будь же нерозумна! —

Катря.

А! а як
Він піде та ся втопит?...

Марфа.

Йди в кімнату,
Умий ся!

Катря йде.

Дїти, дїти! — О мій Боже!...
А я так сподївала ся, що вас
Побачу в слюбні парі! та здаєт ся,
Що Бог не так судив!... Небесна воля! —
Най була би и с ним — щоб добра доля.

Иде за Катрев.

Четвертий схід.

Наталїї кімната в замку. — У обіди. —

Юстина.

Уводит Наталїю недужу и садовит у крісло.

О пане моя мила, чи я вам
Не служу вірне, чи упечалила
Вас чим, що ви ми не приповісте ся,
Що є вам, що болит у вас, чого
Запечалились так, неначе гори
Ті темні та далекі там? — О пане!
Єдина моя пане! хоть слуга я,
То серце подїлити и з слугов —
Полегку 'му приносит. — Пане люба! —
О правда, що не має тут чого
И веселити ся у сему замку,
Да в'но не буде вічне так, вас ждут
Ще роскоші на світї, ще вас жде
Й вінец, и милий друг, що щастєм вас

Обсипле, як росойов, й вибавит
Вас и з неволї сеї золотої,
О лиш розвеселїт ся, усміхнїт ся
Як доси, розженїт ті тумани,
Що душку вашу вкрили, так як сонце
Ті тумани розгонит, сходячи.
Ходім зо мнов в город! — вшак ви любили
Так рожі та лелії, в'ни тепер
Усе порозцвитали ся, а ви
Сумуєте !...

Наталїя.

В'ни не менї цвитут! —

Юстина.

Не вам? — кому-ж? — О Боже! — А панич
Наш, Жорж, так дуже вже ся побиває
Се, від коли ви хорі !... панночко!
Ви чом такі не привітні до него?
А він вас так вже любит, так вже любит,
Чого его ви нї? —

Наталїя.

Я чула, що
Тебе кохає Томаш? —

Юстина.

Пане! —

Наталїя.

Видиш? —
А як тебе присилувала-б я
Піти за него? —

Юстина.

О вельможна пане! —

Наталїя.

То не бажай від мене того, що
Й прошак найпущий може заперечить
По свого серця волї. У неволї
Живет ся тяжко й днину, так менї
Принаймне видит ся: а ти же хочеш,

Аби я вік вязала з нелюбом? —
А з нелюбим свій вік плести, то гірше
Матбути, як в неволи.

Друга покойова уносит пучок руж, подає Наталії и відходит.

Боже! Рожі!
А ти Юстино чула, що про рожі
В казках уповідают?

Юстина.

Нї, вельможна.

Наталія.

То була си царівочка, а та
Си полюбила стрільчика пишного
Та красного як місяць. И стрілец
Влюбив царівочку, влюбив як душу,
Не дбаючи о то, що не подоба
Їм бути двом у парі. Чи-ж люба
Хіба на то зважає? — Полюбились;
Аж тут прийшов сусідский царь, щоб сватать
Царівочку за себе. Висватав.
Присилували нещасливу, ґвавтом
На слюбний їй коворец потягли,
Бувай здоров мій стрільчику ти красний!
Царь взяв повінчану у свояси,
Тай тілько. О не тілько ще, люба
Бо вірна, хоть и нещаслива, хоче,
Хоть знає що нещастна, се почути
Від милого серденька словом, и
Наш стрільчик молоденький попрощатись
Пішов до молоденької цариці.

Юстина.

О
Той нещасливий стрільчик! —

Наталія.

Хто би збаг,
Хто нещасливший був, чи він, чи в'на?
Пішов. Як там єму ся вдало вже
В садочку самборовім на розмову
Сходити ся — не знаю. Тілько знаю,

Що як царівочка одного ранку
У сад-самбір си вийшла на розмову,
Застріленого стрільчика найшла
Під самборовим цвітом. Закопала,
Могилу всипала, а на могилї
И рожев виросла, зацвила, всї
Городи ся рознесли запахами,
А царь як вийшов на прохід в самбір,
Так кажут, що не міг ся їй цвітам
Надивувати.

Юстина.

Диво, як вам ся
И казочка на гадку впала нинї.
Се диво! —

Наталїя.

Диво? —

Юстина.

Бо и рожі сї
Принїс стрілец оден.

Наталїя.

Стрілец?

Юстина.

Не той,
Що ви про него в Маняві питали,
А побратим его, Мігай Дучек.

Наталїя.

Не той!...

Юстина.

Ох лишенько, се хтос иде! —

Вибігає на двір.

Наталїя.

Не той, не той!... чого не той? — и чо'
Ті рожі другому дают ся рвати,
А не ему самому? — бувше рожев я,
Нїхто не смів би зближитись до мене
И з далеку, як він, він сам оден! —
Да що я се говорю божевільна?

Хіба ті бідні рожі не спасают
И цапи и воли? — О моя роже;
Нїчо' ти не поможе ся, що ти
Обсипала ся тернем; нещастливі
Ти доли не втечеш ся, нї!... чи-ж диво,
Що твої квіти обсипаюц-ця
Так борзо? — в сему світї много див,
Да то найбільше диво в сему світї,
Що доля панев, и над рожі квіти! —

Юстина.

Уходит.

Пан Жорж. —

Наталїя.

Я хора. —

Юстина.

Панї! о лиш сей раз!
Вас прошу! я вас молю! — Може би
Й тепер ся люде ще варили в смолах,
Як би не він одних випрошував,
А других відкрадав? — ви-ж знаєте,
Що він не з свої се доброти робит,
А вам щоб приціннти ся? — він сам!

Жорж

уходит, по французки убраний, у великі, пудровані перуці, з гарапником в руках.

Bon jour, madame! Comment vous portez vous? —
Усе таки ще хорі? —

Сідає коло Наталїї.

Се не файно
Так довго хорувати.

Наталїя.

Хто казав вам,
Що я ще хора є! — О я вже дужя;
Я зо всім вже здорова.

Жорж.

Рад я с того,
Що я такі чуда творити вмію,
Не я, а та люба.

Наталія.

Люба?

Жорж.

Хіба
Не знаю я, що — що Наталія
Мня любит? — О mon coeur! И може може,
Наталія кого годнїщого
Для свого серденька и вибрати? —
Я сім рік був в Парижи. У Парижи!...
Коби ти знала, як там люди вміют
У тім Парижи жити? — mon Dieu! —
Бо жити — то не жити а вживати
Житя, то звет ся жити! — О коби
Ви лиш там до... (шепче їй до уха).

Наталія.

А який
У вас гарапничок се красний? — прошу —
Бере єму гарапник з рук, и вигонит бючи.
На двір омразо свіцка! — О мій Боже!
Припадає перед хрестом.
И чим я образила так тебе,
Що ти таке смітя, що пуще в світї
На мене напускаєш? — Чим єму я
Понуку дала, бесїду таку
До мене говорити? — Сирота
Я вічна в сему світї: за що ти
Мене не осокотиш Спасе світа? —
Ти-ж батько є сиріт!... Чи смію-ж я
Теперь о тому и гадати, що
'Го моє серце вибрало, коли
Така зфранцузена огида сміє
О менї так гадати? — О мій Боже:
Не буду вже! не му! а ти прости
Мня милий мого серця, що я досї
Сквернила душу твою чисту, се

Думаючи про тебе!... Що-ж я винна? —
О змилуй ся на мене Божий Сину...

Припадає хрестови в ноги.

Колотнїцкий

уходит на пальцях и ближит ся Наталїї.

И чи-ж ангелї всї у раю, чи
Сам Бог аби не врадувавсь, таку
Молитву вїд що найкращої в свїтї
Приймати? О дї правди! Але що? —
Лиш Бог молитву слухає, а ми
Не можем знати грїшні, що Натáлка
Та красна в него молит? —

Наталїя

встає й сїдає в крісло, Колотнїцкий становит ся коло неї.

Чи й краса
З молитвов має спївку? — Я училась,
Що Бог на серце лиш зважає наше,
А на красу нїколи? —

Колотнїцкий

Бо то Бог,
А ми — всї грїшні люде. Ми — всї грїшні
Да смію запитати я ся, чи
Наталонька та моя вже здорова? —
О ви-б не ввірили, що я сю нїч
Не вснув й на волосочок, як почув
Про вашу се недугу? —

Наталїя.

Хто казав вам,
Що я недужа була? —

Колотнїцкий.

Хоть нїхто
Менї би й не казав був, то само
Ми серце вїщувало. Ви не збагли-б,
Як серце з серцем рідне причуває
Паристого и радість и болї? —
А наші два матбуть — о не матбуть
И справди рідні си? —

Наталїя.

За то хіба
Готовлені у смолах мужики
Вповіли-б.

Колотнїцкий.

Що? — ви може мислите,
Що я о сему винен? — О мій Боже!
И люде так гадают, да на то
Їх гадане я не зважав ніколи,
Бо в'ни не можут знати, кілько я
Відпрошував від смерти. Да щоб ви...
Нї: ту підоздрівість на мене — я —
Ніколи не перебаную!...

Плаче.

Наталїя.

То
Ме Господь Бог судити.

Нишком.

Може й справдї
Він тілько и не винен, як на него
Вигадують? —

На голос.

Добродїю: коли
Я може уразила вас невинно:
То прошу вибачати.

Колотнїцкий.

Бере їй за руку.

Ручка ся
Й найразливіщу рану загоїла-б
Від разу!...

Притискає руку до серця.

Наталїя.

хапає руку.

Ов! — пустїт! мене болит!
Я так не —

відсуваєсь с кріслом від него.

Колотнїцкий.

О не гнївайтесь на мене!
Хіба на сю я білу ручку можу
Дивити ся, та не поцїлювати? —
Або отсе плїчко!...

Цїлує, Наталїя зриваєт ся и втїкає до вікна.

Наталїя.

Пане каплане:
Се зовсїм не пристоїт а нї вам,
Нї ваші голові, нї ті присязї,
Що Богу присягли яко законник?

Колотнїцкий.

Хіба закон забороняє нам,
Або чи й Господь сам заборонити
Нам може, подивяти то, що він
Небеснойов красойов обдарив,
Як вас, Наталко красна? — И чи-ж може
Бог против того мати що, що ми,
Єго тим чудесам дивуючись,
Їх полюбити можем, полюбити
Їх мусимо? — И чо' би я не мав
Вам правду уповісти? — З разу й я
Гадав, що та люба моя така
Є грішна, и подумав я її
Геть вирвать з мого серця. Да на рештї
Подумав: що така люба горяча,
Як я до вас їй чую —

Наталїя.

Добродїю. —

Колотнїцкий.

Я знаю, що сї речі вас дивують,
Що ви гадаєте: як може так
Законник говорити? — О й законник
Є чоловік живий. А хто раз видїв
Красу ту несповіту вашу, тот
Роздумує не много. Й я не Бог;
А як дивниця моя вам люба —

Бо я вас люблю, люблю, люблю, люблю!
То ви усему винни, або Бог,
Я нї, я с правди нї! — — И що-ж могла би
Люба ся моя вам зашкодити?
Ви молоденькі ще... ти молоденька
Ще, нї? — та хочеш вік твій молодий
Провяти, не уживше 'го, и меду
Роскіш не скоштувавше! — Не дивись,
Що сива голова — да я ти стану
За ледїня сирого. –

Ближит ся їй незвичайно.

Наталїя.

С перед мене
Огидо ти плюгава! —

Утїкає у побічні двері и замикает ся.

Колотнїцкий.

Не зараз.
Га! ще що?

Томаш.

Вибігає зза тапети.

Тото, що наробили, добродію! —
А як в'на піде д' панови? —

Колотнїцкий.

Не піде;
В'на за сороміжлива. —

Томаш.

Може нинї
Не піде, завтра, в місяць, але с часом —
Я-б радив вам, зігнать їй з сего світа. —

Колотнїцкий.

Її зігнати!... Ти-ж не божевільний
Менї отсе казати? — Їй зігнати!...
Дістати мушу їй! дістати! чуєш? —
А не згонити з світа! — Я дістати
Їй хочу, налюбитись з їй красов,
Нажити ся з їй тїлом, з архідїлом
Господної краси!...

Томаш.

Се правда, що
На морду не погана; да щоб ви —
Не видит ся менї. Бо що я чув
Сегодне за тапетов — не надійтесь
Ви дуже с тої печи хлїба, або —
Або таки — нї раз! —

Колотнїцкий.

Се що ти? — що?
Або нї раз таки? — Ох не вбивай мня
Ти вороже тяжкий! — Та ніжка! то
Плїчце! — ті очка! ті. —

Томаш.

Ме цїлювати
Хтос другий, во в'на любит — другого!
О так добродїю! —

Колотнїцкий.

Ох де він? — хто він? —
Кажи! най йду 'го різати! троїти!
Най дам 'го на вогонь. —

Томаш.

Я й сам не знаю,
Добродїю. —

Колотнїцкий.

Бє 'го.

Не знаєш? ти не знаєш? —
То за тото ти тілько злота ззїв
Від мене, що бес міг ся ним вже зважить,
Аби она любила другого,
А я єго не знав!...

Томаш.

Да погодїт бо
Лиш трохи! — чей и то ще нам ся вдаст
Довідатись, бо я вже примічаю,
Де що. У Маняві — якийсь мужик —
Або стрілець. —

Колотнїцкий.

Ходи! ходи! ходи!
Бери си золото, усе що маю,
Лиш ми довідайсь, хто!

Томаш.

И то нехай
Вам добре буде знати, що панич
Сегодне приходив ся залицяти
До неї. —

Колотнїцкий.

Га! — а в'на? —

Томаш.

Нехай канчук
Єго вам уповіст. —

Колотнїцкий.

Мужик? — Стрілец? —
Ходи! ходи єдиний! —

Тягне Томаша за собов, и йдут.

Пятий схід.

Довбушишина хата. — На столї стоїт Лесїв кресак препишно убраний. У лавици куделя. —

Довбушиха

уносит дров и кладе ватру, а сама сїдає під куделю и опускає руки.

О дуже я ослабла, вже мабіть
Прийшлось ити на тот світ! О мій Боже! —
Прийшло ся умірать! — вмірать, вмірать!...
Да відки би ся брало й то здоровє?...
Хіба я мало перекочувала
Тих невсипущих бід?... Ох! — Чоловіка
Пан у вогни спалив!... двійко діток
Пропало як під землю!... Ляччину,
Угорщину цїлу и Буковину
Сходила я шукаючи — на дармо!
Дітей я не найшла! — Мабіть тогди

Як Василя ловили — зо́ страху
Дес бризли в лїс — а там мабуть вовки
Дїток роззїли моїх!... Я вернулась
Д' тим двом — що Господь Бог ми їх лишив
И добрі ми ся вдали! — Бог поміг,
Я їх и згодувала и навчила,
И виросли менї як соколи! —
Спасибі татку Боже! татку любий!
Спасибі ти сердешне!.. в'ни менї
Й слівцем ще не вкоряли! як святу
Велику поважают! О я йшла би
У підскоки на тот світ — лиш коби
Я видїла їх ґаздами.

Вітак —
Як той болящий ранка дожидає
Як днинцї він ся тїшит — так и я
Би тїшила ся смертев — ангелом
Принайблагіщим тим у сему світі,
Що рани всї гоїть!... що утерає
Всї сльози сего світа! — сего злого
Цвітмакового світа!...

Пряде.

Що сей світ?
Що се житте лїтуче? — волоконця,
Пачіска лену — от що! — Прядемо
Єго, як я сей кужіль — а туть воля
Лиш зза плїч закрадает ся — тай утне
Ту золоту нам нитку — що ми світ
Гадали заснувать нев... от яке
Тото прядїннє наше! Та коби
Хоть добрий чистий лен усе ми пряли,
То и тканє би було так — а то
А то ми прядемо лиш пачісник
Та огріби нетрібні, шкал, гнилич,
Та кров та кривду людзку!... а як прийде
Пряжі до Бога нести, що тогди
Наш нещастливий світе? — Править ме
Від нас прядівнє своє до драночка,
До чістнички одної! — що тогди

Як 'му на ваг не вийде? — милосерний —
Лиш змилуй ся над нами!...

Марфа.

На дворі.

В хати тето?

Довбушиха.

У хати — в хати, любко! — лиш ходіт!
Двері розімкнені! — Се моя Марфа!
Покойного се брата Штефана
Блага та добра доля!... Як по світї
Дітей шукаючи я ся блукала, —
То в'на Иванчика, она Леська
Як свої рідні дїти в свої хатї
И кутала й кормила — и мій дім,
Хозяйство дозерала! — Боже милий!
Ти знаєш єї щирість, єї правду!
Ти, Ти надгорода їй! —

Марфа.

Уходит с кудельов.

Дужі любко? —
Де мої соколи? мої синки?
Бо й я їх зву синами! відь и я
Їх кутать помагала? то й годит ся
Менї їх звать синами! — мусите
Су співку вже позволити менї! —
А де подїли ся? — Лесьо — я знаю
Що десь у горах вже? — о мій мисливчик! —
Тот був би вам без гір! — Маленьким ще —
То як бувало вздрит вам ружь яку —
То доки 'му не даш — то ме русти
И днину! — Боже мій — що 'го Штефан
Покойний любував! —

Довбушиха.

Тот любит раз
За себе то стрілецтво! — — О — а я
А я аж гину, любко — як помислю —
Що може 'му яка пригода статись! —

Лїс, любко, не приятїль! — Кілько то
Пригодей може стати ся єму! —
Я, любко, потерпаю, що згадаю!

Марфа.

Ох я вам, любко, вірю! — Дякую
Лиш Господу святому, що Міхайло
В стрільці ся не придав!... О — він у мене
Такий тихонький вдав ся!... в него лиш
Нїчо, як ґосподарство! лиш робота!
С татар би виробився!.... да я лиш боюсь...

Плаче.

Що я ним не натїшусь — синку мій!...
Ото так вам зажурило ся... та так
Змарнїв, змарнїв чогось — як подивю ся —
То все менї ся видит — що на лаві
Єго я вижу вже!...

Довбушиха

Не плачте, любко!
Бог Господь милосерний! — він наш тато,
Він нас порадує! — Як Бог дає то!
Чудні дїла єго! — Не ваша кров,
Не питома дитина — а таке
Придалось добре вже!...

Марфа.

Гадаєте —
Що він за вісїм рік сих, що у мене,
Хоть їсти запросив? або пішов
В неділю де на танец? — Ледви вчера
Намовила єго у манастирь
Піти порядкуватись! ледви, любко!
Не раз до него кажу: чо' не йдеш
Де трохи межи люде? — а чого
Між люде — каже — піду? о ті люде! —
Тай вмовкне!... О душя моя віщує!...

Довбушиха.

То кажете, що вісїм рік вже тому —
Як він у вас? — так правда з вісїм буде!

Бо вжо дванадцїть років тому буде —
Як с світа я вернулась! — він же доси
В Угорщинї, чи де був? — ми ся видит,
Що ви раз вповідали — що зайшов
З Угорщини до вас? —

Марфа.

З Угорщини!
Він сирота, голубко! — ох чи мало
Тих є сиріт на світї! — Добрий мій! —
Він згодувавсь в одного чоловіка
Аж в Мáрамороши — десь там — не знаю;
Да чоловік умер тот — а родй
Прогнали сироту. Так приблукав ся
Він аж до нас у стаю, а Штефан
Покойний 'го приймив! — Ви знаєте —
Який він добрий був — ваш брат Штефан!
Тай угадав покойний — бо у рік
Й помéр — а я остала ся сама
Лиш з дївчинов! — Що були-б ми робили,
Як би не він се був!...

Цора.

На дворі.

А в хати люде?

Довбушиха.

У хати, в хати! — хто там?

Цора.

Уходит.

Таже я.
Дав би ти Біг здоровя! — Чи би-сте
Не дали ся нагріти?

Довбушиха.

Грій ся! грій!
Присунь ся блище д' ватрі! — Що то гірько,
Як студени втинают бідного?
На чужинї втинают! я се знаю,
О я се добре знаю — бо й мене
На чужинї втинали в'ни не раз!

Грій ся, небого, грій ся! О чому
Не дасть Бог кождому куточок свій
Від студени та плюти!

Цора.

О... а Цора
Вже двацїть рік не має 'го!...

Довбушиха.

Що, сиза?

Цора.

Я кажу — Цора каже — що кресак
Який тото хороший там стоїт —
Дав би ти Біг здоровє! —

Нишком.

Я 'го знаю!

Довбушиха.

Се моєго Леся! — Се тілько 'му
По моєму лишилось! — Я хотїла
Иванови 'го дати — да Иван
В стрілецких не любуєсь кресаках, —
Він дав єму, Лесеви. Най 'го й носить!
Бо він як роблений для него — а
Иванови великий він однако! —
Най носить 'го здорів! — Ти відки, серце?

Цора.

А пташка в лузї відки? У циган
Цїла земля є — відки! Сонце світит
Відай однако ввезде, и увезде
Однако найдеш в світї!... Чо' циганам
Шукати лїпшої у нему долї,
Коли и тот не має — що гадає,
Що в него в'на є дома! У циганів
Цїла земля є хата, небо, дах,
Моріг зелений, постїль — а вогонь —
Їх гріб! їх гріб! — О!...

Довбушиха.

Грій ся! грій ся лиш!
Я зараз дам ти їсти! —

Цора.

О — я буду —
Я буду їсти! — а богато в тебе
Є ледінів — дав би ти Біг здоровя? —

Довбушиха.

Два дав ми Бог — циганко! — Лесь оден,
А другий мій Иванчик! — Мала я
Ще двоє дїточок — та десь пропали
Вже двацїть років тому! — Ти не чула,
Як ти по свїтї ходиш — за таких
Й таких двох дїточок — що їх найшли
У лїсї? — де? — Не чула? — Ох! — и де-ж би
Такі то писклятка малі зайшли!...
Мабіть десь тут їх та вовчиця з'їла!...
О дїти мої квїти!...

Цора.

Ще не з'їла —
Але їх має з'їсти! —

Довбушиха.

Що, небого?

Цора.

Да я нїчо' не кажу! — Я лиш кажу,
Які тоти цигани нещасливі
У сїм широкім свїтї!...

Марфа.

Да не всї.
Я знаю — в нас давно там за селом
Сидїло їх ватага! А старший
Між ними був оден слїпий циганин —
Що за богач се був! — Уповідают —
Що в него білше було золота,

Як в короля якого! — Тому вадь
Не було лихо в світї! — А ще кажуть —
Що вже донька така то була в него —
Неначе та княгиня! — вповідають,
Що в'ни згоріли у шатрі усї,
Бо лиш кістки понаходили люде —
Решта забрали ся; — и слиху їм
Не було де ся дїли!... Треба йти,
Сама Катруся дома! —

Иде — Довбушиха єї випроважає.

Цора.

В'ни гадают,
Що всї ми погоріли! — да вогонь
Милосернїщий їх — бо ще лишив
Мене! Да не за дарма!
О не за дарма Цору! бо вогонь —
Хоче вогню! ай так: вогонь вогню
А кров кривн! житє житєм платит ся!
Вогонь вогнем — кров кровйов заплачу!
Да як? О! се є фрашки! Тая доля,
Що так то дивно вас ми уповіла —
Покаже ще и як! — Лиш ті хрести!
Коби лиш ті хрести! — Подай, їх доле!
Бо Томаш ми вповів — що в'на хрести
Завила дїтем в пелінки — а він
Ті дїти нїс у лїс вовкам — та та
Проклятая пленїта на гостинци
Переполошила єго — и він
В ревец їх кинув! — Га! Коли живут ще —
А долечка лихому так сприяє,
Як и сприяла доси — то я найду!
О я їх відшукаю — а тогди —
Шуми погоєм кров! шуми Дунаєм!
Вогнїв вогонь — а кривей кров шукає!

Хоче йти, єї на встріт Імро.

Шестий єхід.

Цора.

Імрови на зустріч більше шипючи, як кажучи:

Они є тут, о Імро! в'ни є тут!
В'ни тут, в'ни тут є, Імро! я найшла!
Найшла, чого шукала! Імро! Імро!

Імро.

Найшла?

Цора.

Довбущуків! Довбущуків!
Довбущуків найшла! аж двох! аж двох!
О Імро!...

Імро.

Ну, и що-ж? —

Цора.

Ти їх заріжеш!
Заріжеш їх! заріжеш! ти заріжеш!
Обох! обох! обох! О так!
Ти їх заріжеш, Імро! — О коби я
Путері мала лиш, то я сама би
Їх різала! о так! о так бих пила
Їх кров!... яка-ж бо добра!...

Імро.

Схамени ся,
Нещастна! що ти прийде с того, що
Я їх заріжу, або ти напєш ся
Криви їх? — О забудь вже, що минуло!
Забудь вже. Не карай то твоє серце
И так уже нещастне, гірше ще!
Гадаєш, що та мста поверне ти
Твій супокій назад? — Лиш давні рани
У твоїм серци розразит ще дуще,
Нічо' більш. А я чув, що чоловік,
Як раз рознатрит ся вже пити кров,
То годі наситити 'го як шину

Черлену, розіжжену. Сокоти ся
Рознатрить на криві ся! —

Цора.

То так Імро
Говорит? — але що-ж: нема й диву!...
Ти кісточки не тяг перегорені
Рідніснього батька!... але Цора,
Лиш Цора їх тягла! та бідна Цора,
Що їй ніхто, ніхто, ніхто, ніхто
Не жалує в світочку, бо — не любит! —

Імро.

Ох Цоро! —

Цора.

Пріч від мене, ошуканче! —
А я дивую ся, що Довбущук
Мня зрадив!.. Довбущук був молодий,
А ти вже дваціть рік як ув одно
Мені ся присягаєш, що мня любиш,
За мнов як тінь та ходиш, а теперь,
Коли прийшло пімстити ся за мене,
За мого батечка, за ввес наш рід,
За наші кари, муки, за корону
Егепецку: тогди він понехати
Все каже! — О иди собі між жуси,
А я сама зниваги позмиваю
В Довбущуків криві!

Імро.

О лиш вели,
Що я робити маю, а узриш! —

Цора подає 'му ніж, шепче щос ув ухо, и йде с хати.

О зажадай від мене у офіру
И душу, и мене, и Бога й віру,
Бо що й могли би мати ми такого,
Аби для любого коханя свого
Ми радо не віддали![1]) — О не має
Такого! се найлїпше я лиш знаю! —

Лїзе під постїль.

---

[1]) В перводруку очевидна похибка: Ми радо не невідали.

Мігай.

Уходить знужений, и сідає собі по конец стола.

Ох як та голова мене болит!...
И голова и серце!... а у нас
И припочити годї через дівча
Дурне та нерозумне, що менї
Аж ся з'уритило любов тов свойов,
Чи що оно таке!... Люба! — гм гм! —
А може и люба — да моє серце...
О Боже! Нещаслива, я ти вірю,
Коли у твоїм серци так, як в моїм
Ведет ся!... О не буду я с тобов
Так грізно обходити ся уже
Як доси, та не любо так! не буду
Нещастна! бо и в тебе серце є!
А як оно терпит так, як и моє...
Прости! — любити мутя як сестру,
Коли не можу лїпше, шанувати, —
А як не можу загоїти серце,
То хоть ражати 'го не буду! — Чо'
Мене той сон так ломит?...

Клонит ся на стів и усипає.

Імро

вилазит и замахує на Мігая ножем. Пїчми до дверей.

Га! — — Нї. — Рука ми вяне, різати
Невинного менї. — Невинного? —
А правда, що невинного, бо що
Менї він винен є? — Або й єї
Хіба що винен він? — Єї? — Менї? —
О він менї є винен, и багато
Є винен, бо ми серце відобрав,
Єго отец, що моє мало бути,
Від Бога призначене! — А сини-ж
Чи винни за вітців точити кров? —
Ого! коли мня гадина уткне,
То я щоб гадинята не вбивав,
Але лишив, аби замість одної
Мня сто їх укусило в посліди? —
О гинь же, Довбущуку! —

Замахує и знов з'упиняєсь.

Але за що? —
За зражену любу! бо в'на любила
Довбущука, я знаю, о я знаю,
Як в'на єго любила! — Може би
Мене й любила була, як не був би
Той Довбущук? — О я би платен був
Був и з десятов лиш партичков тої
Люби незмірної! ще й нині платен
Бих був! — А се-ж тепер не є случай,
У неї заробити ту любу? —
О! той що за длї неї свої руки
У кров чужу мочає, має право
В заплату и люби ся доправяти!
Теперь же, Армашівно, свою душу
Даю, а вимусить любу в тя мушу! —
Прощай ся, Довбущуку! —

Замахує. Тим часом вибігає Лесь, що доси нишком у дверех стояв, ловит Імра за руку и садит ніж Імровов руков у Імрови таки груди.

Лесь.

Або ти!

Імро паде з ножем у грудех, неживий д' земли, Мігай сфачує ся.

Мігай.

Га? що се? ніж? —

Лесь.

Що мав тобі в грудех
Сидїти, бо циганин сей хотів
Тебе пробити ним.

Мігай.

Мене? Чому же
И не пробив нещастний? — я би був
Єму подякував. О й ти, що мусїв
Теперь ся нагодити!...

Лесь

жертом.

Лихо ти,

Товаришу, ми дякуєш. Я думав,
Що лїпше би годилось? —

Мігай.

Все одно. Да
Ти дарував житє ми — маєш 'го
У мене правити.

Лесь

жертом.

А хто би збаг! —
Ще може лучитись. — И справди ти
Менї бес дав житє, як я би правив? —

Мігай.

На Бога присягаю!

Берут Імра и винося, витягнувше ніж з грудей и шпуривше серед хати.

Цора

убігає и фатає ніж.

И сю ще душу? —
Сей ніж таки в грудех ти бачить мушу! —

Вибігає.

Семий[1]) схід.

Пропійна саля в замку. — Ніч. Увезде горит воскове свїтло. Одні служалі унося великій стів з усїлякими пропійними начинями, другі великі срібні блюда з винами и т. д. Инші служалі порают ся, уносячи крісла для гостей и усїлякі поставники. Межи вікнами до стїни приперті стоя великі кросна, на яких малярі образи ставя. Великій гомін и пораня межи слугами, — Томаш ними рядит.

Томаш.

А ввихайте ся менї, лотри, бо я вам кажу! бо наш пан сегодне не такої волї, аби нам з десїтьом голови не повлїтали як сухим маківкам! — Я 'го давно — давно вже такого нехірого не видїв, як сегодне а ще до того наднїс дїдько якогос єзуїту, а пан від якогос часу и нашего одного аби не видїли — не то ще аж двох чи трьох. — Але за тото

[1]) В перводруку хибно: шестий.

чей и від'їздне буде суте, бо я сегодне як увійшов до Колотиїцкого покою, просити нового єзуіту до вечері, то спорих шість чи вісім мішків з самими червонними стояли на столї, и по за кілько я догадувавсь — то він їх нашему привіз. — Не згірший гостинчик, єй Богу! — бо міщулики не були аби які, але кождий у дві добрі квартї, то вам ручу!

Другий служалий.

Кат би далї брав и єзуіту и єго від'їздне, коли мою голов можна було сьогодне купити и за мантеря, як пан на мене влютився! — А то коби хоть було за що? Уношу до столу печеню — а печеня добра була, не аби яка, а з дика. Уношу а пан — Господи! — як не штрикне, як не ревкне на мене!... Що? — ти менї будеш людзке мясо нести! — ти менї будеш з шизматика печеню нести! що? — нї? — се хіба не с того стрия печеня, що я єго казав на самий великдень печи за тото, що він ходив по хатах та паски святив, бо був мабути перебраний піп шизматицкий? — Та до ножа, та до мене! — Якби були не гостї, то я би був тепер уже там був, де —

Третий служалий.

Нї полумиски вже не лижут, нї фляшкам з вином нишком шийки не вривают. — Се Бог хотїв ся на тобі лиш за ті нещастні фляшки мстити, що від твоїх рук без часу головками наложуют!

Четвертий служалий.

Се би було зовсїм не поправедно від Господа Бога. Бо така фляшка з вином, що їй уже с пару сот лїт, то має свій розум, а часом аж за богато розуму, як наш ксьондз каже, але у твої голові нема 'го и тілько, що на бернадинскім столї по вечери. А знаєш ти, чому бернадини голови бритя?

Пятий служалий.

Чому? —

Четвертий служалий.

Тому, аби їх люде за розумних поважали, бо в'ни знают тої приповідки, що дурна голова ані полисїє ані посивіє. — От що.

Шестий служалий.

Але що тото за єзуіт до нас приїхав отсе? — мусит бути велика якас старшина, бо наш ксьондз аж на колїна перед ним упав а наш пан 'го в руку цїлював. Се в перше що я вижу, що наш пан у руку когось цїлює. А великий злодій мусит бути, бо так вам ся перед кождим укладає, як добрий ножик. А очи так вам вивертає та залупює, неначе він прямісько з неба злїз. Такі тото матбути Бога продавали, а з завдатком у кешени з ним до одної вечері сїдали.

Томаш.

Чи и тебе шия не засвербіла, Федьку? — Як панови вповім, то скаже ти їй так почухати, як оногди Янови за тото, що казав, що снив покойну нашу паню в небі, як она з пречистов дївов за столом сидит, пречиста по однім кінци, паня по другім, и в золотих книгах читают. — Да ще би був пан може так и не розсердивсь на него, — але як сказав, що снив нашого ксьондза, як він с чортом на зелїзнім току молотит, а пан у кадцї повні крови по саму шию тоне — тогди —

показуе руков — як шия втинаєсь.

тихо! — йдут!

Двері одчиняют ся, и в салю входя: провінциял с князем, за ними Колотнїцкий з другим єзуітом, за ними кількананцїт гостей самої високої польскої шляхти, усе по парі, а на решті їх козаки, служалі, двірскі панцірні и т. д.

Князь.

Сїдаймо, моє панство! —

Провінциял сідає по старшім кінци стола, князь єму на против, другі гості по старшині по праві и ліві полї стола, а за їх кріслами стают їх козаки и служалі, панцірні по парі коло кождих дверей и вікон, а решта служалих становят ся громадками коло поставників, Колотнїцкий з другим єзуітом за кріслом провінцияла.

— Старші служалі наливают у чарки.

Тай вас прошу
Пивницу мою не щадити! Бо
Доматарю тогди лиш є весело
Приймати любі гості, як они
Весело то приймают, що він мав!
А знов менї з'уважте панство моє, що —
Що я такий нехірий став! — А я
Не винен, панство моє, що я тілько
Спалив тих шизматиків! — Хто й казав
Їм бути й шизматиками? — Я ні!
О я запевне ні! — Я....

Колотнїцкий шепче провінциялови щось в ухо —

Провінциял

бере кубок в руки.

Ad maiorem
Gloriam dei, панство! — За здоровя
Доматаря славного! — Рим святий
Післав мене сюда, поборцеви
Косцьола католїцкого подяку
Від папи римского святїщого
Сказати! — О як серце моє радо,
Що наш отец святий подав менї
Ту честну міссию!... Прийми їй пане!
Прийми пристолу світлого подяку,
Прийми благословенїе, и одпуст
За всї твої гріхи, на всї часи! —
Бо наш отец святий — як заступає
Христа на земли містце — так и має
Він власть вязати и розвязувать
На небі й на земли, и нині, и
На страшнім судищу! —
О як весело
В сї сторони тепер є навернути!...
Бо де давно божницї шизматицкі

Сес світ обезчищали — то тепер
Кістки[1]) ті шизматицкі лиш біліют
На вічну славу Бога й косцьола
Святого римского! О сину мій:
Як вівчаря жде той полон солодкий!
Плугатаря жде жниво — градаря
Вино зелене в кубі — так тебе,
Мій сину, надгорода справедлива. —

Князь.

На страшнім судищу!...

Колотнїцкий шепче провінциялови щось в ухо. —

Провінциял

бере кубок в руки и приберає зо всїм веселу міну.

Здоровє, панство!
Доматар наш здоров! На многі лїта! —
Й Христос у Канї пив на весїлю,
Аби нам показати, що во трудїх
Та лихах сего світа куб вина
Як та роса на трави, що їх сонце
Упалом своїм зіжже.[2]) — На здоровя! —
А пану нашему чей Бог наверне
Ще й дружину щасливу та кохану.

Князь.

На страшнім судищу!...

Колотнїцкий шепче провінциялови в ухо.

Провінциял.

Ласкавий, годний пане! — чуєте? —
Ви обіцяли нам той славний образ
Святої Дїви показати, що
У Кієві купили? — Кажете,
Що величаве дїло? — Пане мій —
Вадь ви лиш що не хорі? —

Князь.

Нї вже нї!...
Менї вже зовсїм лїпше! — О даруйте,

[1]) В перводр. очевидна похибка: кісткі.
[2]) В перводр. похибка: зіжжа.

Ласкаві мої гості! Се я так
Вже від якогось часу! Най вас то
Не журит анї раз! — вина! мем пити!
Вино скріпляє серце!.. О коби
Ви знали — як не раз в'но мня болит!...
О тут! о тут — о тут!... о... тут тут тут!
Чи-ж диво? — тілько кривей — тілько... тілько!...
Здоровє мої гості! — Се я пю
Вітцу святому в Римі! —

Хоче пити — на раз здригает ся и мече чашев до землї.

Га! се хто
Казав ми кров насипать у пугар?...
Всїм лотрам голов стяти!... Я вас навчу,
Як кров в пугар ми сипать!... чи вже так
С тобойов Образнолський довело ся,
Що кров ти сиплют пити мість вина?...
Хто каже, що я кров їх розсипав?
Я їх лиш пік вогнями — а они
Ми сиплют кров!... О я їх кров не сипав!
Хто каже, що я сипав? Тому зараз

Зривает ся и тягне мїч.

До ніг покладу голов! — Кров менї...
Їх кров давать ми пити!...

Паде в крісло и припадає до стола.

Колотнїцкий

иде до князя.

Пане мій:
На вас чикают гості! —

Князь

зривает ся на ноги и знов паде в крісло.

Най чикают! —
А я їм не казав, аби они
Пристали в шизматики! — Я не винен!
О тот казав печи їх... за що в'ни
Теперь ми сиплют кров у пугарі?...
А то таку червонну!... видїли
Ви кров ту шизматицку?... Не гадайте,

Що я їй буду пити!... Хто точив —
Най пє, а я не буду!...

Тим часом унося два козаки великий образ під зеленов заслонов з великим вишитим білим хрестом, кладут 'го на кросніх, а сами становлят ся за кріслом князя.

Колотнїцкій.

Пане мій:
Вже образ ваш унесли!

Князь.

Вже унесли?
О образ мій прекрасний! — Я єго
У Кієві купив, в манастири.
А много дав за него! — Знаєте,
Що й душу був бих я за него дав?
О то є Матерь Божа!... Що ваш Рим?
Що Рафаїл великий? — Мій маляр
Усїх перелетїв!...

Колотнїцкий.

Вельможний пане:
А можна відслонити?

Князь.

Відслони!
А я ти, попе, кажу, що такої
Не має в вашім Римі!

Колотнїцкий розслоняє образ — и видко на нїм — не Пречисту Дїву, але Наталїю — як була до смерти убрана, и як двох ангелів до себе голубит. — Колотнїцкий иде знов до князя.

Га! се хто,
Мені таке зробив!...

Колотнїцкий.

Се я мій пане! —

Князь.

Я знаю, що се ти! и хто-ж би инший
Мені таке зробити ся відважив...
Як ти — як єзуіт!... О чорт нехай

Тобі за се подякує — я ні!
Князь Образполський ні!... Так мою душу
Роздерти на кавалки! А ти знаєш,
Що я її любив?... так! єзуіт
Би про любу що знав!... Усї чорти!!!...

Колотнїцкий.

О пане мій коханий!

Князь.

Пріч від мене! —
Я с сев лиш маю говорити... що? —
Ти з ним ся не любила? — Лиш не ту
Святу та ясну тварь!... Чи чуєш? — я —
И тя не спік за дармо! — Хто ми скаже,
Що я тя спік за дармо? Може ти?
О, я лише то знаю! — ти би ним
И Бога одурила! а мене
Не вдуриш, ні! — не вдуриш!...

Колотнїцкий.

Пане мій:
Ви гостїв впечалили! — спамятайтесь!
Прийдїт до себе, пане! — Пане!

Князь.

О!...
Ти покажи ся львицев! покажи ся
Жертвов черленов! пеклом! лихом! чортом!
Чим схочеш — я тобі йму вірн! лиш —
Лиш так ся не показуй — так — а я —
Я скажу, щос невинна, що тебе
Вчорнив хтос! єзуіта! хто небудь!
Не скажу — а присягну!... я присягну,
Що ти сама лиш схочеш... лиш о так ні! —
Чи чуєш? — лиш о так ні!... О... хоть душу!
А я тя в друге вбю!...

Зривает ся и біжит до образа з голим мечем. Тим часом кинув Колотніцкий на другого єзуіту — той заслонив борше образ. Але князь зриває заслону — а на образі показуєт ся Матер Божя в небесні світлости. — Гості зачинают утікати, князь паде мов неживий перед образом.

Завіса паде.

Сесю першу редакцию „Довбуша“ надруковано в часописи „Правда, письмо наукове и литературне“ у Львові, р. 1869. ч. 13, стор. 116—120; ч. 14, стор. 124—128; ч. 15, стор. 131—135; ч. 16, стор. 141—142; ч. 19, стор. 165—166; ч. 20, стор. 173—174; ч. 21, стор. 180—182; ч. 22, стор. 187—189; ч. 23, стор. 195—197; ч. 24, стр. 204—206; ч. 26 і 27, стр. 224—226; ч. 28, стр. 237—239; ч. 29, стр. 243—245; ч. 30. стр. 251—255; ч. 31, стр. 259—262; ч. 32, стр. 267—269; ч. 33, стр. 277—279; ч. 34, стр. 284—285; ч. 35, стр. 292—294. З кінцем другого акту переривае ся перводрук. Ледви, чи в тій редакції був „Довбуш“ скінчений, або поведений дальше поза другий акт. Автографу сеї редакції не маємо. Друкуємо з перводруку. На щасте перводрук стоїть очевидно дуже близько до автографу.

Розпочинаючи друк першої редакції „Довбуша“ помістила редакция „Правди“ від себе отсю примітку: „По волї автора лишаємо у сій драмі всї признаки гуцульского наріччя“ [„Правда“ 1869, ч. 13. стор. 116.]. Сій засадї редакції завдячуємо факт, що перводрук першої редакції „Довбуша“ може нам у значній мірі заступити недостачу автографу. Редакция зберегла не лиш морфольогічні прикмети мови автора [н. пр. циганкойов („Правда“ 1869. стор. 118) = циганкою; любит, видит, поводит (119) = любить, видить, поводить; стоя, лежа (117) = стоять, лежать; сказавше (120) = сказавши; того бих сприяв (118) і т. и.] але і важнійші ще прикмети фонольогічні мови Федьковича [н. пр. и зам. і: идім (120), инак (120); е після ш, ч, щ, в. пр. лїпшею (117), гарнїшею (117); е зам. а: жерту (119, 120); співзвуки ж, ч, щ, у сполученю з йотованими самозвуками: н. пр. доушя (118), товарищя (118), держя (125); мягке р: богатирь (118); тверде ц в таких сполученях як: святицу (125), серцу (118) і т. и.]. Коли отже й були переведені які зміни редакційні у тім перводруку „Довбуша“ то се були хиба менче важні поправки правописні.

Признаючи се, і признаючи добрі наміри редакції »Правди« ми не маємо певности, чи видавці всюди остались вірними своїй засадї і своїм намірам. Деякі сумніви в тому зглядї насувають нам особливо ритмічні нерівности тексту. Не маючи однак певности, чи нерівности і неправильности ритмічні походять із недогляду автора, чи видавця або коректора — ми лишаємо текст такий, який ба-

чимо в перводруку. Н. пр. стор. 61. рядок 6. з дол. в тексті: »И чи вірне любиш, то спитай« пропущено очевидно одно слово: »И чи ти вірне любиш, то спитай«. Так само попсований ритмічний склад бачимо ось в яких рядках: стор. 89. ряд. 2. з гори: »А ще и тих обох пошукати, ш «; стор. 130. ряд. 2. з гори: »А з нелюбим свій вік плести, то гірше« — зам. »А з нéлюбом« і т. д.; стор. 141. ряд. 8. з гори: »Двері розімкнені! Се моя Марфа!«; стор. 142. р. 13. з гори »Ото так вам зажурило ся..., та так.«; стор. 155. р. 3. з гори: »На вічну славу Бога й косцьола« зам.: и косцьола«. Лиш там, де вже зовсім очевидний недогляд друкарський робимо поправки, зазначуючи їх під текстом. Із незазначених таких поправок відмічуємо ще отсї: стор. 73. ряд. 1. з дол. і стор. 74. ряд. 1. з гори читаємо в перводруку:

»И з обома хрестами тими
Ви вже знаєте, у пущу їх відвести«.

Тут очевидно текст зле поділено на рядки. Ритм вимагає ось якого поділу:

»И з обома хрестами тими — ви
Вже знаєте, — у пущу їх відвести.«

Стор. 81. ряд. 6. з гори: В перводруку: »Прекрасний на грудцях, ще й цидулка« — зам. »Прекрасний на грудцях ще и цидулка«.

Шануючи індівідуальність автора ми полишаємо без зміни ті уступи тексту, де він пише окремо поодинокі складові части слова, що звичайно пишуть ся разом. Під тим зглядом бачимо у автора чи мало неконсеквенций. Нпр. стор. 83. ряд. 13. з гори: о перед; стор. 84. ряд. 6. з гори: опередъ; стор. 119. ряд. 4. з гори: »нїчо.«; ibid. нї чого і дальше ряд 10. з дол.: »нї кого«. Лиш там де виразний наголос поданий в тексті каже нам сполучити складові части слова — відступаємо від способу писаня автора: Нпр. стор. 93. р. 24. з гори: в перводр.: на́ зирцї; слова ті ми пишемо разом: »назирцї«. З тої самої причини друкуємо разом слово: »на́ново« на стор. 104. ряд. 10. Для ліпшого зрозуміння тексту на стор. 88. р. 1. зам. »о тот« друкуємо: »Отот«.

В тексті »Довбуша« бачимо чи-мало неконсеквенций у відданю звукової закраски поодиноких слів. Нераз неконсеквенції ті такі яркі, що ми не маємо певности, чи маєао їх приписати авторови, чи видавцеви. Нпр. стор. 50. ряд. 19. з гори: нещасливий і ibid. ряд. 21. і дальше на стор. 55. і т. д.: ндщастливий; на стор. 56 ряд. 12. з гори — знов: щаслива; стор. 130. р. 14. з дол.: нещаслива, ibid. ряд. 13 з дол.: нещастна, ряд 4. і 6. знов: нещасливий, а стор. 132. ряд 4. з гори: нещасгливі; стор. 59. р. 13. з полини: більше — а зараз поруч в тім самім рядку: більше; стор. 81. ряд. 15—16. »найнищастлившов сиротов найнещастлившої матери«; стор. 82. ряд. 12. з гори: »Матер Божя, ibid. ряд. 4. з дол.: Божа воля; стор. 101. ряд 2. і 4. з гори: церкви, а ibid. ряд. 3. церькові. Не маючи документальної підстави до зміни — ми полишали ті неконсеквенції. — На стор. 90. і 92. бачимо форми:

вє, вють, зам. виє, виють; (вони могли повстати під впливом анальоґії форм: нпр. вють вінки) вони повторюють ся так, що не можемо добачувати в них похибки; з тої причини задержуємо їх так як в перводруку. Де в перводруку зазначено наголос ритмічний для більшого сінтактичного натиску — там його лишаємо.

Індівідуальність автора заховуємо також на скілько вона проявила ся чи то в інтерпункциї, чи в технїчнім способі писаня: Нпр. Федькович пише малі букви після знаків оклику і запитаня, коли гадка не зовсїм ще скінчена, або вяже ся змістом безпосередно із слїдуючим реченєм. Зверхні, так сказатиб технїчно правописні зміни впроваджуємо лишень там, де нема нїякої причини відступати від загально принятих норм, і де вимагає сего зміст тексту.

Друкуючи свого „Довбуша“ подав автор в ч. 13 „Правди“ на стор. 115 ось яку примітку:

„Без дозволу автора не можна сю драму нї грати, нї друкувати, нї на иньший язик переводити. Сї воли автора противних мет ся правом доходити.“

Хоч перші два акти сеї редакциї „Довбуша“ появили ся що йно р. 1869 (початок появив ся дн. 8. цьвітня), то ми маємо певну вістку, що перший акт готовий був уже в першій половинї року 1867. Про се сьвідчить лист Федьковича до Горбаля з дня 18. мая 1867. „Перший акт „Довбушя“ також зовсїм готовий и може вже станути на подри, бо він так уложений, що можна 'го и самого, без решти чотири актів грати“.

ДОВБУШ.

(ДРУГА РЕДАКЦИЯ).

Траґедия[1]) в пять дїлах.

---

[1]) В перводр.: Трягедия.

ДОВЪРЪШ.

(пустъ рѣшаютъ).

Трибунъ[1]) и пять дѣвъ.

---

[1]) Въ оригиналѣ: Трибунъ.

Передне слово.

Переселись, честний читателю, на крилах фантазиї у ті жасні времена вандрівки народів, коли дикі орди, неначе огненні ріки, з Азиї в Европу валюють ся. — Перші идуть Гуни, за ними Обри, за ними Мадяри, за ними Печенїги, а за сими, около року 1037, Уци, Моголами просто „Уцули“ звані. — Але и сі муся около року 1078 своїм племінникам Куманам (Половцям) уступатись, мечуть ся в Карпати, вигоня відти тамошних мешканців, матбути Антів-Славян, що перед Гунами або Обрами сюда були повтікали, селясь у головиць Прута, Черемшуї Тиси и Сочави, и мешкають тут до сегодніїшно, днини під назвов „Гуцули“, живий, легкомислий, нежурливий, превеселий, пруткий, горячий, завзятий, до бучі и баталії всігди готовий народець, котрий хоть и зовсїм вже зрущений, як від Русина так и від Румуна и ношев и обичаями різнит ся, а за все ношев, котра, коротка, штепна, опята, красна, барвиста, на перше око бувалого боєвника пізнати дає.[1])

[1]) Сей цїлий уступ написаний в автографі на осібнім півркуши. Первісний перечеркнений варіянт сеї частини переднього слова подаємо на сьому місцї.

Перенесись, честний читателю, на крилах фантазиї у початки 10 столїтя (915): тогди рушить з над Волги оден дикий, комонний

Але що гуцула за все знаменує и від усїх різнить — то є єго любá до волї и єго двигнений характер, для чого то и всї ті, що про гуцули коли писали — а їх чимало! — назвали єго в оден голос „шляхотний гуцул“, „хоробрий гуцул“, (szlachetny hucuł, ɛdler Huzull). — А тая-ж то любов єго до волї була и причинойов, котра за часів ляцкого шляхоцтва, румунского боярства, и мадярского маґнацтва, гуцула у чорні лїси прогонила, де він, вибравше собі сміливого передовця, з ножем у кулації, не тілько над своїм кровавим тіраном[1]) кроваво мстив ся, але и ненавистному богачикови золоті мішки приязно вітрив, а таким способом не лиш панам, але и богачам страхом був.

Оден же з найзавзятїщих таких гуцулских ватажків, щоб так сказать: чоло всїх тих смертоносних ликів, був Олекса Довбуш. — Єго ватага була така численна, що він не тілько на великі села, але навідь[2]) и значні міста серед білої днини важивсь нападати и їх рабувати, а то чинив він не так

нарід, и селить ся на опівнічнім и западнім побережю чорного моря аж по Дунай. — Сей нарід зве себе „Уци“ (так як їх племінники а опісля и наслїдники Половцї), а Русини звуть єго „Печенїги“, а то матбути завзятої и лукавої єго натури ради. — И тілько, що осївсь той нарід у нових своїх оселях — так зараз и наймаєсь то руским князям на бізантийскі царі, то сим знов на тих у воєнну службу, славянщить ся, наберає чимало культурної оглади, стичаєсь заєдно з образованими Ґреками понтийских слобід, прислухаєсь казкам о їх бувалих героях, образує свій форемний и крашебний ум, учить ся ґречности у обході, делїкатности у виразах, поетичного настрою у мові, але свій похап до бійки однако не може нехати, грозить без устанку Київови, убиває великого князя Олега, и мусить на решті, розбитий року 1036 великим князем Ярославом, утїкати, мечес на запад и у Карпати, прогонить відти Дайків, осїдаєсь у головиц Прута, Черемшу, Тиси и Сочави, и живе тут у б. м. 130 селах під назвов „Гуцули“, легкий, живий, непосидющий, легкомислий, опалистий, превеселий, нежурливий, в одно гуляючий и співаючий народец, різнячись від свого холодного, понурого, повільного, розважного, вирахованого сусїда — поляниці як обичаями так ношев, за все-ж ношев, котра пишна, коротка, прибірна, красна, дає на перше око войовника-мисливця пізнати.

[1]) В перводр.: тираном.

[2]) В перводр.: навіть.

то здобичи ради, як ради кровавої мсти. — А єго шляхотний характер при таких лучаях, найпаче же єго великодушніст, встекла відвага и завзятість, убрали єго у фантазиї народа у авреолю повістий и пісень, як рідкого котрий нарід свого героя. — Навідь у піснях далекої України є про него споминка, а гуцулский нарід має 'го конечне за свого Барбароссу, що він, як сей с своєми рицарями у Киффгайзер, з своєми ледінями у величавім Сокілскім дрімає, би колисьто, як на літного Купала сокілскі соколи повернуть, пробудитись, и гуцулів с темних карпацких гір на ясні побереіжя[1]) чорного моря повести. — Кілько тут з світлоносних богів давної Славянщини на особу Довбуша перевелось — се діло мітольоґії.[2]) — Але що єго и єго топір нарід з молодим світла богом Ладом-Даждбогом (Дажбог = Довбуш?) — в сгичніст кладе — се варт незабути.

И сего-ж то казками и піснями осіяного Довбуша вибрав я собі за героя траґедиї. — А ти, любий мій та убожествений рускій[3]) народе, прийми єго від мене яко літературну лепту, може и останну! — бо на другу чорна моя доля та тяжкі моі вороги спомочись не дадуть!... Міг би я був, правда! — чималий той час, що'м на сю драму приложив, хосенніще для нашої літератури обернути. — Да що-ж робить, коли то серце не навчити а співак у такого пана служить, що єго нї впросити нї вмолити, бо у всему свою волю має, гірш того деспота або настоящого тірана.[4]) —

Ше-ж менї тут приходить сказати, що я сю драму не писав для книжки, але впрост для подрі, за для чого и горсть[5]) їй на перше око и тісна и куса[6]) здаєсь. — Але місце кождої драми є подря, а так звані „книжні“ драми не у великий хосен ко-

[1]) В перводр.: побереіжа.
[2]) В перводр.: мітологиі.
[3]) В перводр.: руський.
[4]) В перводр.: тирана.
[5]) В перводр.: грясть.
[6]) В автографі було первісно: тісний и кусий.

трого небудь народа. — „Поет повинен (каже оден славний нїмецкий критик) для подрі писати, и лиш у союзї з акторсков штуков годен він до тої мети добитись, яка єго музї можебна и велить ся. — Книжна драма є у крайні мірі лиш суроґат такої літературної пори, де повна сила літературного творчества народови або ще не прийшла, або вже минула.“ —

А що та пора у наші літературі ще не минула — дало менї понуку, найнеприязнїщі, найупертїщі з усїх муз: ті ревнівливі драматичні музї чолом ударити. — Не оден уже лїрик на таких поклонах вязи собі скрутив!... але як кажу: поет у лихого пана служить, и мусить єго волю волити!... Ох щоб же то жертвов чимало тих рік моєго віка прегорду богиню хоть на стілько ублагати, аби хоть одного того мого Довбуша білому світу появити!... Я більше не хочу! —

В день великого пущеня 1876.

ДОВБУШ.

ОСОБИ.

ВОЄВОДА РУСКИЙ.[1])
ГУЦУЛСКА КНЯГИНЯ, єго сопруга.[2])
ЄЗУЇТ, яко двірский капелян.
ОЛЕКСА ДОВБУШ, молодий гуцул.
ИВАН, єго брат.
ДЖІМІР, Олекси побратим.
ЛАҐАДИН, Иванів друг.
ДЗВІНКА, молода удова.
МОРГАН, циганский калфа.
ЦОРА, єго дочка.
ЗОЯ, їй пістунка.
Двірский маршалок.
Капітан трабантів.
Післанец.
Старий гуцул.
Молодий гуцул.
Кілька старостів.

Гуцули, шляхта, двірскі урядники, челядь княгині, трабанти, слуги

Дієть ся:

У однім гуцулскім селї у галицких Карпатах и на Чорногорі. —
Пора: Перша половина 18. столїтя. —

---

[1]) В перводр.: руський.
[2]) В перводр: супруга.

Прольог.

ПОДРЯ:

Гірска, дико-романтична країна у легкі мглї и облеску раніїшного сонця. — В затилю величаві скали Чорногóри.

Гуцул, святочно убраний и узброєний, виступає и мовить:

Всї вже? — витаю-ж в синих наших горах!
Всіх, як шумний вас Черемуш, витаю!
Може втомивсь хто! — — в тих кидрових борах
Ляж відпочити на зеленім маю!

Може-ж тя думать не занося думи?
Гай! — кріс на плечи — та на полюване!
Дївка не любить ту́ги та нї су́ми....
Да стережись їх! — зрада на коханє!!!

Там! а чи видиш чорногірскі скелї? —
Видиш, як хмари мов мечами орют? —
Вара! — кровавих духів то оселї! —
Північ — зірвуть ся — и на ніж поборют!...

Хочеш дивитись? — — зараз, милий друже! —
Де-ж ви, о, музи! — отворіть ворота!!! —

Ти-ж надиви ся, думний, руский круже!—
Кров — то не пиво! — сльози — не охота!...

(Відходить. — Далеко чути трімбіту, мисливскі роги, дзявір ловчих псів, и стрівбу. Раптом хмарить ся, буря вє, хмари бють ся блудом, глухі громи керекоря, заслона паде. — Коротка сімфонія за мотівами[1] трімбіти.)

---

[1]) В перводр.: мотивами.

ПЕРШЕ ДІЛО.

ПОДРЯ:

Хороми в замку воєводи. — Ніч.

Перша бесїда.

Слуги з лушнцями уходя. — За ними воєвода, приїхавше з дороги. — За ним єзуіт, маршалок, капітан, урядники и решта слуг. — Челядь то приходить то відходить.

Воєвод.[1])

Яким же способом имив огонь ся
В кімнатах аж княгинї? — Corpus Dei! —
Куда нї рушу ся — усе огонь! —
У Кієві, у Кракові, в Варшаві
Огонь! — У моїм замку на Поділю
Огонь! — На решті й тут, у гуцулских
Любимих моїх горах, у Карпатах,
Де лїто лїтувать я-м загостив —
Огонь! — Огонь та нї кінця! —

Маршалок.

Мій князю —

Воєвод.

Мовчи, котюго ти! — То на тото
Злишив сопругу свою я на вас,

[1]) В перводр. постійно: Воєвода.

Аби, коли на пару день від дому
Відгожу ся по моєму уряді —
И ви порозлїтались у нетрудне? — —
Негідники!

Єзуіт.

Пресвітлий —

Воєвод.

Анї слова
Від тебе! — й ти не лучший сих усїх! —
Да що менї отсї? — раби, що їх
Нагай мій воротає! — Але ти —
Тебе я мав за сина!

Єзуіт.

Що повинен
Слїди вам ваші світлі продувать! —
Маленького хлопчину, сироту
Без матери-вітця, окрушка хлїба,
Приймили мя за свого, згодували,
У школи мя давали —

Воєвод.

То-ж для того! —

(Слуга входить.)

Там що нового? — може знов огонь? —

Слуга.

Пани старости —

Воєвод.

Прошу и витаю! —

Друга бесїда.

Кілька старостів. Ті, що перше.

Староста.

Ясновельможний пане воєводо! —
Довідавшесь, яке нещастє вас —

Воєвода.

И справди, моє панство, що нещасте!
Подумайте! — Передучера мушу
До Коломиї їхать! Отже-ж їду,
Лишаючи сопругу мою під
Дозором сих нечемників. — Хороший
Дозір менї! — Я тілько за ворота —
А сї собі у вітер!... хто в село
По корчмах та по гульках — хто у місто
По нїсенїтницях — ті жоночки! —
На решті навідь и велебний пан
Капелян мій отсей десь має дїло —
Чорт зна 'го де — досить на тім: княгиня
Лишаєть ся сама — а що найлучше —
Ще й позамикана!

Староста.

А тут пожар?! —

Воєвода.

В кімнатах в серединї! Думайте,
Пани! — Та де-ж відважний той стрілец,
Що — важучи душев — сопругу мою
З огню ми виніс? — — Предсе-ж я єго
Зазвав до себе? — не? —

Капітан.

Нїяким способом
Не міг прегордого я гуцула
Намовити. — Я знаю, каже він,
Що князь ми дякувать се думає. —
Але нехай подяку він собі
Тримає.

Маршалок.

Що ти знов отсе плетеш? —
Він сам, по добрі воли, ставив ся,
И дожидає княжого[1]) росказу.

---

[1]) В автогр. похибка: князого.

Воєвода.

В сей час сюда з ним! —

Капітан.

Зараз, князю мій!

(Пріч.)

Воєвода.

Се нарід як вірли! такий и дикий,
Але такий и смілий и величний! — —
Дивна се річ! — Як я, ще молод бувше,
Отаманом служив на Запорожу —
То ворожила раз менї циганка,
Що гуцул у великі раз пригодї
Ми стане. — Чи-ж не так? — Чи-ж той відважний
Стрілец — та ось він сам! — Лиш скорше! скорше
Мій жвавий стрільче! —

Трета бесїда.

Олекса Довбуш с прекрасним топірцем. Ті, що перше.

Воєвода.

Як зовеш ся.

Олекса.

Я? —

Олекса Довбуш зву ся

Воєвода (думаючи).

Довбуш... Довбуш...

Староста.

(Иде до Олекси и бере від него топір обзерати).

Чи се не громовий топір лиш той,
Що покліч ходить

Олекса (вириває 'му 'го сердито з рук).

Він!!!

Воєвода.

Не той ти Довбуш,
Що — кілька років тому буде — на

Польованю у чорногірских дебрах
Мя від медведя спас? —

Олекса.

Вже не нагадую.

Воєвода.

А як тебе я княжеским даром
Обдарувать[1]) хотїв — ти вельми гордо
Ми відповів, що від ляха дарів
Не потребуєш? —

Олекса.

Бо у нас не можна
Від ворога дари приймати.

Воєвода.

Як?!
Ти ворогом мя звеш? —

Олекса.

А ти-ж не лях? —
Не тих самих батьків ти син, що волю
Нам нашу зрабували? — від коли
Ми побереїжя моря чорного
Нехали и в сих горах оселились —
То гуцул волен був. — Не знав він, що
Король, що воєвод, що пан, що шляхтич,
Бо сам си був и королем, и паном,
И судцев, и не то ще — але сам
Собі и Богом був!

Єзуіт.

Як смієш —

Воєвода.

Най 'го! —
Лиш далї, Довбущуку! — говори! —

Олекса.

Аж тут и лях нїт вісти відки взявсь,

---

[1]) В перводр.: Обдаровати.

Тай каже: „Гуцули! побратими!
У вас лїси, де з роду ще й набою
Стрілецкого не чути було, а
В них звіри без лїку всїлякої,
Що кождому стрілцеви серце аж
Гуляє, як згадає: — Як же-ж би
То було, братчики, аби ви нам
Позволили, стаї собі мисливскі
Побудувати тут, аби враз з вами
И стрільчити, и лїто лїтувать? — —“
А гуцул, що він вірить кождому,
И думає, що кождий так, як він —
Лукавством не орудує — приймив
За рідних вас у вольні свої гори!

Старости.

Позволь —

Воєвода.

Нехайте-ж 'го! — лиш далї, Довбуш! —

Олекса.

Але з ватер мисливских стали замки,
С товаришів кати, з братів тірани,[1])
Що посїпак та збірів си наймали,
Аби дїдизного господаря,
Що в свій халаш за гостя вас приймив,
В ярем убрати та в рабский кайдан! —
А ви ще хочете, аби вас гуцул
За друга свого мав? — — О, воєводо! —
Ви нас опришками, та злодїями,
Та людоїдами звете: — до кого
З обох нас: чи до ляха, чи до нас
Та назва липне — світ колись осудить. —
Але що гуцул — то за свою волю
Він вступить ся — хоть най там зараз знає,
Що або ляцке серце то невірне —
Або й послїдне щире гуцулске —
Ме голе трепетатись на ножи:
Нам все одно!!! —

---

[1]) В перводр. всюди: тирани.

Воєвода.

Відважна бесїда!
Єй Богу — що відважна! — Й щасте твоє! —
Бо якби не така відважна, то
Мій кат би зараз мав роботу! — Ти ж
Ляха ненавидиш, звеш ворогом,
А предєє-єс за ляцкою душею
У поломінь пішов: — За се, мій сину —
То вибери собі котре найкраще
Село від мене в дар! — — Що грамоти
Шляхоцкої ся тичить — то се буде
Найперше моє дїло, як лиш сойм
Ся з'їде. — Ну? —

Олекса.

Я гуцул, воєводо! —

Воєвода.

А я знов лях, що завстидати ся
Й від гуцула не дасть! —

Олекса.

Се варт би пруби. —

Воєвода.

Пробуй, даю ти волю! — але знай,
Аби та пруба князя ляцкого
И година була!

Олекса.

Не жури ся, князю! —
Верни усїм ти гуцулским оселям,
Що в твоєму ключи — їх давну волю! —

Воєвод.

На се ти мою руку, годний Довбуш! — —
(До слуг.)
Сїдлати свїжі коні! —
(Кілька слуг пріч.)
И княгиня
Давно бажає сего. — Соймом нашим
Я много не питаю, а король....

Досить на тім, капеляне: ще нині
Всіх гуцулів на замок сей зазвати,
И волю їм оповістити! — Я-ж,
Як стою, їду се до Кракова,
Аби на моє слово й грамоту
Принести вам. — Доволен? —

Олекса.

Варт тобі би
Буть гуцулом! — От моя-ж ти й рука! —
Би всї ляхи як ти — то тілько костий
По горах наших не білїло-б ся! —

Воєвода.

Не будуть білше! княже моє слово! —
О, чоловіцтво перша шляхтича
Повинність! — волен сам — хай волю сїє
Як сонце світ! и по усюдах гріє! —
До Кракова-ж! —

(Всї пріч, окрем єзуїта.)

Четверта бесїда.

Єзуїт.

Єзуїт.

Поволи, воєводо! —
И ми ще тут! — Дорога, що по волю
Нев їдуть — то кровавими латрами
Та й людзкими кістьми буркована! —
Ти-ж сеї правди й до сегодня ще
Не можеш ся навчити, дурню ти
Сїдий! —
Для того-ж то жасна та „рада в тройци“
Давно уже рішила над тобов,
И я лиш дожидаю росказу,
Аби сентенцию кроваву їй
На тобі з'їстити. — О, би уже
Зіслали вирок той! — О, би уже! —
З яков охотов препеколнойов
Я-б виконав єго! з яков охотов! —

Бо я вже й надгороду свою знаю:
А се княгиня красна сего замку!
Та гуцулска княгиня! сего дурня
Сїдого та супруга краща сонця,
Що ю я любю, як ще зроду муж
Невісти не любив, як ще невіста
Любленою не була, як сей світ! —
А хоть и холодна єси як лїд,
Плоха як птах, и горда як той ангіль
Пишний, що й Богом не хотїв питать:
Ти-ж моєв мусиш бути! моєв, кажу,
Хоть світ цїлий би мав минути ся,
А не оден лиш дурень сїдоглавий,
И не оден там народец мисливский,
Що ми єго давно вже записали
У чорну книгу смерти! записали
Єго — єго ми волї жажди ради! —
Ти-ж моя мусиш бути, кажу я! —
Бо хоть и моє сватанє любовне
С поругов відвертаєш ти від себе;
Бо хоть и всї пожари, так прехитро
Від мене приспособлені, а то
На тоє все способлені, аби
Під їх огненними наметами
Послюбну постїль постелить нам в парі —
Не вдали ся менї: — то я однако
Ще свою жертву не пускаю з рук! —
На віки не пускаю з рук! — бо ад
Не лишить свого найвірнїщого
Слугу! ще й там, де тілько людзких кривий
Та тілько людзких слїз єму в бариш
Лучаєть ся! — О, аде, будь зичливий!
А я ти скажу зашуміти кривий
Аж море!!!

Пята бесїда.

Олекса. Єзуіт.

Олекса.

В перешкодї?

Єзуіт (про себе).

Препроклятий! —
Такої ночи мене збавити! —
Такої!...

(На голос.)

Що я вижу?! — Годний Довбуш?! —
А сеї ночи красної княгині
Свят рицарь Юрий?! — Чим же маю ти
Служити? —

Олекса.

Можу звіритись на тебе?

Єзуіт.

Як на себе самого, друже! — зовсім,
Як на себе самого! — и що зможу —

Олекса.

То-ж приспособ ти так, аби с княгинев
Я говорив! але без свідків! —

(Джімір показуєсь и махає на Олексу, котрий, єго постерігше, каже до него:)

Зараз! —

(До єзуіта.)

На хвильку лиш...

(Иде до Джіміря, котрий єго нишком перестерігає, в одно на єзуіта показуючи.)

Єзуіт (про себе).

Се що такого? — Га! —

(Бєсь у чоло.)

О, плохоум я! — він або-ж не спас ю
Від смерти сеї ночи? — він не гуцул? —
Не Довбуш? — дурень женихливий той,
Що він за кождов запасков біжить? —
Княгиня-ж красна!... Га! щоб то я знав!...
Да все одно! — я є Льойолї учень! —

Олекса (вертаючи.)

И якже-ж? —

Єзуіт.

Я-ж хіба не був тобі
Усїгди другом? — Чо'-ж[1]) мене боятись? —

Олекса.

Се-ж хто тебе боїть ся? — Ти муж Божий,
Най каже той що хоче!

Єзуіт.

За для того-ж,
Приятелю! — ти любиш ту княгиню? —

Олекса.

И то с таков горячойов любойов,
Як ще-м невісти з роду не любив! —
А я їх много вже перелюбив!...

Єзуіт.[2])

Хто-б се не знав! — Але княгиня!...

---

[1]) В перводр.: чиж.

[2]) В автографі ся частина розмови від слів: „Хто-б се знав“ аж до слів єзуіта: »Менї тя жаль, мій друже...« написана на осібнім піваркуши. Первісний перечеркнений варіянт сеї розмови є ось який:

Олекса.

За те-ж матбути й доля
Теперь мя покарала!... Бо коли
Я з другими лиш жартував — то сю
Я до розпуки любю!...

Єзуіт (сміючись).

Так як всї!
Ми те вже знаємо!...

Олекса.

О, нє, капеляне! —
Сю любю!...

Єзуіт.

Від коли-ж —

Олекса.

Ю любю я? —
Від нинї рано, як у перше ю
В садах гуляючи побачив я! —
А нинї вечером, як попід замок
Неначе окаянний той блукаюсь,

Олекса.

Жінка!
И мусить мя любить, коли аби
Ми груди не розтріскались! — О! О! —
Проклят, хто видумав раз ту любу!...

Єзуіт.

Мій бідний друже!... від коли-ж —

Олекса.

Ю любю? —
Від нині рано, як у перше ю
В садах гуляючи я се узрів! —
А нині вечером, як по під замок
Неначе окаянний той блукаюсь,
И сам не знаю — чо' — а тут пожар
В кімнатах ловить ся, я в замок ломюсь,
Умлівшу с поломени на руках
Виношу, у хороше то личко
Цілюю... то... О! О! про віщо-ж я

И сам не знаю — чо' — а тут пожар
В кімнатах ловить ся, я в замок ломюсь,
Умлівшу с поломени на руках
Виношу, у хороше то личко
Цілюю... то... але на віщо се
Тобі придасть ся знати? — вам — як чую —
Любити ся не вольно? —

Єзуіт.

За для того-ж
Мені й вповісти можеш —

Олекса.

Що княгини
Казать я маю? — Ей! — що любю ю!
Що-ж мав леді́нь й хороші жінці би
И казать? —

Єзуіт.

Але княгиня!...

Олекса.

Также жінка!
И мусить мя любить, коли аби
У мені серце не розтріскалось! —
Проклят, хто ви́думав тоту любу!...

Враз з нейов не згорів! в ті хвили не
Згорів, коли у ангелске личко
Я то дивив ся!... — О, капеляне! —
Я — як уже казав — невіст чимало
Перелюбив уже; але ніколи
Такий пожар у моїх жилах ще
Не лютував! — такий, що я єго
Любов бих навідь и не називав,
Єсли-б имя я инше знав для него!
Таке имя, аби 'го так назвало,
Як я-б назвать 'го рад!... Назвав би я
Брацкойов ту любу... А ба! брацков!...
Сестри-ж немає в мене! — а хоть є —
То умерлá! однако як вмерлá!
Принайме ю на княжескім престолї
Не маю що шукать! — Але та моя
Люба — не є брацка люба! — Она
Така, що їй имя не має! що...
Да я лиш тілько того всего й знаю —
Що в'на ми кров и серце вижигає!...

Єзуіт.

Менї тя жаль, мій друже! и такий
Менї тебе є жаль, що я готів
Тобі в послузї стати. — А она
Хіба сумлїня би уже не мала,
Аби не вислухать[1]) любов твою! —
Ти-ж предсє ю від смерти нинї спас? —
Але чи йме менї она се вірн,
Що ти мене післав? —

Олекса (подає 'му топір).

То на́-ж тобі! —
Топір у гуцулів є полюбовний
Післанец, и признака для післанця,
Від кого він в післанцях. — Се запевне
И княгиня знає, и тобі тим скорше
Йме вірн, бо и те запевне знає
Що сей топір святий є гуцулам.

[1]) В перводр.: вислухати.

Капеляне! се много я тобі
Повірив!... Але муж — щоб не зробив
Для своєї люби!...

Єзуіт (про себе).

Яка-ж наука
Для мене!...

(До Олекси.)

То-ж прийди за пів годинки! —

Олекса.

За пів години, кажеш? — Прийду!

(Йде и потикаєсь идучи.)

В ката! —
Любі-ж однако все: чи зиск чи втрата! — [1])

(Прїч.)

Шеста бесїда.

Єзуіт.

Єзуіт.

И справди много дав менї єси!
И справди много!... Бо отсей топір
У народа святий, и він єго
За всї корони світа не міняв би!

(Смотрить вістре.)

А й твоє вістре гостре, топоре!
Ти много можеш катови служити,
Та душ переколоти!... То-ж подай,
Во віки невсипущий аде ти
До сеї зброї руку ще менї
А виграна кровава та є гра,
Що грати я задумав! — Але ти
Не любиш там барити ся, де кров

---

[1]) В автографі слїдуючі сцени першого акту аж до слів:
„О гуцуле! — читав він з своєї книги: —
„Орев у сонце лиш би грав! у сонце лиш! і т. д.
четвертої сцени, другого акту, затратились. Пропуски ті репродукуємо з перводруку. —

Та людскі душі ти на жир запахнуть!
Бо сли мя очи мої не заводя —
То Дзвінка там иде, с тих нешт одна,
Що легкомислого гільтая того
Всилила ся, а він, як не одну вже,
У свої женихливости нехав?
Так! се она! —

(Ховає топір по за плечі.)

Лиш скорше, моя паво!
Вас пекло вивело собі на славу!

Сема бесіда.

Дзвінка. Єзуіт.

Дзвінка (з горя ревучи).

Капеляне!!!...

Єзуіт.

Ісусе Сине Божий!...
У сльозах, красна Дзвінко? — А то-ж хто
Такий невірний та немилосердний,
Такі прекрасні любі оченята
У сльозах затопяти? —

Дзвінка.

Хто? — а він!
Невірний Довбуш той!... Капеляне!
Що я для него учинила — того
Люба не учинила ще як світ! —
А він...

Єзуіт.

Що маю чути?! —

Дзвінка.

Що мя зрадив!
Покинув! понехав! мене забув!
А то усе через одну цинганку!
Пеколну чарівницю!...

Єзуіт.

Може-ж бути?! —

Через одного опуда — найкращу
Се молодицю на всї гуцули?! —
Я Службу Божу —

Дзвінка.

Гостію менї
Капеляне! священну гостію! —

Єзуіт.

Ісусе Свне Божий!... И на віщо?! —

Дзвінка.

И ти питаєш ще? — Невірного
До серденька пеколними ланцами
На віки приковати! — на тото! —
О, я таку найшла, що се менї
Учинить, лиш ти гостию —

Єзуіт.

А як
Таку тобі я найду знахарку,
Що и без гостиї тобі се вчинить? —

Дзвінка.

О, справ мене, капеляне, а ввесь
Маєток мій єї! — А я богата!...

Єзуіт.

Она сто раз богатша-ж...

Дзвінка.

Хто-ж она? —

Єзуіт.

Княгиня.

Дзвінка.

Чарівниця?! —

(Єзуіт показує топір.)

Довбушів

Топір!!!

Єзуіт.

А ще й в післанцях до княгинї! — —
Ти ще не розумієш?! — Ти и Цора:

Обі єсте ошукані; бо Довбуш —
Княгиню любить!!! —

Дзвінка.

Я пропала!...

Єзуіт.

Так!
Пропала єсь, нещасна! — Але ти
Ще не пропалась, як тілько схочеш
Послухать мої ради и піти
За моєм проводом.

Дзвінка.

Як то дитя
За матери руками, лиш пімститись
Менї над Ляшков дай! а то пімститись,
Аби аж пекло зодрегнуло ся! —
Оттак на нї пімстити ся! —

Єзуіт.

Пімстиш ся,
Лиш на сам перед постарай ся, с Цоров
Союз зробити.

Дзвінка.

И ще більше! — Я
Такий вповім ти спосіб, що змиєв
Она на него встане; невсипущов
Гадюков, що 'го переслїдувать
До страшного аж суду буде! — Слухай...

(Шепче 'му в ухо. — Вітак на голос.)

Той хрест...

Єзуіт.

Хороше, Дзвінко! прехороше! —
За се-ж ти й твого Довбуша дістанеш!
Бо й я знов знаю спосіб...

(Шепче їй в ухо.)

Дзвінка.

Ти мій Бог!
Душа во вік тя моя величає!..

Єзуіт.

Я хочу й варт се бути! — На-ж тобі
Топір сей дорогий — и дожидай
У мої мя кімнаті, де о далї
Порадимось, що прийде нам робити! —

Дзвінка.

Бих мала по чоло в крові бродити! —
(Пріч.)

Осма бесїда.

Єзуіт.

Єзуіт.

Так! по чоло, невісто! по чоло!
Та доля гуцулска рішила ся!
Безвстидниця мішає жеребцї —
Свавільний гуцул їх тягнути ме —
И витягне — нещасте неповіте!
Там кров шумить, де женясь Єзуіти!..
Вже йдеш? — Ходи, ходи!..
(Чинить ся, що плаче.)

Девята бесїда.

Олекса. Єзуіт.

Олекса.

Се що тобі!? —
Ти плачеш? — Що ся стало?!

Єзуіт.

Умерає!...

Олекса.

Про Бога! — хто?

Єзуіт.

Княгиня, милий друже!
Княгиня наша гине! — Той пожар...

Олекса.

А ти ще тут стоїш та не летиш?!
Лїкарий!!! — Але не! — мене пішли!
Я скорше від усіх —

Єзуіт.

Три лїкарі
При нї...

Олекса.

И що-ж?

Єзуіт.

Усе пропало, кажуть,
Коли одна ще річ

Олекса.

Яка ще річ?

Єзуіт.

Така дивна й чудна, що и сказати
Не вмію ти.

Олекса.

Кажи! —
(Ловить за ніж.)
Бо ріжу тя!!!

Єзуіт.

Якийсь циганин має мати хрест,
И то ще знахарский —

Олекса.

И що с хрестом тим?
Я знаю 'го!

Єзуіт.

Той хрест?! — О, слава Богу!
Тогди усе гаразд!

Олекса.

Який гаразд?

Єзуіт.

Той тілько хрест для неї ти дістанеш —
И жити ме.

Олекса.

Той хрест...

Єзуіт.

Лиш він оден
Від смерти може спасти ю.

Олекса.

Дістану!
Хоть най и сто дівкам я катом стану!!!
(Пріч.)

Десята бесїда.

Єзуіт.

Єзуіт.

Ти гойний, як я вижу! — Ха ха ха!...
Тим єзуітам до Дзвінок у школу
Ходить би ще! ей Богу! — Хабалиця —
А другий гуцул — третий єзуіт —
Копай ся, осде, тисяч миль у спід!
Копай ся!!! —
(Перестрашений.)
Він вже й тут!!! — Га га! — вже й тут...

Одинацята бесїда.

Післанец з запечатанов пачков у чорні кувертї. — Єзуіт.

Післанец (змінявше тайні знаки).

Від честного отца провінцияла!

Єзуіт.

По тричи кожду букву у покорі
Цїлюю!

Післанец

Добре! — Третий обсерванц!
И — „Ad maiorem Dei gloriam!!!
(Пріч.)

Дванацята бесїда.

(Єзуіт. — Вітак урядники, трабанти и слуги).

Єзуіт.

В печати „I. H. S.“! — я розумію!...
Від прежасної ради тої в тройци!...
Чого-ж я дрижу?... Я-ж хіба давно
Не дожидаю сего? — — Тихо, серце! —
Хто чортови раз руку вже подав —
Той не відойме ю вже и по віки! —
Будь тихо-ж, серце!..
Горі уже не повертають ріки!...

(Роспечатує пачку и виймає з неї: срібний хрест на ланцушку, фіолю, старий папір, и лист. — Лист зараз зачинає на голос читати:)

„Ad maiorem Dei gloriam! — Інструкция. —
„Прийшовше пора, де виконатись має, що над
„руским воєводов рада в тройци...

(Далї читає по тиху. — Вітак голосно:)

„Але найголовна річ є, аби ти, не терявше анї раз
„часу, за дїло взявсь! — P. S.: У сей час!!! —
То хайже буде! — у сей час!!! —

(Дзвонить. — Урядники, трабанти, слуги з лушнипями виступають и становять ся кругом.)

В сей час
Всїх гуцулів тут на подвірє скликать! —
В них нинї-ж Купала — то будуть всї
При купі, легко буде їх дістати. —
А сли питатимуть, о віщо ходить,
То відповісти їм, що річ иде
О волю гуцулску! А кінні два
Післанцї най стоя на поготові.
Се про случай, коли би треба було
Від мене з листом князя здогоняти! —
До дїла-ж!

Усї.

У сей час! —

(На право и на лїво вріч. — На подри робить ся дуже темно.)

Єзуіт.

А ти, о аде! —
Усї ворота твої на роствір! —
Твій жрець ступає з жертвов у твій двір! —
Не чуєш? — кров шумить и смерть гуде! —
Він нарід гуцулский се за собов веде! —
Гостри-ж топір и увінчай претвори! —
Світ наш, а ми твої! Грай кров як море!!!

Заслона паде.

ДРУГЕ ДІЛО.

ПОДРЯ:

Зовсім на передї поперечний гостинець, за ним великий шатер на роствір, серед шатра ватрище, від ватрища на право и на лїво вивисокі скринї як столи, а біля них тапчаники. — На правій скрини велика книга и всїлякий знахарский наряд, на лївій зеркало и всякий челядинский крам. — Ніч. —

Перша бесїда.

(Олекса и Джімір надходя гостинцем с правого боку. — Джімір святочно убраний, и має в руцї китицю осинового гіля.) —

Джімір.

Як Джімір ем! що взуіт той злодій!

Олекса.

Він друг мій! —

Джімір.

Так? — перед такими други
Без бука годї перейти село! —
Але куда се йдеш? — до Дзвінки?

Олекса.

Я
До Дзвінки?! — Ха ха ха!...

Джімір.

То вже и ся

Тобі навприкрилась?! — Олексо!... дай ся
Ти на пересторогу! не жартуй
З жоночим серцем ти! — Невіста — правда —
Слаба є плоть; не розум, але примхи
Владіють нев. — Але в любі в'на сильна
Як лев, а у ревнованю устекла
Як тигрис! — Стережи ся-ж! — понехай
Свавільне твоє то жениханє
Вже раз!

Олекса.

А я-ж до них ся залицаю?! —
Або хіба се не они сами
Мені на шию-сь вішають, що й нині
Позбутись їх не можу?! — Я-ж бих знати рад,
Чи ти-б від мене лучший був, коли
Тобі би голубець уже печений
Готовий в уста влетів? — Але Дзвінку
Любить,....

Джімір.

А предсє-ж видїлось, що ти
Ю любиш? —

Олекса.

От — як то уже буває! —
Та й справди, що ту Дзвінку я любив,
Матбути душе, як яку там другу;
Она-ж хороша? — Справди! ся невіста
Хороша! — нє? — — Але з убійницев
Любитись...

Джімір.

Що ти кажеш се?! — Она
Убійниця?!

Олекса.

А може не строїла
Она старого свого чоловіка,
Се Дзвінку Штефана?

Джімір.

Ох Боже! — того

Предоброго, благого Штефана?!
И хто-ж тобі вповів?

Олекса.

А Цора, та
Хорошая циганочка, що тут
В шатрі отсїм в'на мешкає.

Я знаю!
Отець їй пребогатий Морган той
Той славний знахар-ворожбит, що він
Над золотим хрестом одним чарує. —
Від неї се довідавсь — и яку-ж
Причину мала Цора, се тобі
Вповісти?

Олекса.

Ай! — Ся дівчина давно вже
На мене око вергла. — А оногди,
Як я по похороні Штефана
До Моргана прибіг, аби менї він
Поворожив — то Цора и вповіла
На Дзвінку.

Джімір.

Ох дівки ті! — ті дівки!...
И що-ж понесло до ворожбита тя?

Олекса.

Роспука, встїч, чи знаю я вже, що?
Подумай лиш! — У похорон таки,
На тризні зараз зачинає та
Безвстидниця мене за себе сватать,
А то ще й так безлично, що всї гостї
Почервонїли. — Брид, устїч, роспука
Зберає мя! Я дивлю ся по людех —
Мужчини с плїч стискають та сміють ся,
Жінки собі шепочуть по закутках,
Я чую по слівци про сіль космацку.
Жах мя бере! я думаю, що я
У пеклї горю! у очех чорно
То червоно ми грає! и лиш тілько
Ще тямюсь, що штрикаю зза стола,

И лечу право в сей шатер, аби
Віщун усю ми правду уповів!

Джімір.

А тут найшов собі за Дзвінку й змінку?

Олекса.

Або чому-ж би не? — Та дівчина
Мя щире любить, та и не погана!
Запевне! — Але що менї на нї
Найлучше уподобалось — то те:
Що тими охмами любовними
Ніколи мя не нудить, як ті другі,
Що часом аж обридло слухати!

Джімір.

О, се вже правда є! — А прийдеш нинї
Ти на базар?

Олекса.

Який се — на базар?

(Джімір показує на осинову китицю. — Далеко чути скрипки, співи, ухканє, котре чим раз далї у глїб пропадає.)

Га! Купала!..

Джімір.

То-ж не бари ся дуже.

(Приспівує купальної.)

— А парубочки та з дівочками
Гий! гий! гий!
За флоярками, за скрипочками —
И-гу!!! —

(Пріч.)

Олекса.

И я йду з ними! — А она-ж — Зістану!
Я-ж бо ледінь! ще й гуцулского стану! —

(У другий бік пріч.)

Друга бесїда.

Цора. Зараз вітак Зоя.

Цора.

(Оберемок ріща на руцї, уходить на задні двері и зачинає огонь класти.)

Як батько мій над своїм тим хрестом
Так може роспадатись?...

Зоя (ще за подрев).

Дома, Цоро?

Цора.

Ввійди! — Пістунка моя...

Зоя (уходить, вязку отрутного зїля і глечок у руках).

Де твій батько? —

Цора.

От тількі що с хрестом до головиці
'То відвела.

Зоя.

А ти ще не питала
У него, що за хрест він се чарує? —

Цора.

Я? — нє ще! — тай навіщо? —

Зоя.

Ай! — щоб знать!
Щоб, доню, знать! — А твій стрілець хороший —
Що дїє? —

Цора.

О, мій Лесь!... Як я тобі
Віддякуюсь?...

Зоя.

За віщо? — що-м тобі
Про Дзвінку оповіла? — Хі хі хі!....
Ти-ж битим золотом ми заплатила! —
То золото! — то красне золото!
И Дзвінка дала золота богато

Богато! — але-ж бо варт 'го був
Зварок мій!... И годинку не карався!...

Цора.

Гу!

Зоя.

Чо' ти страшно, доню? — Але відки
Стрільця ти твого знаєш? —

Цора.

О, давно вже
Єго я знала, и давно єго
Вже любю, леґіня хорошого,
Хоть нишком лиш, у свому серденьку. —
Та як оногди красний, як Озіріс,
Прийшов до батька ворожити — то
Не було мому серцю стриму вже —
И я усе́, усе 'му оповіла,
Що-м знала!...

Зоя.

Ну — а він? —

Цора.

Зареготав ся,
Як я ще з роду так не чула — и —
Узявши мя за руки — каже: дівко!
Як було-б се, аби ми ся любили? — —
Ти-ж не віддана ще! не має в тебе
Кого троїть!

Зоя.

А ти?

Цора.

Була єго!
Він мій! на віки мій!

Зоя.

На віки твій?! —
О, нерозумна ти дитино! — ти-ж
Ту гуцулску любу не знаєш ще? —
Він важить й свою голов за сернов!

А як ю лиш дістав — так зараз и
За другов! — Але будь менї здорова! —
З отсего зїлячка дрімучого
Ще нинї мушу я зварок варить! —
Дзвінок живе чимало!...

(Иде, а на дверех з'упиняєсь.)

Не забудь же-ж
Про хрест у батька твого запитать!
Бо чоловік повинен всього знать!

(Пріч.)

Трета бесїда.

Цора. Зараз вітак Морган.

Цора.

Я се давно хотїла вже, та все
Неначе би несамовита сила
Язик ми з'упиняла! — Але де-ж він
Барить ся? Га! иде вже...

Морган (ще за подрев).

Де ти, доню? —

Цора (біжить до него).

Тут! Ждїть! поволи лиш! я поведу вас...

(Слїпий Морган, великий золотий хрест на ланцушку у лївi, а знахарский бичик у правi руцї, мацаєсь у шатер. — Цора провадить 'го, садовить на стільци на право, а сама йде на лїво, сідає коло зеркала, де чесатись, уквітчатись, и прибіратись зачинає).

Морган.

Чи пізно вже?

Цора.

Вже по опівночи. —

Морган.

То-ж на годинку задрімаю. — Скоро-ж
Ти світову узриш, то мя збуди,
Бо ввесь мій труд за двацять рік й оден
Пропав би.

Цора.

Батечку?...

Морган.

Питай ся!

Цора.

Що

Отсе за крест, що ви, як кажете,
Вже років двацять и оден над ним
Працюєте в одно, в одно у книгах
Старих тих смотрите, так, що над ними
И вид ваш пострадали? Що се дїло
Є знахарске — то я й сама уже
Покмітила. — Але велике мусить
И важне буть оно, бо муж, як ви
Над ним не роспадавсь би так?

Морган.

О, доню!

У моєму віку дни не на те,
Аби у играшках марних терять їх!
Велике, превелике моє дїло! —
Ще три дни лиш — а я владикою
Всїх духів! — ще лиш три дни — а я царь
Над усїма царями! крушу скіптри,
И роздаю корони! — ще лиш три дни —
А моя добра Цора ме сіять
У славі своїх праотец: в коронї
Тих давних Фараонів!

Цора.

Фараони-ж

Нам праотцї були?! — Яким же-ж дїлом
Узялись ми в сих горах, в сих чужих?

Морган.

О, не питай мя, доню! — Як пісок
Сагари, що Самум той ним мете:
Оттак и доля розмела наш нарід
По світї, и нам більше не осталось,

С корони, царства, слави не осталось,
Як книга ся одна. — Але й за ню
Богам святим да честь! — бо в книзі сї
Найшов хреста отсего тайну я
Записану. — И три ще дни лиш, доню,
А той старий Єгипет світлим своїм
Витає нас вінцем!

Цора.

Нам добре й тут!...

Морган.

Бо молодий той гуцулский стрілец так
До серця ти пристав? — О, доню! доню!
Давно вже я тобі сказать хотїв,
Заборонить хотїв, єсли-б тобі я
Заборонить лиш міг що, та не знав,
Що боронить любі — то все одно
Що ув огонь оливи сипать. — Але
Ти стережи ся, доню!

Цора (про себе).

Все одної!...

Морган.

Бо гуцул щирий, добрий, в него двері
Нїколи не заперті чужинцеви,
А серце людскі нуждї. — Він житєм
Поважить за ягнятком, би 'го вирвать
З медвежих лап: — але люба єго —
То поломінь соломи, що, як буйно
Палахла — так без слїду и загасла!
Хіба-ж та моя рожа не прекрасна?
А може-ж того мотиля она
Прибить до своїї несповітої
Краси хоть на годинку? — на мінутку?
Се гуцулска люба! — Сагая моя!...

Цора.

Мій батьку?...

Морган.

Доню? —

Цора.

Що давно вже вас
Я прошу?...

Морган.

Га я знаю...

Цора.

Росповіжте
Менї про мою неню!

Морган.

Не хотів я
Ті давні та глубокі свої рани
До смерти ще разити. — Думав я,
Жасну ту мою тайну у могилу
З собов узять, — Але коли вже річ
Про гуцули зайшла, а ти мене
Про долю твої матери питаєш:
То се матбути воля вже богів,
Аби я не мовчав.

Цора.

Уповідайте-ж!

Морган.

То-ж слухай, доню!
Я лїчу нині годів девяносто.
Але оперед років трицяти —
А був я удівцем — то твої мами
Краса так вельми мя очарувала,
Що я о руку їй старав ся, и
Дістав, хоть силов, бо она любила
Стрільця хорошего а не мене!
Стрільця се гуцула...

Цора.

Гм! — А вітак?

Морган.

Тогди у перше спомянув я про
Сю книгу и став способу шукати,
Яким би серце любої невісти
До себе привернути. — И найшов,

Чого шукав я: тайну срібного
Хреста такого, щоби можна ним
Любу причарувать.

Цора.

И ви запевне
Постановили, виконать те діло?

Морган.

И виконав, хоть повних сім я рік
До него приложив, як ось до сего
Оден и двацять. — Але діло вдалось!
Туй-туй що вдало ся — аж тут приходить
О, слухай, моя доню! — тут приходить
Він! він! челядник Тіфона рудого!
Він, що его нещасна твоя мати
Любила до роспуки, намовляє,
У мене хрест украсти, и єму
Єго подарувати.

Цора.

Моя-ж мати? —

Морган.

Послухала! — Яку-ж бо жертву би
Люба та не принесла для люби? — —
О, би він був любив ю лиш, я був би
И те їй не перечив, так любив я
Прекрасну твою матір. — Але не! —
Се инак мало статп ся, жасніще,
Як Тіфон сам би сего видумав!...
Бо ю він не любив, але любив
Графиню там на замку він! — Для неї
Він бідну твою матір ошукав!
Для неї! слухай, доню! слухай моя! —
И навідь тілько милосердія
Не мав, аби ся хоть не приповісти! —
О не! не мав! — С пеколним реготом
Признавсь, для кого витуманив хрест
У нещасливої!

Цора.

А мати що?

Морган.

Шо? — скочила в огонь и в нім згоріла!!!

Цора.

О, Ізіс!...

Морган.

Ув огонь, и в нім згоріла,
О, доню! — За для того стережись
Ти гуцулів! — о, стережись їх, доню! —
О, доню — стережись!...

(Цора паслухає и вибігає на двір.)

Ти-ж слухаєш? —
О, Цоро? моя доню? — вже й пішла...
И якже-ж? скажу їй, що в'на донька
Стрільця є того? — — Але на що се? —
Она усе-ж Сагаї мої чадо!...
А я любив ю так!..

(Дрімаючи.)

Она-ж єго
Любила... скочила в огонь... да що ж?...
В огни и в кривіх світ цілий колись...
О, Ізіс!... О, Озіріс!...

(Усипає.)

Цора (вертаючи).

Вже уснули?
О, спочивате з Богом, батечку!...
Я в час скорняю вас!..

(Сідає. По хвили.)

Де ж він так довго
Барить ся нині? — Га, як батько правду
Менї казав? як Зоя не брехала? —
Як гуцул не умів би так любити,
Як серденько бажає сего наше? —
О, змилуйсь, Ізіс! — бо від разу бих
Умерла! — — Але хто-ж би сему й винен,
Як не сама я? — — Я! — сама лиш я!...
Бо чом я 'го ніколи не питала,
Чи любить він мене? — — Я-ж думала,
Що та люба, що мусить аж божитись —

Не може бути правою любою? — —
Да все одно! — Я нині 'го спитаю:
А як ту бідну свою Цору він
Не любить... то й слова згірного
Від свої Цори не почує він! —
Тут ріки и глубокі и широкі —
И стануть ще на гріб циганці бідні!..
А любить він мене... А чуй! — то він! —
Який же-ж!!!...

(Зодрегаєсь.)

Четверта бесїда.

Олекса. Ті, що перше.

Олекса.

Чо' так зодрегнула ся?

Цора.

Який се в тебе погляд... Гу!..

Олекса.

Який? —

Цора.

Як в Тіфона самого!...

Олекса.

Ха ха ха!...
Ти може и вгадала! — Але й ти
Щось не весела нині —

Цора.

Є-ж чого?...

Олекса.

А не хіба? — Не молода єси? —
И не живеш? Чо'-ж більше и бажаєш? —

Цора.

О, ще!

Олекса.

То „ще?“ —

Цора.

Люби!...

Олекса.

Ха ха ха ха!...
Чи-ж ті любі не має вже кінця?! —
А я знов думав бо, що ви, цигани,
И без люби любить умієте?

Цора.

И без люби? — Чи ж була би тогди
Люба любов?

Олекса.

Про мене и набоєм
Глухим! Єй Богу! и глухим набоєм!
Я-б добре заплатив!...

Цора.

Се що тобі?
И справди: що тобі? — — Признай ся лиш:
Ти Дзвінку все забути ще не можеш?

Олекса.

Я Дзвінку? — Ба!...

Цора.

То що-ж ти на души?
Чи може мнов гордуєш? — покидаєш?
Чи другу може полюбив? — — То хоть
Вповіж менї, котру? — А відь богачку?
Чи може тяр яку княгиню? — кралю?
Бо й справди видїла тебе я в снї
С тов гуцулсков княгинев вашов краснов
У пламенному мори? —

Олекса.

О, мовчи!...

Цора.

Ти зодрегнувсь? — Та ж предсе батько сам мій
Тобі казав, що княжескі любі
У пламенех конец? — Нагадуєш?

Одної пятниці? — як о ворожку[1])
Ти 'го жартуючи просив?

Олекса.

Що він? —

Цора.[2])

„О гуцуле!“ — читав він з свої книги:
„Орев[3]) у сонце лиш би грав! у сонце лиш!
„А не роздумає собі, що світлого
„Краса та хоть би и вірловий бистрий зрок
„Затьмит, и що небесний жар їй торонкий
„Спáлить, нехай би и вірлові крила се!
„Для того-ж то — нехай орев[3]) не преть ся вище,
„Як се вірлу подоба є, аби не впавсь
„У поломінь червонну[4]) їй, и не згорів!
„Так и тобі раз, гуцуле, ме лучитись
„А лучитись ти буде княжеска
„Любов! —
„Да ти їй стережи ся, як тих пламений!
„З безсмертними на міру, годї бити ся
„А смертним їх престолови корити ся!

Олекса (що доси з Морганового креста очий[5], не спускав, схопившсь и йде по него).

На віщо-ж дали ті безсмертні крила
Вірлови? — Не до лету? — А орев
У сонце!!! — Що се є? —

Цора.[6])

А ти-ж не знаєш? —
Се мого батька крест.[7])

Олекса.

Даруєш не? —

---

[1]) Так в перводруку: зам. ворожбу.
[2]) Від сих слів друкуємо уже з автоґрафу.
[3]) В перводр.: орел.
[4]) В перводр.: червону.
[5]) В перводр.: очей.
[6]) В автоґрафі імена означені початковими буквами — опісля подоповнювані чужою рукою оловцем.
[7]) В перводруку всюди: хрест.

Цора.

Сей крест? — А батько-ж мій?!...

Олекса.

Даруєш? — нє? —

Цора.

Як сміла-ж я би сего?!...

Олекса.

Як то вмієсь
Цїлїсїньку годину правити
О ті любі — а прийдеть ся до пруби —
То розбиваєсь та цїла люба
На играшцї дїточі! —

(Мече Цорі крест у подолок.)

На! — держи го
Собі! — Се так матбути й лучше! — И —

(Хоче йти.)

Добраніч! —

Цора (не пускає).

Ти идеш? —

Олекса.

Пусти мя!

Цора.

Милий!
Одно ще словечко!...

Олекса.

Але останне? —

Цора.

Нехай и так: останне! — Любиш мя? —
Не завертай так жасно ти очима! —
Ти любиш мя? — Чи нє? —

Олекса.

Лиши! — Пусти! —

Цора.

Не пущу, аж менї не відповіш!

Олекса.

Га!

Цора.

Любиш мя чи нє?! —

Олекса.

Я любю —

Цора (перебиває єму слово).

То-ж
Бери собі сей крест, коли тобі
На тім залежить тілько! —

(Кладе му го силов за черес.)

А умре
За ним мій батько... ти-ж менї остався!...
Ти-ж любиш —

Олекса.

Ту княгиню!!! — а она
Вмерає! — чула-єс?[1]) — она вмерає!
И сей лиш крест, сей крест лиш сам оден
Від смерти може спасти ю! — Для того-ж
Прости мя, моя Цоро! — Се колїно
Нї князям, нї царям, нї Богу навідь
Не гнулось ще...

(Припадає на колїно.)

Прости-ж мя и подумай —
Що се люба зробила для любови! —
Любила-сь мя? — Прости-ж! — и будь здорова!!!

(Виймає с тобівки ракву, кладе Цорі в ноги, а сам відходить[2]) швидко.)

---

[1]) В перводр.: чулаєсь.
[2]) В перводр.: виходить.

Пята бесїда.

Осталі.

Цора (прийшовше не зараз до себе).

Я де?... И що казав він?... Батьку! батьку!
Вставайте умерати!!![1])

Морган (с просонку).

В пламени
И в кривіх свїт колись...

(Пробудившесь.[2])

Ох, де мій крест?!
Де крест мій?! — крест мій де?!!!

Цора. (Огонь, що трохи не зовсїм погас був, піджигаючи, так що дуже велика поломінь бухає.

Де? — За любу
Єго я проміняла ось!!! — Ти-ж сам
Оден хотїв щасливим бути, старче? —
И я!!!...

Морган (встає, бере книгу и знахарский бичик и мацаєсь аж по за ватру).

О, Тіфоне! ти не заспав!...
Безсмертні-ж не сприяють чародїйству!...
Нехай! — Їх царство, слава, сила, й воля
Але нїхто хай не втечеть ся долї
И — кари!!! — О, Сагая...

(Мечесь у поломінь, котра жасно бухає и палає, и аж до останку искрами сипле.)

Шеста бесїда.

Цора.

Цора.

Ждіт мене...

(Нагонить ся в огонь, але раптом з'упиняєсь.)

Та як же се?! — у сей пожар неколний —

---

[1]) Сей рядок в перводр. пропущено.
[2]) В перводр.: пробудившись.

Та без убійці мого батька?! — Не!
Ніколи в сьвітї!!! —
Аж доки серце то дїяволске[1])
Твоє на моїх мстов острених ножах
Не перестане трепетати ся! — [2])
Аж доки препогана Довбушів
Душа передо мною свою пару
Котюжу ту не визяне на віки! —
Аж доки чорна Довбушівска кров
Косицями сикать не ме у Сїрій,
А відти знов шуміти облуком
У то червонне пекло аж не буде: —
Аж доти й я не піду їх шукать
Святих твоїх тих кісточок шукать —
О, пренещастний старче, в сім гробу
Огненнім!!!

(Узрівше[3]) ракву — підіймає ю хутко и роздинає.)

Що?! — ти золото лишив?! —
То людзкі сердечка за золото
Теперь[4]) на продаж є вже, а вітці
За челядинскі нїсенїтниці?! —

(Мече ракву в огонь.)

У пекло и с тобов!!! — А за сей кеп,
Кепарю Довбущуку, твоє серце
То бісе я горячим золотом
Насипю, доки аж не ме збігать,
Но через верх збігать, як ті кітли
Пеколні, що з них перетоплені
Ті грішні душі точуть ся валами
В пресподне, сипючи як та гадя,
Та местна, в моїм серци тут —

(Притискає руку до грудий и дістаєть за монество, котре собі хутко з шиї зриває, и, з далека обзераючи, до неко примовяє:)

А ти
Чого тут, нїсенїтний краме ти?! —

---

[1]) В перводр.: діявольске.

[2]) Тут вставлено в перводруку рядок: »Святих твоїх тих кісточок шукать,« взятий з дальшого тексту.

[3]) В перводр.: узрівши.

[4]) В перводр.: тепер.

На віщо здавсь менї?! — у пекло и
С тобов!!! —

(Мече 'го в огонь.)

Та-ж я уже не Цора! не
Та пребогата Моргана донька,
Що він царскі корони та скіпітри
Гадав був роздавати, як на містї
Обарінки жебрущим! — О, вже не! —
Не Цора я уже! не Фараонів
Унука я, а жриця тих богів,
Що в'ни на людзку кров та людзкі душі
Чатують, як голодний лев на жир! —
Вам, мсти боги ви! — Вам я завдаюсь в раби!
Вам у служалї! и служить вам буду, як
Вам ще нїхто се не служив, як в світї крив
Ті винні й неповинні людзкі ляють ся! —
И мести гострі ножі в них купають ся...
Во вік!!! —

(Обертаєсь до відходу. — Завіса паде.)

ТРЕТЄ ДІЛО.

ПОДРЯ:

Подвірє в замку. — На право и на ліво великі ворота на роствір. — С переду на право камяна лавичка.[1]) — У затилю велика та жасна желізна[2]) піч. — Ніч. —

Перша бесіда.

Иван и Лаґадин[3]) надходя у ліві ворота.

Лаґадин.

Ти що се, Йване, кажеш?! двацять рік
И пять?! —

Иван.

И пять, мій вірний Лаґадине!
Як мій отец, Василь той славний Довбуш,
Пропав, неначе би під землю впав! —
О, батьку!...

Лаґадин.

Ти-ж не перевідував? —

Иван.

Я, братчику, не перевідував?! —
Всю Ляччину, Угорщину, Мольдаву

---

[1]) В перводр.: лавочка.
[2]) В перводр. се слово пропущено.
[3]) В перводр. всюди: Лагадин.

Перепитав у вздовж и у поперек —
Все дарма!...

Лаґадин.

Пек єму та осина! —
Щоб Марта, твоя мати, та нїчо'
Не знала? — Се не може, брате, бути!
Не може, кажу ти! — Хіба ти не
Питав у неї ся? —

Иван.

Я не питав?! —
На колїнкох просив! на Господа
Благав та заклинав! — Усе за дармо!...

Лаґадин.

Що-ж каже предсє? —

Иван.

Ти-ж хіба не знаєш
Ту вічну пісню їй?! — У неї лиш
Олексик є що є! — лиш він є варт
У неї знати, що ся з батьком стало! —
Лиш він а білш[1]) нїхто! — О, круча, чорна
Ти матїрь, ти!..

Лаґадин (грізно).

Иване! —

Иван.

Бо нехай
И так се буде, що у світї навідь
И рідна мати так любить не може,
Як по законах би природи й серця
Годилось. — Кажуть люде бо и піють,
Що навісна якась любов тов доля
Орудує! — Нехай! — Але щоб волю,
Щоб долю питомого народа
Продати...

---

[1]) В перводр.: більш.

Лаґадин.

Як?! — Се малаб твоя мати
Зробить?! —

Иван.

А може нє? — а може не
Завдала громовий той наш топір
Она Олексї своєму? — єму.
Що в него тілько и на думцї, що
Гулять та женихатись? — — И такому
Наш громовий топір!...

Лаґадин.

Ти ж справди віриш
У громовий топір той? —

Иван.

Хто менї
Не вірить — того різать єм готів! —
'Го Ладо-Купало — уповідають —
Подарував одному князеви
Давному гуцулів! — Да він завдав
'Го хабалици![1]) — За того-ж
Не тілько що и сам свій вік утратив,
Але и нарід гуцулский до впадку
Привів. — О, брате! — ще-б и нинї ми
На поберіжю моря чорного
Великим та праславним народом,
Коли-б не князь — гільтай той та не нешта!...

Лаґадин.

А покліч каже-ж бо, що той топір
Нам нашу давну славу ще добуде,
Аби лиш гуцул ся найшов такий,
Би варт єго носить? —

Иван.

О, би той гуцул
Найшов ся раз уже!...

---

[1]) В перводр.: кабалницї.

Лаґадин.

Він вже й найшов ся! —
Приповідають бо, що тому, хто
Святої тої зброї годен буде,
Три срібні волоси по над самим
Чолом и виростуть. — Такі се три
Я волоси у твого брата видів.

Иван.

Не правда!

Лаґадин.

И присягну!

Иван.

То й тебе
Масними своїми словами він
Вже счарував? — То заберай же-ж ся
Від мене! — Ти не мій вже побратим! —
Руш, кажу ти!!! — Там товпа та слїпа
Иде, що 'му ся молить наче Богу:
До неї ворошись! — О, гуцулский
Ти народе нещастний[1]), ти!... О! О!...

(Иде потич, сїдає на лавичку, и закриває собі очи полов від сардака. — Лаґадин дивить ся на него жалібно и відходить по хвили сумуючи).

Друга бесїда.

Оден старий а оден молодий гуцул надходя с правого боку и підходя на перед. — Нарід сходить ся на подвірю, увесь святочно убраний, кресаки у осинове гіля обтикані. — Де хто з лушницев.

— Ті що перше.

Молодий.

Чого зазвали нас отсе на замок? —

Старий.

Хіба не чув? — Олекса Довбуш нам

---

[1]) В перводр.: нещасний.

У воєводи волю виходив. —
Се має нам капелян голосити.

Молодий.

То-ж предсє правда?! — предсє той пророк
Старої Марти сповнивсь, що Олекса
Нам волю нашу виходить? —

Старий.

О, сину!
Конец[1]) хвалить аж дїло! — се собі
Міркуй! — Бо як кошари твоїй вовк
В сусїдїх — то не думай про беспеку
Отари ти!...

Молодий.

То против кого се
Ви кажете? —

Старий.

То против Єзуїта.

Молодий.

Ви все одної, батьку! все лиш гужя
На того бідного капеляна! —
Хіба він що вам винен або що? —
Він чоловік — хоть 'го туляй до рани! —
До кождого всміхнеть ся, заговорить,
Пожалує, порадить, зажартує,
Ба часом навідь и грошем заверже! —
Якого-ж вам ще треба? —

Старий.

То то то! —
На дурнї капканець! — Давно се знаю! —
Я годів сто и кілька вже прожив
И много світа змірив. — Лях усїгди
Був гордий ти, и з горда починав
Собі. — Але при тому всему був він
Кругом собі козак, и не питав,
Чи ти хрестіянин, чи поганин,

[1]) В перводр.: конець.

Чи турок чи москаль, чи пан чи кмет[1]):
Він щирий був тобі сусїд и брат,
Аби лиш в тебе горло не зашите,
Та руку в пазусї єс не тримав!
Але як лиш дїяволска та орда,
Та чорна єзуіцкая непевна,
У сю державу увалила ся,
И всї двори и хутори шляхоцкі
Обсїла як та чорна вороня:
Ого! — як раз минула ся и щирість,
И побратимство, и усе! усе! —
От так мій сину! — А ми доти жили
З ляхом як рідні братя! — Все пропало!...

Молодий.

Ще може й не пропало! слава Богу
И нашему Олексї, що нам волю
Ту нашу виходив! — А ми на Марфу
Ще й нарікали, що громів-топір
На него передала! — О, она
Віщунка!... Але хто так поважно
Ступає там, неначе журавель? —
Ха ха...

Старий.

Не кпи ся, сину! не годить ся! —
То з Маняви чернець, с тих православних,
Що єзуітам тим не дали ся
На утку ймити, и анцихристу
Не записались! — Але от він. —

Трета бесїда.

Єзуіт перебраний за православного монаха. Ті що перше.

Єзуіт.

Слава
Ісусови Христу!

---

[1]) В перводруку: кметь.

Усі.

Во віки слава!

Єзуіт.

В вас праздник, дїточки? —

Усі.

И то великий,
Священний отче!

Молодий.

Воєвода наш
Подарував нам волю!

Єзуіт.

Гм гм гм! —
Як я тобі, що в тебе вкрав, віддам —
То й то дароване? —

Усі.

Ха ха ха ха!...

Молодий.

А як я те, що другий в вас украв,
Дістав та вам віддав? —

Єзуіт.

Гм гм гм гм! —
Тримавше[1]) в себе років кілька сот? —

Усі.

Ха ха ха ха!...

Молодий.

За се би слово, отче,
Вам воєвод не подякував. —

Старий.

Здаєсь, що честний сей отец[2]) єго
Не знає? — Годний пан!...

---

[1]) В перводр.: Тримавши.
[2]) В перводр.: отець.

Молодий.

А тяр[1]) княгиня!...

Старий.

Про воєвожу він се каже, отче! —
Она сих гір є дїдичка.

Молодий.

И має
Від давних королїв таке вам право,
Всїх гуцулів судити.

Усї.

О, се с правди
Вам ангіль а не ляшка!..

Єзуіт.

Гм гм гм! —
А їй отец? —

Старий.

Був лютвірь на ввес світ!
Я знав єго. — Але и тяжко-ж бо
'Го Господь покарав! — Одної ночи
Счез бе́звісти, и кажуть, що 'го чорт
Живцем у пекло вхопив.

Єзуіт.

Гм гм гм. —
А тямиш, дїду, гуцула одного,
Що він Василь ся Довбуш називав? —

Иван (зриваючись).

Мій батько!!! — Де він, де...

Єзуіт.

У ті печи там! —
У ті печи, мій сину, в ті желїзні,
Велїв єго княгині сеї батько
Живцем спалити!

---

[1]) В перводр.: таж.

Усї

Га!...

Єзуіт.

Живцем спалити!!! —
А ви ще віруєте у той ляцкий рід,
Що вашими тїлами печі свої жже? —
О, віруйте у них ви, але день и ніч
Не забувайте и жасну ту піч
Желїзну, гуцули!!! —

(Пріч.)

Четверта бесїда.

Ті, що лишились. — Вітає капітан с трабантами.

Иван (по хвили глухої роспуки.)

Як було се? — —
Желїзну, гуцули? — — А тут же є
Оден хоть гуцул? — — Се-ж каміне! — — Скелї
Без серця! — — Але будьте ви и камяніщі
Як камінь сам. —

(У крайні тютости.)

Ану!!! Та смочу скиню
Отсю, де гуцулскими вже тїлами
Желїзні печі топя — в грузь! — у прах! —
А з ляцких голов та кісток могилу
'Му висипю, від Чорногори вищу! —
За мнов! — А хто ми ониматись ме —
Заріжу!!! — Гайда!!! —

(Усї вимахують топірцями и хочуть на замок пускатись. — В тім виступає капітан с трабантами, що були за печев сховані.)

Капітан.

Що тут?

Иван.

Василева
Довбущукова тризна! а ти першпй,
Котюго, на заріз 'му...

(Просажує 'го. — Капітан паде з лоскотом.)

Гопса!!!

Трабанти (втїкаючи).

Чорт!!!...

Иван.

И то найзавзятїщий всїх чортів,
Що кланями у пекло стрімголов
Гриміти вами буде!!! — Гайда...

Пята бесїда.

Дзвоня на ґвавт. — Княгиня, за нев їй челядь и. т. д. виступає. — Всї гуцули, окрем Ивана, дають ся назад. — Ті, що перше. — Поїзд княгинї ховаєсь[1]) боязливо по за гуцули.

Княгиня.

Стій,
Ти бунтівнику!!! —
(До себе.)
Хто се? — Боже!...

Иван.

Хто? —
Твій найчорнїщий кат, погана ляшко ти!
Що 'му пеколний[2]) твій отец вітця
У ті желїзні там печи спалив! —
Живцем спалив! — Чи[3]) чуєш ти? — живцем!!! —
За него-ж ти загинеш...

(Наскакує на княгиню с топірцем. — Поїзд утїкає).

Шеста бесїда.

Олекса, за ним Джімір. Ті, що лишились.

Олекса (ще за подрев).

На бік, братя...

(Убігає на подрю[4]) и мечесь межи Ивана и княгиню.)

---

[1]) В автоґрафі перечеркнено: тримаєсь.
[2]) В перводр.: пекольний.
[3]) В перводр.: І.
[4]) В перводр. похибка: на подвірю.

Як?! — На невісту зброю?! —
(Тручає 'го пріч.)
Пріч!!! — Жоночим
Убоєм хочеш гуцулске имя ти
Обезчестити?! —

Иван.

Ляцкий рабе ти! —
Та-ж скорше ти пренайчорнїйщому
Усїх чортів прокляту душу вирвеш,
Як мої мстї сю ляшку...
(Наскакує знов на княгиню.)

Олѐкса (вириває в него топір и мече далеко пріч).
Пріч, ти кажу!!! —
(Хвиля. — Княгиню відводя. Тіло капітана віднося.)

Иван.

Як, жусе ти?! — То-ж батька рідного
Убій. —

Олекса.

Убій? — Убою там не було! —
А засудив той ґраф єго на смерть —
То мав до того право! — він єму
И жінку звів, и замок запалив,
И... Але я не хочу бути судцем
Над питомим вітцем: Небесний 'го
Всудив, и по заслузї! — Але він
Не ждав, аби сини за него мстились,
Бо й сам був Довбуш з себе! — И як мали
Метати 'го в огонь — то він и ґрафа
Вфатив з собов — так оба в печи
Згоріли!!!

Иван.

Чулисте, як сей безчестник
Вітця ми безчестить[1])?! — Але за се
Наложиш головов...
(Пускаєсь з ножем на Олексу. — Олекса дається в бік и обіймає Івана крішко обома руками.)

---

[1]) В автоґр. було перше: безчистит.

Олекса.

Держіть 'го, братя!

Він обезсебив ся...

(Гуцули вяжуть Ивана.)

Иван.[1])

Раби!...

Олекса.

Ведіть

'Го на долину!

(Гуцули відводя Ивана.)

Иван (идучи.)

Жуси!...

Олекса.

Пріч! за мнов! —

(Усї пріч.)

Сема бесїда.

Єзуіт. Зараз вітак княгиня.

Єзуіт (с крийки вибігаючи и прибранє з себе змітуючи).

Удало ся! — Не згірша маскарада! —
Так сватають напередовцї ада! —
А весїля ще краще-сь заведе! —
Бо там уже и молода иде! —
И с правди, що она...

(Княгиня виступає.)

Княгиня.

Капеляне! —

Єзуіт.

Госпоже! мою душу! моє —

Княгиня.

Знов
Ті твої пересади? — Ти-ж бо знаєш,
Як їх ненавижу! — Але до речі:
Ти мусиш ми Ивана Довбуша
Від гнїву воєводи спасти!

---

[1]) Тут в автографі і перводруку очевидно пропущено слово: Иван, яке ми додаємо.

Єзуіт.

Я?! —

Княгиня.

Ивана Довбуша! —

Єзуіт (до себе).

Чи відти віє?! —

Га га!...

(До княгині.)

Най світа ловить! —

Княгиня.

Світа ловить!...

И иншого ратунку ти не знаєш? —

Єзуіт.

Оден лиш.

Княгиня.

И котрий? —

Єзуіт.

Нехай Олекса

За брата князя просить.

Княгиня.

Правда! — він

'Го дуже любить. — Говори-ж з Олексов!

Єзуіт.

З Олексов про Ивана?! — Пане моя! —

То-ж ви не знаєте, як братя сї

Ненавидясь?! — Олекса прежде би

За чорта чорта запросив, як за

Ивана.

Княгиня.

Що-ж робити? —

Єзуіт.

Иншого

Нема тут що робити, як Олексу

Просити, би ненависть свою нині
Нехав та в князя вставив ся за братом.

Княгиня.

Проси-ж єго!

Єзуіт.

Я? — Світла моя пане! —
То-ж ви не знаєте, як гуцули
Мене ненавидя? — А тяр Олекса...

Княгиня.

То-ж иншого, як вижу, способу
Немає, як щоб я сама Олексу
Просила. — Заряди-ж, аби прийшов
До мене!

Єзуіт.

У сей час!

(Маршалок показуєсь и киває на єзуіта.)

Позвольте, пане...

(При відході. До себе:)

Що та люба з людий тих не виводить!...
Як журавель, що в темні мрації бродить —
Так той, кого пеколная увяжесь! —
Як чорт той з ангелом, що в плуг оден він спря-
[жесь! — [1])

(Пріч.)

Осма бесїда.[2])

Княгиня.

Чи-ж не щує жасна та чорна доля
То бідне людзке серце мов шакаль
Плоху ту ланю пущи? — — Глуме долї! —

---

[1]) В автографі перечеркнено: звяжесь.

[2]) В рукописї ціла осьма бесїда є написана на осібнім пів-аркуши паперу. Первісний перечеркнений вариянт сеї бесїди є ось який:

Княгиня.

Чи-ж не щує жасна та чорна доля
То бідне людзке серце мов шакаль
Ту бідну ланю пущи? — — Боже! Боже!...
Ні матери та ні вітця зазнала я!...

Він хоче різать мя — а я 'го мушу
Любити! а любити, де у перше
Єго я вижу, и у перше 'го
Любити!... Бо що та люба значить —
Не знала з роду я! — и відки-ж би? —
Нї я вітця нї матери зазнала!...
Вітця — як кажуть — мало чорне пекло
Похолонути, мати з нужди, кажуть,
Умерла, а мене, малов дитинов
Віддали в єзуіцкий манастирь,
И я єго оловяніі мури
Тогди аж понехала, як менї
Звелїли, з сивим князем сим ити
На шлюбний[1]) вже коверец! — О, Пречиста

Вітця, як кажуть, мало чорне пекло
Похолонути, мати же з жури
Та нужди вмерла, а мене, дитинов,
Віддали в єзуіцкий манастирь,
И я єго оловяні мури
Тогди аж опустила, як менї
Велїли, з сивим князем сим ити
На шлюбний вже коверец!... О, Пречиста!
Про віщо не в могилу? — — не у гріб? — —
Тогди на віки були би ми очи
Засипали піском и були би
Не видїли, що нині видїли!...
О, глум ти долї! — долї злющої!...
Він хоче мене різать — а я мушу
Єго любить! — и то любить! — да в перше
Єго я вижу!... и уперше 'го
Любить! — Бо що люба — то я до нині
Не знала! та и відки?...О! О, змилуйсь
Пречиста ти! благословенная
В женах, що ти люби не знала з роду!
Для того-ж то, матбути, благословеннов
Тебе й назвали люде!... Змилуй ся!...
Бо серденько то моє бідне каже —
Не каже — а віщує — що любі сї
Не може бути се благий конець!...
Так мало, як переиначить долю[2])
Вже можна!.. — все-ж одно! — не буду й прубувать! —
Най буде ангіль ми! най буде й кат! —

(Пріч.)

[1]) В перводр.: слюбний.
[2]) В автогр. перечеркнено: переміняти.

Про віщо не в могилу?... не во гріб?...
Тогди во віки були би ми очи
Засипали піском — и була би
Я не узріла того, що менї
Менї до смерти було не побачить!...
Бо ся любов... о, серденько віщує! —
Не м о ж е вийти на благий конець.
Не с м і є навіть вийти! так як долю
Нїхто не годен[1]) переиначить! —
Да все одно, о, мій ти горе-світе! —
И на могилї виростають квіти!..

(Пріч.)

Девята бесїда.

Єзуіт. Зараз вітак Олекса.

Безумна! — їх толочуть єзуіти!
А там уже и рицарь мій иде? [2])
Ходи, ходи! приломимо копіе!
Спробуємось, котрий з нас лучше вміє!
А ти допомогай, ти невсипуща доле!
Ввес світ є наше заповідне поле!

(Олекса виступає.)

О л е к с а.

А що? —

Є з у і т.

Меш зараз з нею говорить!
О, то-ж то любить тя!...

О л е к с а.

Она? —

---

[1]) В автографі перечеркнено: може.

[2]) В автографі ті два рядки перечеркнено і переписано чужою рукою олівцем. Тут слідує в автографі три рядки перечеркненого тексту, які поміщуємо яко варіянт початку девятої бесїди:

Чи так то? — відти вітер віє? — О,
Се правда вже, що та люба й Святих
З ніг звалює: — Там хто? — Га га! — мій рицарь!

(Єзуіт потакує головов.)

О, роскіш!...
Коли-ж побачу ю? —

Єзуіт.

В сей час! — А маєш
Же крест? —

Олекса.

Я маю 'го! — Да як 'го маю...
То заслужив собі любу!...

Єзуіт.

Заслузї-ж
Награда! — То-ж иди у ті покої! —
В ті двері там! — в кутї! —

Олекса.

О, мій ти раю!...

(Пріч в замок.)

Десята бесїда.

Єзуіт. Зараз вітак маршалок. Опісля Дзвінка.

Єзуіт.

А біля раю зараз ад палає! —
Маршалку! —

(Плеще в долонї).

Маршалок (виступає).

Слухаю.

Єзуіт.

Післанець?

Маршалок.

Мав
Давно вже воєводу здогонити.
Бо як я се беспечно перечув —
То князь ще по дорозї у гостину
На добу повернув.

Єзуіт (плеще з радїщ у долонї).

О, браво! — А
Трабанти-ж? —

Маршалок.

Вибрав, що найвідважнїщі. —
Уже стоя готові.

Єзуіт.

То-ж до дїла!
Але без галасу! — Най Дзвінка прийде! —

(Маршалок обертаєсь до відходу.)

А не забудь: найслабші кайдани!!! —

Маршалок.

Я знаю вже; — и надпилені ще.

(Пріч.)

Єзуіт.

И се є злишне. — Бо ледінь, що він
Раз на польованю живцем медведя
Велизного руками голими
Имив и на остугві, як то щеня,
Привів до товариства — той матбути
И понадпилювані кайдани
Опорає. — Лиш скорше, Дзвінко! скорше! —

(Дзвінка, с топірцем вистулає.)

А видїлась сама? —

Дзвінка.

Га! препроклятий!...

Єзуіт.

Тримай-сь на поготові! — А вітак —
Ти знаєш вже? —

Дзвінка.

Я знаю! — Ти в княгині? —
Ти мій! — а нє... то в пекло! в пекло нині!!! —

(Пріч.)

Єзуіт.

А там уже и автомат мій їде,
А їде лютий як той змий! огонь
Від него аж палає! — О, мій лист
Поплужив, вижу! — Жито моє спіє!

Коса дзвинить![1]) горячий вітер віє!
А колос мій на косу налягає! —
Ликуй, о, Риме! — зараз кров заграє!
И голови сипнуть ся твому Богу! —
Ми кровйов лиш буркуємо дорогу
У Рим!!! —

Одинацята бесїда.

Воєвода с поїздом. Єзуіт.

Воєвода (з роспечатаним листом).

То-ж так они ми дякують[2])
За мою ласку? — мою доброту? —
Сопругу мою ми зневажить? на
Мій замок нападать? — слугу ми мого
Зарізать? — Mater Dei! — Але де
Мій син, мій друг єдиний, ангіль мій? —
Олекса Довбуш де? —

Єзуіт.

В темници, князю! —

Воєвода.

Де?! —

Єзуіт.

В катуши, мій пане!

Воєвода.

Хто смів?!!! —

Єзуіт.

Я!
Я, світлий князю мій! — бо княгині
Не задля гуцула, хоть най и сто раз
Він Довбуш називаєсь! —

Воєвода.

Чись ся встік?! —

---

[1]) В перводр.: дзвонить.
[2]) В перводр.: дякують.

Єзуіт.

Се не перечу, князю! — Бо такому
Благому добродієви сопругу
Звести...

Воєвода.

Води!!! —

(Потикаєсь. Єзуіт єго тримає).

Не дай мене, бо паду...

(Слуги піднося борзо крісло. Воєвода паде в него.)

Се так!... мене ніколи не любила...

(Зриваєсь.)

Нє! нє! — ти брешеш, псе...

(Паде знов у крісло и весь з великого горя.)

Єзуіт.

Роскажете,
Би свідки? — Дзвінко! Цоро! —

(Обі виступають.)

Може вам
Ще других. —

Воєвода (зірвавшесь). [1])

Ката!!! — але нє! — на віщо?! —
Ту піч там зараз затопити, щоб
Палала як то пекло!!! —

(Кілька урядників пріч. — Топя в печи. — На знак єзуіта Дзвінка и Цора нишком відходя.)

Де-ж він, той
Убійця мої слави?...

(На знак єзуіта відходя трабанти на право и лїво.)

О, О, О!...
А я єго любив!...

(Плаче.)

---

[1]) В перводр.: зірвавшись.

Дванацята бесїда.

На знак єзуіта уводя з одного боку Олексу у слабих кайданах, а з другого унося убитого капітана на марах. — Ті що перше. — Пізнїще княгиня. —

Воєвода.

О, Довбущуку!...

Олекса.

Що, князю мій? —

Воєвода.

То так ти дякуєш

Менї?...

Олекса.

О, воєводо! — там палає
Жасна як пекло піч твоя! — Кати
Стоя готові вже! — чого ще ждеш? —
Чи думаєш, що я огнїв тих твоїх
Пеколних бою ся? — Любов до твої
Княгинї красної. —

Воєвода.

И се менї
Ув очи?! в піч 'го!!! —

Голоси.

Проступіте[1]) ся
Княгини!

(Усї проступають ся. — Княгиня, у діядемі и багровім плащи, вступає. — За нев їй челїдь[2]).)

Княгиня.

Як се? — и яким се правом
Ви смієте мішатись в мої суди? — —
Я дїдичка и паня гуцулів,
И я лиш маю право, суд судити
Над кождим гуцулом, по привілеґіях,
Які менї по давних грамотах

---

[1]) В перводр.: проступіть ся.
[2]) В перводр.: челядь.

Пристоя, и по уговорах наших
В день слюбу, де менї ви присягли
И підписали ся, у мої суди
Менї ся не мішати. — Правом тим
Суд з ваших рук кровавих відбераю!
И сей підданий мій. —

Воєвода.

Твій — хабаль!

Княгиня.

Я
Не питаю ся, що він —

Воєвода.

Невісто! — чи
Ти обезсебилась?!!! — О, змилуйсь, та —

(Хоче уклякати.)

Єзуіт (не допускає).

Се що ви дієте?! — и перед ким
Ви низитесь отсе?! —

(Подає 'му старий папір.)

Читайте се!
Та вишного славіть, що дав менї
Папірь сей відшукать в архіві вашім!

Воєвода.

У монастирь з нев!!! —

(Княгиню, котрі єзуіт здерає діядем а маршалок плащ, відводя в оден, а тїло капітана віднося в другий бік.)

А їй хабаля
У піч!!!

(Усї проступають ся, и видко червонну ніч.)

Беріть єго!!! —

Олекса (рве на собі кайдани и вириває воєводї шаблю с с пішви[1]).

А гой раби!!! —
Я зву ся Довбуш ще! — Назад!!! —

(Усї, опріч воєводи, утїкають.)

---

[1]) В перводр.: з піхви.

Тринадцята бесїда.

Иван з Олексиним топором з одного, Джімірь з другого боку, убігають на подрю. — За ними гуцули у зброї и з лушницями. — Воєвода.

Иван (ще за подрев).

Де....

(Убігає на подрю.)

Що ти...

Олекса (ломить шаблю в кавалки и мече воєводї під ноги, а сам вириває у Ивана топір).

Що? — Довбуш новітний! той Довбуш, що
О перед ним поганий ляцкий рід
Від нинї має вити ся — звивати,
Як та гадюка чорна в гострих шпонах
Вірла! а ти 'му перший...

(Ловить воєводу за груди и тягне 'го до печи, але надумуєсь и тручає 'го з бридом від себе.)

Але жий! —
Не гуцулу сквернити псом устеклим
Ті чисті свої руки! — Знай же але,
Що від годинн сеї ніж и жар
Судити ме між нами — доки аж
Або послїдний лях той невірний
Або послїдний щирий гуцул дихать
Не перестане аж! —
На Чорногорі
Як ті вірли зберу я гуцули всї
Круг себе и з мечем у кулацї
Желїзнім моїм рускім,[1]) не спочину,
Аж доки рускі гори ляцкими
Кістками не укрию, так не вкрию,
Аби усї ся забілїли, як
Снїги на Чорногорі!!! —
Так, кати
Кроваві наші ви, що свої печі
Живими гуцулами[2]) топите! —

---

[1]) В автографі перечеркнено: дужім. В перводр.: руськім.
[2]) В автографі перечеркнено: Кістками гуцулскими.

Ніж и пожар судитиме від нині
Між нами! а судить як судія
Предвічний! — То-ж за мнов ви гуцули! —
За мнов, о гуцули, як ті соколи! —
Або-ж ту ляцку голов переможем —
А нє — то свою з славою положим
За волю!!! —

(Здоймає топір д' горі. — Гуцули ступають крок на перед, заслона паде.)

ЧЕТВЕРТЕ ДІЛО.

ПОДРЯ:

Світлиця в Дзвінки. — В затилю много великих вікон. — На право и лїво двері. — Від дверий у лївім кутї навскісь піч, у правім посадець на дві особі. — У печи огонь; з разу світлицю червоно освічає, вітак тахне, а на рештї гасне. — До кола стін ослони з високими опорами, а понад ослонами, високо д' горі, висить по оленевих рогах усїляка мисливска зброя, найбілше креси. — Ніч. —

Перша бесїда.

Біля печи сидить Олекса, спершесь[1]) на топір, и дивить ся задуманий в огонь. — Єму на против, на посадї, сидить Дзвінка и пряде.

Олекса (не зараз).

Ти переказувала-єс циганков,
И заклинала мя на мою матїрь
И волю гуцулів, у тебе бути. —
Чого отсе? — що маю знати? —

Дзвінка.

Те,
Що воєвод всю шляхту вже зібрав,
И хоче в таборі на Чорногорі
На вас напасти.

---

[1]) В перводр.: спершись.

Олекса.

Сего чути, що
Вже й оробці по стріхах піють — не
Прийшов сюда я, Дзвінко! — Народу
Присяг я на топір сей, що поріг твій
Не переступить моя вже нога,
И як би гуцули довідались,
Де вечерничу я — не знаю — що би
Сказали! — Але ніч як в розї темна —
То-ж и не міг я серцю дати стриму,
Але по тиху викравсь, би тобі
Подякувати, Дзвінко! вік тобі
Подякувать! — Бо ти се була, що
Івану, мому брату, знати дала
Про мою ту жасну пригоду в замку! -
Ти и топір отсей ми передала! —
Житя!... Топір!... О. кілько-ж я тобі
Подякувать не маю!...

Дзвінка (нишком),

Єзуїте!
Ти Бог не чоловік!...

Олекса.

Ти кажеш? —

Дзвінка.

Кажу —
Де давна наша та люба подїлась...

Олекса.

Минула ся!...

Дзвінка.

То-ж и люба минає? —

Олекса.

Ба!...

Дзвінка.

Як же-ж, Лесю?! — ти любить вже більше
Не думаєш? —

Олекса.

О, не вже!...

Дзвінка.

И для чого-ж?!...

Олекса.

Бо я не хочу! бо не смію! бо
На сей святий топір я гуцулам
Присяг, що доки волю не добуду —
Любити вже не буду! — А що я
На сей топір присяг —

Дзвінка (сміючись).

Ха ха ха ха!...
То ти доправди віруєш в сю байку?! —
То вся Довбущукова сила й слава
У сї тупици має буть закута?! —

Олекса (зриваючись).

Ти що се кажеш?!!!

Дзвінка.

Що? — лиш щиру правду! —
Коли отсей топір вам є, що є —
На віщо-ж гуцулам аж Довбуша
Або й кого? — — Хай опуда з соломи
Вберуть у сей чепіль — тай стало ся! —
На віщо мужів їм? —

Олекса.

О, Дзвінко! Дзвінко! —
Аби мідкі я твої ті слова
Не знав, що вже не раз з розуму мя
Зводили — то таке могло би статись,
Чого би Довбуш перед Довбушем
Не відповів! — Усе бо ще, о, Дзвінко,
Несамовита твоя та краса
За серце моє торгає, неначе
Пеколними кліщами! — Але не!!! —
Желїзна піч на замку воєводи

Зробила з мене Довбуша! — Для того-ж
Здорова будь! —

(Хоче ити.)

Дзвінка (не пускає).

Олексо!...

Олекса.

Най! — пусти мя! —

Дзвінка.

О, милий мій!...

Олекса.

Невісто!!!

Дзвінка (тягне 'го силов до себе и силує сідати).

Найже и так:
Не буду тя сперать! — иди собі! —
Але оден ще раз...

(Обіймає и цїлює.)[1])

Олекса (вириваючись).

Лиши!!!

Дзвінка.

Оден ще...

Олекса.

Що робиш... бій ся Бога...

Дзвінка.

Милий...

Олекса.

Дзвінко!!!...
Га! я-ж не Бог! я чоловік... Одну лиш
Вповіж менї ти правду — а вітак —
Най дїесь Божа воля! — Штефана
Строїла ти чи не?! — Строїла? — не? — —

Дзвінка.

Не....

[1]) В перводр.: цїлує.

Олекса.

Дзвінко!!! —

Дзвінка

Нє! на Бога!!! —

Олекса.

То-ж и я
На Бога присягаюсь, що від нині
Я твій! на віки твій! — Що гуцули
По менї вимогають? — Хай би були
У перед серце з мене вирвали
И кров мою у кригу леду стяли! — —
Я волю й славу гуцулам добуду!
Але менї и моєму коханю
Нехай ю дякують, а не якісь
Там казцї старовіцкі,[1]) для дїтий
Лиш нерозумних гожі!!! —

Дзвінка.

Мій же-ж милий
Дотримає ми слова? —

Олекса.

Як?! — ти омлиш?! —

(Подає їй топір а сам здоймає руку до присяги.)

Топір тобі отсей в поруку, Дзвінко! —
Бажай при нім, що найжаснїще в свїтї! —
Бажай и людзку душу! ба бажай
И голов Довбуша — а Довбуш мече
Ю Дзвінцї по під ноги! — Присягаюсь!
Як Довбуш єм! — як Довбуш називаюсь!!! —

(На се бє світло лушниц у вікна и стає в них Лаґадин и кілька гуцулів. — Дзвінка ховає топір.)

---

[1]) В перводр.: старосвіцкі.

Друга бесїда.

Иван. — Ті, що перше. — Вітак Джімір за подрев.

Иван (ще за подрев).

Де, де він....

(Убігає з голов шаблев на подрю.)

То-ж ти так дотримуєш
Присягу твою нам?! — И що отсему
Ти чортови в сї хвили присягав? —
Отрійници сї чорні —

Олекса (тягне шаблю).

Борони ся
Ти клеветнику...

(Коротка, але завзята буча. — Иван вибиває Олексї шаблю з руки при чим єго легко ранить.)

Иван (цофаєсь назад).

Кров!!!...

(Хвиля — Олекса завязує собі рану.)

Але ся кров
На голов хай убийниці отсеї! —
А ти...

(Ловить Дзвінку за монество и кладе їй шаблю на груди.)

Признай ся, або гинеш...

Дзвінка (паде на колїна).

Милости!!! —
А все вповім! усе!...

Иван.

Старого Дзвінку
Ти не строїла, нешто? —

Дзвінка.

Ріж мене!
Бо я єго строїла! але все
Через оттого...

Олекса (закриває собі очи).

Чорте!...

Иван.

А тогди —
Жасної тої ночи — то не ти
С тим шайтаном, тим чорним єзуїтом,
'Го зрадила, продала, а вітак,
Аби подяку заслужить си в сего,
Мені прибігла знати дати? —

Дзвінка.

Зрада!!!...

Иван.

За ню-ж як гадина загинеш...

(Обертає шаблю держев и хоче ю убити.)

Олекса (боронить).

О,
Лиши, мій братчику! — не суки кровйов
Поганить чисті твої руки..

(На подвірю чути два набої.)

Джімір (за подрев).

Калфо!
Се рушить воєвода з свойов шляхтов,
На табір наш напасти!

Гуцули (притьма).

Много їх? —

Олекса.

(Здоймає з землї шабю. — Грізно:)

Се гуцулам нї знать та нї питати! —

(До Ивана.)

Ти право йдеш у табір и заложиш
Усї плаї и приступи! —

(Иван пріч.)

А ви
За мнов усї!!! —

(Иде, але у дверех обертаєсь.)

А ти, отрійнице:
Проклята будь в камінє та в озірє!
И кождий, хто від нинї нештї вірить! —
За мнов! —

(З гуґулами пріч.)

Трета бесїда.

Дзвінка. Зараз на се Цора.

Дзвінка.

Пропала я!...

Цора (ще за подрев).

Так! так! пропала!

(Виступає.)

А я с тобов! обі всмо пропали! —
Він своєми шпіонами усе
Довідавсь, и княгини заприсягсь,
Обох зарізать нас!

Дзвінка.

Недоле!...

Цора.

Бо
По через гріб лиш наш подати руку
'Му ляшка присягалась!

Дзвінка.

Горе!...

Цора.

А
С під барди ката наші голови
Бажає у колач весїльний! —

Дзвінка.

Вай!...

Цора.

А тут стоїть уже й кровавий ковбок,
На нім широка остра барда, ясна

Як зерькало,[1]) а біля лютий кат из
Закоченими рукавами. — Лупнув
Черленими очима, як той звір,
Ухопив остру барду — блиснуло
Раз д' горі а в долину раз — гукнуло
И Дзвінки красна голов покотилась
Кровава у пісок! —

Дзвінка.

О, я пропала!...

Цора.

Пропала-єсь, нещасна! — Але не ще!
Бо Цора ще жие! бо Цора дасть
Ратунку бідні Дзвінці! Цора Дзвінку
Піместить!...

Дзвінка.

Усе пропало!..

Цора.

Що пропало?! —
Лиш умерлі пропали! потроєні!
У огнях погорілі! — А живі
Мут мститись!!!

Дзвінка.

О, би можна!...

Цора.

Ти ще-ж омпиш?! —
Хіба-ж він громовий топір той свій
У тебе не лишив? —

Дзвінка.

И с правди...

Цора.

Дай!
Подай менї єго на мої руки —

---

[1]) В перводр.: зеркало.

А красної княгинї душечка
На той світ поленула! — Фуррр...

Дзвінка.

А він же-ж? —

Цора.

За нев як той орев![1]) — Аж воздух ме
Шуміть!...

Дзвінка (подумавше хвильку).

Нехай шумить же!...

(Подає Цорі топір.)

На-ж ти 'го! —
Коли не хочеш моїм бути, враже —
То чортів будь! — Нас двох лиш смерть роз-
[вяже! —

(Обі пріч.)

ПЕРЕМІНА ПОДРІ.

Гуцулский табір на Чорногорі. — До кола чорний лїс. — По через той лїс кілька плаїв а по під лїс до окола намети з смеркового любя. — Перед кождим наметом ватрак с кужбов, а на кожді кужбі чавун або кітлик. — Ранок. —

Четверта бесїда.

Иван и Лаґадин виступають, оден с правого, другий з лївого боку — Далеко чути стрівбу. —

Лагадин.

Там гучно, чую, банкетують? —

Иван.

А
Я тут!... О, лучше-б був мене зарізав!...

Лагадин.

Ще анї раз не пізно! — Але як
Довідавсь ти, що він пішов до Дзвінки? —

---

[1]) В перводр.: орел.

Иван.

Від Цори, як и все! — О, зависть та
Дївоча!...

Лагадин.

Диво! — Чую, що она
И Джіміреви сприїла, що князь
На нас в похід се рушить? —

Иван.

А вгадав-бесь,[1])
Она се відки знає? —

Лагадин.

Ну? —

Иван.

Усе
Від того єзуіта! — И не то ще —
Але він на умисне ю післав,
Нам знати дати.

Лагадин.

Чорт хіба лиш чорта
И зрозуміє! — Але як твій брат —
Та так забутись міг!...

Иван.

Мій бідний братчик!...

Лагадин.

А ти єго ще жалуєш, Иване?! —
Богато тисяч, — гуцулів чоло,
На ту присягу, ту єго, на осліп
Идуть за ним у темні гори сї —
А він...

Иван.

О, як за нїсенїтницю
Єго ви зараз лаять знаєте!...
О, лайте, гуцули! — Але о тут,
У сих грудех таке 'му серце бє,

---

[1]) В перводр.: бись.

Яке нїкому в свiтї ще не було! — —
О, би такий лучай менї ся лучив,
За него голов свою положить,
Або хоть и спасенiє душi —
Вiд разу положив-бих! —

Лагадин.

Ти?! — за него?! — —
Хай розумiє се, хто може! я
Не розумiю сего! — Може-ж бо
Така ненависть у таку любу
Як раз перемiнити ся — то вже
Не знаю! — — Ти-ж роби собi, як хочеш! —
А ми бо, гуцули, ми будемо
За то присяголомство, то его,
Бажать вiд него оправданiя
На кров!!! — вiн хто такий? — що за оден? —
Аби над нами так зухвало кипiть ся? — —
Хiба не через него буча ся
Кровава завела ся? — Через кого
Кроваві тi погої нинi грають? —
Тi людзкi душi розсипають ся? —
Не через него може? — — О, се добре
Ми знаємо! и хай нас стережесь!...
Хай стережесь! — Одна лиш искорка —
А бочка с порохом уже й в повiтрю!...
А хто на нї сидить? — той що сидить! —
З огнем собi нехай вiн не жартує! —
Бо в гуцулї як мста раз закипить...
Не нешта: але й Бог не загасить!!! —

(Пріч.)

Пята бесiда.

Иван.

Иван.

То загасить брацка ю щира кров!!! —
Два рази вiд невiстовбiйства вiн мя
Боронить, два мене вiд Каiна

Гріха: и добре, любе слово лиш
Для мене ма' — а я аби єго
В одно ненавидів, в одно стигав,
Бажали-б гуцули? и то для того лиш,
Що и они єго ненавидя? —
И то лиш за малу одну провинку,
Лиш за одну єго маленьку ваду,
Ненавидя? — — О, нє, ви гуцули! —
Аби и пекло повне люти и
Ненависти на него встріть устало:
Ся вірна моя грудь єго застане! —
Й не то ще — але хай на него[1]) встане
Й сам Бог!!! — — Та як же-ж Джімір там иде!...

Шеста бесїда.

Джімір, кровавий и порубаний, з зброєв воєводи. — Иван.

Джімір.

Побіда! — воєвод и шляхта в наших
Руках!

Иван.

О, слава Богу!

Джімір.

За що Богу?! —
Олексї лиш Довбущукови слава!
Єму лиш! гуцулови з гуцулів!

Иван.

О, братчик мій!...

Джімір.

Твій брат?! — Хіба тебе
Родила львиця? — чи отец твій — Бог?! —
Він братом зве єго!...

Иван.

Уповідай бо!

---

[1]) В автогр. тут перечеркнено слово: кажу.

Джімір.

Уповідати?! — я уповідать?! —
Бояни муть у богатирских піснях
Та в струнах золотих! — Я вповідати!...
Поменники з маймуру! поки світа!
И поки гуцулів!

Иван.

То-ж воєвод
В полонї? —

Джімір.

У полонї! — О, про віщо-ж
Менї не довелось або тобі,
С таким то рицарем до міри стати,
Як воєвода той!...

Иван.

Так жваво бився?! —

Джімір.

Як той орев з вірлами! — Але там
Идуть! — О, подиви ся лиш, Иване!
Та надивись, коли ще рицарів
Не видів з роду ти!...

Сема бесїда.

Олекса, порубаний и на ногу налягаючи. — З ним розброєний воєвод,[1]) также порубаний и с перевязанов головов. — За ними ведуть гуцули розброєну шляхту. — Ті, що перше.

Олекса.

То тут аж, князю,
Пригадувать ти маю твоє слово? —
О, се не по шляхоцки: —

Воєвод.

Будь же ти
Хоть шляхотнїщий, та робн конец[2])! —

---

[1]) В перводр.: воєвода.
[2]) В перводр.: конець.

По соромі такім — на віщо и
Одну мінуту жить!...

Олекса.

По соромі? —
Хіба ти з жуєами се справу мав,
Чи що? — Я можу зараз вас пустить,
Та на́ ново ся попробуємо? —
Чи хоч? —

Воєвод.

Нам доста й сего!...

Олекса.

Але хто
Таку нещасну раду дав тобі,
Ити на нас з сев горсточков[1]) людий,
Неначе би на шайку злодіїв,
А не на нарід, що о свою волю
Він оріжє[2]) підніс? — — Як? — ти мовчиш?— —
Хто се тебе нараяв — той би варт
Отут стоять, не ти! —

Воєвод.

О, щоб то я лиш!...

Олекса (поводить очима по шляхті).

Я розумію, князю! — Але то
Найкращий витязя вінец — нещастє
И в супостатї чтити. За для того ж
Дарую волю ти и всїм с тобов! —
А хочеш другий раз нас посїтить —
То прошу більше[3]) гостів брать з собов! —
Ми маєм с чим приймить! —

(До Джіміра, що нишком сльози утерає.)

А що мій Джімір? —
А вадь, що вітер, той гільтяй, задув
Ти запороху в око? —

---

[1]) В перводр.: горстков.
[2]) В перводр.: оружє.
[3]) В перводр.: більше.

Джімір (мече зброю воєводи Олексї до ніг).

Калфо мій!...

(Хоче Олексу обіймити[1]).)

Воєвод (єго перебігає).

Не гнївайсь, друже! — мій тут перед....

(Обіймає Олексу).

Серце,
Що так велично, так шляхотно бє —
Варт бити и на княжеских грудех! —
Два рази дякую тобі я вік —
Нехай и третий ти 'го дякую! —
Ще мав бих ся одно спитати в тебе....
Але нехай! — Любу матбути так
Усилувати годї, як побіду
И обома, здаєсь, владіє воля
Надземна. За для того-ж тя прощаю,
О, Довбуше! — А вам, о, гуцули:
Даю и віддаю ту вашу волю
Здобуту, не даровану! и ю
Вам віддаю на віки! все прощаю!
Усе вам забуваю! все! усім! —
На всїгди и за всїгди! — Ти-ж, о, Довбуш: —
Вели, коли й куда ти грамоту,
Вже королем и соймом потвержену,
Післати? —

Олекса (киває на Джіміря[2]), котрий відходить и зараз з прекраснов шаблев вертає).

Воля твоя, княже — то
Пришли ю нам у гай святий, де ми
По давному звичаю праотец[3])
Богам старим ся нашим покланяєм. —
А шаблю сю:
Прийми, о, князю, в памятку від мене
На нинїшну Вартоломія днину!
И сю святу, величную годину! —

---

[1]) В перводр.: обіймати.
[2]) В перводр.: Джіміра.
[3]) В перводр.: праотець.

Воєвода (приймає шаблю).

Величную во віки и віков! —
Одна нам мати! и одна нам кров! —

(Воєвод з шляхтов у оден а гуцули, опріч Олекси и Ивана, у другий бік пріч.)

Осма бесїда.

Олекса, Иван.

Олекса.

И як же-ж, братчику? — Чи-ж мати наша
Не була ми віщунков? — Нинї-ж не
Вартоломія день? — и не добув
Я волю гуцулам? —

Иван.

И то у день
Вартоломія!...

Олекса.

Як же ж? — що тобі? —
Що в тебе на душі? — — Але я ще
Питаю ся!... Запевне мій оттой
Тоїнічний нерозум? — О, та Дзвінка!...
Душа моя віщує, що та нешта
Ще всїх підотне нас! А ще до того
И ярість моя пренещастна та!...
На брата рідного єдиного
Здоймати ніж!...

Иван.

Ще й в день Вартоломія!...

Олекса.

Чи-ж мусить мнов той невсипущий чорт
Владїти вельми так?... О, він з усїх
Чортів найзлющий!... И не стямиш ся,
Коли тя потай вхопить и у кров
Брацку тобов він шпурить!...

(Весь з горя.)

Иван.

И то в день
Вартоломія!.. Але що тобі? —
Що, братчику єдиний мій та милий? —
Чого так роспучать? — — Чи може рани
Так дуже тя боля? — Чого-ж не сядеш? —
Оттут си сядь! — на камінь! лиш поволи!
Я тя тримати му! — — Чого-ж бо й ходиш
Без твого топірця? — Він де? — в наметі? —
Я принесу ти 'го! — Принести? —

Олекса.

О...
Мені єго й без тебе принесуть!...

Иван.

Ох, Боже-ж добрий мій!!! — чи ти єго
Лиш в Дзвінки не лишив?! —

Олекса.

Нє! не лишив!
Але подарував!...

Иван.

О, Прабог!!!...

Олекса.

И
Сам Прабог не поможе ми! — Кроваво
Єго я буду мусїв викупать
Матбути! о, кроваво, брате мій! —
Бо що я у горячці нещастливі[1])
На той топір святий їй присягав...
Аж сум мя поберає, як згадаю! —
О!!!...

Иван (глаголіть єго).

Не журись так, братчику мій любий! —
Не припускай собі до серця так! —
А хоть и той топір ти їй завдав —

[1]) В перводр.: нещасливі.

Хто знатиме? — — Се правда вже, що як
Би гуцули довідались... Але
Они чей не довідають ся того! —
Она-ж тебе любила? —

Олекса.

Сего-ж я
И бою ся! — О, сон мій!...

Иван (сідає коло Олекси).

Добре, що
Мені ти нагадав! — Се про який
То срібний крест на передвчера ти
В просонку говорив? —

Олекса.

Про срібний крест? — —
О, срібний крест той, брате! — Мати ми
Про него вповідала тай казала,
Аби нїкому в світї я про него
Не уповів! — Але тобі, братю —
Що міг би-м затаїти? —

Иван.

О, вповіж! —

Олекса.

И так менї она уповідала,
Що є в нас три сестрі, и що над ними
Жасна та темна тайна се тяжить. —
Яка — не хтїла мати уповісти,
Хоть як ю не благав я! — Тілько лиш
Сказала, що у день Вартоломія
Ми сестри наші найдемо.

Иван.

У день
Вартоломія!... Але що с крестом тим? —

Олекса.

По нему наймолодшу ми сестру
Пізнати маєм.

Иван.

В день Вартоломія!...
И крест той в снї показувала мати
Тобі? —

Олекса.

Й то так, що зараз бих єго
Намалював! — Кров з него капала,
А мати все єго здоймала д' горі
И усїма кричала голосами,
Аж чупер ми вставав: „Дивн! дивн!
Як воріг чорний ріже ти сестру!
Як топить ніж в їй серце! ніж в їй серце!
О, затопи и ти 'му ніж у серце!!! —

Иван.

Ще й в день Вартоломія...

Олекса.

Ніж у серце!!!
И срібний крест усе тримала д' горі,
А з него кров чурком чуріла!...

Иван.

В день
Вартоломія!...

Олекса.

Що ти?! — Таже се
Менї лиш снило ся? —

Иван.

А там уже
И на́яві иде! —

(Оба зривають ся на ноги, неначе божевільні.)

О, обгорнїт нас
Усї небесні сили ви!!!...

Олекса.

Га га!
Він скорий, брате, чорний ангіль мій,
Де справа йде о душі...

Девята бесїда.

Цора с топором. Ті, що перше.

Цора.

Він одну лиш!
Одну! и то лиш ляцку!

Олекса.

Га!...

Цора.

Одну лиш! —
Ти побілів? — та-ж предсе їх по тисяч
На днину мордував? — А нині про
Одну скупуєш ся? — Се ходить о
Топір святий сей ваш? —

Олекса.

А хотьби йшло и
О голов Прабога!!!...

Цора (жасно сміючись).

Ха ха ха ха!...
Як жус за божі голови ховатись
Хороше вміє! — Ха ха ха ха ха!...
Тут божа голова нїчо' тобі
Небоже не поможе! — Тут иде
О славу гуцулску и о присягу
На їх топір!!!

Иван.

Що, чорте —

Цора.

Ляцку душу!!! —

Олекса.

Не! — хоть най зараз свою дати мушу!!! —

(Прїч.).

Десята бесїда.

Цора. Иван.

Ха ха ха ха ха ха!... Ха ха ха ха!...
Дивіт на сего жуса з жусів! — О,
Дивіте! — Присягатись вміє, що
Сам Тіфон би зодрег[1]) ся — а теперь
О перед ляцков душечков однов
Дрожить як та трепета! — Ха ха ха!...

(Глумить ся).

„Топір тобі отсей в поруку, Дзвінко! —
„Бажай при нім, що найжасвїще в світї! —
„Бай и людзку душу! — ба бажай
„И голов Довбуша — а Довбуш мече
„Ю Дзвінцї по під ноги! — Присягаюсь!
„Як Довбуш єм! як Довбуш називаюсь!!!
Ха ха ха ха ха ха!...

Иван (паде на колїна).

О, змилуй ся!
О, змилуй ся, катине! — В нас є двір!
Велике господарство! — Все бери!
Лиш змилуйсь!

Цора.

Душу!

Иван.

Золото и срібло
У нас —

Цора.

Я хочу душу!!

Иван.

(Витягає с череса ніж и подає 'го Цорі).

Утопи 'го,
Язе, у мое серце! — Мою душу
Прийми за —

---

[1]) В перводр.: зодріг ся.

Цора.

Ляцку душу!!!

Иван (здоймає руки).

Молю тя!!!

Цора.

Ти тут менї ще торгуватись меш?! —
Га, ну — то гуцулів я запитаю,
Чи свій топір они —

(Хоче йти.)

Иван (зриваєсь на ноги и тримає ю).

О, стій, скажена! —
Кажи! котру ти душу...

(Цора шепче 'му в ухо.)

Чорте!!! — Га!...
Але нехай! — дістанеш твою душу!
Хоть свою пострадать за ню я мушу —
У мене брат оден!

Цора.

Олекса Довбуш!!!
Ходи-ж!!!...

Цора.

Ходи, кровава ти катине!...

Цора (до публїки).

Так, каже єзуіт, у Римі чиня! —

(До Івана.)

Ходи!!!

(Тягне 'го мов неживого за собов. — По другім боцї показуєсь Лаґадин и кілька гуцулів. — Заслона паде. —

ПЯТЕ ДЇЛО.

ПОДРЯ.

Прогаль в святім гаю, до кола кидра и осина. — У серединї жертвенник, на нїм живий огонь. — С переду на лїво Марти гріб. — Ніч дуже зорешлива. —

Перша бесїда.

Гуцули в кругї, маґічно освічені огнем з жертвенника. Біля гробу стоїть Олекса, з опечатанов грамотов у руцї. — Він блїдий и смутний.

Олекса (по урочисті хвили).

О, братя гуцули! — Уже тих кривий
До волї сипалось, и гуцулских,
И ляцких! — Мира пресвятий вінец
Теперь витає нас! — В сї грамотї,
Во имени сенату й короля,
Наш честний воєвод нам давну[1]) волю
Вертає и твердить!

Гуцули.

На много лїт
Король и воєвод!

Олекса.

И варт є, братя,
Сим добрим словом величати їх! —

[1]) В перводр. тут вставлено слово: нашу.

Бо що той ад — горячий и кровавий
Є мести міч и мимо волї мусить
Аби як голуб чистая рука
Ним осквернитись, як єго ухопить! —
Чия-ж бо сила, гострими язики
Пожару поводить? — чия, ваги
Прострастій диких людзких воротать? — —
Да сему вже конец,[1]) о, братя милі!...
На чорних згарех, могилах кровавих,
Зазеленїє, закрасуєть ся
Небавом мира рай, и своєми
Витатиме нас вітами!

Гуцули.

Мир! —

Мир! —

Олекса.

Так! мир, о братя милі! — ангіль той
Благий небесний ме від нині вже
Витати меж ляхом и гуцулом,
И чей во віки! — — А теперь, о братя!...
Позвольте, нїм сей скарб я дорогий
Складу у ваші руки — він годинку
Спочив на сї могилї!...

(Кладе грамоту на гріб.)

Мати! мати!...
Ти первa жертво гуцулскої волї,
И тої прежасної ночи, де
Желїзна піч та вже на твого сина
Палала як то пекло! — Га!... таков
Любов то материнске твоє серце
Для сина било, що аж перестало,
Учувше вість таку єму погану! —
Прости єго!... и глянь прощаючи
На сина того твого блудного,
Що так нескоро аж він навернув
У праведную путь! путь Довбушів! —
Путь гуцула! — О, мати!....

(Хвиля)

[1]) В перводр.: конець.

Але не
Менї самому[1]) лиш тужить годить ся
На сї святі могилї! — Рідний братчик
Годить ся ще до мене! — Де-ж вiн є?
Ніхто не знає? —

Джімір.

Рано видїли
Єго с циганкойов ити.

Олекса (бере з ярости грамоту и мече під жертвенник).

А вадь, що
Він того чорта препеколного
Послухав?! — — Тихо, руки! тихо, кажу! —
У мене брат оден лиш! —

(Рве зза череса ніж и мече 'го далеко від себе. Хвиля.)

Га! а як
Він того чорта чорного послухав? —
Як Довбушівске чисте то имя
Він осквернив, то славне гуцулске
Він осквернив, убоєм осквернив? — —
Га!... Але не! — не може бути сего!
Він сего не вчинив! він Довбуш предсє!
И брат мій! — Га!... А якже-ж предсє се він
Зробив? — — Як та уся єго люба
Останних славних день, що він ми ю
Показував — лиш лицемірство було,
Пеколне,[2]) чорне лицемірство лиш,
Аби ту славу мою утопить? — —
Се так а не иначе! — так, не инак! —
Бо як же-ж и могла-б така ненависть
Так скоро у таку любу горячу —
Змінити ся? — а ще така ненависть!...
О, аж теперь тебе я пізнаю,
Ти лицемірнику! и горе ти,
Як се тебе я добре розпізнав! —
Тогди обом нам лучше було би,
Аби на сей ми світ не народились

---

[1]) В автогр. очевидно похибка: саму.
[2]) В перводр: пекольне.

Були! — Бо ні той давний світлопосний
Наш Бог из усїма сїмма мечами,
Та ні новий той хрестіянский из —
Всїма архангели...

(Видивившесь,[1]) перестрашений, на право.)

О, обгорніт мя!!!

(Иде потич, руки від себе, назад. Огонь на олтари гасне.)

Друга бесїда.

Иван з одним срібним а з одним золотим крестом у лїві, а з старим паперем у праві руцї. — На право Лаґадин з громовим топором, на лїво Цора с кровавим ножем. — Кілька гуцулів з лушницями. — Ті, що перше.

Олекса.

Той крест!!!...

Иван.

Сестра ти шле єго у дар!
Я відшукав ю тай — зарізав!

Олекса.

Та й...

Иван.

Зарізав! — Нині-ж день

Олекса (вириває у Цори ніж и просажує ним Ивана).

Останний твій...

(Мече Цорі ніж у ноги, иде потич назад и припадає сидьма на ґріб.)

Лаґадин (мече Олексї топір о перед ноги, а сам ловить потикаючого ся Ивана).

Стій!!! —

Иван.

День Вартоломія...

(Умерає.)

Лаґадин.

Жди!!! — Ого...

(Припадає коло умерлого.)

---

[1]) В перводр.: видивившись.

Олекса.

Той крест...

Цора (вириває Иванови оба крести и підоймає срібний д' горі)

Він осьде! — Ти-ж 'го пізнаєш? —

И я!!! —

(Підоймаючи золотий.)

А сей? — — матбути лучше ще? — —

А то сипить! — а то ся искри сиплють!

А то кровава поломінь бухає

В гору! а Цора перед нев стоїть!

А бідна Цора перед нев стоїть

З великими желізними кліщами,

Та чорні кости з жару витягає

Черленого як Тіфон! витягає

По одні, и гасить їх — сльозами!

Не не! не сльозами! а кровйов! кровйов!

Підоймає ніж, що їй Олекса о перед ноги був верг, и здоймає 'го високо д' горі.)

Довбущуковов кровйов!!! —

(Пріч.)

Трета бесіда.

Ті, що липились.

Джімір,

(що зараз по убоєви Ивана побіг до Олекси и коло него на праве колїно припав).

Лесю? — — брате? — —

Олекса.

Не видиш? - там лежить...

Гуцули.

О, Боже!...

Лаґадин

(виймає шовкову ширинъку и затикає нев рану умерлому).

Ще

Не вичерпалась кров твоя, о, бідне

Ти серце? — — В гуцулских, як вижу, грудех
Богато є крови...

Джімір (зриваєсь, йде до Лаґадина, и торгає єго за плече).

Ти-ж думаєш —
Що лиш у твоїх грудех серце бєсь?! —
Уповідай! — що стало ся? — він с правди
Княгиню смутчу ту зарізав? —

Лаґадин (зриваєсь и тягне ніж на Джіміря).

Меш
Мовчати, псе!? —

Джімір.

То не? — Куда-ж ходив він
С циганков тов проклятов? —

Лаґадин.

Де ходив? —
Отсего різника ходив він славу
Кроваву викупати! гуцулску
Ту славу викупать, хотяй би и
За вражу ляцку душу! — Се єго
Єдина є вина! — — Бо як ми нині
У манастирь прийшли, куди цыганка
Устекла нас вела, и у келію
Уходимо и видим, що проклята
У викуп за топір княгині душу
В нас править: то тогди він аж не стямив-сь,
Аж руки опустив, и став, неначе
Той камінь без душі! —

Джімір.

А що-ж княгиня? —

Лаґадин.

Сидить и ті крести два обзерає,
И сей папірь читає, що як нам
Конаючи вітак уповідала,
Сегодне рано єзуіт прислав їй. —
Але як скоро тілько нас узріла,
И на Ивана глянула — тогди

Поважно, як цариця та, встає,
До нас иде, Иванови крести
Й папері подає, и так 'му каже:
„Иване Довбущуку! се усе
„Подай Олексї, и скажи[1]) єму,
„Що я єму сестра а він мій брат,
„Бо нам отец оден, бо моя мати,
„Княгиня Роксоляна, 'го любила,
„Як я тебе отсе, Иване мій! —
„Але небесні сестрам запрітили
„Любити рідних братів! так любити,
„Як я тебе се люблю! — — Серце-ж бо
„Законів не питає — за для того-ж
„Єго навчити треба се — от так!!! —"
И се не доказавше ще — рве ніж
Иванови зза череса — и топить
Єго собі у серце — нїм ще ми
Ю з'упинить завстигли! —

Олекса.

О! О! О!...

Лаґадин (до умерлого).

А ти мовчиш, убитий? — — О, колись
За тебе Господь з неба заговорить,
И в громах — блискавицях запитає
У сего різника кровавого
О твою вірну душу! вірности
Святої ради! —

(До гуцулів).

Поможіть ми, братя,
На бік єго віднести, а вітак
'Му гріб тут викопать!...

Олекса (зриваєсь и рве Джіміреви ніж зза череса).

Копайте два!!! —
Два —

(Хоче собі ніж у груди садити, але з'пинясь, мече ніж пріч — и хапає топір.)

---

[1]) В перводр.: кажи.

Але ще в гадюки запитаю,
Що сей нещасний в неї завинив? —
Бувайте-ж ми здорові, гуцули! —
Побіди, волї, слави перше свято
В Дзвінок ми наших мемо святкувати!!!
Га га...

(Пріч.)

Джімір.

Нехай и в чорта в пеклї буде! —
Де калфа ме — там и єго муть люде! —

(Пріч. Гуцули за ним. Лиш кілька лишають ся, беруть умерлого и віднося. — Лаґадин за ними.)

ПЕРЕМІНА ПОДРІ.

Рипарска саля в замку, до банкету приладжена. На чолї стола крісло для воєводи, а перед ним на столї великий золотий кубок. — На затилю много високих вікон, а помежи вікна образи праотец воєводи. — Напротив крісла воєводи великий образ папи римского. — Ніч. — Саля лиш слабо освічена.

Четверта бесїда.

Єзуіт. Зараз вітак маршалок.

Єзуіт

(обзерає запечатаний лист и ховає 'го в пазуху.)

Так! — гарно затопив вам, о, Ляхи ви
То-ж упрівайте кровйов!

(Плеще в долонї — маршалок виступає.)

Маршалок.

Що роскажуть
Отец профес? —

Єзуіт.

То ти вже знаєш, що
Святий наш ґенерал професом мя
Именував? — — О, наша старшина
В наградї не скупа! — — Усе-ж готове? —

Маршалок.

Усе, як ви казали.

Єзуіт.

Скарб? — ювелї? —

Маршалок.

Усе вже на возах.

Єзуіт.

Щасливая-ж[1])
Дорога! — Тайники? —

Маршалок.

Усе.

Єзуіт.

Й тобі,
О, гордий замку ти, щасливая
Дорога! — Як давно ти нам вже служиш? —

Маршалок.

Три роки.

Єзуіт.

В моїм листї я с похвалов
О тобі спомянув. — Сподїйсь награди!

(Тягне нишком штілет. — Про себе:)

Ще й єзуіцкої! —

(До маршалка).

То-ж дожидай мя
У брамі кладбища! — Взяв вороні? —

Маршалок.

Як ті чорти! —

Єзуіт.

Иди-ж же! —

(Маршалок пріч.)

А вітак
Щасливая дорога на посаг! —

---

[1]) В перводр.: щаслива-ж.

Бо монастир непозамиканый
Ме сеї ночи ночувать! —

(Ховає штілєт и виймає маленький золотий крестик на чорні остугві.)

Котрі-ж
Би то и двері були, би отсему
Не отворили ся? — Щасливая-ж
Дорого! — А и князь мій гордий мусить
В дорогу нині! в ті благі краї,
Де воля та росте неначе вербе! —

(Ховає крестик, виймає фіолю, и порожнить в кубок.)

Сей трунчик на дорогу... а й сам Атлас
Той дужий землю пустить в ад — та й сам
Полетить без душі за нев! — Щаслива-ж
Дорога в —

(Образ паши палає огнем на хвильку и знов гасне.)

Пекло!!! —

(Обезсеблений, з наїженим чупром, очи в стовп.)

А у пеклї, кажуть,
Там топють душі у великих печах
Желїзних — а за грубники — чорти! —
Нє нє нє нє нє нє! — бо єзуіти
За грубники! — Але они, буває,
За красними ляшками поглядають,
То часом лучить ся — що душечка
Втече! — Хто йме ю? — я!!! —

(Ніби ловить щос у вітру.)

Га га! — а ймив? —
Ти хто? — нехай подивюсь... Нє нє нє! —
Не красної княгинї душка ти! —
Бо ту я знаю! — Та гуля собі
По Чорноморі, рве барвінок, рожі,
Та уквітчає в нї кресак Иванів,
А єзуіти муся з боку лиш
Дивити ся —

(За подрев чути тропіт, бренькіт шабель и сварню шляхти. — Єзуіт хаменить ся.)

Се де я? — — що я? — — Га! — —
О, єзуїте, уважай, бо чорт
Фіґлярь, и душі людзкі возом ловить!
Як заяцї! — Идете вже? — — Ходїт! —

Пята бесїда.

Той сам. — Воєвода, шляхта, урядники, слуги з лушнищями. — Шляхта при шабли. — Воєвода при ті, що дістав від Олекси в дар.

Воєвода.

Що ще, пани? — яку би ще ви напасть
На мене се не склали? — Mater Dei! —
То мав хіба-ж я вас усїх, та ще
и себе під ніж опришка я завдати,
Як Довбуша ви звать се любите? — —
Похід сей честний був як може бути,
А Довбуш обійшов ся краще князя
Або там рицаря якого небудь:
То-ж я щоб, ляцкий князь, та дав ся був
Від него завстидать? — від гуцула? —
О, се нїколи в свїті! —

Молодий шляхтич.

Ми лиш вас
Питаєм, хто вас радив, шляхту, нас,
На встид такий вести? —

Воєвода (тягне шаблю).

Хто? — Sanguis Dei! —
Оттого чорта чорного питай,
Що доти не давав ми супокою,
Аж доки —

Єзуїт.

Я?! — Мене ви важитесь
Мішать у дїло, що и божевільний
Би був не видумав?! — — Ха ха ха ха!...

Воєвода.

Се твій остатний сміх...
(Пробиває 'го шаблев.)

Усї (дають ся назад).

Свят! свят!...

Єзуіт.

Щаслива...

Дорога!...

(Гине).

Воєвода (шпурнув шаблю пріч, ухопив затроєний кубок, и випив го одним духом аж до дна).

Гу! що за вино!!! — Єго

(Показує на образ.)

Оттой матбуть благословив менї...

(Паде в крісло).

О, Риме! Риме!... твої вина...

(Гине.)

Старий шляхтич

(по хвили, коли оден з урядників здоймив лист, що єзуїтови був с пазухи випав, и єго молодому шляхтичеви подав).

Люті!...

И скоро завертають голови!...
Але в сам перед занесіте трупи
В каплицу! —

(Урядники беруть воєводу, а слуги єзуїта, и винося.)

А вітак —

Молодий шляхтич,

(прочитавше[1]) лист).

Втїкайте! о,
Втїкайте! ми на пеклї стоїмо!
Всї тайники набиті порохом!
Всї ґноти вже горя! за пів години...

Усї.

Втїкаймо!!!...

(Розбігають ся на всї боки).

Старий шляхтич.

Утїкаймо! годї стриму! —
Бо всї шляхи провадя впрост до Риму! —

[1]) В перводр.: прочитавши.

О, пренещастний ляцкий нарід наш!...
Пропав! лиш руку чортови подаш!!! —

(Поважно пріч.)

ПЕРЕМІНА ПОДРІ.

Обширне подвірє о перед Дзвінчиної хати. — Одно велике вікно стоїть на роствір и показує світлицу як у IV. дїлї. — По при хату, в затилє, провадить шлях через село під скалистий[1]), на котрім замок видко. — Ніч зорешлива и тиха.

Шеста бесїда.

На задні двері уходить Цора в світлицу. — Она несе каганець, брус и кровавий ніж.

Цора (кладе каганець на вікно и бересь ніж острити).

О, ноже! ноже!.. нині ти сестру
И брата вже, брацков таки рукою,
Зарізав!... То-ж матбути притупився? —
Я мушу наострити тя! наострити
Тя мушу! як той брич тя наострити!
Бо твої ще роботї не конец!
У пів ще не конец!

(Хоче острити, але з'упиняєсь).

Га!... що у серци
Менї се ворохнулось? — Милосердє? — —
А він же-ж мав єго над біднов Цоров? —
Над батьком моїм добрим? — Батечку!...
Мій батечку єдиний!... Твоя Цора
Пімстить тя!... О!...

(Співає. — Коротка жасна арія без слів.)

Сема бесїда.

Дзвінка, коротку дубелтівку и порошницю на руцї, одну золоту а одну срібну кульку на тарели, каганець у правї руцї, уходить на задні двері. Та, що перше.

---

[1]) В автогр. і перводруку пропущено слово мабуть: горб.

Дзвінка (кладе каганець и таріль на вікно).
Тобі ще можеть ся співати, Цоро? —
О... а менї так тяженько на серци,
Що роспускаєсь!...

Цора.

Як ошукані!
Зневажені! нещасні! від усїх
Понехані! осміяні!

Дзвінка.

За сміх той
Загине!!! —

(Набиває швидко обома кулями дубелтівку).

А цїлить буду, цїлить, щоб єго
То серце, то лукаве, в тисяч кроть
Розсипалось кавалків!!! —

Цора (затикає їй ніж за пояс).

А про всяке
Отсей тобі ще ніж! — він гострий, Дзвінко! —
Єго острила Цора!!!

Дзвінка.

Думає,
Що серце наше — то та пташка в лїсї,
Що в ню стрілець стріля от так собі,
Аби єму стріляло ся и око
Училось міри? — — О, то серце наше
Зневажене — то змий, що в шпонах 'му
Сам тиґрис вєть ся як той заячик
Манесенький! — — Вже йдеш? — Ходи! ходи,
Мисливче ти сердечний! — попробуєм,
Хто стрільчити з обох нас лучше вміє! —
Погибіль буде жать, хто зраду сїє!!! —

(Цора и Дзвінка замикають швидко вікно, гася каганцї и дають ся в зад.)

Осма бесїда.

Олекса. Вітак ті, що перше.

Олекса.

Вже загасила? — Так як мою душу!
Нещасну мою! — Але отвори
Та дай нічліг! —

(Пукає топором у вікно.)

Я-ж предсє-ж 'го собі
У перед заплатив? и думаю —
Що гойно! — бо и чорт ти за нічліг
И брата и сестру би не зарізав? —

(Пукає.)

То-ж отвори, ти кажу! — А коли
И сей бариш тобі ще за малий —
То ще и свою душу ти довержу! —
А хоть и ржава трохи від брацкої
Крови... тото нїчо' не вадить, душко! —
У потемку не видко! — Отвори-ж! —

(Пукає.)

Не хочеш? — Шкло-ж не серце...

(Бє топором у вікно так сильно, що всї шиби висипають ся. — На се падуть два набої.)

Та аж дві? — —
Й одної доста було...

(Тримаєсь однов руков за вікно а другов за серце, потикаєсь и паде в поперек о перед вікна.)

Твердо стелиш!...

Цора (у вікнї).

Ей! у сестри ся не виберенчає! —
Бо се тобі сестра! ще й рідна, Довбуш!
Тота, що тої ночи вам пропала,
Коли вітця устеклий лях спалив ти,
А твоя мати, з горя божевільна,
У замок бігла. — Хочеш білше[1]) знати —

---

[1]) В перводр.: більше.

То в Зої запитаєш ся, у пеклї,
Куда сегодне рано загриміла,
Напившесь невмівки зварку такого,
Як Штефана поіла. — Ха ха ха!..
Але дивнїще диво від отрою —
Що... брат з сестрою!!! — Ха ха ха! ха ха!...

Олекса.

О, сили ви[1]) небесні!...

Цора.

Ба! — Небесних? —
Ти Тіфона благай! він помогає! —

Дзвінка (наскакує з ножем).

Він помогає....

(Тягне Цору за кіски у світлицу, де обі з лоскотом д' земли падуть.)

Цора.

Що ти дїєш?!!! — голов
Ми відтинаєш?! — голов...

(Харчучи.)

Ніж!!! — о! — ніж...

Дзвінка.

Ти добре наострила...

Девята бесїда.

Джімір и гуцули з лушницями. —Ті, що перше.

Джімір (ще за подрев.)

Де він, де...

(Виступає).

Олекса.

В сестри на вечерницях, братчику! —
Але се диво давне вже! — Дивись —
Нове...

---

[1]) В перводр. се слово пропущено.

Дзвінка (безумна и розхрістана, вибігає с хати, у руці кровавий ніж).

Що каже божевільна циганка? — Довбуш мій Брат? — Я се собі давно думала! — Бо у красних жінок хороші братя бувають, а у хорошнх братів красні сестри.

(Регочесь.)

Як то лиш? — — Зараз...

(Співає.)

Гой на Ивана, гой на Купала
Дві срібні кули дївча зливало,
Тай слїзоньками личко вмивало! —
У чиї-ж груди ті кулї будуть —

(Говорить.)

И так далї. — Се є пісня про того хорошого Джоґолю, що 'го красна Паладїйка застрілила. Але я ю забула! — пріч — пріч забула! — Бо люде говоря, що я старого Штефана з світа спасла, а се не правда, бо я єго лиш строіла! — Пів лижки, циганко? — — Я сиплю цїлу, аби не було за мало! — — Що ти кажеш, Штефаночку? — у серця стинає? —

(Регіт.)

Або-ж я винна, що та космацка сіль така люта? — — Як то лиш? —

Гой на Ивана, гой на Купала,
Дївча в опівніч зїля копало,
В північ копало, в північ варило,
А до схід, сонця —

(Говорить.)

Що до схід сонця? — — По всему було — тай годї! —

(Регіт).

Що ти кажеш, Лесю? — Аби ю и на очи не видів? — Она упириця, любчику, и нас усїх колись ще підотне, каже твоя мати та в одно плаче... так!... Але на добраніч вам гостї любі! — Бо я мушу ще до тої красної княгинї у замок, на віщо она в одно

каже, що я в ню вдалась? — — Добраніч, Олексику мій золотий! добраніч! добраніч! — А як стара тя питатиме, де-'сь був — а ти кажи, що-'сь точив твій топірчик у циган! Чуєш? — топірчик точив у циган! Добраніч! Добраніч! —

(Пріч до замку.)

Десята бесїда.

Ті, що лишились.

Олекса (до Джіміра, котрий зараз с приходу коло него припав був и єго, припертого до колїна, на руках тримає).

Не жасно-ж Бог карає? — — О! О! О!...
Але ти кличеш, брате мій кровавий,
О перед Прабога престів... иду!
Иду, Иванчику! — То-ж будь здоров ми,
Мій щирий Марку!... та и ви усї,
О, братя гуцули!... здорові будьте!.

(Усї закривають собі очи.)

А не тужіть за мнов!... бо я — я сам
Ті свої пренещасні доли винен!...
Бо чоловік нехай не думаєсь
Буть вищим, лучшим брата нищого! —
Нехай с прострастіями брата того
Собі він подуфало не жартує,
Бо він и сам прострастний чоловік лиш!...
Для того-ж кайтесь лиш по менї, братя,
А не тужіть!... й про віщо? — Дар найкращий
Небесного отца: [1]) ті струни ангелскі
Гармонії святої вічної
Пірвав я сам здуфало тов руков
Желїзнойов нарову.... чо'-ж менї
У світї більше й жить?... нема чого вже!
Для того смерти жду я так як спаса!
Як мира ангеля!... Прийди!...

---

[1]) В перводр.: отця.

Джімір.

Олексо!

Олекса.

А сей топір... О, на́ єго, мій друже!
О, на́ ти 'го, та утопи 'го, де
Найглібше плесо Черемшу, аби
Якого другого там Довбуша
Не покортїло ще, за громовов
Сягнути зброєв!... Громова оріжь
Богам лиш, а не людем, що в їх грудех
Ще людзке серце побиваєсь!...

(Обзерає топір и примовяє[1]) до него.)

Мати

Менї тя не хотїла поручить,
Хоть як ю нї молив та нї благав я!...
Не! не хотїла!... доки аж, зухвал я
Тя силов їй не вирвав! — Думав, що
Довбущукови все є можна! все! —
Не довело ся того!... то-ж прости мя!
Прости, святий, прости!...

(Цїлює топір з обох боків и подає Джімиреви[2]).)

А й ти, о, Боже...
Не гнївай ся на віки!...

(З неба паде велика прекрасна зірниця.)

О, дивись!...
Яка прекрасна... зоря там.... паде!...

(Умерає. — Хвиля. — Гупули гася лушницї. — Джімір кладе тїло легонько д' земли а сам устає.)

Джімір.

Упала!... и лежить, кровавою
Прикметою усїм тим, що они
Свїт повен ворогів се побороли,
А лиш одним — одного не з'уміли:

---

[1]) В перводр.: примовляє.
[2]) В перводр.: Джімірови.

Жасного того ворога нарову!...

(Хвиля.)

О, калфо мій!...
Найлїпший, найгоднїщий з гуцулів!...
Лях трепетав-сь, де чув имя твоє!...
Князї великодушність твою чтили!...
Всї бідні звали ангелом тебе!...
Всї кривдні своїм батьком мстителем!...
Ми дякуєм тобі найкраще: волю!...
Тя чтивше — буде внук нев наслаждатись!...
У богатирских піснях піти тя!...
А ти... лежиш тут... прах... кровава жертва
Всечоловіческого праврага:
Нарову! — Хиб оден — а корабель —
Та океану слава[1]) — вже й лежить
На смертнім березї в розвалищах!...

(Хвиля.)

Да все одно! —
Хоть світлість божу сонця світлого
Погана, чорна, вража, темна хмара
На час якийсь заслонить туманами:
То світло всїгди світлом! — А лежиш
Ти тут, во жертву тих предвічних сил,
Що в'ни огнем закони свої пишуть,
И громами заповідають в світ:
То честне, добре, що бажав єси —
То красне, то величне, що творив —
Ме жити, ме тривать во віки вічні! —
Зле гине лиш! а добре воскресає! —
У грозах грому Бог ся усміхає! —
Здойміть 'го!!! —

(Гуцули підоймають тїло на топірцях д' горі. — Замок палає и летить з гуком у хмари. — Завіса паде.)

---

[1]) В автографі перед.: пиха.

Друкуємо з автографу виготовленого автором в першій половині року 1876. Лишень автограф бесід 6, 7, 8, 9, 10, 11 і 12 першого акту та бесід 1, 2, 3 і початку 4. бесіди другого акту — затратив ся. На автографі тім підписав ся поет: Игорь Федькович. Автограф написаний на 59. листах, піваркушах сірого, канцелярийного паперу. Листи 2, 3, 4, 16, 18, 19, 20, 29, 30, особливо-ж 58 і 59-ий понаддирані на краях; всї иньші в добрім станї. На л. 2, 3, 10 и иньших бачимо печатки: »Товариство Руска Бесїда в Чернівцях« і »Товариство Просьвіта«. Декотрі уступи н. пр. стор. 8, 29, 32, 54, 55, 58, перечеркнені олівцем — і подані в новій перерібці на окремих картках.

Декуда, н. пр. на стор. 40, 44, 46, 52, і т. д., зазначено імена осіб драми первісно лиш першими буквами — а що йно пізнїйше доповнено олівцем. Н. пр. С.(тарший), М.(олодший), Є.(зуіт), К.(нягиня), Л.(аґадин), И.(ван) і т. д. На стор. 9, 24 і инь. бачимо примітки писані олівцем рукою редактора »Хати«, такі, як н. пр. curs., garmont steinschrift, pauzy poopuszczać! і т. и.

На стор. 3. автографу помістив автор осьо яку примітку: »Без виразного и писемного позволу автора не вольно сю драму нї печатати (друкувати) нї переводити, нї грати. Листи до автора прошу адресувати по німецки так:

An . . . . in Putilla
Bukowina
Österreich.

А листи прошу рекомандувати!«

В тій другій редакції був »Довбуш« надрукований в альманаху п з. »Руська Хата«. буковинський альманах на р. 1877, видав Данило Млака. Коштом громадським, Львів и Чернівці. З друкарнї товариства имени Шевченка, 1877 р., стор. 101—179. У примітцї на стор. 101. зазначила редакция »Руської хати«: »Твір сей печатаємо за дозволом ш. автора без всяких змін.«

І в тій редакції можна запримітити деякі нерівности ритмічні. Бачимо їх у тих уступах перводруку, які не переховали ся у автографі т. є спорадично на стор. 187—210. — н. пр.: стор. 190, ряд. 8. з гори: »Ще не пропалась, як тілько схочеш«; стор. 198. ряд. 3. з дол.: »У пеклї горю! у очех чорно;«; стор. 208. р. 4. з гори: »Не любить... то й слова згірного«.

Нерівности ритмічні, які можна покласти нарахунок не редактора, але автора — виступають часами, як се можна ствердити в автографі, хіба в тих уступах, які автор перечеркнув, а які ми друкуємо яко варияпти: н. пр. стор. 228. ряд. 24. з дол. »И я єго оловяні мури«. Виходить з того, що згадані ритмічні недокладности треба приписати недоглядови редакції — або вважати їх за редакційні зміни.

Деякі иньші, правописні зміни, які поробила редакция, від. мітили ми у приписках. Заки появив ся ще альманах »Руська Хата« — вийшов »Довбуш« Федьковича окремою відбиткою р. 1876. у Львові, стор. 81.. 8-ки.

ДОВБУШ.

(ТРЕТА РЕДАКЦИЯ).

Траге́дия в пять дїла́х.

ДОВБУШ

або

ГРОМОВИЙ ТОПІР И ЗНАХАРСКИЙ КРЕСТ.

Траґедия в пять дїлах.

Написав а вітак зовсїм наново переробив[1])

Ю. Федькович.

---

[1]) В автоґрафі А. (б). перечеркнено: перетворив.
В автоґрафі А. (а.) не бачимо слів: а вітак зовсїм наново переробив.

ДОВЗУШ

ЗОО

ТРОЯНОВЪ ТОПЪ И ЗНАХАРСКІЙ КРЕСТЪ.

Трагедія въ пяти дѣйствіяхъ.

Написана въ пятомъ экземпляръ нашимъ переводчикомъ[1])

Іо. ФЕЛЬКОВИЧЪ.

---

[1]) В автографѣ А. (б.) неразборчиво: переводчикъ.
В автографѣ А. (в.) не ясно стоитъ: и пятомъ экземпляръ нашимъ переводчикомъ.

ОСОБИ.

Воєво́да ру́ский.
Княги́ня гу́цулска,[1]) єго́ сопру́га.
Секре́тарь воєво́ди.[2])
Марша́лок двора́.
Оле́кса До́вбуш, сла́вний[3]) гу́цулский леди́нь.
Иван, єго́ брат.
Джі́мір, Оле́кси побрати́м.
Лаґади́н, Иванів това́риш.[4])
Мо́рган, стари́й цига́нский зна́хар.
Чо́ра, єго́ донька́.
Со́я, стара́ цига́нка.
Дзві́нка, молода́ удова́.
Стари́й гу́цул.
Стари́й старо́ста.
Молоди́й старо́ста.
Капіта́н трабанті́в.
Жебру́щий мо́нах.
Кат.[5])
Гуцули́. Шля́хта. Двірскі ура́дники. Траба́нти. Слу́ги. Че́лядь княги́нї. Помічни́ки ка́та.[6])

Мі́стце ді́ла.

Одно́ гу́цулске село́ у га́лицких Карпа́тах и по́близка Чорного́ра.
Рік: 1745.[7])

---

[1]) В автоґр. А. (а): Гуцулска княгиня.

[2]) Так в автоґр. А. (а); в автоґр. А. (б) і Б: Секре́тар.

[3]) В автоґр. А. (б) перечеркнено: пере́дний. В автоґр. А (а) слово: славний пропущено.

[4]) В автоґр. А. (б) перечеркнено: друг, дописано товариш. В автоґр. А (а): друг.

[5]) Се слово бачимо тут лише в автоґр. Б.

[6]) В автоґр. А. (б) дописано червоним атраментом слова: Кат с помічниками; в автоґр. А. (а) сих слів нема.

[7]) В автоґрафі А. (а) сей уступ сформулований ось як: Діловедет ся у однім гуцулскім селї у галицких Карпатах, и на Чорногорі. Пора 1745.

ПЕ́РШЕ ДІ́ЛО.

ПО́ДРЯ:

Обши́рні[1]) хоро́ми в за́мку воєво́ди. На пра́во и на лі́во воро́та[2]) на ростві́р. У зати́лю две́рі а перед ни́ми невели́чка[3]) естра́да. — С пере́ду, по лі́вім бо́ці, ла́вичка на двох.[4]) Ніч. —

Пе́рша сце́на.

Слу́ги з лу́шницями ухо́дя з лі́вого бо́ку.[5]) — За ни́ми[6]) воєво́д з доро́ги. — За ним у слі́д: секре́тарь, марша́лок, каштан, уря́дники, траба́нти, слуги.

Воєво́д.

И зно́в ого́нь? — и зно́в у сві́тлицях[7])
Княги́ні? — Corpus Domini! — То-ж ті
Пожа́ри лиш на ме́не ся завзя́ли? —
Се мож би збожево́лїти! — Аж девять
Пожа́рів у одні́м року́! а щоб
Деся́тка бу́ла в ці́ль — на ре́штї й тут,
У сім що наймилї́щім моїм замку,
У гу́цулских прекра́сних мо́їх го́рах,

---

[1]) В автогр. А. се слово дописане.
[2]) В автогр. А. брами.
[3]) В автогр. А. се слово пропущено.
[4]) В автогр. А. від слова: »На право« — до »двох« дописано.
[5]) В автогр. А. Дописано.
[6]) „ „ Дописано.
[7]) В автогр. А. перечеркнено: в кімнатах аж.

Де лї́то перелї́тувать я ду́мав
В споко́ю безпеча́лнім — аж и тут
Пожа́р!...

Марша́лок.

Пресві́тлий кня́зю —

Воєво́д.

Бу́деш ти́хо,
Соба́ко ти скаже́на?! — То-ж на те[1])
Злиши́в сопру́гу мо́ю я на вас,
Аби́, єсли́ відго́жу ся від до́му,
И ви порозлїта́лись у нетру́дне,
Куда́ нечи́ста ду́мка вас несе́? —
Нітче́мники!

Секре́тарь.

Мій па́не —

Воєво́д.

Анї сло́ва
Від те́бе, бо и ти нелї́пший всїх. —
Та що менї́ они́? — раби́, що їх
Нага́й мій ворота́є. Але ти —
Тебе́ я мав за си́на...

Секре́тарь.

Що пови́нен
Слїди́ вам ва́ші сві́тлі продува́ть. —
Жебру́щого хлопчи́ну, сироту́
Без ма́тери, вітця́, мене́ прийми́ли,
И згодува́ли, и до шкіл мя да́ли,
Віта́к —

Воєво́д.

Для то́го-ж —

(Оде́н слуга́ виступа́є.)

Там знов що ново́го? —
Чи мо́же знов пожа́р? —

---

[1]) В автоґр. А. на то.

Слуга́.

Пани́ старо́сти
Блага́ють —

Воєво́д.

В до́брий час! — Проси́ сюда́!

Дру́га сце́на.

Кілька старо́стів. Ті, що пе́рше.

Стари́й старо́ста.

Ми чу́ли, о пресві́тлий воєво́до,
Яке́ нове́ нещасте —

Воєво́д.

А чи-ж не? —
Поду́майте пани́! — Уче́ра їду
До Коломи́ї я, як то буває; [1])
Лиша́ючи сопру́гу мою́ під
Дозо́ром сих нече́мників. — Хоро́ший
Дозі́р менї! — Я ті́лько за воро́та —
А сі собі у ві́тер! — Лиш княги́ня
Лиша́єт ся сама́, а що найлу́чше: —
Ще й позами́кана!...

Молоди́й старо́ста.

Аж тут пожа́р?! —

Воєво́д.

В кімна́тах в середи́нї! ду́майте,
Пани́! — Та де-ж відва́жний той стріле́ц,
Що, — ва́жучи душе́в, — сопру́гу мою́
З огню́ ми ви́нїс? — — Пре́дсе-ж я єго́
Зазва́в до се́бе? — не? —

Марша́лок.

Він ста́вив ся,
И дожида́є сві́тлого пізва́.

---

[1]) В автогр. А.: як то у мене
Звичайно; от и їду, вже буває; от и їду,
Всї ті слова окрім, »як то буває«, перечеркнені.

Воєво́д.

В сей час сюда́ з ним!

Марша́лок.

За́раз, кня́зю мій.

(Пріч).

Воєво́д.

Відва́жний и великоду́шний на́рід
Ті гуцули́! Одну́[1]) лиш хи́бу ма́є:
Що легкоу́мно ко́ждому він ві́рит,
И так ся попада́є мимохі́ть
У сі́ть обма́нн.[2])

Стари́й старо́ста.

Се[3]) звича́йно так. —
Бо ко́ждий доброду́шний чолові́к
Усі́х по со́бі су́дит.

Молоди́й старо́ста.

Пра́вда то,
Що гуцули́ такі стрільці́ упра́вні[4])? —

Воєво́д.

Він пта́шку тобі́ тра́фит на лету́,
И то не мно́го ці́ливше.[5]) — Ба на́вість
Жінки́ у них уміют стрільчити,
И не одна́ вже у́кого стрільця́
Переветила́ на́вість. — Я би про
Одно[6]) польо́ване раз на медве́дя
Вам росповів, де молоди́й оде́н
Стріле́ц — та ось він сам! — Лиш ско́рше, ско́рше
Мій жва́вий[7]) стрільче! —

---

[1]) В автогр. А. перечеркнено: и ту...
[2]) Первісно було: У сі́тку брехунам.
[3]) В автогр. А. »се« дописано.
[4]) Первісно було: прачвалі, се перечеркнено і написано: ве личні; се також перечеркнено і написано: управні.
[5]) Первісно було: міривше.
[6]) В автогр. було: Одно велике вам.
[7]) Перечеркнено: чвалий.

Трéта сцéна.

Олéкса Дóвбуш с прекрáсним топірцéм. — Вúступивше, здоймáє трóхи свій богáтий кресáк, алé кладé его собі зáраз на гóлов. — Ті, що перше.

Воєвóд.

Як зовéш ся? —

Дóвбуш.

Я?

Олéкса Дóвбуш зву ся.

Воєвóд (думáючи).

Дóвбуш... Дóвбуш...

(Говóрит по тúху з маршáлком.)

Молодúй старóста

(идé до Олéкси Дóвбушя,[1]) и берé від нéго топір[2]) обзерáти).

Чи се не громовúй топір лиш той,
Що пóкліч хóдит —

Дóвбуш

(вирúваючи му 'го сердúто з рук).

Він!

Воєвóд.

Не той ти Дóвбуш,
Що — два-три рóкь[3]) тóму бýде — на
Польóваню у чорногірскім лїсі[4])
Мя від медвéдя спас? —

Дóвбуш.

Вже не нагáдую. —

Воєвóд.

А як тебé я кня́жеским дарóм
Обдарувáть хотів, ти вéльми з гóрда

---

[1]) В автогр. Б.: Довбуша,
[2]) В автогр. А.: топорец.
[3]) В автогр. А. первісно було: кілька років.
[4]) Первісно: у чорногірских мричах.

Ми відповів, що від ляха́ дарів
Не потребу́єш? —

Дóвбуш.

Бо у нас не мóжна
Від вóрога дари́ приймáти.

Воєвóд.

Як?!
Ти вóрогом мя звеш? —

Дóвбуш.

А ти-ж не лях? —
Не тих самúх батькíв ти син, що вóлю
Нам нáшу зрабувáли? — Від колú
Ми побері́жє мóря чóрного
Нехáли и в сих гóрах оселúлись,
То Гýцул вóлен був. — Не знав він, що
Корóль, що воєвóд, що пан, що шляхтич,
Бо сам си був и королéм, и пáном,
И сýдцев, и не то[1]).

Секрéтарь.[2])

Як смíєш —

Воєвóд.

Най 'го! —
Лиш дáлї, Довбущýку! — говорú!

Дóвбуш.

Аж тут и Лях нíт вíсти відки взяв ся,
Та й каже: „Гуцулú! побратимú!
У вас лїсú, де з рóду ще й набóю
Стрілéцкого не чýти бýло, а
В них звíри без лíкý всїлякої,
Що кóждому стрілцéви сéрце аж
Гуляє, як згадáє: — „Якже-ж би
То бýло, брáтчики, абú ви нам
Позвóлили, стаї собí мислúвскі

---

[1]) В автогр. перечеркнено отсї слова:
ще але сам
Собі и Богом був.

[2]) В автогр. Б. постійно: секрéтар.

Побудува́ти тут, аби́ враз ва́ми
И стрі́льчити, и лі́то лі́тувать? —“
А гу́цул, що він ві́рит ко́ждому
И ду́має, що ко́ждий так як він
Лука́вством не ору́дує, прийми́в
За рі́дних вас у во́льні сво́ї го́ри!

Стари́й старо́ста.

Позво́ль —

Воєво́д.

Неха́йте-ж 'го! — лиш да́лї, До́вбуш!

До́вбуш.

Але́ з вате́р мисли́вских ста́ли за́мки,
С товаришів кати́, з браті́в тіра́ни,
Що посїпа́к та дра́бів понайма́ли,
Аби́ діди́зного госпо́даря,
Що в свій хала́ш за го́стя вас прийми́в,
В яре́м убра́ти та в рабски́й кайда́н!
А ви ще хо́чете, аби́ вас гу́цул
За дру́га сво́го мав? — О, воєво́до!
Ви нас опри́шками, та різуна́ми,[1])
Та людої́дами звете́: до ко́го
З обо́х нас: чи до Ля́ха, чи до нас
Та на́зва ли́пне — світ коли́сь осу́дит.
Але́ що гу́цул — то за сво́ю во́лю
Він всту́пит ся, хоть най там за́раз знає,
Що а́бо ля́цке се́рце то неві́рне,
Або́ й послї́дне щи́ре гу́цулске,
Ме го́ле трепета́тись на ножи́:
Нам все одно́!

Воєво́д.

Відва́жна бе́сїда!
Єй Бо́гу, що відва́жна! — й ща́стє тво́є!...
Бо я́кби не така́ відва́жна, то
Мій кат би за́раз мав робо́ту! — Ти-ж
Ляха́ нена́видиш, звеш во́рогом,
А пре́дсє єс за ля́цкою душе́ю
У по́ломінь пішо́в: — За се, мій си́ну,

---

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: злодїями.

То ви́бери собі́, котре́ найкра́ще
Село́ від мене в да́р! — Що грамоти́
Шляхо́цкої ся ти́чит, то се бу́де
Найпе́рше моє ді́ло, як лиш сойм
Ся з'і́де. — Ну? —

Довбуш.

Я гу́цул, воєво́до!

Воєво́д.

А я знов Лях, що завстида́ти ся
Й від гу́цула не даст! —

Дóвбуш.

Се ва́рт би пру́би. —

Воєво́д.

Прубу́й, даю́ ти во́лю! — Але знай,
Аби́ ся пру́ба кня́зя ля́цкого
И го́дна бу́ла!

Дóвбуш.

Не жури́ ся, кня́зю! —
Верни́ усі́м ти гу́цулским оса́дам,
Що в тво́єму ключи́, їх да́вну во́лю! —

Воєво́д.

На се ти мо́ю ру́ку, го́дний Дóвбуш!
(До слуг.)
Сїдла́ти свїжі ко́ні! —
(Кілька слуг пріч.)
И княги́ня
Давно́ бажа́є се́го. — Сойм менї
В нїчи́м не запере́чит; за для то́го-ж,
Секре́тарю, сего́дне ра́но ще
Всїх гуцулі́в на за́мок сей зазва́ти
И во́лю огласи́ти[1]) їм! А я,[2])
Як сто́ю, так и до Варша́ви і́ду,
Аби́ на мо́є сло́во й грамоту́
Принести вам. — Дово́лен? —

---

[1]) В автогр. А. перчеркнено: оповістити.
[2]) В автогр. А. первісно було: Я-ж,

Дóвбуш.

Варт тобí
Би бýти гýцулом! — На се ти мóя
Рукá, о воєвóдо! — Якби всí
Ляхи́ такí, як ти, о кня́зю бýли,
То ми-б мечí[1])
На плугове́ желі́зо перекýли! —

Воєвóд.

А ми з шабе́ль серпи́ бих поробúли! —
Лиш з Рýсев враз святóї Пóльщі сúла!
Лиш рýска грудь нам мóже вáлом стáти,
Для тóго-ж нам любúти ся як брáтя,
И нáшу сúлу у однý злучúти:
Хто-ж гóден нас в союзí побідúти? —
Тепер-же до Варшáви! —

(Пріч. Усí єгó випроважают, и лиш секрéтарь лишáєсь.[2])

Четвéрта сцéна.

Секрéтарь сам.

Секрéтарь.

Хоть и в пéкло!
Абú менí лиш вóля,[3]) свóє дíло
До крáю довестú. — Бо я — я лю́бою
Княгúню гýцулску, старóго сéго дýрня
Прекрáсную сопрýгу, и то так,
Як ще нíхто́ у свíтї не любúв,
Як ще нíхто́ у нíм не був люблéний. —
А хоть и мóє свáтанє любóвне
С погóрдов[4]) відвертáєш ти від сéбе,
А хоть и всí пожáри, так прехúтро[5])

---

[1]) Перечеркнено: на коси перекули!
[2]) Перечеркнено: остаєсь.
[3]) В автогр. А перечеркнено: час був.
[4]) „ „ „ поругов.
[5]) „ „ ті три рядки дописані; первісний варияит ось який:

А хоть ти з горда мою ту любу
Від себе відпераєш кпом и шутом,
То ти однако моя мусиш бути!

Від ме́не приспосо́блені, а то
На те умі́сне приспосо́блені,
Аби́ у ро́зрусї[1]) пожа́рному
С тов мо́йов ра́йсков пта́шков пріч умча́ть[2]):
То я одна́ко сво́ю же́ртву ще
Не пи́шу за пропа́щу, але о́вшем:
Чим бі́льше перепо́н, тим бі́льше в ме́не
Відва́ги и охо́ти, и прагні́ня,
Котрі́ расту́т годи́на за годи́нов
У мо́їм невсипу́щім се́рци[3]) тут
Аж до́ки ту до не́го не притулю,
Що в'но за нев гори́т,[4]) пала́є, ги́не!
Хоть світ цілий бих мав пусти́ти з ди́мом! —

Пя́та сце́на.

До́вбуш. Той, що пе́рше.

Д о́ в б у ш.

На перешко́ді мо́же? —

С е к р е́ т а р ь (нишком[5]).

Проклятущий!

(На го́лос).

Кого́ се ви́жу?! — сла́вний[6]) До́вбуш наш[7])?! —
А се́ї но́чи сві́тлої кня́гині
Спаси́тель?!

Д о́ в б у ш.

Що за ді́ло! — Але мо́жу
Тобі́ я звіритись? —

---

[1]) Перечеркнено: рейвасї.
[2]) Первісно було:

С тов мойов райсков пташков, яко з моїї
Прехитрости наградов пріч умчать.

[3]) Перечеркнено: серденьку.
[4]) Перегорає.
[5]) В автогр. А. перечеркнено: про себе.
[6]) Перечеркнено: честний.
[7]) Слово: »наш«, в автогр. дописане.

Секре́тарь.

Як мо́жеш так
Пита́ти лиш? — Мене́ лиш так пита́ти? —

До́вбуш.

То заспосо́б же[1]) так, аби́ с княги́нев
Я говори́в! Але́ без сві́дків! —

(Джімір пока́зує ся и маха́є на До́вбуша, котри́й, єго́ постерігше, до не́го ка́же):

За́раз! —

(До секре́таря).

На хви́льку лиш...

(Іде́ до Джіміря, котри́й єго́ ни́шком перестеріга́є, в одно́ на секре́таря пока́зуючи.)

Секре́тар (до себе).

Се що тако́го? — Га!

(Бє́сь у чоло́.)

О, плохоу́м я! — Він хіба́ не спас ю
Від сме́рти сеї но́чи? — Він не гу́цул? —
Она-ж не кра́сна? — Га! щоб то я знав!...
Але́ я му́шу зна́ти! бо я му́шу!

До́вбуш (верта́ючи).

И як? —

Секре́тар (хитро).

А вадь, що ти княги́ню лю́биш? —

До́вбуш.

Ти ще й пита́єш? — О, секре́тарю!....

Секре́тар.

И від коли́? —

До́вбуш.

Я ту княги́ню лю́бю? —
Від ни́нї ра́но, як у пе́рше ю
В сада́х там[2]) на прохо́ді я узрі́в.
А ни́нї ве́чером, як по під за́мок

---

[1]) Первісно було: приспособже-ж.
[2]) В автогр. А. перечеркнено: се.

Нена́че ока́янний той блука́ю,[1])
И сам не зна́ю, чо', а тут пожа́р
В кімна́тах ло́вит ся, я в замок ло́мюсь,
Умлі́вшу с по́ломени на рука́х
Вино́шу, у рожéве то личко́
Ці́лю́ю, то... О! О! для чо́го-ж[2]) я
Враз з нею[3]) не згорі́в! в ті хви́ли не
Згорі́в, коли́ у а́нгелске личко́
Я то дивив ся!.... О, секре́тарю!...

Секре́тар.

Мені́ тя жаль, мій дру́же! и таки́й
Мені тебé є жаль, що *я* готі́в
Тобі́ в послу́зї ста́ти. — А она́
Хіба́ чувства́ у се́рци[4]) би не ма́ла,
Аби́ не ви́слухать любо́в твою́. —
Ти-ж пре́дсе ю від сме́рти ни́нї спас? —
Але́ чи йме мені́ она́ се ві́ри,
Що ти мене́ післа́в? —

До́вбуш (подає 'му топір.)

То на-ж тобі́! —
Княги́ня пе́вне зна́є, що топі́р сей
Святи́й є гуцула́м, святи́й[5]) мені́,
А так и онима́ти ся не ме[6]),
Секре́тарю! се мно́го я тобі́
Повірив! Але муж — що не зроби́в би
Для сво́ї люби́?...

Секре́тар (ни́шком).

Яка́-ж нау́ка.

Для ме́не!..

---

[1]) Первісно було: блукаюсь.
[2]) Перечеркнено: про віщо-ж.
[3]) В автогр. Б.: Враз з нев там не згорів!
[4]) Перечеркнено: сумління.
[5]) В автогр. А. перечеркнено: як и.
[6]) Перечеркнено: Для того-ж без обави ти повірит.

(До Довбуша).

То-ж прийди́ за пів годи́ни!

Дóвбуш

Я прийду́! хоть бих знав, що там загúну! —

(Прíч.)

Шéста сцéна.

Секрéтар сам.

Секрéтар.

И с прáвди мнóго дав менí єсúй!
И с прáвди мнóго!... Бо отсéй топíр
У нáрода святúй, и він єгó
За всї корóни свíта не міняв би.

(Смóтрить вíстрє.)

А й твóє вíстрє óстре, тóпоре!
Ще дóвго мóжеш кáтови служúти,
Та душ перекóлоти!... То ж подáй,
Во вíки невсипýщий áде ти,
До сéї збрóї й рýку ще менí,
А вúграна кровáва тáя гра,
Що грáти я задýмав! — Але ти
Не любиш там барúти ся, де кров
Та людзкі дýші ти на жир завíгриш! [1])
Бо сли мя óчи мóї не завóдя,
То Дзвíнка там идé, с тих нешт однá,
Що женихлúвого [2]) Довбущукá
Всилúла ся, а він, як не одну́ вже,
У свóї легкоýмности [3]) нехáв? —
Так! се онá!

(Ховáє топíр по за плéчі.)

Лиш скóрше, мóя пáво!
Вас пéкло вúвело собí на слáву!

---

[1]) В авторгр. А. перечеркнено: запахнут!
[2]) Перечеркнено: легкомислого.
[3]) Перечеркнено: легкодушности.

Сéма сцéна.

Дзвінка. Той, що пéрше.

Дзвíнка (з гóря ревучи́).

Не бу́ло ту́тки До́вбуша?...

Секрéтар.

О! О!...

У сльо́зах, крáсна Дзвíнко?! — А то-ж хто
Таки́й невíрний та немилосéрдний,
Такí прекрáсні, лю́бі оченя́та
У сльо́зах затопя́ти! —

Дзвíнка.

Хто? — а він!
Невíрний До́вбуш той!... Секрéтарю!
Що я зза нéго учини́ла, то́го
Люба́ не учини́ла ще як світ,
А він...

Секрéтар.

Що мáю чу́ти?! —

Дзвíнка.

Що мя зрáдив!
Поки́нув! Понехáв! менé забу́в!
А то усé черéз одну́ цига́нку!
Пеко́лну чарівни́цю!...

Секрéтар (сміючи́сь).

Ха ха ха!...
Плетéш як божевíльна! — До́вбуш — Дзвíнку —
Та чéрез чарівни́цю!...

Дзвíнка.

Чéрез ко́го-ж? —

Секрéтар.

(ні́би ни́шком, але́ с прúтиском).
Черéз княги́ню!

Дзвíнка (потика́ючись на́взнак).

Га!...

Секре́тар.

Хоро́ша па́ня,
Нї що й каза́ти! — О! твій До́вбуш зна́є
Хоро́шим обертя́н!...

Дзві́нка.

То-ж так? — не Чо́ра?...

Секре́тар.

Ще кі́лько раз ти ма́ю повторя́ти? —
Княги́ня гу́цулска! —

(Пока́зує топі́р.)

А се у ме́не
Післа́нец! —

Дзві́нка (у кра́йні роспу́ї).

Я пропа́ла!...

Секре́тар.

Так, небо́го!
Пропа́ла-єс на ві́ки! — Але ти
Ще не пропа́ла,[1]) як лиш[2]) ті́лько схо́чеш
Послу́хать мо́ї ра́ди и пітя́
За мо́їм про́водом.

Дзві́нка.

Як то дитя́
За ма́тери рука́ми, лиш пімсти́тись
Менї́ над ля́шков дай! а то пімсти́тись,
Аби́ аж пе́кло зодрегну́ло ся! —
Отта́к на нї пімсти́ти ся!!! —

Секре́тар.

Пімсти́ш ся!
Лиш на сам пе́ред постара́й ся, с Чо́ров
Сою́з зроби́ти. —

Дзві́нка.

И ще бі́льше! — Я
Таки́й впові́м ти спо́сіб, що змие́в

[1]) В автогр. А. первісно було: пропала-єс.
[2]) Слово: лиш, в автогр. дописано.

Она́ на не́го вста́не, невсипу́щов
Гадю́ков, що 'го пересліду́вать
До стра́шного аж су́ду ме!

Секре́тар.[1])

Я ду́же

Цїка́вий? —

Дзві́нка.

Слу́хай же-ж! — Там за село́м
Живе́ оде́н цига́нский чарівни́к,
Що над кресто́м одни́м він золоти́м
Чаклу́є ро́ків бі́льше вже як два́цят,
И всю надію сво́ю, ввес свій вік
У зна́харскім[2]) крести́ тім затопи́в. —

Секре́тар.

И я про се вже чув. — Але́ як ли́пне
Той крест до До́вбуша? —

Дзві́нка.

Та се-ж бо й шту́ка!—
Єсли́ тобі би вда́лось, До́вбуша
Яко́в прехи́тров шту́чков підійти́.
Або́ — про ме́не — й принево́лити,
Аби́ від Чо́ри ви́туманив він
Той крест: тогди́ не бі́й ся, що не ста́несь
Все так, як я каза́ла.

Секре́тар (роздумуючи).

Гм... гм... гм!...

(Ра́дістно.)

Тепе́р я розумію!!! — Прехоро́ше!
Пре - прехоро́ше, Дзві́нко! — За тото́-ж

---

[1]) Ся частина розмови секретаря з Дзвінкою від слів »Я дуже цїкавий« — до — »Тепер я розумію!!!« — написана на осібній карточці й залучена до рукописи. Вариянт в автографі перечеркнений є ось який:

Бо, слухай...

(Шепче 'му в ухо — вітак на голос.)

Той крест... Ти розумієш? —

[2]) Перец.: золотім.

Ти й До́вбуша дістáнеш! —

(Подає їй топір.)

На-ж тобí

Топíр сей дорогúй, и дожидáй
У мóї мя кімнáтї, де о дáлї
Порáдимось, що прúйде нам робúти! —

Дзвíнка.

Бих мáла по чоло́ в крові́ бродúти!

(Пріч.)

Осма сцéна.

Секрéтар сам.

Секрéтар.

Так! по чоло́, невíсто! по чоло́! —
Двох нáродів судьбá рішúла ся,
И пúшесь нýжда, гóре, кров, погúбіль! —
Бо хто безвстúдници завдáст лиш вóлю,
Той вже не вúрвет ся з їй рук[1]) нїко́ли! —
Вже йдеш? — ходú! ходú...

(Рóбить ся, що плáче).

Девя́та сцéна.

До́вбуш. Той, що пéрше.

До́вбуш.

Се що тобí!? —
Ти плáчеш? — що ся стáло?

Секрéтар.

Умерáє!...

До́вбуш.

Про Бóга! хто? —

Секрéтар.

Княгúня, мúлий дрýже!
Княгúня нáша гúне! — Той пожáр!...

---

[1]) В автогр. А. перед. не вибриде з біди.

Дóвбуш.

А ти ще тут стоїш, та не летúш?! —
Лїкáрий! — Але нє! — менé пішлú!
Я скóрше від усíх —

Секрéтар.

Три лїкарí
При нїм...

Дóвбуш.

И що-ж? —

Секрéтар.

Усé пропáло, кáжут,
Хібá однá ще річ —

Дóвбуш.

Якá ще річ? —

Секрéтар.

Такá дивнá й чудна́, що и сказáти
Не вмíю ти.

Дóвбуш.

Кажú!

(Лóвит за ніж.)

Бо ріжу тя!!!

Секрéтар.

Одéн цигáнин мáє мáти крест,
И що ще знáхарский.

Дóвбуш.

И що с крестóм тим? —
Я знáю 'го.

Секрéтар.

Той крест?! — О, слáва Бóгу!
Тогдú усé гарáзд!

Дóвбуш.

Якúй гарáзд?

Секрéтар.

Той тíлько крест для нéї ти дістáнеш,
И жúти ме!

Дóвбуш (бóрючись з сóвістев).

Той крест!...

Секрéтар.

Лищ він одéн
Від смéрти мóже спáсти ю.

Дóвбуш.

Дістáну
Хоть най и всїм цигáнам грóбом стáну!

(Пріч.)

Десята сцéна.

Секрéтар сам.

Секрéтар.

Велúкий с тя гробáрь!... Ха ха ха ха!...
Нам, діпльомáтам, до Дзвінóк у шкóлу
Ходúть би ще, єй Бóгу![1]) Так казáв
И наш учúтель на колéгії
У єзуїцкі шкóлї. — О, о, о!...
Що-ж був се за учúтель!... над усї
Учúтелї!... А особлúвше всїх
Менé він поважáв и жáлував,
Для чóго я у єзуїцкий óрден
Не записáв ся[2]). — Ба! Я-ж дýмаю
Що лýчше єзуїтом дíськи бýти,
Як ним лиш звáти ся. — Се я бувáло
'Му кáжу и довóжу, що такúх
Богáто бíльше в свíтї, як тих звáних,
А він регóчет ся та мóргає. —[3])

---

[1]) В автогр. А. перечеркнено: у школу.

[2]) Перечеркнено: не вступив.

[3]) В автогр. А. рядки від слів: »Я-ж думаю« до слів: — »А він регочется та моргає« — дописані. Первістний їх текст є ось який:

а воля де?
А то на віщо бути нам рабами,
Коли панами бути можемо? —
И се в одно він пів нам и клепав. —

Вітáк знов був він особли́вший знáвця
Усі́х дворі́в шляхо́цких в ці́лі По́льщи,
И всї, їх та́йни, всї тради́ції,[1])
Так акура́тно знав, нена́че він
В раз з ни́ми зріс! — А там знов хто иде́? —
Жебру́щий мо́нах? — Бі́дний ти, стару́шку:
Приніс и понесе́ш поро́жну пу́шку!..[2])

Одина́цята сце́на.

Жебру́щий мо́нах з бисажка́ми и с па́личков.[3]) — Той, що пе́рше.

Мо́нах.

Сла́ва Спаси́телю![4])

Секре́тар.

Во ві́ки сла́ва! —
Чи ви лиш, о́тче, при́чком не зблуди́ли? —

Мо́нах.

Єсли́ не на́йду то́го, що шука́ю.

Секре́тар.

И хто се ма́є бу́ти? —

Мо́нах.

Єзуї́цкий
Школя́р.

Секре́тар.

На ймя́? —

---

[1]) Замість: всї традиції, — було:

. . . . від найбільшої
Аж до найменшої, він так докладно,

[2]) В автографі кінцеві слова: Бідний ти старушку і т. д. дописані. Перечеркнений текст сих слів ось який:

Що-ж єму шукати
У сих студених горах. — Чейже не
Хороших гуцулок, та ні медведів? — .
Ні вічного с під Чорногори (переч. на Чорногорі) леду? —

[3]) В автогр. А. — дописано слова: и с паличкою.
[4]) Перечеркнено: Йсусу Христу.

Мо́нах
(виймає лист и подає єго секретареви).

Чита́йте!

Секре́тар.

Га! мій да́вний
Учи́тель! и до ме́не!...

Мо́нах.

Коли́ так,
То мо́я мі́ссия уда́ла ся. —
(Ни́шком.[1])
Тепе́р ще до марша́лка ни́щечком. —
(Го́лосно).
Буває́те-ж ми здоро́ві в до́брий час!
Та не забу́дьте ча́сом и за нас!
(Пріч).

Дванáцята сцéна.

Секре́тар. — Пізні́ще: Маршáлок, трабáнти, слу́ги з лу́шницями.

Секре́тар (прочита́вше лист).

И се він на́вість зна́є, що я лю́бою
Княги́ню?! — О, ти Бо́же провиді́нє,
Ти зо́всім зли́шне, від коли́ Льойо́ля
То сво́є посади́в на твій престі́в! —
А та́кже пи́ше ми, аби́ я сліди́в
За тайнико́м в архі́вах сє́го за́мку,
Де ду́же ва́жні докуме́нта на́йду,
Котрі́ ся ти́чут и княги́нї, и
Єї́ вітця́, и ма́тери,[2]) и ро́ду
И що дадýт[3]) менї́ над нев всю власть,

---

[1]) В автоґр. А. слова від »нишком« до — »голосно« дописано.
[2]) Слова: и матери, в автоґрафі дописано.
[3]) Первісний порядок сих слів є ось який:
Менї над нев дадут, всю власть и силу; слова »и силу«, в автоґрафі А. перечеркнено.

А то таку́ вели́ку, що мені́
Она́ ся и не сни́ла. — Пи́ше та́кже,
Що 'му уся́ прихи́льність воєво́ди
Для Русині́в свідо́ма є, и як
Би мо́жна то́му ли́ху запобі́чи. —
А тут знов при кінці́, мені́ він пи́ше,
Що наш марша́лок бли́зкий 'му своя́к,
И що діста́в вже ро́сказ, в ко́ждім ді́лї
Мені́ служи́ти, де лиш загада́ю. —
Чого́-ж мені́ у сві́тї бі́льше тре́ба,
Коли́ зо мнов в союзї́ пе́кло й не́бо? —[1])
До ді́ла-ж! —

(Пле́ще в до́лонї.[2])

Ге! марша́лку! — ге! траба́нти!

(Кли́кані[3]) виступа́ют з лу́шницями, и стаю́т на око́ла)

Се ро́сказ воєво́ди: [4]) у сей час
Всїх гуцулі́в о пе́ред за́мку[5]) скли́кать!
Сего́дне-ж день Вартоломі́я в них,
То-ж[6]) ле́гко буде їх усі́х зібра́ти.[7]) —
А сли пита́ти бу́дут,[8]) о що[9]) хо́дит
То відповісти їм, що річ иде́
О во́лю гуцулі́в.[10]) — А кі́нні два
Післа́нцї най стоя́ на пого́тові
Се про случа́й, єсли́ би тре́ба бу́ло

---

[1]) В автогр. А. рядки від слів »А тут знов« — до — »лиш загадаю« дописані пізнійше, як усї дописки червоним. В тім уступі перечеркнено слова: тайний єзуіт, кревний, а то наслїпо.

[2]) Перечеркнено Кличе на двір.

[3]) Перед словом: Кликані, перечеркнено: Дзвонит.

[4]) Перечерк.: князя.

[5]) „ тут на подвірє.

[6]) „ И.

[7]) „ дістати.

[8]) Первісно було: питати мут.

[9]) Переч. віщо.

[10]) Первісно було: гуцулску.

Від ме́не з ли́стом кня́зя здогана́ти. —
До ді́ла-ж!

(Усі́ на пра́во и на ли́во пріч.)

И похі́д мій роспоча́тий.
Кому́ на зиск? — Кому́ знов на утра́ту? —

(Засло́на.)

— —

ДРУ́ГЕ ДІ́ЛО.

ПОДРЯ:

Розва́лини одного монастиря́ або́ за́мку[1]) при гости́нци. — Ватра́к нахо́дит ся у одни́м побічни́м закама́рку, але́ так, що лиш блиск огню́ відбива́єсь и цїлу́ по́дрю освіча́є. — С пере́ду, на пра́во и на ли́во вели́кі скрині́ на ногах, котрі́ та́кже яко столи́ слу́жя. — По при скрині́ стільці́ (крісла). — На пра́ві скри́ни вели́кий еге́пецкий папі́рус и усїля́кий зна́харский наря́д,[2]) а на ли́ві скри́ни зе́рькало и усїля́кі дівочі[3]) озло́би. — Ніч. — На обо́х скри́ніх стоя́ старовіцкі ка́ганці, але́ не засві́чені.

Пе́рша сце́на.

До́вбуш и Джі́мір надхо́дя з ли́вого бо́ку и стаю́т на гости́нци.

Дж і́ м і р.

Як Джі́мір зву ся, се́го я не знав! —
То Дзві́нка щоб убі́йниця?! —

Д о́ в б у ш.

Чи-ж не? —
Хіба́ старо́го Дзві́нку Штефана́ не
Она́ строїла? —

Дж і́ м і р.

Ду́же мо́же бу́ти![4])
А ві́дки-ж ти се зна́єш? —

---

[1]) В автогр. А. слова: або замку пропущені.
[2]) В автогр. А. первісно було: знаряд.
[3]) Первісно було: дівоцкі.
[4]) Перечеркнено: віроятно.

Дóвбуш.

А від Чóри. —

Джíмір.

Від тóго знáхаря донькúй, що він
У сих розвáлинах живé? —

Дóвбуш.

Від нéї.

Джíмір.

Богдáйже-ж тих дівóк!... Алé якý
Цигáночка моглá причúну мáти,
Тобí се уповíсти? —

Дóвбуш.

Й ти питáєш!...
Хібá дівóчі[1]) нїсенíтниці
Менí у головí? — Досúть на тім:
Вертáючи трудníй раз с полювáня,
Сів припочúть я у оттím шатрí.
Тогдú менí цигáночка хорóша
Про Дзвíнку и вповíла.

Джíмір.

Ха ха ха!...
Та и воробчика имúла в сíтку!...

Дóвбуш.

Ти що се кáжеш, Джíмір?!!! —

Джíмір.

Дúвно ти? —
Менí знов áнї раз! — Хібá не мáє
Кóжда красá тебé на аркáнї? —

Дóвбуш.

О, щоб я міг на се ти відповíсти,
Якби менí самóму ся любúло!...
А так... О, се недóля моя крáйна,
Котрá менé в нещáстє ще вженé,

---

[1]) Перечеркнено: жоночí.

Так як мене́ она́ уже́ угна́ла
Убі́йници в пеко́лнї єї шпо́ни!...
А лю́де ще диву́ют ся, що я
Жоно́че сва́танє нена́вижу
Гірш чо́рта!...

Джі́мір.

За для то́го-ж и менї
Се ди́вно, як то сва́танє цига́нки
Тя не обу́рило? —

До́вбуш.

Ти що се ка́жеш?!!!
То й Чо́ри прияте́льство має бу́ти
Таке́ то сва́танє? —

Джі́мір.

Що-ж и́ншого? —
Хоть хи́тре и не впрост, але́ одна́ко
Жоно́че сва́танє.

До́вбуш (обу́рений).

О, се она́
Попамята́є!!!...

Джі́мір.

Що попамята́є? —
Одно́го ду́рня, що попа́всь в капка́н? —
Она́ не с тих дурни́х!...[1])

До́вбуш.

А як той ду́рень
Дури́теля оду́рить?[2])

Джі́мір.

Вже тогди́,
Як у капка́н попа́в ся? Бі́дний ду́рень!...
Але́ вже до́ста тих дурниц нам[3]) на
Сего́дне, а тепер послу́хай дру́га

---

[1]) В автоґр. А. перечерк.: В'на не така дурна!...
[2]) „ „ „ Мисливця перехитрит.
[3]) „ „ „ дурачеств.

И гу́цула: Неві́ста слабоду́шна,
И слабоду́шности суди́ла ся[1]),
Від коли́ світ и до́ки се́го сві́та,
Але́ коли́ кріпки́й, желі́зний муж
Не мо́же окроти́ти сво́є се́рце,
Не мо́же окроти́ть єго́ як муж: [2])
Для чо́го-ж жі́нка сво́ї сла́бости
Би ма́ла ся встида́ти? — За для то́го-ж
Мовчи́ мені́ о мстї и о відпла́тї,
Бо меш до жу́са ще и зло́дїй зва́тись!

(Пріч.)

Дру́га сце́на.

До́вбуш сам.

Жоно́ча слабоду́шність? — Сто кроть душ!!!
А та прехи́трість, та дія́волска,
Котро́в они́ пеко́лні сво́ї мре́жі
На се́рце му́жа ме́чут? — звесь се та́кже
Жоно́ча слабоду́шність? — Узи чо́рта.
И то найгі́ршого з усї́х чорті́в [3])!!! —
Але́ й від сих потра́фит крі́пкий[4]) муж
Ся ско́рше ви́рвать,[5]) як від тих, що їх
Неси́та та безвсти́дниця на не́го
Наки́не, наче хи́трий вса́дник той
На ко́моня узду́, аби́ єго́
До вто́му, до заги́ну аж заї́хать! —
А се у не́го слабоду́шність звесь? —
Пеко́лні сї́ти! у́зи а́ду[6])! — Га!...
Я рад на се приста́ну, то́го му́жа
Назва́ти жу́сом и нітче́мником,

---

[1]) Перечеркнено: Жона проклята єст на слабодушність, поправлено: слабостійність. Тут перечеркнено рядок: Від коли світ и доки сего світа.

[2]) Сей рядок в автоґр. А. дописаний.

[3]) Рядок дописаний.

[4]) Перечерк.: силний.

[5]) „ вирвати.

[6]) В автоґр. А. перечеркнено: адові.

Котри́й аж до́ти слі́дит за неві́стов,
Аж до́ки ю з розу́му не зведе́:
Таки́й не варт у ме́не й ско́том зва́тись! —
Але́ єсли́ він хи́трість перехи́трит,
И душело́вицю в саму́ ту сіть,
Що за́жда їй скверна́ на не́го ве́рже,
Име́:
Отсе́ у ме́не муж ся назива́є!
И се́ї ві́ри я не покида́ю! —

(Пріч.)

Тре́та сце́на.

Чо́ра. За́раз віта́к Со́я.

Чо́ра,

(обере́мок рі́ща на плечу́. — Она́ 'го ки́дає у ватра́к, а сама́ сїда́є відпочи́ти[1]).

О, Ієідо!... Як ба́тько мій лиш мо́же
Над сво́ім тим кресто́м в одно́, одно́
Так побива́ти ся!...

Со́я (ще на дворі).

Чи до́ма, Чо́ро? —

Чо́ра.

Неща́сна[2]) Со́я! До́ма! увійди́!

Со́я,

(вя́зку зі́ля и зба́нок у рука́х, ухо́дит).

Твій ба́тько до́ма? —

Чо́ра.

Нє ще. — От тепе́р
Що відвела́ єго́ до голови́цї.

Со́я.

А ти єго́ ще не пита́ла про
Єго́ той крест? —

---

[1]) Перечерк: припочити.
[2]) „ стара та.

Чо́ра.

Ще не! Та й на́що ми? —

Со́я.

Аби́ лиш зна́ти, до́ню! щоб лиш зна́ти!
Бо чолові́к пови́нен все́го зна́ти,
Недба́йлице одна́ [1])! — и ни́нї ще
Пита́тимеш у не́го! — розумі́єш? —

(Кру́тит ся на око́ла, нена́че що шука́є).

А так!...

(Голу́бить зба́нок до се́бе.).

Збано́чку мій!... мій ти збано́чку!...

(Пє ла́комо.)

Се охоло́да! се!... А Со́ї тре́ба!...
Бо ті мари́ [2]) прокля́ті, що в одно́
У ме́не ду́ші пра́вя... Со́ї тре́ба!...

(Пє.)

А вже нїхто́ так, як стари́й той Дзві́нка
Се чва́нит ся мені́! — Пріч, ка́жу ти!!! —
Що?! — я?! — се тво́я жі́нка, а не я!
Ти-ж пре́дсе ю купи́в у ме́не! — не? —
Ге! Чо́ро! ві́дьмо! де ти?! —

Чо́ра.

Та-ж я тут!

Со́я.

Тут? — до́бре! до́бре, до́ню! А де-ж він?
Хоро́ший твій стрі́лец?

Чо́ра.

Мій Лесь? — О, щоб
Тобі́ віддя́читись!...

Со́я.

Мені́? — та за що [3])? —
Ти-ж пре́дсе заплати́ла ми за тайну?
Та й Дзві́нка заплати́ла! зо́лотом!
Ой то-ж тото́ лелі́ло!... Але-ж бо

---

[1]) В автогр. А. перечеркнено: Штурпаку ти оден.
[2]) Первісно було: прокляті мари.
[3]) В автогр. А. перечерк.: за віщо.

И варт 'го бу́ло!... Що твій волосо́чок
Перепали́ть[1]) — уже́ й по не́му!... Фіть!...

Чо́ра (зодрега́ючись) !...[2])

Со́я.

Яке́ страшне́ тут, до́ню? — чи́й же не
Отрі́й? Ти чму́те, ти[3])! — Отрі́й є ві́рний!
Нас не заво́дит так, як гуцули́ ті! —
А як тобі́ для тво́єго стрільця́
Зваро́чку тре́ба бу́де —

Чо́ра.

Що плете́ш?! —
Оле́ксик мене́ лю́бит!...

Со́я.

До́ню! до́ню!
Він и мене́ люби́в!...

Чо́ра.

Хто?! — Мій Лесько́?! —

Со́я.

И спра́вди, що на не́го саманáв! —
Але́ они́ усі́ собі́ подíбні,
Усі́! усі́! як гу́цулска люба́!

(Пс.)

Чо́ра.

Та гу́цулска
Люба́? — яка́-ж она́? —

Со́я.

Ще бу́деш зна́ти!
Ще бу́деш зна́ти, до́ню! — Але будь
Здоро́ва! — бо з отсе́го зі́лячка
Зваро́к вари́ти му́шу! ни́нї ще! —
Дзвіно́к жи́не чима́ло!...

---

[1]) Первісно було: Перепалити.
[2]) В автогр. А. тут перечеркнено: Страх!...;
[3]) Перечеркнено: Не лихослов!

(Обертáєсь до відхóду, алé уздрівше ватрáк, з'упиняєсь переполóшена.)

Га! — се що?!!! —

Чóра.

А ти-ж не знáєш? — бáтьків се ватрáк,
Де день и ніч огóнь горúт велúкий,
Бо так ємý до знáхарского дíла
Потрíбно. —

Сóя.

Що за жар!... за пóловінь!...
Як тóї пре-пре-прéжасної ночи,
Колú 'го в піч метáли!...

Чóра.

Як? — когó? —
Когó у піч метáли? —

Сóя.

Як ти брéшеш!...
Хто міг єгó отсé у піч метáти?! —
Він сам у нéго скóчив!...

Чóра.

Ахе хто? —

Сóя.

Дурнáсо ти! — то ти не вúділа?! —
Як лев собí стоíт! а в ті мінýті,
Колú 'го посíпáки хóчуть брáти,
Він вирúвáє свій турéцкий[1]) ніж
Зза чéреса собí, и 'го садúт
Устéклому се ґрáфови у сéрце
Аж по самí черéна!!! —

Чóра.

Ізіс! — ніж?! —

Сóя.

Аж по самí черéна, кáжу ти!!!
Той ніж вітáк понéсли до ґрафíні,

---

[1]) В автоґр. А. перечерк.: великий.

Єго любáски се, и ще горя́чий
Від ти́рби єї му́жа!...

Чóра.

До якóї

Ґрафи́нї се? —

Сóя.

Усé, усé забу́ла!...

(Ше.)

Алé нїчó' тотó!... Ще и для Сóї
Десь[1]) зїлячко рости́!... Ти-ж не забу́дь,
Пита́ти ся про крест! — Все трéба в свíтї!
И як та Сóя:
З кождíського цвíтку́ зварóк вари́ти вмíти[2])!...

(Прíч.)

Четвéрта сцéна.

Чóра самá. Зáраз вітáк Мóрган.

Чóра.

Нещáсна ти!... Та що онá казáла? —
Аби́ про крест у бáтька запита́ти? —
Я се давнó хотíла, та усé[3])
Не смíла. — Але де він ни́нї так
Бари́т ся? — Га! вде вже...

Мóрган (ще за пóдрев).

Де ти, дóню? —

Чóра (біжи́т до нéго).

Я тут! повóли лиш! я поведу́ вас...

---

[1]) Первíсно було: дес.

[2]) Тут перечéркнено:

Все трéба знáти!
И як та жíнка
Аби у послíди не банувáти!...
медок зберáти!... ме

[3]) Перечéркнено: але все.

(Сліпий Мо́рган, вели́кий золоти́й крест на ланцушку́ у лі́ві, а зна́харский би́чик у пра́ві руці́. — Чо́ра прово́дит єго́ до скри́ні на пра́во. світит ка́ганці, сїдає ко́ло скри́ні на лі́во, де зачина́є прибера́тись и строї́тись.)

Мо́рган.

Чи пі́зно вже?

Чо́ра.

Вже по опі́вночи.

Мо́рган.

То на годи́нку задрімаю. — Ско́ро-ж
Ти світову́ уздри́ш, то мя збуди́,
Бо ввес мій труд за два́цять рік й оде́н
Пропа́в би.

Чо́ра.

Ба́течку?...

Мо́рган.

Пита́й ся!

Чо́ра.

Що
Отсе́ за крест, що ви, як ка́жете,
Вже ро́ків два́цять и оде́н над ним
Працу́єте в одно́, в одно́ у кни́гах
Стари́х тих смо́трите, так, що над ни́ми
И вид ваш пострада́ли? — Що се ді́ло
Є зна́харске — то я й сама́ уже
Покмі́тила. — Але́ вели́ке му́сит
И ва́жне буть оно́, бо муж, як ви,
Над ним не роспада́всь би так? —

Мо́рган.

О, до́ню!
У мо́єму віку́ дни не на те,
Аби́ у и́грашках марни́х теря́ть їх! —
Вели́ке, превели́ке мо́є ді́ло! —
Ще три дни лиш — а я влади́кою
Всїх ду́хів! — ще лиш три дни — а я царь
Над усїма́ царя́ми! кру́шу скі́птри,
И роздаю́ коро́ни! — ще лиш три дни —

А мо́я до́бра Чо́ра ме сія́ть
У сла́ві сво́їх пра́отец: в коро́нї
Тих да́вних Фарао́нів!

Чо́ра.

Фараони-ж
Нам пра́отцї були́?! — Яки́м же-ж ді́лом
Узя́лись ми в сих го́рах, в сих чужи́х? —

Мо́рган.

О, не пита́й мя, до́ню! — Як пісо́к
Сага́ри, що Саму́м той ним мете́:
Отта́к и до́ля розмела́ наш на́рід
По сві́тї, и нам бі́льше не оста́лось
С коро́ни, ца́рства, сла́ви не оста́лось,
Як кни́га ся одна́. — Але й за ню
Богам да бу́де честь! — бо в кни́зї сї
Найшо́в креста́ отсе́го та́йну я
Запи́сану. — И три ще дни, о, доню,
А той стари́й Еге́пет сві́тлим сво́їм
Вита́є нас вінце́м!

Чо́ра.

Нам до́бре й тут!...

Мо́рган.

Бо молоди́й той гу́цулский стрілє́ц так
До се́рця ти приста́в? — О, до́ню! до́ню!
Давно́ вже я тобі́ сказа́ть хотів,
Заборони́ть хотів, єсли́-б тобі́ я
Забороня́ть лиш міг що, та не знав,
Що боронить любі́ — то все одно́,
Що у ого́нь оли́ви си́пать!...

Чо́ра.

Ба́тьку!...

Мо́рган.

Бо гу́цул щи́рий, до́брий, в не́го две́рі
Не за́перті ні́коли чужинцє́ви,
Він ді́лит з бі́дним свій оста́тний ку́сень,
И гру́ди сво́ї накла́да́є за
Покри́вдженим: але́ єго люба́ —

То по́ломінь соло́ми, що, як бу́йно
Пала́хла, так без сліду и зага́сла[1])! —
Хіба́-ж та ма́я ро́жа не прикра́сна? —
А мо́же-ж то́го мотиля́ она́
Прибúть до свої́ неспові́тої
Краси́ хоть на годи́нку? — на мину́тку? —
Се гу́цулска люба́!.. О, до́ню, до́ню!
Озми́ собі́ лиш ту нещасну Со́ю
За при́мір!...

Чо́ра.

На́шу Со́ю? — що се з нев? —

Мо́рган.

Ти зна́єш ю, дити́но, але як
Тепер ти зна́єш ю, отрійницу
Пяни́цу: тим она́ давно́ не бу́ла,
А бу́ла молода́, и до́бра, и
Хоро́ша, як би й ти, и мно́го на́ших
Найлі́пших парубкі́в стара́ло ся
О ню. Але́ она́ усі́х від се́бе
С пого́рдов и с поруго́в відверта́ла,
Бо гу́цулский ледíнь оде́н найсла́вний
Сподо́бав був ся їй, а в'на єму́. —
Коби́-ж ю був люби́в хоть... а́ле не!
Бо зві́вше ю з розу́му — понеха́в,
И сам люби́в княги́ню гу́цулску!...

Чо́ра.

Чи лиш не ма́тір тої, що тепе́р
У го́рах лі́тує? — Але́ що да́лі? —

Мо́рган.

Та що-ж би да́лї бу́ло, мо́я до́ню? —
Прийшло́, як му́сїло в коне́ц прийти́:
Княги́нї чолові́к, прего́рдий ґраф оде́н,
Дові́дав ся, вели́в зухва́лого
Ледíника спійма́ти, и живце́м[2])
Спали́ти[2])!...

---

[1]) Перечеркнено: пропала.

[2]) В автогр. А. перечеркнено тут ось який рядок: В печи желїзні в себе на подвірю.

Чóра.

Ізідо! — А Сóя що? —

Мóрган.

Що ви́диш. — Дóню! дóню! стережи́ ся
Тих гуцулíв! — О, стережи́ ся, дóню!...
О, дóню! стережи́сь їх як огню́!...[1])

Чóра.

То Сóя —

Мóрган.

Тúхо будь! менí здрімáлось!...
Най трóхи припічну́!... бо сéї нóчи
Одно́ велúке дíло ще мя ждé:
Мій крест се ви́ручить з рук Тíфона
Червóнного, правóрога благá! —
А се трудна́ є річ! така́ трудна́,
Що не одéн ю му́сів заплати́ти
Душéв!!!...

Чóра.

О, бóжества!...

Мóрган.

Благáй їх дóню
Благáй, благáй їх, дóню, о благáй[2]),
Нехáй тебé сокóтя, а найпáче
Від гу́цулской любú!..

(Хúлит[3]) ся на скри́ню и усипáє. Крест виповзáє му з рук и падé на зéмлю.)

Чóра (подýмавше).

Чи-ж мóже бу́ти?! —
О Ізіс! о Озíріс!... Але не! —
Що бáтько мій — та мóже знáти о
Любí? — се ж нí книжкú, нí гіроґлíфи! —
Але́ єслú — єслú він прáвду се
Менí казáв? — єслú би гу́цул не

[1]) В автогр. А. рядок дописаний.
[2]) В автогр. А. цíлий сей рядок дописаний олівцем.
[3]) Перечеркнено: Хилясь.

Умі́в, не міг люби́ти так, як се
Люба́ще на́ше се́рце розуміє? —
Єсли́ любо́в у то́го[1]) гу́цула
Лиш и́грашка пуста́? — свавóля лиш? —
О, змилуйтесь, Боги́! бо я би му́сїла
Загúнути, як и́скорка та бі́дна,
Що в'на — сама́ з огню́ — лиш при[2]) огнéви
Одно́му жи́ти мо́же, а́бо ги́не!...
И хто-ж би се́му ви́нен, як не я
Сама́, що у любóвні ме́дости[3])
Нїко́ли о любу́ 'го не пита́ла,
Бо ду́мала, що оттака́ люба́,
Котра́ ще в пе́ред мусит ся пита́ти,
И присяга́тись, и божи́ти ся,
На то́го брехача́ похо́жа, що
В усі́х люди́й вже[4]) ві́ру потеря́в -
Але́ най так се бу́де: ни́нї я
У не́го запита́юсь! — А єсли́
Він сво́ю Чо́ру вже не лю́бит, то
Від Чо́ри й на́ріку він не почу́є!...
Тут рі́ки и широ́кі и гли́бо́кі:
То-ж ви́статчут[5]) на холодну́ моги́лу
Для бі́дної цига́нки!... Але як
Мене́ він лю́бит... О! тогди́! тогди́,
Що в ме́не дія́де́ми? — що коро́ни? —
Що всї престо́ли сла́вних фараóнів? —
Що со́нечко? — що свїта світ? — Що рай? —
Що ро́жі всї маєві, що сам май? —[6])
Сонні мари́!...

---

[1]) Перечеркнено него.
[2]) В автографі А. слово: при — дописано.
[3]) Перечеркнено: сладости.
[4]) Перечеркнено: він.
[5]) Первісно було: вистарчут.
[6]) Ті два рядки дописано. Перечеркнений їх варіянт ось який:

Тото, що тїнь, котру нїхто не чує! —
Лиш де люба любі усе жертвує,
Любов, любов, любов за всї стоїт
Сонні мари!...

Любá[1]) лиш то сокрóвище єдúне,
Що за любý любý дає у змíну!...
Себé за сéбе! вóлечку за вóлю!
И рóжев світ сей стéлит до окóла[2])!..

(На дворí чýти два набóї.)

Се що?! — мій Лесь!..

(Зодрегáється).

Пя́та сцéна.

Дóвбуш. — Ті, що пéрше·

Дóвбуш.

Ти зодрегнýла ся? —
З якóї се причúни? —

Мóрган (заспáний).

Дóню! —

Чóра.

Чýю!

Мóрган.

Идú та подивúсь! — Се Тíфон там
Идé! —

Чóра.

Се мій Олéкса! —

Мóрган.

Вúйди, кáжу!
Се Тíфон там идé!!! —

Чóра.

Які́-ж бо ви
Дивні́...

Пріч.

---

[1]) В автогр. А. перед словом: люба — перечеркнено: У світі.
[2]) Ті два рядки в автографі дописані.

Шéста сцéна.

Ті, що лишúли ся.

Мóрган.

Се так! — се Тíфон там идé!
Бо се єгó є ніч!...

(Усипáє.)

Дóвбуш.

Ніч кáри на
Сю душолóвицу! —

(Подумавше.)

А що се[1]) я? —
Не тáкже душолóвец? — Ще и с тих
Найгíрших, як той злóдíй, що у бáби
Жебрýщої хлíб с тóрби[2]) украдé! —
Бо що їй скáжу? — Як той смýтчий крест[3])
У нéї вúдурю? — А мýшу в неї
'Го вúтуманити, бо слóво дав,
То мóє слóво чести, слóво мýжа,
Що білш значúт, як сто такúх крестíв[4])
О, я би рув! а рув, як лев той в сíти
Що чéрез свóю подуфáлість сам
У ню упáв! — Алé не міг би я
Пірвáти, сокрушúти тую сíть
Як лев одéн? Колú-ж,[5]) тепéр, колú
Той лев вже сúлу свóю пострадáв? —
За пíзно нагадáв ся мій корóлю[6])!...

(Подýмавше.)

То-ж дáлі! — З рéштов — о що тут и хóдит? —
Та зáбавка дітóча не стоíт
Такóго рéйваху! — На рéштї в'на
Любóв великóв все менé манúла:[7])
Нехай же-ж нúнї даст менї довíд! —

---

[1]) В автогр. А. перечеркнено: є.
[2]) Перечеркнено: там торбу.
[3]) Первісно було: крест нещасний.
[4]) Перечеркнено: тисяча циганок, (первісно: присяг).
[5]) В автогр. А.: коли-ж — дописано.
[6]) Перечеркнено: пане льве (первісно: леве).
[7]) В автогр. А.: мантила.

Бо сли она́ мене́ так ду́же лю́бит,
Як в о́чи ми світи́ла — то й прости́т мя! —
А нє:
То та ї́ люба́ великосло́вна
Нїчи́м не бу́ла и́ншим, як лиш хи́трим
Пога́ним душело́вством, а тогди́
На свій учи́нок не пожа́лую!
Але́ неха́й я жа́лую, чи нє:
Тут хо́дит, ви́ручитись з сво́го сло́ва,
Що вбрав на ся, як проклятя́ око́ви[1])!!! —

Се́ма сце́на.

Чо́ра. Ті, що перше.

Чо́ра.

Чи-ж не дива́к мій ба́тько? Тіфон все
Та Тіфон без кінця́! — Але́ чого́
Таки́й заду́маний? — Се що тобі? —
Уве́с у сму́тку ни́нї!...

До́вбуш.

В сму́тку? — Ба! —
А ти весе́ла мо́же? —

Чо́ра.

Ма́ю мо́же
Причи́ну?...

До́вбуш.

Нє? — Ха ха ха ха ха ха!...
И що-ж тобі бракує?

Чо́ра.

Ду́же мно́го!...

До́вбуш.

Я рад би зна́ти, що? —

Чо́ра.

Люба́!...

До́вбуш.

Люба́?! —
Ха ха, ха ха, ха ха!... а я бо[2]) ду́мав,

---

[1]) Перечеркнено: Чи в добрім способі, чи в спосіб злого!
[2]) Перечеркнено: си

Що ви, що ті цига́ни, й без люби́
Люби́ти вмію́т!...

Чо́ра.

Як же ж?! — без люби́? —
То бу́ла би люба́ любо́в тогди́? —

До́вбуш.

Нещáсна! то-ж и ти любу́ вже зна́єш?! —

Чо́ра.

Від ни́нї! а́ле зна́ю!

До́вбуш.

Зна́єш пе́вне? —

Чо́ра.

И се знов пи́тане!...

До́вбуш.

Запе́вне зна́єш? —
Тим лу́чше! — Бо тогди́ любу́ ту твою́
Ти й довести́ умі́тимеш! — Не пра́вда? —

Чо́ра.

То, що люба́ умі́є, то и Чо́ра
Умі́тиме.[1]) —

До́вбуш.

Пока́жесь[2])...

(Здойма́є крест.)

Ти сей крест
Мені́ дару́єш? —

Чо́ра.

Крест?!!! — а ба́тько-ж мій?!!!...

До́вбуш.

Ха ха, ха ха!... Отсе́-ж[3]) мені́ й люба́,
Що на дїто́чі и́грашцї кінчи́т ся!...

---

[1]) Перечеркнено:
Що лиш люба є в станї, то и Чора
У станї є. —

[2]) Перечеркнено: Побач.

[3]) В автогр. Б. Отто́-ж.

Так, душело́вице! — Тримай 'го си!
(Ме́че їй крест на скри́ню, а сам хо́че йти.)
Та так таки́ и ли́пше...
Чо́ра (трима́є єго́).
Ти йдеш?...
До́вбуш.
Бува́й здоро́ва! —
Чо́ра.
Ми́лий!...
До́вбуш.
Пріч!!! —
Чо́ра.
Слівце́ лиш
До́вбуш.
Але оста́нне!
Чо́ра.
Так! неха́й оста́нне! —
Ти лю́биш мя? —
До́вбуш.
Я лю́бю —
Чо́ра (перебива́є 'му річ).
То-ж бери
Собі сей крест, коли́ тобі на нім
Так ду́же ле́жно!...
(Іха́є 'му крест за че́рес).
А умре́ мій ба́тько...
То ти менї ся ли́шиш!...
До́вбуш.
Я?!!! — О, чо́рна
Ти душело́вице? — нїко́ли в свїтї!!! —
Бо я княги́ню лю́бю и для не́ї
Сей крест принести обіця́в, а що
Я обіця́в — то му́шу, бо я му́шу!
Для то́го-ж мя прости́, єсли́ се мо́жеш,
Єсли́ єс мя люби́ла, так люби́ла,

Як присягáла ся, що лю́биш мя! —
А не:
То мо́я со́вість за се дїло чи́ста!
Бо сва́тать ма́є муж а не невіста! —

(Йде́. Але́ пе́ред ватрако́м з'упиня́єсь, вийма́є с тобівки скри́ночку с клейно́дами и кладе́ ю на зе́млю або́ на яки́й при́мурок[1]) так, аби́ без тру́дности на о́чи впада́ла, а сам відхо́дит.)

Осма сце́на.

Ті, що лиши́ли ся.

Чо́ра

(прийшо́вше по хви́ли тяжко́ї за́мороки до се́бе).

Се де я? й що каза́в він? — Ба́тьку! — Ба́ть-
[ку!! —
Вставáй та умерáй!!! —

Мо́рган (заспаний)

в огни́.. и в кри́вих
Ме Тіфон світ...

(Пробужа́єсь, смо́трит за крестом и схо́пюєсь на но́ги.)

Мій крест?!!! — Де, де мій крест?!!!

Чо́ра.

Я за любу́ 'го проміня́ла! — Як? —
Чи мо́же ти лиш сам, о, го́рдий ста́рче,
Хотів щасли́вим бу́ти? — Ба и я!...

Мо́рган

(бере́ кни́гу и би́чик и ма́цаєсь аж до ватрака́.)

О Тіфоне!
Ти не відво́диш дїло!... Але ти,
О, до́ню, ча́до моє нещасли́ве,
Ти ся пімсти́ш за мя во вре́мя о́но!
А не забу́дь:
Що ми є з ро́ду[2]) сла́вних фараóнів!!!

(Ме́чесь у по́ломінь, котра́ жа́сно бухає и пала́є, и аж до оста́нку йскрами сиплe).

---

[1]) Перечеркнено: мурований уламок.
[2]) В автогр. А. перечеркнено: потомки.

Девя́та сце́на.

Чо́ра сама́.

Ч о́ р а (біжи́т до ватрака́).

Пімстю́ ся! и пімстю́ ся! и пімстю́ ся!
Се присяга́юсь ти всі́ма бога́ми,
Котрі́ огне́м ору́дують! — А то
Пімстю́ ся так, як ще дити́на ба́тька
Не мсти́ла, від коли́ та мста крова́ва
Урва́ла ся с пеко́лного ланца́
И світ сей кровйов лю́дзков закраси́ла! — О!
О, ви Гарпії, Тіфона дочки́,
Приймі́т мене́ у свій жасни́й союз
Яко влади́чицу ножа́ и ба́рди,
Різни́чого ножа́, и ба́рди ка́та! —
Бо до́ти не спочи́ну и не хо́чу
Спочи́ти, до́ки аж та чо́рна кров
Усі́х, усі́х пеко́лних Добушів
До Сі́рія в гору́ аж, а вітак
Від Сі́рія у найтемні́щий ад
Не ме шуміти чо́рним каблуко́м,
Як той гірски́й пото́к, що розбива́єсь
По чо́рних, ґранітови́х ска́лах!!! —

(Уздрівше скри́ночку, здоймає ю и отворя́є.)

Що?!!! —
Ти зо́лото лиши́в?! — То ду́ші ни́нї
За зо́лото и ні́жні дияма́нти[1])
На про́даж, а вітці́ за пе́рла и
За крам дїво́чий? —

(Ме́че скри́ночку у по́ломінь).

В пе́кло и с тобо́в!!!
А за сей глум чортівске тво́є се́рце
Наси́плю то́пленим я зо́лотом,
Що аж сипіти ме, сипіти, як
Гадя́ та ме́стна в мо́їх[2]) тут груде́х!!!...

(Притиска́є руку до груди́й и дістаєсь за моне́ство, котре́ в сей час з ши́ї собі зрива́є и, дале́ко від се́бе трима́ючи, обзира́є.)

---

[1]) Перечеркнено: діяменти.
[2]) В автогр. Б. перед.: твоїх.

А ти що тут, пустá мамóно, рóбиш? ?! —
У пéкло и с тобóв!!!

(Мечé монéство в огóнь.)

Та-ж я не Чóра,
Не тóго Мóргана богáтого
Дочкá уже, що він корóни, скíптри,
Держáви роздарóвувати дýмав,
Як ту дрібнý монéту прошакáм! —
О, нє вже! —
Я жрúця мести від нúнї називáюсь! —
До óлтара-ж!!! — Там жéртва дожидáє!!!

(Обертáєсь до відхóду. — Заслóна.)

ТРЕ́ТЕ ДІ́ЛО.

ПОДРЯ:

Та сама́, що у пе́ршім ді́лї.[1])

Пе́рша сце́на.

Секре́тар с перґаменто́вим сувоєм.

Секре́тар.

Отта́к матбу́ть воєнача́лнику
Рішу́щого похо́ду на души́,
Як ни́нї се менї́. — Але́ чого́
Менї́ боя́тись з збро́йов сев в руці́ —
С сим дне́вником поко́йної княги́нї,
А сеї знов княги́нї ма́тери? —
Бо як менї́ учи́тель мій писа́в,
Так и найшо́в, тайни́к я у архі́ві,
А в тайнику́ тім ніж и сей сувій
Поко́йної княги́нї дне́вник сей.[2])

---

[1]) В автоґр. А. ті слова дописано а перечеркнено опис декорації сцени:

Подвірє в замку. — У затилю мала естрада, с котрої входит ся у східчані сїни. — На право и на лїво брами на роствір. — Скосо, у однім кутику затиля, замурована велика желїзна піч. С переду на право лавичка. — Ранок.

[2]) В автоґр. А. перших шість рядьків перечеркнено, однак в автоґр. Б. вони входять до тексту. Рядки від слів: »Бо як менї учитель«... — до — »дневник сей«, дописані червоним олівцем між стрічками перших шістьох рядків.

Архімайстéрске, премайстéрске дíло
У свóім спóсобі, и так усé
Документáрно и з довóдами,
Що мóя крáсна, мóя гóрда жéртва,
Чи сяк, чи так, у мóїх вже рукáх,
И то в рукáх, що всї некóлні сúли
Менї не в стáнї вúрвати ю з рук! —[1])
И так похíд я мій роспочинáю! —
Не мýдрий, а відвáжний щáстє мáє! —
(Плéще в дóлонї.)
Маршáлку! —

Дрýга сцéна.

Маршáлок. Той, що пéрше.

Маршáлок.

Чýю! —

Секрéтар.

Дýмаєш, що всї Ся зúйдут?

Маршáлок.

Дéсят тúсяч, як найменше. — Сей зáмок бýде на окóла нúми Обстýплений.

Секрéтар.

Алé абú ворóта[2]) Не загаєні бýли!

Маршáлок.

Розумíєсь. — Актóрі мýся мáти свій простóр.

---

[1]) В автогр. А. ті два рядки дописані і зачинають ся словами: »И так в руках» і т. д.; по словах: »у моїх вже руках«. перечеркнено олівцем ось яких пять рядків:

Менї тебе аж жаль! Та що робити? —
Сю чашу горести не можу я
Від тебе взяти, але за тото
Старатись му, тебе надгородити
Усейов силов моєї люби. —

[2]) В автогр. А. перечерк.: всї брами.

А у хоро́ми сї[1]) самі́ избра́нні
Лиш сміют приступи́ти.

Секре́тар.

Бу́дут всї
При збро́ї?

Марша́лок.

Ни́нї в них Вартоломі́я,
Де всї у збро́ї хо́дя.

Секре́тар (пока́зує на чоло́).

Ну — а тут?

Марша́лок.

Вина́ и ме́ду в ко́ждому шинку́,
Ба на́вить на око́ла се́го за́мку[2])
Я ті́лько накопо́шив, що би ста́ло
Й на ти́сяч капуци́нів.

Секре́тар.

Бра́во! — А
До маскера́ди все менї́ гото́ве? —

Марша́лок.

И борода́, и ри́зи, все, що тре́ба.
За чверть годи́ни бу́де архіма́ндріт
Такий з вас, що тако́го пошука́ти!

Секре́тар.

Ходи́-ж, та ми помо́жеш перебра́тись,
Бо на́рід вже ся схо́дит.

(Пока́зує по за подрю).

Хто там ті? —

Марша́лок.

Той звесь Ива́н, брат рі́дний До́вбуша,
А з ним его́ това́риш Лаґади́н.

Секре́тар.

Пону́рі[3]) два вірли́!... Ивана-ж того

---

[1]) Перечеркнено: А й на подвірє тут.
[2]) Сей рядок дописано.
[3]) В автографі А. перечеркнено: Похмурні.

Нам ни́нї ду́же тре́ба бу́де. — Хто-ж
Той дїдуга́н там у медве́жі ку́чмі? —

Марша́лок.

Се хро́нїка живу́ща гуцулі́в,
Та ще и в фільозо́фію свій ніс
Не згі́рше ти́кає.

Секре́тар.

А той там фу́лес,
Що по́плїч з ним иде?

Марша́лок.

Соро́ка[1]), що
Дві[2]) сло́ві лиш на па́мять ся навчи́ла.
Лиш „До́вбуш“, и „княги́ня“.[3])

Секре́тар.

Ха ха ха!...
Але вступі́м ся чо́рним[4]) ри́царям.
(Оба пріч у за́мок.)

Тре́та сце́на.

Ива́н и Лаґади́н.

Лаґади́н.

Тако́го би, о дру́же мій Ива́не,
И у казка́х нїхто́ не роспові́в.

Ива́н.

А пре́тцї сему так, як я ти ка́жу,
Мій ві́рний Лаґади́не: два́цять рік

---

[1]) Перечеркнено: Папуга.
[2]) Перечеркнено: Три.
[3]) По слові »княгиня« перечеркнено ось які слова:

а то трете
Най держит ся єго. — За решту добрий
Хлопчиско, лиш в капусту най нїхто
Єму не лїзе.

[4]) Дописано: »чорним«, а по слові: »рицарям« перечеркнено »тим нашим чорним«.

И пять, як мій оте́ц, Васи́ль се До́вбуш,
Пропа́в без ві́сти, як під зе́млю впав. —
О, о́тче мій ти, о́тче!...

Лаґади́н.

Бі́дний дру́же!...
Ти-ж не допи́тував? — не слі́див? —

Ива́н.

Хто?! —
Я не допи́тував?! — Всю Ляччину́,
Воло́щину, всї Угри перемі́рив
У вздо́вж и у попе́рек: да́ром все!...

Лаґади́н.

Гм! Щоб и Ма́рта, рі́дна тво́я ма́ти,
Нїчо́' не зна́ла в се́му ді́лї? —

Ива́н (с погóрдов).

Ма́ти!...

Лаґади́н.

Ти мо́же не пита́в? —

Ива́н.

Я не пита́в?! —
Проси́в, моли́в на ми́лість Бо́га! — Ба!...

Лаґади́н.

Що-ж пре́тцї ка́же? —

Ива́н.

Ти-ж хіба́ не зна́єш
Єї ту пі́сню безконе́чну, що
Лиш він, лиш їй Оле́ксик, варт є зна́ти
Тоту́ жасну́, несамови́ту та́йну? —
Все він лиш! все лиш він! — О, кру́ча, чо́рна
Ти ма́тїр, ти!

Лаґади́н (грізно).

Ива́не!!!

Иван.

Бо нехáй
И так се бу́де, що у свíтї нáвіть
И рíдна мáти так любúть не мóже,
Як по закóнах би природи́ й сéрця
Годúлось. — Кáжут лю́де бо и пíют,
Що нáвісна якáсь там дóля тов
Любóв орýдує. — Нехáй и так! —
Алé щоб дóлю свóго нáрода,
Щоб вóлю пúтомого нáрода
Продáти!...

Лаґадúн.

Як?! — Се мáлаб твóя мáти
Зробúти?! —

Иван.

Не?! — То мóже не завдáла
Той прасвятúй наш громовúй топíр
Онá ємý, Олéксї свóму, що
У нéго тíлько и на дýмцї, як
Гулять та женихáтись? — И такóму
Наш громовúй топíр!...

Лаґадúн.

Ти й справди вíриш
У той святúй[1]) топíр? —

Иван (лóвит за ніж).

Зарíжу тя,
Єслú не меш у нéго вíрити!!! —
Єго подарувáло божествó
Святóго сóнечка прадáвному
Однóму королéви гуцулíв. —
Алé корóль нещáсний сей завдáв
'Го свóї хабалúци, за що він
Не тíлько що и сам свій вік утрáтив,
Алé и нáрід гýцулский до впáдку
Привíв! — О, дрýже! ще-б и нúнї ми
На поберíжю мóря чóрного

[1]) Перечеркнено: громовúй.

Вели́ким та всесла́вним на́родом,
Коли́-б не князь-гільта́й той, та не не́шта!...

Лаґади́н.

Я чув ту сто́рію від Ґе́рмана
Старо́го то́го, що старі́ казки́
Ті ґу́цулскі він с поконві́ку зна́є. —
А сей знов ка́же, ка́же и твердѝт,
Що ми ще бу́дем, чим давно́ ми бу́ли,
Аби́ лиш хто найшо́в ся, той топі́р
Прова́дить гі́дно.

Ива́н.

То-ж бо и щось! — 'го гі́дно
Прова́дити.

Лаґади́н.

А він ся вже й найшо́в. —
Бо хто гідні́щий мо́же то́го бу́ги,
Як не твій брат Оле́кса? —

Ива́н (як усте́клий).

То й тебе́?!!! —
Й тебе́ він обмани́в?!!! — Руш!!! — забери́ ся[1])!!! —
Не тре́ба мені́ дру́гів вже!... О, Бо́же!...

(Иде́ по́тич, сі́дає на ла́вичку и закрива́є собі́ о́чи поло́в від сардака́. — Лаґади́н відхо́дит на кілька кро́ків, але́ за́раз верта́єсь и сі́дає коло Ива́на.)

Четве́рта сце́на.

Стари́й и молоди́й гу́цул. — На дворі[2]) чу́ти траба́нтів, як на́рід опера́ют, и лиш де́-котрих у хороми[3]) пускают. — Ті, що пе́рше.

Молоди́й гу́цул.

Се в ме́не свя́то раз Вартоломія!...

Голоси́ з надві́ря.

Оле́кса До́вбуш! Сла́ва!

І... І гу!!!...

---

[1]) Перечеркнено: заберай ся.
[2]) „ за брамами.
[3]) „ на подвіря.

(Стріли.)

Молодий гуцул.

А ти, старий? чого насупив брови? —
Будь з нами враз веселий! —

Старий гуцул.

Сину, сину!
Не кажи гоп, аж пліт не перескочиш!

Молодий гуцул.

Не знаю, що тут перескакувать? —
Наш славний Довбуш виходив нам волю,
А воєвод дав розказ, щоб нам ю
Тут и оголосили.

Старий гуцул.

Вай ті воли,
Що Довбуш нам вихожує, а лях
Дарує!...

Молодий гуцул.

Як?! — то и на Довбуша
Ти пси вже вішаєш?! —

Старий гуцул.

Він сам на себе
Їх вішає, не я! Га[1])! И такому
Наш громовий топір!...

Молодий гуцул.

Я рад би знати,
Хто варт єго носити, як не Довбуш,
Не наш напередовец[2])? — Але хто
Там так ся надюндюжив та ступає
Як журавель старий? —

---

[1]) Перечеркнено: се.

[2]) Слова від: »Я рад би« — до — »напередевец«, дописані. Перечеркнений їх вариянт ось який:

Ха ха ха!...
Ніби топір той не такий топір,
Як другі всї топори?! —

Старий гуцул.

Де? — Проступіт ся!
Се монах православний! — Дайте честь! —

Пята сцена.

Секретарь перебраний за православного монаха. Ті, що перше.

Секретар.

Слава Спасителю! —

Усї.

Во віки слава!

Секретар.

В вас празднік, дїточкй? —

Молодий гуцул.

И то великий!
Наш добрий воєвода, дїдич наш,
Подарував нам волю.

Секретар.

Гм, гм, гм! —
Як я тобі, що в тебе вкрав, віддам,
То й то дарóване? —

Усї.

Ха ха ха ха!...

Молодий гуцул.

А як я те, що другий в вас украв,
Дістав та вам віддав? —

Секретар.

Гм, гм, гм, гм! —
Тримавше в себе років кількасот? —

Усї.

Ха ха ха ха!...

Молодий гуцул.

За се би слóво, отче,
Вам воєвода не подякував.

Старий гуцул.

Здаєсь, що чéстний сей отéц єго́
Не знáв? — Гóдний пан!...

Молодий гуцул.

А тяр[1]) княги́ня!...

Старий гуцул.

Про воєво́жу він се кáже, óтче!
Она́ сих гір є ді́дичка, и мáє
Від дáвних королів такé вам прáво,
Она́ одна́ матбу́ть на цїлу́ Пóльщу,
Всїх гуцулів судúти.

Молодий гуцул.

О, се áнгіль!...

Секрéтар.

А їй отéц? —

Старий гуцул.

Був лю́тер[2]) на ввес світ!
Я знав єго́. — Але́ и тя́жко ж бо
'Го Гóсподь покарáв! Одно́ї но́чи
Счез бéзвісти, и кáжут, що 'го чорт
Живцéм у пéкло вхóпив.

Секрéтар.

Щáстє вáше!
Бо був би всїх матбу́ути[3]) гуцулів

(Справя́є за по́дрю.)[4])

У ті желїзні там печи́ спалúв!

Голосú.

Ого́! — ого́! —

Старий гуцул.

Та як се? —

---

[1]) Перечеркнено: вже.
[2]) „ лютвірь.
[3]) „ а всїх він.
[4]) В автогр. А. сї слова дописано.

Секре́тар.

За́раз ска́жу. —
Ти зна́в, стари́й, одно́го гу́цула,
Найжва́вшого стрільця́, на ці́лі го́ри,
Що він — вже бу́де ро́ків два́цять пять —
В сих го́рах и в селі́ сім пробува́в
И що Васи́ль ся До́вбуш звав? —

Ива́н (зрива́ючись).

Оте́ц мій!!!
Мій дя́дичок!!! — Та де-ж він?...

Секре́тар.

У ті печи́ там[1])!
У ті печи́ желі́зні, си́ну мій,
Каза́в єго́ княги́ні сéї та́то
Живцéм спали́ти!!! —

Усі́.

Га!!! —

Секре́тар.

Живцéм спали́ти!!! —
А як єго́ в жасну́ там піч мета́ли,
То він зару́в, що Чорнога́ра аж
Загомоні́ла:
Ті гуцули́ пімстю́т ся раз за мéне,
И розваля́ на грузь сю во́вчу ски́ню!!! —

(Кори́стуючи з вели́кого жаху́ и остовпі́лости всіх прито́мних, шви́дко и ни́шком пріч у замок.)

Ше́ста сце́на.

Ті, що лиши́лись. — Пізні́ше капіта́н с траба́нтами.

Ива́н

(прийшо́вше по хви́ли до сéбе).

Як він каза́в? —
Ті гуцули́ пімстю́т ся раз за мéне? —

---

[1]) Слово: там — дописано.

А є-ж ще гуцули́?! — А гой, ви жу́си!!!
На прах сю во́вчу пе́черу!!! —

(Крик, ре́йвах и мо́тлох на́рода на дворі. Усі́ прито́мні,[1]) Іва́н на пере́дї, підно́ся топірці́ и оберта́ют ся до естра́ди. — На се виступає капітан, з ша́блев у руці́, на естра́ду, за ним кілька траба́нтів.)

Капіта́н.

Тут що? —

Іва́н.

(вирива́є 'му ша́блю и проса́жує 'го на́смерть.)

По До́вбуше́ви три́зна, а ти пе́рший
На жир[2]).·.

Траба́нти (втїка́ючи).

Втїка́йте, чо́рт!!! чорт...

Іва́н.

Що найлютїщий,
Котри́й преспо́дне ва́ми ме гати́ти,
Аж до́ки зо́всїм 'го не загати́т[3])!!! —
А гой, ви гуцули́!!! на прах, на грузь
Змие́ве се гнїзді́...

Се́ма сце́на.

Трево́жний дзвін. — Капітана відно́ся. — Княги́ня с че́лядев. — Ті, що пе́рше. — Гуцули́ — о́крем Івана вступа́ют ся покірно[4]) на право и на ли́во, так, що середи́на по́дрі и воро́та[5]) зо́всїм вільні

Княги́ня.

Стій, бунтівни́ку! —
Що хо́чеш?

Іва́н.

Мо́єго вітця́!!! — а не —
То тво́ю ду́шу...

---

[1]) Перечеркнено: що на подвірю.
[2]) „ »в ряду»; се поправлено: »На харч«; се перечеркнено і дописано: »жир«.
[3]) Сей рядок дописаний.
[4]) Перечеркнено: сумирно.
[5]) „ брами.

(Пуска́єсь до княги́ні з ша́блев)

Д о́ в б у ш (ще за по́древ.)

На́бік, гуцули́!!! —

(Убіга́є з Джімірем на по́дрю и ме́чесь ме́жи Ива́на и княги́ню.)

Ти що, о жу́се ти?! — До жі́нки ша́блю?! —
Пріч!!!

(Тручає 'го наза́д.)

Кро́вйов се невісти хо́чеш ти
Обезчисти́ти гу́цулске и́мя?!!! —

И в а́ н.

Що?!!! — Та́же ско́рше ся тобі́ уда́ст
Пренайлюті́щому з усі́х чорті́в
Найпроклятіщу ду́шу ви́рвати,[1]),
Як ля́шку сю мені́...

(Пуска́єсь знов до княги́ні.)

Д о́ в б у ш

(вирива́є 'му ша́блю з рук и ме́че дале́ко від се́бе).

Пріч, ка́жу ти!!!

(Хви́ля. Княги́ня відхо́дит.)

И в а н.

Як, ля́цкий ра́бе ти?! Оги́днику[2])! —
Оте́ц отто́ї ля́хівки.[3]) —

Д о́ в б у ш.

Каза́в
Вітця́ нам у желі́зні там[4]) печи́
Живце́м спали́ть и мав до то́го пра́во:
Він за́мок сей 'му запали́в —

И в а́ н (як усте́клий).

Оте́ц мій
Пали́й?!!! — Се кро́вйов зми́єш...

Рве ніж и ме́чесь на Дóвбуша, котри́й даст ся ши́бко в бік и єму́ ніж з рук вирива́є.

---

[1]) В автогр. А. перечеркнено: визволить.
[2]) Перечеркнено: фартушнику;
[3]) „ псиці там.
[4]) „ ті.

Дóвбуш.

Гуцулú!!!

Вяжíт 'го!!! —

Ивáн

(до гуцулів, котрí 'го вяжут.)

Жýси!!! — Тхóрі!!! —

Дóвбуш.

Пріч! — За мнов! —

(Усí пріч.)

Осма сцéна.

Секрéтар. Зáраз вітак маршáлок.

Секрéтар.

И так похíд мій[1]) слáвно роспочáв ся
Та и до бóю[2]) головнóго и
Рішýщого сегóдне прúйде ще.
Бо тúґрис той старúй, той воєвóда,
Не устечéт ся мóже, як дістáне
Мій лист? — Ще гíрше, якóи ся устíк! —
И так: чим дáлї в лїс, тим бíльше дров!
Сегóднїшна парóля пишесь — кров!!! —

(Плéще в дóлонї).

Маршáлку! —

Маршáлок

(виступáючи с кайданáми в руцí.)

Чýю! —

Секрéтар.

Чи післáнці вже
Пішлú за воєвóдов на вздогíн?

Маршáлок.

И мýсїли давнó вже здо онúги.

---

[1]) В автогр. А. первісно було:
На такий спосіб славно роспочав ся
Мій похід і т. д.

[2]) Перечеркнено: битви.

Бо як я чув, то, лиш пів ми́лї ві́дси,
Наш воєво́д в доро́зї зупине́нний,
Хто зна, з яко́ї там причи́ни.

Секре́тар.

Бра́во! —
Траба́нти же? —

Марша́лок.

Котре́ найвідважні́щі
Стоя́ уже́ на погото́ві

Секре́тар.

Се
Ті кайдани́?

Марша́лок.

Найсла́бші, що-м найшо́в
Але́ аби́ на ко́ждий спо́сіб бу́ти
Беспе́чним: ще и понадпи́лював. —
А сли є́му́ в свій час одно́ слівце́
Лиш ше́пнете —

Секрѣ́тар.

Я розумію. — А
Що з не́штами? —

Марша́лок.

Обі́ на погото́ві.

Секре́тар.

Аби́-ж, як князь прии́де, бу́ли за́раз
Ми під руко́в!

Марша́лок.

Я розумію, а
Вітак знеми́дїли. — Усте́кла Дзві́нка[1])
До все́клого Ива́на най лети́т,
Аби́ летїв сюда́, підбичува́ти
В потре́бі[2]) сво́го бра́та а циганці

[1]) Слова: »Устекла Дзвінка« — до слів: — »свого брата« — в автогр. А. дописані. Перечеркнений їх варіянт ось який:

Та Дзвінка най
До встеклого Ивана з вістев най
Летит що пташок в клїтці,

[2]) Перец.: если треба, в пригоді.

Віддáти крест.

Секрéтар.

Хорóше! — То-ж до дíла!
А скóрше! бо вже й Дóвбуш там идé,
Перéдний кат старóго воєвóди.[1]) —

Маршáлок.

А що не він — то вже Иван похóдит.[2])

(Прíч.)

Девáта сцéна.

Дóвбуш. Той, що лишúв ся.

Дóвбуш.

Горячий день[3])!...

Секрéтар.

Та щоб на нім ся стáло[4])! —
А[5]) дóбре, щось прийшóв: княгúня хоче
С тобóю говорúти.

Дóвбуш.

Та сегóдне?! —

Секрéтар.

Сегóдне! и то зáраз!

---

[1]) В автогр. А. перечеркнено три рядки:

Але єсли би сему си не вдáло з якої там причини
Би сему ся не вдало, то Иван
Заступит єго місце.

[2]) Сей рядок в автогр. А. дописаний а перечеркнено:

Він завзятий

И став би воєводам стом за ката! —

[3]) В автогр. А.:

— »А що, секретарю? — горячий день був?« — всї слова з виїмком: »горячий день«, — перечеркнено.

[4]) Первісно було:

Дай Бóже лиш, аби на нім ся стало!

[5]) Первісно було: Та

Дóвбуш.

Нє!!!

Секрéтар (помішаний).

Та я́кже-ж?!!!

Дóвбуш.

У пе́ред крест! тепе́р мене́! — Дзвінкú!!! —
Куда́ ні сту́пиш — Дзві́нка!!!

Секрéтар.

Хто-ж так сміє?! —
Она́-ж ні Дзві́нці па́ра та ні Чóрі? —
А сли с тобóв в'на хóче говори́ти,
То про сегóднішний випáдок, про
Ива́на божевíльство —

Дóвбуш.

О, мій брат!...
То-ж бу́ду му́сїв я, що би-х не му́сїв
Ні за свій вік, ні грíшну свóю ду́шу[1])!...

Пріч у зáмок.

---

[1]) Ся частина від слів: »Сегодне! и то зараз« аж до кінця в автогр. А. попоправлювана і значно змінена. Первісний єї текст ось який:

Секретар.

Сегодне! и то зараз! Ти-ж приніс
Їй крест претцї крест?! —

Довбуш.

Нє!!!
Та як я 'го дістав!...
Не піду до княгині! —

Секрета'р (помішаний).

То-ж аби Для
В'на даром дожидала? —

Довбуш.

За для того,
Що дожидає — най же буде даром! —
У перед крест, тепер мене: гого!
Та й скоро вижу, поздоровіла? —
Бо як она до брата »бунтівнику«
Се ревкнула... так бач, уставші з гробу

Деся́та сце́на.

Секре́тар.[1])

Секре́тар (віддихну́вше).

Уф!...
Що ж та́я лю́дзка до́ля зависи́ма
Від при́мхи дру́гих[2]) примх!... Я се буду́ю
Ціли́й мій го́рдий многова́жний[3]) плян
На легкоу́мстві се́го легкоу́ма,
А він на раз ся витверізує,
Нена́че чу́до ста́ло ся. — А ба! —
Тепе́р тобі́ вже й чу́до не помо́же[4])!
Тепе́р ти му́сиш — дя́кувать бріхні́ —
Гуля́ти так, як я тобі́ граю,
Бо ти вже в сі́тці, льве мій молоди́й,
И ско́ро приведу́ тобі́ и ти́гра
Старо́го на аре́ну, де значи́т:
Ти або він! — але беспе́чно він,
О що я постара́вся на ко́ждий спо́сіб. —

Не ревкают!... Куда ся ні повернеш,
Усе — Дзвінки!!!

Секретар.

Хто-ж сміє так гадати?! —
Она-ж ні Дзвінка претці та ні Чора?! —
А сли с тобов в'на хоче говорити,
То се беспечно не любовні речі. —
Сегоднішний випадок, твого брата
Івана встіч.

Довбуш.

О, бідний братчик мій,
То-ж буду мусїв з нев я говорити,
Хоть би прийшлось и сто їх походити! —

(Пріч у замок.)

[1]) В автогр. А. перечеркнено: єзуіт.
[2]) Перечеркнено: ніжних.
[3]) „ и завзятий.
[4]) В автогр. ті три рядки від слів: »На легкоумстві« і т. д. попоправлювані і змінені. Перечеркнений їх текст ось який:

На легкоумстві сего дурня, а плян,
Котрий над мойов долев се рішит:
А він — єго се нападає раптість (Перец.: И пнет ся у розумники).
Розумної моральности. — А ба
Тепер тобі она вже (Перец.: й розум). не поможе!

А як старий той тиґрис — воєвóд.
Скінчáє вік під твóєми лабáми,
Тогдú я постараюсь и о те,
Аби и льву[1]) за ним[2]) дорóгу дáти. —
А як се стáнесь так, як я гадáю:
Тогдú полóн є мій, є мій! принáймє
Партúка льва: прекрáсна та княгúня! —
То-ж гýжя, льве и тúґре! — гýжя! гужь!
Ловíт ся! и скубíт ту вáшу шýбу,
Аби аж шкам летíв, а рик ваш щоб
Аж Чорногóру ворохнýв!!! — Там що? —
Мій тúґрис вже идé! з очúй палáє[3])!...
Ходú[4])!
Лев молодúй тебé вже дожидáє! —
Такúх борцíв и Рим старúй не мáє!!!

Одинáцята сцéна.

Воєвóд с пóїздом. — Той, що пéрше.

Воєвóд.

То-ж так менї сей нáрід дúкує?! —
Капíтана ми вбúти?! — жíнку ми
Зневáжити?! — мій зáмок нападáти?! —
Crux Christi Dómini!!! — и як би був
Не Дóвбуш мій се був.

(Дúвит ся на окóло.)

Та де-ж він? —

Секрéтар.

Дóвбуш? —
У кáтуши! у кайданáх! —

Воєвóд.

Що? що?! —

---

[1]) Первíсно було: и пану льву.
[2]) Се слово дописано.
[3]) Перечеркнено: аж очи свíтя.
[4]) Сей рядок первíсно був ось який:
Ходи! старий, ходи!

Секре́тар.

В невóли, кня́зю мій! —

Воєво́д.

И хто се смів?! —

Секре́тар.

Я, кня́зю мій, се смів! — бо княгині́
Не є для гу́цула, хоть най він сто раз
Там До́вбушем ся зве. —

Воєво́д.

Чись одурів?!!! —

Секре́тар.

Не бу́ло би й дивни́ці! — Бо тако́го
Добро́дія и добродія́теля
Сопру́гу з ро́зуму[1]) звести́...

Воєво́д.

Води́!!!

(Служа́лі прино́ся шкля́нку води́ и кріcло, у котре́ воєво́д паде́).

Для то́го-ж?...

(Зрива́єсь).

Але нє! — не мо́же бу́ти!! —
Ти бре́шеш, га́дино!!! —

(Паде́ знов у кріcло.[2]) — Жасна борьба́ се́рця).

Секре́тар.

То за́раз сві́дки...
Ге! Чо́ро! Дзві́нко!

(Обі виступа́ют на естра́ду, Дзві́нка с топірцем, Чо́ра с крестом).

За́раз вам марша́лка —

Воєво́д (зрива́ючись).

Кого́? — марша́лка? — Ка́та[3])!!! —

---

[1]) Перечеркнено: з уму се.
[2]) В автор. А.: Знов паде в кріcло.
[3]) В автогр. А. по слові: Ката!!! — перечеркнено:

Але нє! —
Ту піч там зараз затопити, щоб
Палала як то пекло!!!

(Служа́лі, Дзвінка, Чо́ра пріч. Кат виступа́є з ба́рдов. Єго поміч-ники́ прино́ся ко́вбок.[1])

Де-ж він є,

(Марша́лок пріч).

Уби́йник мо́ї че́сти

Че́сти?... Ба!...

Пропа́ло!...

(Пла́че.)

Двана́цята сце́на.

Траба́нти уво́дя До́вбуша у слаби́х кайдана́х[2]). Ті, що перше.

Воєво́д.

До́вбуш! До́вбуш!...

До́вбуш.

Що, о, кня́зю?

Воєво́д.

То так ми дя́куєш? —

До́вбуш.

Як дя́кую? —

Воєво́д.

Сопру́гу ми звести́? —

До́вбуш.

Ха ха ха ха!...

Що я пішо́в до тво́ї жі́нки —

Воєво́д.

И

Зневáгу сю в лице́ ми?!!! Се під ба́рдов[3])
Мені́ споку́туєш!!! —

Голоси́.

Княги́ня[4])! —

(Усі́ проступа́ют ся з вели́ков пова́гов).

---

[1]) Слова: Кат виступає і т. д. доп. ксав. автор в автогр. А.а перечеркнув: У печи розкладают огонь.

[2]) Перечеркнено: дуже.

[3]) „ в печи там.

[4]) По слові: Княгиня! — перечеркнено: набік!

Трина́цята сцена.

Княги́ня у кня́жескім орна́тї. — За нев єї че́лядь и марша́лок. Тї, що пе́рше.

Княги́ня.

Що
Тут дїєт ся?! — Ви вже забу́ли, кня́зю,
Що суд суди́ти — лиш менї одні
Присто́їт тут. — А сли я до тепе́р
Вам позволя́ла, в мо́їм и́мени
Суди́ти 'го — то с то́ї лиш причи́ни,
Бо-м ви́дїла, що ви по лю́дзки и
Милосе́рдию 'го су́дите. —
Але́ тепе́р, коли́ з жале́м я ви́жу,
До чо́го ва́ша на́гла я́рість вас
Дово́дит и що за одно́ нїчо',
За се́го му́жа молоди́й просту́пок,[1])
Проща́тельний —

Воєво́д.

Проща́тельний?! — Княги́не!
Чи ви при со́бі?!!! —

Княги́ня.

Се я вас пита́ю. —
У ме́не пра́вда — свя́тість —

Воєво́д.

О, тим лу́чше! —
Тогди́ не ме́те ся таї́ти чей,
Що презухва́лий сей стріле́ц сего́дне
У вас був? —

Княги́ня.

Я не зна́ю, чо' бих ма́ла
Таї́ти ся? —

Воєво́д.

И се менї у о́чи?!!! —

---

[1]) Первісно було: За молодий проступок сего мужа.

(До помічників ката.[1])

Берíт 'го[2])!!! —

Княги́ня.[3])

Ви єго и па́лцем не
Доруши́тесь! — Я гу́цулска княги́ня! —

Секре́тар (виймає перга́мент).

Нев з ро́ду-сте не бу́ли! —

(Подає 'го воєво́ді.)

Тут! чита́йте
Мій кня́зю! —

(До княги́ні).

А менї позво́льте, па́не,
Най вас спасу́ від тягару́, котри́й
Не си́ла дви́гать вам...

(Здойма́є з нéї дядéм, а марша́лок плащ.)

Воєво́д.

У монасти́рь з нев!!! —

(Княги́ню відво́дя. — А до́ки воєво́д да́лї чита́є, біжи́т секре́тар до До́вбуша, ше́пче 'му в у́хо и відхо́дит у за́мок.)

А се́му го́лов с плїч[4])!!!

Берíт 'го!!!

До́вбуш

(рве на собí кайдани́ и вирива́є з'умíлому воєво́ді ша́блю с пíхви).

Пріч!!!
Від ме́не, ви рабы́!!! Я До́вбуш ще...

(Усí утїка́ют, о́крем До́вбуша и воєво́ди.)

---

[1]) В автогр. А. ті слова дописано.
[2]) Перечеркнено: В огонь з ним!!! —
[3]) „ до трабантів.)
[4]) В автогр. А. перечеркнено: сего у огонь. —
Тут перечеркнено ще отсї слова:
(Усї проступают ся так, що видко червонну пíч, котра до тепер. присутним була закрита).

Чотирна́цята сце́на.

Іва́н с топірце́м, за ним Лаґади́н и кі́лька гуцулів, убіга́ют у одні воро́та,[1]) а Джімір з ре́шта гуцула́ми у дру́ґі.[2]) — Ті, що лиши́лись.

Іва́н (ще за по́древ).

Він де...

(Убіга́є на по́дрю.)

До́вбуш.

(ло́мит ша́блю, ме́че кава́лки воєво́ді, а сам хапа́є топір).

Кат всіх ляхів? — він тут!!! — а ти
Міса́рню ми[3]) отво́риш.

(Ло́вит перепу́женого воєво́ду за гру́ди и здойма́є топір. Але́ за́раз розмірко́вуєсь и тручає воєво́ду с пого́рдов від се́бе.

Але не! —
Ти тут без збро́ї: за для то́го жий,
Аж до́ки До́вбушеви До́вбуша,
Ти на́ровень не[4]) ста́неш зо́ро́я в зо́ро́ю
И ми мече́ви не передамо́,
Хто ма́є жи́ти з нас: чи лях, чи гу́цул! —
Бо знай, що ни́нї ще на Чорного́рі
Вірло́ві гні́зда ми збуду́ємо
И до́ти не спочи́немо, аж до́ки
Або́ то прелука́ве ля́цке се́рце,
Або́ то щи́ре на́ше гу́цулске
Не переста́не трепета́ти ся
На ві́стрю ме́стного меча́!!! — До там
Буває́й здоро́в, прего́рдий воєво́до!!!

(Здойма́є топір.[5])

---

[1]) Перечеркнено в автогр. А.: у одну браму).
[2]) „ у другу браму.
[3]) „ Варстат менї.
[4]) „ варт не станеш в зброї (перец.: у) вповні.
[5]) „ топорец.

А ви, о бра́тя гуцули́, за мнов!!! —
Бо ві́дти а́бо во́льні поверта́єм,
Абó нам во́рон пі́сню заспіва́є
Вогро́бну!!!

(Ступа́є крок на пе́ред, гуцули́ за ним. — Заслóна).

ЧЕТВЕ́РТЕ ДІ́ЛО.

ПОДРЯ:

Свíтлиця у Дзвíнчині хáтї. — На затúлю мнóго вікóн. — На прáво и на лíво двéрі. — Під вікнами стíв. — На столí горúт[1]) кáганец. — На прáво и на лíво столá стільцї. — У лíвім кутї полúця, прáвий кут відтúтий[2]) а в прúрубі велúке вікнó. На стїні[3]) вúсит дубелтівка и порошнúцї. — Ніч. —

Пе́рша сце́на.

Дзвíнка сидúт кóло столá, и убирáє на сéбе монéство, чíльця, брацарí, перстéнї, когуткú[4]) и так дáлї.

Дзвíнка.

Він дав менї раз дорогúй брацáр
И заприся́г ся, що менї ся ста́вит.
Де я самá лиш скáжу або схóчу,
Єслú до нéго пíшлю тойй[5]) позéв. —
С тим[6]) брацарéм післáла Чóру я
До нéго в тáбір аж на Чорногóру,
Абú прийшóв до мéне, а прийшóв
На вáжную розмóву. — Чи-ж він прúйде? —

---

[1]) В автогр. А. перечеркнено: засвічений.
[2]) Перечеркнено: у правім ашкірь. Первісно було: інкірь. Дописано: правий кут притятий.
[3]) „ Біля інкеря.
[4]) Дописано.
[5]) Перечеркнено: сей.
[6]) „ з сим.

Він прúйде! він, що ще нїкóли слóва
Не потолóчив, хóтьби й чóртови! —
(Подýмавше.[1])
Алé єслú не прúйде? — сли ся ме[2])
Боя́ти мóї мстú? — Хто?! він, що в свíтї
Нїчóго не боíт ся и не знáє,
Як то ся нáвіть зве боя́ти ся,
Абó вистеріга́ти ся чогó?![3]) —
Та й тут не мáє він чогó й боя́тись,
Бо мсти не хóчу я! алé єгó!
Єгó лиш хóчу я! єгó самóго!
И він ще мýсит мóім бу́ти, мýсит,
Єслú красá жонóча, хúтріст, штýка,
Не є пустí, порóжні ще слова́,
А ще такí слова́, якúх менé
Секрéтар хúтрий вúвчив.[4]) —
(Подýмавше.[5])
Га!... Алé
Єслú уся́ прехúтра мóя штýка
Відбрúзла-б[6]) від єгó желíзного
Твердóго сéрця[7])? — На[8]) тогдú я маю
Від Сої, що потрíбно..
(Витягáє зза пóяса фля́шечку, иде до полúцї, берé збáнок з винóм, порóжнит половúну фля́шечки у збáнок, ховáє єгó знов у полúцу, а фля́шечку за пояс.)
Абó мíи!
Абó землí сирóї!!! — Але цить!...
Там хтось идé!... він сам!... Тепéр! тепéр!

---

[1]) Перечеркнено: Хвиля.
[2]) В автогр. А. перечеркнено: буде.
[3]) Ті два рядки дописано а перечеркнено ось які слова:
Як то ся навіть пише, другому,
Не вірить?! — Ха ха ха!... то-ж я дурна!...
[4]) Перечеркнено:
А ще такі слова, як їх мене
Секретар вчив и вивчив, ще й є таков
Великов пильностев, неначе ту
Школярку перед испитом. —
[5]) Перечеркнено: хвиля.
[6]) „ Відбризне.
[7]) „ твердої голови.
[8]) Дописано.

О, не неха́йте мя, хитру́щі си́ли! —
Бо ни́нї а́бо вік, або́ моги́ла!!! —

Дру́га сце́на.

До́вбуш с топірцем и з брацаре́м. — Та, що пе́рше.

Д о́ в б у ш
(мече́ брацар на стів а сам сїда́є).

Трима́ю сло́ва, Дзі́нко, хоть не рад. —
Але́ що сло́во раз, то сло́во раз. —
Що ма́єш ми каза́ти? —

Д з в і́ н к а.

Воєво́д
Зберає́ сво́ю шля́хту, щоб на вас
У та́борі напа́сти. [1])

Д о́ в б у ш.

Ха ха ха!...
То ти менї́ уповіда́єш, Дзві́нко,
Що й воробцї́ уже́ цвірі́ньокают? —
Тогди́ могла́ менї́ єс, Дзві́нко хід
И гро́зу защади́ти!...

Д з в і́ н к а.

Грозу? —

Д о́ в б у ш.

И
То не малу́, як ду́маю! — Бо я
Присяг ся гуцула́м на Чорного́рі,
Що мо́я вже нога́ не переступ и́т
Порі́г твій, Дзві́нко. — И я́кби они́
Довідались, де я сего́дне є:
То я не зна́ю, чи я сво́ю го́лов
Понїс би в Чорного́ру. — О! жите́
Не є пусти́й горі́х! — се я аж на́дто
О пе́ред тим крова́вим ко́вбком ка́та [2])
Почу́в, и ду́же, ду́же дя́кую
Тобі́ за сю нау́ку я!...

---

[1]) Сї три рядки в автогр. Б. дописано рукою автора.

[2]) В автогр. А. сей рядок дописано а перечеркнено отсї слова:

Оперед печев тов жаснов, желїзнов.

Дзві́нка.

Менї?! —

За ту нау́ку?! Хто-ж то смів мене
Так обчорни́ти?...

До́вбуш.

Обчорни́ти? — То
Не ти з секре́тарем ся змо́вила? —
Єго́ нара́дила[1])? — Тогди́ секре́тар
Брехáв?...

Дзві́нка.

Оле́ксо!!! — Але на такі
Безвсти́дні, чо́рні бріхні є найлі́пше
Мовча́ти!...

До́вбуш.

Отже нє? — Тогди́ й Ива́н
Ми му́сит відповісти, и то стро́го!
А нє — то ти сама́! — То-ж нє? —

Дзві́нка.

При чи́м
Ти му́шу присяга́тись, щоб мя ві́рив? —
При Бо́зї? — при любі? — єслй в любу́
Ще ві́руєш! Ти-ж пре́тцї раз любúв?

До́вбуш.

Тепе́р уже́ не лю́блю!...

Дзві́нка.

За для чо́го-ж? —

До́вбуш.

Дивни́й прото́кол се!... Бо я не хо́чу!
Бо та нещáсна ніч мя спамята́ла!
Бо в та́борі на Чорногорі я
Всїм гуцула́м присяг, и то вели́ков,
Свято́в, жасно́в присягов їм присяг,
На се свяге́ сокро́вище, на сен
Свяги́й топір присяг — ти розумі́єш? —

---

[1]) Перечеркнено: Не ти мя зрадила

На громови́й топі́р сей, що 'го хо́чу
Так непоро́чно, чи́сто сохрани́ти,
Як та́йну Го́спода!!! —

Дзві́нка.

Ха ха ха ха!...
То ти и спра́вди ві́риш в ба́йку сю?! —
То си́ла До́вбуша лежа́ти ма́є
У сї́ старі́ тупи́ци лиш?! —

До́вбуш (зрива́єсь обу́рений).

Невісто!!! —
Ти що се ка́жеш?!!! —

Дзві́нка.

Чи́сту пра́вду лиш. —
И ще тебе́ пита́ю: сли вся си́ла
У сї́ старі́ оха́бі лиш лежи́т:
На що ві́так їм До́вбуша? — ба на́що
Їм му́жа взагалі́? — Най гуцули́
Узбро́я страхопу́да ним, и ді́ло
Гото́ве! — Чи-ж не так? —

До́вбуш.

Ти хо́чеш, щоб
Я з ро́зуму зійшо́в?...

Дзві́нка.

Не з ро́зуму,
Але́ до се́бе, се́бе щоб прийшо́в-єс,
И знов був До́вбушем, як ним єс був! —
Бо я тебе́ люби́ла, а люби́ла,
Як ще невіста з ро́ду не люби́ла! —
И чи-ж мене́ не ма́є се боліти,
Як му́шу слу́хати, що гуцули́
Не в те́бе ві́руют, и не твою
Відва́гу величаю́т, але́ сю
Дїто́чу и́грашку[1])?

---

[1]) Перечеркнено: забавку.

Дóвбуш.

Так нáрід кáже?...

Дзвíнка.

Лиш нáрід? — воробцí вже по дахáх
Топíр лиш величáют.

Дóвбуш

(мéче топíр Дзвíнцї під нóги).

За тотó-ж
Тобí 'го завдаю!!! и то на вíки!!!
А хóчут вóлї гуцулú, то най
Менí ю дя́кують! менí самóму!
А не старéччинї якісь!!!...

Дзíнка (обіймáючи 'го).

Тепéр
Я свóго Дóвбуша аж пізнаю!...

Дóвбуш.

Ти твóго Дóвбуша? — Се мóже бýти
Ще прáвда. — За для тóго-ж лиш одну́
Одну́ ми вíдповідь, о Дзвíнко! — Ти
Строїла Штефанá?

Дзвíнка.

Нє!

Дóвбуш.

Дзвíнко!!! —

Дзвíнка.

Нє! —

Дóвбуш.

Прися́гнеш? —

Дзвíнка.

Присягáю!

Дóвбуш.

И для чóго
Абú тобí я мéнше вíрив, як

Ті за́вистливі Чо́рі? — То-ж я твій!
На ві́ки твій!!!

Дзві́нка.

А на́рід?... Гуцули́?..

До́вбуш.

Нехай ся й устечу́т! а я — я хо́чу
Люби́ти так, як хо́чу! гуцула́м
На вкі́рки!!! —

Дзві́нка.

Ти се ни́нї так говори́ш...

До́вбуш.

А що гово́рю, те й дотри́маю!
При мо́ї че́сти! — А єсли́ не ві́риш —
То там лежи́т топі́р! мені́ обри́длий!
Але́ тобі́ най бу́де він пору́ков
За ме́не!

Дзві́нка (здойма́є топі́р).

Так! — пору́ков! —

До́вбуш.

Поконві́чнов! —
И сли коли́ від те́бе мо́є се́рце
Відве́рнесь, сли присяга́ю ту святу́,
Котро́в тобі́ сего́дне присяга́юсь,
Поло́мю: то бажа́й на сей топі́р
Від ме́не й то, що в сві́ті найжасні́ще,
Що в сві́ті на́віть и нечу́ване:
А До́вбуш ти приста́вит за поку́ту!
При се́му то́порі!...

Дзві́нка (хова́ючи топі́р).

И До́вбуш мій
Дотри́має свято́го сво́го сло́ва! —

До́вбуш.

Як не — поки́нь мене́ свята́ Покро́ва!!!

(Черво́нний, жарки́й блиск у всіх ві́кнах, де́ ви́дко Лаґади́на и мно́го гупулів. — Дзві́нка го́рнесь[1]) боязли́во до До́вбуша.[2]) — До́вбуш тя́гне ша́блю.)

Тре́та сце́на.

Ива́н. — Ті, що пе́рше. При кінці́ Джімір за по́древ.

Ива́н (ще на дворі).

И де-ж він...

(Убіга́є з ша́блев у руці́).

Га!!! То так ти нам прися́гу
Трима́єш?!!! — Ти!!! — И що убі́йници
Тепе́р ти присяга́в ся?!!! —

До́вбуш (пуска́ючись ша́блев до Ива́на).

Борони́сь,
Бо ги́неш...

(Коро́тка але́ завзя́та бу́ча,[3]) при котрі Ива́н До́вбушеви ша́блю з рук вибива́є и его́ ле́гко ранит.)

Ива́н.

Кров бра́цка!!! —

(Ти́ша[4]). До́вбуш завя́зує собі ра́ну.)

Але́ ся кров
На сеї бі́сиці прокля́ту го́лов!!!
А ти
Призна́й ся, а́бо ги́неш...

(Ло́вит Дзвінку за гру́ди и хо́че ю ша́блев просади́ти.[5])

Дзві́нка (паде́ на коліна́).

Ми́лости!!!

Ива́н.

То Дзві́нку Штефана́ не ти строї́ла? —

---

[1]) В автогр. А. перед словом, »горнесь«, перечеркнено: біжит до Довбуша.
[2]) Перечеркнено: него.
[3]) „ ріжа́.
[4]) В автогр. А. перечеркнено: Хвиля.
[5]) Перечеркнено: пробити.

Дзвінка (показуючи на Довбуша).
Через оттого там[1])...

Довбуш (відвертаючись з бридом.)
О, Боже мій!...

Іван.
Вітак — не ти з секретарем у змові —
Пішла на сего дурня перед князем
Свідчити, а потому'[2]) аби нібн[3])
Собі й коляч ще в него заслужити,[4])
Менї побігла знати дати? —

Дзвінка.
Гину!...

Іван.
А знов не ти, користуючи с того
Гидкого брацаря там, сеї ночи
У твій мерзкий халаш 'го загулила,
Аби або его у свою сїть
Имити, а як не, то Сєним
'Го зваром[5]) напоїти? —

Дзвінка.
Не! ей Богу!...

Іван.
Ти присягаєш ще, чортице ти?!
(Вириває їй флашечку зза пояса.)
А се що?!!!

Дзвінка.
Зрада!!!...

Іван.
Ти-ж за ню загинеш
Як сука...

---

[1]) Перечеркнено: отсего лиш.
[2]) „ вітак.
[3]) „ собі.
[4]) Сей рядок дописано а перечеркнено отсей:
То двіличне лице своє обмити.
[5]) Перечеркнено: Сої зварком 'го.

(Обертáє шáблю дéржев и хóче ю убúти).

Дóвбуш (не даé).

Фáра, брáте! — Не твої́,
А кáтові руцї́ скверни́ти ся
Отсéї ржи́цї чóрнов крóвйов...

(За пóдрев падýт[1]) два набóї).

Джíмір (за[2]) пóдрев).

Кáлфо!
Се ру́шит воєвóда з свóйов шля́хтов,
На тáбір наш напáсти!

Дóвбуш (здоймáє свóю шáблю з землí).

Гуцули́!!! —

(До Ивáна).

Ти прáво йдеш у тáбір и залóжиш
Усї плаї́ и при́ступи! —

(Ивáн пріч).

А ви
За мнóв усї́!!!

(Идé, алé у двéрех обертáєсь.)

А ти, язé проклáта,
Готóв тим чáсом ся під бáрду кáта[3])!!! —

(З гуцулáми пріч.)

Четвéрта сцéна.

Дзвíнка. Зáраз вітáк Чóра.

Дзвíнка.

Пропáла!!! я пропáла!!!...

Чóра (ще за пóдрев).

Я с тобóв!!!...

---

[1]) В автогр. Б.: чýти.

[2]) Перед словом: »за«, перечеркнено: ще.

[3]) В автогр. А. перечеркнено: А ти отрійнице (переч. грі шнице), Готова будь під барду ката.

В автогр. Б. перечеркнено тут: Готов ся з загодї.

(Виступає.)

Бо він присяг княгині, нас обох
Зарізать їй на жертву!!! —

Дзвінка.

Вай!!! О, вай!!!...[1])

Чора.

А тут стоїт уже й кровавий ковбок,
На нім широка, остра барда, ясна
Як зеркало, а біля лютий кат із
Закоченими рукавами. — Лупнув
Черленими очима як той звір,
Ухопив остру барду, блиснуло
Раз д' горі, раз в долину, гукнуло,
И Дзвінки красна голов покотилась
Кровава у пісок!...

Дзвінка.

Га![2])

Чора.

[3]) Але не ще!
Бо Чора ще жие! бо Чора даст

---

[1]) Ся розмова від слів: »Я с тобов« — до — »Вай!!! О, вай!!!« в автогр. А. попоправлювана і скорочена. Перечеркнений єї текст ось який:

Чора (ще за подрев.)

Пропала єс! а я с тобов небого!!!

(виступає).

Він своєми шпіонами усе
Довідавсь и підслухав, и княгини
Присяг, обох, обох нас їй на жертву
Зарізати!!!...

Дзвінка.

Мовчи!!!...

Чора.

Бо твою голов
Бажає в'на від него в зміни!!!...

[2]) В автогр. А. по слові: »Га!« перечеркнено: »О! я пропала!...«

[3]) Перечеркнено: Пропала єс, нещасна! —

Ратýнок бíдної Дзвíнцї ще[1])!

Дзвíнка.

О, вже[2])...

Чóра.

О, божевíльна ти! О, жýсе ти!
Хіба-ж він громовúй топíр той свій
У тéбе не лишúв?

Дзвíнка.[3])

И справдú

Чóра.

Дай!
Подáй менí єгó на мóї рýки,
А крáсної княгúні дýшечка
На той свíт поленýла! — фурррррр...

Дзвíнка (шукає топір).

А він? —

Чóра.

За нев, як той орéв! — Аж вóздух ме
Шумíти!... Шý-гý!...

Дзвíнка (подаючи Чóрі топір).

То ж берú єгó!!! —
Нїж мáєш мóю гóлов с плíч ти знятú —
Волíю твóю я чортáм завдáти[4])!!!...

(Обí пріч на прáво и на лíво).

---

[1]) Слово: ще — дописано; перечеркнено: Чора Дзвінку Пімстит!!! —

[2]) Перечеркнено: Пропало все!...

[3]) В автогр. Б. перечеркнено тут слова: (шукає топір).

[4]) Сю відповідь Дзвінки в автогр. А. дописано над перечеркненим ось яким текстом:

Дзвінка (подаючи топір Чорі).

То-ж бери єго собі!!! —
Не можеш ти, о Довбуш, моїм бути:
Волію тя у темний гріб закути!!!...

Тут перечеркнено в автогр. А. ще й инший варіянт:

То твою я волю чорту дати.

Пя́та сце́на.

Со́я.

Со́я (ще за подрев).

Ге! Дзві́нко! мо́я па́во!

(виступа́є).

Де-ж прокля́та

Поді́ла ся?!

(Сіда́є).

То-ж утоми́лась я!...

А прокляту́ща, за́мість покріпи́ти
Ту бі́дну Со́ю...

(Уздрі́вше збанок, біжи́т до поли́ці).

Зба́нок! зба́нок! — А!...

(Бере́ зба́нок обома́ рука́ми и пє ла́комо.)

А се й винце́!... угорске! так! угорске! —
У нéї го́йно, ви́жу! — Та й для чо́го-ж
Би пє? — для чо́го нє? — Штефа́н бога́ч був,
И ві́дьму зо́лотом мені́ відва́жив,
Бо я 'му ю прода́ла!... Зо́лотом!

(Ни́би наслуха́є).

Як?! — Що?! — Гугу!!!
Я отроє́на! я! — Зварок мій! — га!...
Та де ти, Чо́ро, ві́дьмо?! — Най тобі́
Я уповім, що мо́я ти донька́,
Та й того́ Василя́ Довбущука́,
Що він... А то-ж пече́! пече́! пече́!
Як пе́кло настоя́ще! — Гу гу гу!...

(Ревучи́ пріч).

ПОДРЯ.

Поля́на у одні́м ли́сі на Чорного́рі, де мно́го плаїв схо́дит ся — В зати́лю халаш[1]) До́вбуша. — С пере́ду на право вели́ка яли́ця, а під яли́цев вели́кий обро́слий[2]) камінь, на котрім мо́жна сиді́ти. — Ра́нок.[3]) Цїла по́дря у рожє́вім світлї.

---

[1]) В автогр. Б. перец.: шатер.
[2]) В автогр. А. слово: »оброслий« — дописано.
[3]) Сего слова нема в автогр. Б.

Шéста сцéна.

Ивáн и Лаґади́н надхóдя с проти́вних сторíн. — У дóлинах далéко чу́ти устави́чне стрíлянє.

Ивáн.

Хорóша бу́ча! — А ляхи́ ті бют ся
Як льви!...

Лаґади́н.

Твій брат ранéний? —

Ивáн.

И то я
Завдáв 'му ту нещáстну рáну!..

Лаґади́н.

Бу́ло
Від рáзу в сéрце! —

Ивáн (стрóго).

Лаґади́не!!! —

Лаґади́н.

Ми́мо
Прися́ги й свóго слóва, та до нéшти
Піти́!...

Ивáн.

Мій бíдний брат.

Лаґади́н.

И ти єгó
Ще жáлуєш?! присяголóмника!
Безли́чника! —

Ивáн.

Се чу́ти му́сїти,
И му́сїти мовчáти!...

Лаґади́н.

Та диви́тись,
Як мóжна с тíлької ненáвисти
Нї сїло та нї пáло на такé

Вели́ке дру́жество се[1]) перейти́!...
Але́ роби́ собі́, як розумі́єш,
А ми знов, гуцули́, ще[2]) бу́демо
З ним рахува́ти ся, и то крова́во[3])! —
Він хто се, щоб він смів над на́ми так
Руга́ти ся, безли́чно так руга́тись?! —
И с чи́ї[4]) се причи́ни си́плет ся
Сего́дне ті́льки ти́рби лю́дської? —
Не зза[5]) єго́? — не че́рез не́го мо́же[6])? —
Як?! — Або мо́же наш свяги́й топі́р
Ми на тото́ на не́го переда́ли,
Аби́ по всіх 'го не́штах волочи́ть?! —
Неха́й вару́є ся!!! — Одна лиш и́скра —
А всї 'го не́шти все́го се́го світа
Не ви́рвут з на́ших рук!!! — Ми сла́ві слу́жим,
А з віролóмцями ми ся не дру́жим!!! —

(Гро́зячи пріч)

Се́ма сце́на.

Иван.

Не ви́рвут з на́ших рук? — То я 'го ви́рву,
Хотьби́ и с па́щи льва́! хоть ма́в бих за́раз
Вам мо́є се́рце на таре́ли кра́ять
Тупи́м ноже́м! — Ви що гада́вте? —
Аби́х єго́ я все нена́видїв,
Та все нена́видїв чере́з тото́,
Що до́си я єго́ нена́видїв? —
О, ви не Довбуші́! Лиш До́вбуш бо
Потра́фит двічи сво́го во́рога
Від найгидні́щого уббю стри́мать,

---

[1]) В автографі А. слова: »дружество се«, дописано; перечеркнено: »приятелство«.
[2]) Перечеркнено: ми
[3]) „ погано.
[4]) „ чиєї.
[5]) „ из.
[6]) „ се.

Потра́фит ніж єго́ у со́бі[1]) чу́ти
И не відмсти́ти ся! — А я аби́
Єго́ ще все а все нена́видів!...
О нє, мій бра́те! —
Най гуцули́ на те́бе[2]) й пе́клом ста́нут:
А я тя ви́рву! я! з їх рук пога́них[3])!!! —
Га! Джімір...

Осма сце́на.

Джімір, крова́вий, з була́вов воєво́ди. Той, що пе́рше.

Дже́мір.

На́ша, бра́ге! — Воєво́д
И шля́хта вся в поло́ні!!! —

Ива́н.

Й воєво́д?! —

Дже́мір.

Вся шля́хта до ноги́! —

Ива́н.

Та де-ж они?

Дже́мір.

У та́бор їх веду́г! — А воєво́да
И До́вбуш — О, диви́сь!....

Девя́та сце́на.

До́вбуш. Воєво́д. Секре́тар. Шля́хта. Гуцули́. Ті, що пе́рше. — Воєво́д и шля́хта без зброї.

---

[1]) Перечеркнено: в своїм тїлї.

[2]) Тут перечеркнено в автогр. Б.: не зіпають.

[3]) В автогр. А. ті два рядки дописано: перечеркнений текст ось який:

Най гуцули тобов ся не клопочут:
Я й чортови за тебе в пащу скочу!!!

Другий перечеркнений варіянт сих рядків є отсей:

Най гуцули на тебе не зїпають
Бо я Иван твій брат ся називаю,
Бо я и в ад за тебе не тураю.

Послїдний рядок, що ввійшов був первісно до автографу Б., опісля перечеркнено.

Дóвбуш.

То так, о кня́зю? —
То тут, аж му́шу пригадáть тобі
Твій кня́жеский прирíк[1])? —

Воєвóд.

Роби́ конéц! —
Бо по такí нечу́вані ще гáньбі
Чого́ и пів мину́ти жи́ти?...

Дóвбуш.

Гáньбі? —
То ти хібá се з жу́сами ся бив? —
Я ти даю́ на во́лю, воєвóдо,[2])
И ми зачнéмо[3]) зáраз нáново! —
Я не жартýю! —

Воєвóд.

Дóста!...

Дóвбуш.

Але хто
Таку́ дити́нячу тобí дав рáду,
С півгóрсточков людúй на нас напáсти,
Ненáче нас тут шáйка злодíїв лиш,
А не той нáрід гуцу́лский[4]), що во́лю
Добу́ти він[5]) зíйшóв ся? —

(Хви́ля. Воєвóд хітáє[6]) головóю.).

Але хто
Тобí ту рáду й дав — він варт би тóго,
Абú тут так стоя́в[7])!...

Воєвóд.

О, шоб то я лиш!...

---

[1]) В автогр. А. перечеркнено: Тото, що-сь обіцяв? —
[2]) В автогр. А. перечеркнено: князю и.
[3]) Перечеркнено: зачинаєм.
[4]) „ в ціль свою.
[5]) „ тут.
[6]) „ горестно.
[7]) „ стоять.

Дóвбуш.

Я розумíю тя, о, гóдний лаще! —
Алé той вúтязь вúтязя не варт,
Єслú у своїм супротúвнику
Нещáстє він не чтúт. — И за для тóго-ж
Дарýю вóлю[1]) вам, и без услóвій,
Хібá лиш с тим одним, абú на другúй раз
Вас бíльше посїтúло Чорногóру! —
В нас є вас чим приймúти! —

(До Джіміря, котрúй собí нúшком óчи утерáє.)

Що там, Джíмір?
Чи вíтер лиш якýсь комáшку ти
У óко не завíяв? —

Джíмір.

(подаé булáву воєводї, а сам хóче Дóвбуша обіймúти).

Кáлфо мій!...

Воєвóд (єгó перестрічáючи).

Позвóль, я пéрший тут...

(Обіймає Дóвбуша).

А сéрце, що
Так величáво бє, варт бúти и
На княжеских грудéх!... Я знáю, що
По тóму, що у мóєму дворí[2])
Жасновї тóї днúни дíялось,
Мій[3]) теперíшний крок тобí огúдний
Ме видавáтись. — Але знай, о, дрýже,
Що все менí чортíвство вíдомо,
И що оттой діявол, мій секрéтар,
Враз з своїм клéвретом, маршáлком тим,
Ще нúнї заберáют ся від мéне,
Абú де úнде впáстись кáтови.
Для тóго-ж мя простú, о, Довбущýку,

---

[1]) Перечеркнено: всім.
[2]) „ у мене на подвірю. Первісно були тут слова: у хоромах.
[3]) Перечеркнено: Сегодні.

И ви, о, гуцули́, мене простіт́,
Як вас я се прощáю!

(Гуцули́ и шляхта бли́жит ся).

Вáшу вóлю —
Не подарóвану, алé здобýгу —
Вам у повнї́ даю и віддаю[1])! —
А ти, о, Дóвбуш, дожидай ще ни́нї
На ýстне мóє слóво й грамотý!

Дóвбуш.

На кня́же твóє слóво[2])! —

(Кивáє на Джіміря и шéпче 'му в ýхо. — Сей бі́жит у халáш[3]) и приноси́ть дýже крáсну и дорогý шáблю, котрý Дóвбуш зáраз воєвóді презентýє).

А сю збрóю,
Прийми́ на пáмятку від гуцулі́в[4])!
Онá нас пригадáє и без слів[5])!...

Воєвóд

(припáсує собі́ шáблю и подаé Дóвбушеви руку).

А пригадáє ті святí завíти:
Що Рус и Лях однóї нéнї[6]) дíти[7])! —

(Урочи́ста хви́ля. — Вітáк розхóдя-сь гуцули́ на всї бокú, так, що воєвóда з шляхтов и секрéтарем лишáєсь.)

Деся́та сцéна.

Ті, що лиши́лись.[8])

Воєвóд (по сумні[9]) хви́ли.)

Чогó ся так насýпили, пани́? —

---

[1]) В автогр. А. первісний текст сего рядка ось який:
Вам у повнї даю и повнї, и в цíль! —
[2]) Перечеркнено: Ти дяковать, о князю! —
[3]) Перечеркнено: шатер.
[4]) „ твого друга.
[5]) Сей рядок дописано а перечеркнено:
И всїм така награда як заслуга!...
[6]) Перечеркнено: мати.
[7]) Ті два рядки дописано.
[8]) В автогр. А: злишні.
[9]) Перечеркнено: попурі.

Чи мóже се на мéне вúрок смéрти
Значúти мáє? — В дóбрий час! — Алé
Я се у вас собí не заслужúв[1])!
Сей пóхід чéстний був, як мóже бýти,
А сли ми підупáли, то упáли
Ми лиш стокрóтні пересúлї. —

Молодúй стáроста.

То-ж
Бо й щось! — Стокрóтні пересúлї лиш!
Алé[2]) питáне хóдит: хто казáв вам
Вестú нас пересúлї сї під ніж? —
Скажéним гуцулáм під ніж? —

Воєвóд (покáзує на секрéтара).

Оттóго
Там злóдїя питáйте ся, що дóти
Спокóю ми не дав —

Секрéтар (приступáючи до воєвóди).

Менé?! — Менé?! —
Ха ха, ха ха, ха ха!... То я би мав
За всї дурáчества отсéго пáна —

Воєвóд.

(Рве[3]) Дóвбушеву шáблю с пишви и просáжує нев секрéтара.)
Се твій послїдний кеп.

Усї.

Га!!! га!!!

Секрéтар.

Послїдний...

(Умерає.)

Воєвод.

Тепéр за мнов, панú!!! — Я той ще є,
Чим[4]) був, и гóре тóму, що він хóче
Старóго льва за грúву тóргати!

---

[1]) Первісно було: Я се не заслужив собі у вас!
[2]) Перечеркнено: Тепер
[3]) „ Вирпває.
[4]) „ Що-м

(До молодо́го ста́рости.)

Се не забу́дь, безу́сий мій пани́чу! —

(До служа́лих.)

А сте́рво се запо́рпайте де в лі́сі[1]),
Аби́ невинні кру́ки та кавки́
Не потроїлись ще! —

(Слу́ги[2]) віднóся ті́ло секрéтара.)

Тепе́р за мнов! —
Котю́зї по заслу́зї, ка́жут лю́де! —
А ша́бля ся ще на́йде й лу́чші гру́ди!...

(Усі́ пріч на лі́во).

Одина́цята сце́на.

До́вбуш. Ива́н.

Ива́н.

Се в ме́не раз Вартоломія!...

До́вбуш.

Як?! —
Сего́дне день —

Ива́н.

Вартоломія пре́тцї! —
Се що тобі? —

До́вбуш.

Сего́дне-ж ма́ємо,
Як ма́ти умера́ючи каза́ла,
Сестру́ ми відшука́ти.

Ива́н.

Бо́же мій!...
Ми-ж ма́ємо сестру́ ще?! — Де-ж она́? —

До́вбуш.

Коби́ я знав се!... Але ма́ти ті́лько
Хотіла уповісти лиш мені́,

---

[1]) Первісно було:
А стерво се там в лїсї загребіт де,
[2]) В автогр. А.: служалі.

Що в день Вартоломія — се би ни́нї
Сестру́ ми на́шу відшука́єм. —

Ива́н.

Ди́во! —
Для чо́го-ж ти докла́дно не вповіла? —

До́вбуш.

Бо не хотїла, бо каза́ла, що
Присяга вяже ю.

Ива́н.

И се знов ди́во! —
Яки́м-же спо́собом ми ма́ємо
Сестру́ вита́к пізна́ти? —

До́вбуш (вигяга́є[1]) свій ніж и подає[2]) Ива́нови).

Придивись!
А придивись 'му до́бре! —

Ива́н.

(Обзера́є ніж и віддає вита́к До́вбушеви.)

Га́рний ніж! —
Та що з сестро́в тов на́шов має він
За сти́чність[4]) —

До́вбуш.

По тако́му ми ножеви
Сестру́ пізна́нем[5]) на́шу.

Ива́н (зодрега́ючись).

И то в день
Вартоломія!...

До́вбуш.

Що тоої, браню́? —

Ива́н.

Неха́й мене́! Пусті лиш забобо́ни!

---

[1]) Перечеркнено: тягне.
[2]) В автогр. А.: дає.
[3]) Переч.: подає.
[4]) „ звязок.
[5]) Так в обох автографах.

Бо день Вартоломія був для ме́не
Усї́гди нещасли́вий. — Але ни́нї
Неха́й він бре́ше! То сей ніж, як ка́жеш —

Д о́ в б у ш (зодрега́єсь[1]).

А[2])!...

И в а́ н.

Що, Оле́ксику[3])? Чи не ранна́
Лиш фри́бра?! Єйже Бо́гу! За для чо́го-ж
Без топірця́ ти хо́диш?! Де він є? —
У халаши́? — Я за́раз принесу́...

Д о́ в б у ш.

Менї́ 'го принесу́т, але́ без те́бе!...

И в а́ н.

О, Бо́же мій ти крі́пкий!!! Ти-ж 'го пре́тцї
У Дзві́нки не —

Д о́ в б у ш.

Забу́в? — нє! не забу́в!
Але́ подарува́в!...

И в а́ н.[4])

О, си́ли ви
Небе́сні!!!...

Д о́ в б у ш.

Ха ха ха!.. Они́ менї́
Єго́ не ви́купя! — Я сам! я сам
'Го бу́ду му́сїв викупа́ти, и
Крова́во, бо́ю ся! — Бо що я в шу́мі,
У божеві́льнім шу́мі мо́єго
Наро́ву, на топі́р той присяга́в,
То жах мене́ бере́, як ті́лько лиш
Згада́ю!!!...

(Потика́єсь аж до ка́меня и паде́ припада́ючи на[5]) не́го).

---

[1]) В автоґр. А.: зодрега́ючись.
[2]) Перечеркнено: Гу!
[3]) Переч.: тобі, братю.
[4]) „ Зриваєсь на ноги.
[5]) „ до.

Ива́н (сїда́є ко́ло не́го).

Не жури́сь так, бра́тчику! —
А хоть и да́в-єс Дзві́нцї той топі́р —
Аби́ они́ лиш, щоб лиш гуцули́
Се не дові́дались, що ти 'го Дзві́нцї
Завда́в! — Бо сей дія́вол —

До́вбуш.

Шле уже́
По мо́ю — ду́шу!!!...

(Оба́ зрива́ют ся на но́ги).

Двана́ця́та сце́на.

Чо́ра с топірцем.— Ті, що пе́рше.

Чо́ра.

Тво́ю ду́шу, ка́жеш? —
Хіба́ у Довбуші́в тих є душа́? —
Ха ха, ха ха, ха ха!... Для то́го-ж він
Лиш ля́цку ду́шу хо́че! —

До́вбуш.

Га!...

Чо́ра.

Одну́ лиш! —
Одни́м — одну́ лиш! — Що? — ти побілї́в? —
Ти-ж пре́тцї їх по ти́сяч мордува́в,
А ни́нї о одну́ скупу́єш ся,
Де хо́дит, сей топі́р ти викупа́ть? —

До́вбуш.

А хо́тьби й бо́жу го́лов[1])!!! —

Чо́ра.

Ха ха ха!..
Як жус за Бо́га за́раз ся хова́є! —
Та тут бо о боги́ не хо́дит! — тут
Лиш хо́дит о чорти́! — святу́ прися́гу! —

---

[1]) Перечерк.: главу.

О Дóвбушеве слóво! — и одну́
Лиш ля́цку ду́шечку!!! —

Дóвбуш.

Нїкóли в свíтї!!!
Хоть мáв бих и в могúлї зáраз прíти[1])!!!

(Прíч).

Тринáцята сцéна.

Остáвші.[2])

Чóра.

Ха ха ха ха!...

(Глу́мит[3]) ся Дóвбушеви)

Бажáй на сей топíр
Від мéне й те, що в свíтї найжасні́ще,
Що в свíтї нáвіть и не чу́ване:
А Дóвбуш ти пристáвит за поку́ту!
При сéму тóпорі! —

Ивáн (на колíнах).

О, змúлуй ся! —
У нас є дім, є пóле: все берú!
Лиш —

Чóра.

Ду́шу!!! —

Ивáн.

Срíбло, зóлото в нас є:
Усé берú, лиш —

Чóра.

Ду́шу!!! —

Ивáн.

На́ ти ніж сей,
И засадú 'го в мéне —

---

[1]) Первíсно було:
Хоть мав бих зараз у могилї пріти.
[2]) В автогр. А.: злишні.
[3]) Перечерк.: Імітує Дóвбуша.

Чо́ра.

Що?! — ти бу́деш
Менї́ ще торгува́ти ся?! — Го го! —
То в гуцулі́в я за́раз запита́ю,
Чи сей святи́й, божéственний топі́р
В'ни схо́чут ви́купити...

(Хо́че йти).

Ива́н

(зрива́єсь на но́ги и трима́є ю.)

Стій, скажéна!!! —
Ту тво́ю ля́цку ду́шу бу́деш ма́ти,
Хоть ма́ли-б[1]) и живцéм мя закопа́ти!!! —

(Чо́ра тя́дне 'го за собо́в. Засло́на).

---

[1]) Перечеркнено: мают.

ПЯТЕ ДІЛО.

ПО́ДРЯ:

Послі́дна четве́ртого ді́ла. — Зо́решлива ніч. — Поде́коли паду́т звізди.

Пе́рша сце́на.

У зати́лю гуцулі́, Джімір с кра́ю. — Під ялі́цев стої́т До́вбуш, з вели́ким, опечатаним перґаменто́вим сувоєм у руці́. —

Дóвбуш.

Я ви́жу ка́лфи всї, лиш пе́ршого
Не ви́жу. — Де мій брат? —

Джíмір.

Я ба́чив 'го,[1])
Як він ишо́в куда́сь с цига́нков Чо́ров,
А Лаґади́н за ним.

Дóвбуш (серди́то).

А вадь, що він
Послу́хав то́го чо́рта?! —

(Усе́ у бі́лшу я́рість впада́ючи).

Тихо, кров[2])! —

(Витяга́є ніж зза че́реса и ме́че єґо́ під ялі́цу).

Я лиш одно́го бра́та ма́ю!..

---

[1]) Перечерк.: Сего́дне в вечер.
[2]) » серце.

(Понýре дýманє.)

А

Як справди він послýхав ту чортúцу,
И Довбушíв имя́ то непоро́чне
Уббéм оскверни́в[1]) се? Як єго
Напра́сне приятéлство лиш налúчман,
Лиш ма́ска хúтра бу́ла, щоб мене́
Тим лéгше загрузúти[2])? — Га!!! — тогдú —
Тогдú би лу́чше було, щоб ти був
Не народúв ся, бо и Міхаíл
Святúй з усúм небéсним вóєнством...

(Яркúй посвіт лу́шниц. — До́вбуш стоїт стовпо́м.[3])

О, обгорнíт мене́!!!...

(Кúдає сувій пріч и идé перепло́шений на́взнак.[4])

Дру́га сцéна.

Ива́н с крова́вим ножéм. Лагади́н с то́пором. Чо́ра с крестóм. Гуцули́ з лу́шницями. — Ті, що пéрше.

Д о́ в б у ш.

Той ніж?!!!...

И в а́ н.

Післа́ла
Тобí сестра́. Бо я ю відшука́в!...

Д о́ в б у ш.

Сестру́?! — И що? —

И в а́ н.

И — вóив!!! —

Д о́ в б у ш.

И — що?!!! —

---

[1]) Перечерк.: покаляв.

[2]) Рядки від слів: »Як єго« — до — »легше загрузити?« в автогр. А. автор дописав червоним олівцем. Перечеркнено: На віки поваляти. В автогр. Б. читаємо: приятельство, в автогр. А. приятелство.

[3]) Первісно було: стоїт с переляку як стовп.

[4]) Перечерк.: назадгузь.

Ива́н.

Зарі́зав,
Коли́ вже хо́чеш зна́ти!... Ни́нї-ж день —

До́вбуш.

Вартоломі́я...

(Вирива́є Ива́нови ніж, проса́жує 'го ним, ме́че віта́к ніж Чо́рі,[1]) потика́ється наза́д,[2]) паде́ під ялиці,[3]) закрива́є собі о́чи и сидѝт нерухо́мо. — Джімір иде́ до не́го.)

Лаґади́н.

Стій!!! —

(Ме́че топір До́вбушеви,[4]) ло́вит Ива́на[5]) обома́ руками, кладе́ 'го на зе́млю и прикля́кає ко́ло не́го.)

Ива́н.

Сего́дне де́нь...

(Умира́є.)

Чо́ра

(здойма́ючи крест висо́ко д' гори.)

День мсти, день про́пасти всїх Довбуші́в!!!
Бо в день Вартоломі́я и оте́ц
Мій ско́чив ув ого́нь!!! — Ого́нь сипі́в!...
Ого́нь бухав!... и и́скри си́пались
Черво́нні як так та кров!... А бі́дна Чо́ра
Стоїт та ди́вит ся та присяга́є —
И присяга́є мсту над Довбуша́ми!...
И то́чит Довбуші́вску чо́рну кров!!! —

(Здойма́є ніж,[6]) и підно́сит 'го висо́ко д' го́рі.)

Горо́в же грай, прокля́та! — грай — горо́в!!! —

(Шви́дко пріч).

---

[1]) В автор. А. переч.: по під ноги.
[2]) Перечерк.: назадгузь.
[3]) „ ялицев.
[4]) „ до ніг.
[5]) „ падущого.
[6]) Переч.: Хапає ніж, що єго їй Довбуш о перед ноги кинув и підносит 'го високо в гору.

Трéта сцéна.

Остáвші.[1])

Лаґадúн.

(до Ивана.)

Ти свóє відогрáло вже, о, бíдне
Ти Довбушíвске сéрце!... за для тóго-ж
Утихомúр ся вже!...

(Вимáє зза чéреса велúку[2]) хýстку и укривáє нев Ивáна.[3])

Джíмір.

Гов, чоловíче!
Чи мóже дýмаєш, що нам в грудéх
Лиш топірцí клепáют? — Вповідáй! —
Що стáло ся? — То с прáвди він сестрý
Зарíзав свóю? —

(Лаґадúн зриває́сь и тúгне ніж, Джíмір то сáмо.)

Стій!!! — Кудá-ж ходúв
Сегóдне рáно він? —

Лаґадúн.

Кудá ходúв? —
Честь сéго нештовóда ратувáти[4])
Ходúв, честь гуцулíв обмúть ходúв,
Хóтьби и лáцков крóвйов. — Се єгó
Винá єдúна! —
Алé як ми у монастúрь прийшлú,
Кудá нас чóрна псúця завелá,
И він довíдуєсь, що тут о дýшу
Невíсти хóдит, о княгúнї дýшу:
То ніж падé 'му з рук и він з жахý
Стовпíє як маймýрний óбраз...[5])

Джíмір.

Що-ж
Княгúня рóбит? —

---

[1]) В автоґр. А.: Злишні.
[2]) В автоґр. слово: велику — дописано.
[3]) Перечеркнено: тварь и груди Ивана.
[4]) В автоґр. В. було перв.: рахувати.
[5]) Слова: Маймурний образ — дописано; перечеркнено: укопаний.

Лаґади́н.

В'на чита́є у
Одні́м стари́м сувóю перґаме́нту,
Що їй післáв секре́тар в монасти́рь,
Як умера́ючи нам вповіда́ла. —
Але́ як ми вступи́ли у келію,
Встає́ она́ як божество́, иде́ до
Ива́на, и отта́к до не́го ка́же:
У до́брий час, мій бра́те! — бо и я
Єсьм ро́ду Довбуші́вского, донька́
Само́го то́го До́вбуша, що гра́бя
Вели́в живцем спали́ти. — Ніж отсе́й,
Котри́м він сво́го ка́та просади́в,
Був мо́єго вітця́!...

Джі́мір.

А що цига́нка
На се? —

Лаґади́н.

Як та гадю́ґа, як змия́
Сану́ла ся и заревла́, що го́мін[1])
Розля́г ся аж по всім монастири́:
То й ти, препроклятýща?!!! то и ти
Похóдиш з Довбушів?!!! И так лютýючи,
Рве ніж книги́ни з рук, и то́пит 'го
Нещáсні у грудéх!...

Дóвбуш (глýхо).

Вартоломія!...

Лаґади́н (до Ива́на).

А ти мовчи́ш?.... Ще при́йде та пора́,
Що заговóриш!...

(До свóїх гупулів).

Поможíт ми, бра́тя,
Занéсти жéртву сю у мій халáш,
Віта́к на чорногі́рскі ки́чері[2])
'Му викопати гріб!...

---

[1]) Перечеркнено: лоскіт.
[2]) „ на чорногірскім гре́бени.

Дóвбуш

(зрива́єсь и хапає той ніж, що 'го ще з ра́зу був відки́нув).

Копа́йте два!!! —

(Хóче проби́тись, але з'упиня́єсь, мéче ніж пріч и хапає топір.)

О! — Але не!!! — Ще хóчу запита́тись
У тóї кра́сної гадю́ки, за́що
Она́ ми се зроби́ла... — Ни́нї-ж[1]) день...

(Пріч).

Джíмір.

Неха́й и чóрта с пéкла бу́де дни́на —
А гу́цул сво́го ка́лфу не поки́не[2])!!! —

(Пріч за Дóвбушем. Ма́йже всї гуцули́ за ним. — Тих кíлька, що лиши́лось, беру́т тїло Ивана на топірці́ и відно́ся в проти́вний бік. — Лагади́н иде́ за ни́ми в ту́зї.[3])

ПОДРЯ.

По лі́вім бо́цї отво́рене приу́лне[4]) вікно́ у до́му Дзвíнки. — На пра́во стро́мина[5]) з за́мком восво́ди. — Ніч зо́решлива. — Ча́сом паду́т звізди.[6])

Четве́рта сце́на.

Чóра с ка́ганцем, бру́сом и тим ножéм, що Дóвбуш ним Ива́на просади́в[7]).

Чóра

(кладе́ ка́ганец на вікно́).

В'на си́пле ку́лї з мóєго креста́,
А я сей но́жик най собí обíздрю.

(Обзера́є ніж).

---

[1]) Перечеркнено: Сегодне-ж.

[2]) Тї два рядки дописані. Первісний їх перечеркнений текст ось який:

Нещасний день Вартоломія днина,
Вартоломія нещаслива днина!...
Хто гуцул — свого калфу не
Нехай се буде и чортівска днина.

[3]) Перечеркнено: сумуючи.

[4]) В автогр. А. перечеркнено: заулне.

[5]) Перечеркнено: скала.

[6]) „ Звізди падут заéдно.

[7]) „ пробив.

Так, но́жику! сего́дне тво́я дни́на! —
Бо два аж Довбуші́вскі се́рця
Проби́ти — то не фра́шки! — бо они́
Твердїщі кре́меня.!!!
(Смо́трит вістре.)
А пре́тцї ще
Робо́тї тво́ї ни́нї не коне́ц,[1])
Для то́го-ж му́шу наостри́ти тя,
Абе́-с[2]) такий був о́стрий як той брич!
Як мсти́ святої невсипу́ще око[3])!!!
Як Тіфона огне́ннні отро́ки!!! —

(Зачина́є ніж остри́ти и вс до то́го жасну́, коро́тку а́рию).

Пя́та сце́на.

Дзві́нка с тарільчиком, на котрім нахо́дит ся кі́лька золоти́х куль, у лі́ві руцї, а с ка́ганцем у пра́ві руцї, ухо́дит з зати́ля.[4])

Дзві́нка.

(кладе́ ка́ганец и тарільчик на вікно́).

Тобі́ ще хо́чет ся співа́ти, Чо́ро?...

Чо́ра.

Се пі́снь весі́льна До́вбушеви с кра́снов
Княги́нев...

Дзві́нка

Пі́снь вогро́бна, не весі́льна!
Бо він — заги́не!!! —

(Рве дубелті́вку и порошни́цю с кли́нка и набива́є ю завзя́то двома́ золоти́ми ку́лями.)

А тра́фю! тра́фю! тра́фю! щоб тото́
Єго́ лука́ве, прелука́ве се́рце
На сто кава́лків — не! на прах! на по́рох[5])
Розси́палось!!! —

Чо́ра

(ти́че їй ніж за пояс.)

А про уся́ке ніж

---

[1]) Первісно було: Роботї твої не конец сегодне.
[2]) В автогр. Б.: аби.
[3]) Первісно було:
Як ревности то невсипуще око!!!
[4]) По слові »затиля«, перечеркнено: и иде до вікна.
[5]) Перечеркнено: прах.

Тобі отсе́й! — він о́стрий! — Чо́ра 'го
Остри́ла! бі́дна Чо́ра!...

Дзві́нка (наслуха́є).

Слу́хай! —

Чо́ра.

Він! —

Дзві́нка.

Він!!!

Чо́ра (заку́суючи зу́би).

Він!!! — А до́бре мірь!!! —

Дві́нка.

Лиш не журі́сь...

Чо́ра (сипячи́ як га́дина).

Лиш о́стро! чу́єш? — о́стро! — в се́рце[1])! в се́рце! —

(Чо́ра и Дзвінка замика́ют шви́дко вікно́, гася́ ка́ганці и дают ся в бік.)

Ше́ста сце́на.

До́вбуш. Ті, що пе́рше.

Дов бу ш.

Вже загаси́ла? — Так як мо́ю ду́шу!...
Але́ втвори́ и дай мені́ нічлі́г! —

(Пу́кає то́пором у вікно́).

Не хо́чеш? — Пре́тці-ж я ти передо́м
'Го заплати́в, и го́йно, ду́маю! —
Бо й чорт тобі́ за не́го бра́та не
Зарі́же, ні́ сестру́ не замордує!...

(Пу́кає.)

То-ж отвори́, ти ка́жу!!! — Або́ зара́з
Таки́й нічлі́г ти спра́вю,[3]) що аж пе́кло
Ся зодрегне́!!! —

(Бє то́пором так си́льно у вікно́, що оно́ з бре́нькотом злі́тає. — Ра́зом паду́т два набої́.)

---

[1]) Перечеркнено: него.
[2]) „ и.
[3]) „ зробю.

Та дві аж? — И одної
Би бу́ло до́ста.
(Де́ржит ся одно́в руко́в за се́рце, а дру́гов за арцабу, хіта́єсь, паде́ на коли́на, віта́к на зе́млю, а то так, що лежи́т про́сто під вікно́м.)
Тве́рдо сте́лиш, Дзві́нко!...

Дзві́нка (у вікні́).
Княги́ня ти посте́лит у пери́нах!

Чо́ра (в ха́ті).
А ти пови́нна лі́пше, бо и ти,
И ти єго́ сестра́, донька́ отсе́
Старо́го Василя́ Довбущука́
С тов нещасли́вов Со́йов!...

Дзві́нка.
Пра́бог[1])!!!...

Чо́ра.
Клич
Не Бо́га, а́ле Ті́фона! — Він ти
Помо́же!

Дзві́нка.
(Рве ніж зза по́яса и біжи́т у ха́ту.[2])
Поможи́-ж...

Чо́ра.
Га!!! що?!!! ти ніж
Сади́ш менї́ у се́рце?!!!...
(Харчучи́.)
Ніж той

Дзві́нка.
Ти
Сама́ остри́ла... Ще раз!!! Ще раз!!! Ще[3])!!! —

---

[1]) В автогр. А. перечеркнено: Боже!!!
[2]) Перечеркнено: де обі з лоскотом на землю падут.
[3]) Перечеркнений варіянт сего уступу ось який:

Чора.
Га!!! га!!! ти голов
Ми відтинаеш, голов?!!!

(Божевільний ре́гіт.)

Ха ха, ха ха, ха ха!...

Се́ма сце́на.

Джі́мір. Гуцули́ з лу́шницями. До́вбуш. Пізнїще Дзвінка.

Джі́мір.

Мій ка́лфо!!! — Га!...

(Джі́мір и па́ру гуцулів приклякáют ко́ло До́вбуша и підво́дя єго́,[1]) так, що він у сі и настоя́щі сце́нї як сиди́т.)

До́вбуш.

О дякова́ть вам, бра́тя! дякова́ть!...
Чи ду́мали ви день Вартоломі́я
У Дзві́нки ни́нї святкува́ть? — И я нє! —
Єй Бо́гу, що и я нє!... Та для чо́го-ж
Би не у Дзві́нки? — Брак тут ро́зривки? —
Диві́т ся, о, диві́т!...

Дзві́нка

(божевільна и розхрі́стана, крова́вий ніж у руцї́, вибіга́є, нї́би то гу́ляючи на подрю).

Але то-ж то вам тве́рде се́рце у то́ї божеві́льної цига́нки!... як кре́мінь! — Але́ я їй 'го просади́ла — просади́ла — просади́ла — на́скрізь! — так![2]) —

(Пантоміма. Ре́гіт).

Що ка́же она́[3])? До́вбуш мій брат? —

(Ре́гіт).

(Харчучи.)

Ніж той...

Дзвінка.

Ти
Сама острила... Так!!! и так!!! и так!!!

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: берут єго на руки.
[2]) Первісний текст сеї частини ось який:

Дзвінка.

Але то-ж то вам ликава шия у тої циганки!... як дріть! Але я їй претцї ю перетяла — перетяла — перетяла — так! —

[3]) В автоґр. А. переч.: божевільна циганка.

Ба ще що би не ви́гадали!... Він пре́тці-ж мій зару́чений и гада́є жени́тись с тов там кра́снов княги́нев у за́мку! — Та й для чо́го-ж би не? — она́-ж пре́тці та́кже є́го сестра́? — Як то лиш? — За́раз...

(Співа́є.)

Взя́ла сріб́ла в черепо́чок,
Та й покла́ла на жаро́чок:
Гой топи́ ся, сріб́ло щи́ре!
Бу́дут ку́лї на вечеру́! —

(Говорит).

И так да́лї. — Се пі́сня за то́го хоро́шого Джоґо́лю, що є́го богата Аксені́йка застрі́лила, але́ я ю забу́ла, гет-гет[1]) забу́ла!... Бо они́ ка́жут, що я старо́го Штефана́ строї́ла, а се бріхня́,[2]) бо є́го Со́я строї́ла, хоть и за мо́ї гро́ші. — Не пра́вда Сойо? —

(Ре́гіт).

Лиш полови́ну, ка́жеш? — Я си́пю все, аби́ ся серде́шний не бога́то му́чив. — От так...

(Пантоміма).

Що ти ка́жеш, Штефа́не? — се́рце у тобі перепа́лює? — Хіба́ я то́му[3]) ви́нна, що старі́ люде не привы́кли до Со́їних зварків? — Овва![4]) —

(Ре́гіт).

А ти що ка́жеш, Ле́сю? — Абе́с єї и на о́чи и не ви́дів? — Она́ ві́дма, лю́бчику, и нас усі́х ще з світа позго́нит, ка́же тво́я не́ня, та в одно́ пла́че... так!...

(Пантоміма).

Але́ добра́ніч, Оле́ксику мій лю́бий, добра́ніч! — А як тебе́ стара́ питатиме, де ти ся так заба-

---

[1]) Перечеркнено: зовсім.
[2]) „ неправда.
[3]) „ за тото, що.
[4]) „ Про мене!

ри́в, а ти кажи́ — — ну? — — ти кажи́, щось був у ци́ган, твій кріс ла́годити. Добра́ніч! Добра́ніч! —

(Пріч).

Осма сце́на.

Оста́вші.[1])

Д о́ в б у ш.

О — Джі́мір! Джі́мір!... Але ти вже звеш
О пе́ред Го́спода престі́в мене́,
Мій непови́нний бра́те!... Я вже йду!...
Для то́го-ж будь здоро́в ми, ві́рний дру́же[2]),
И ви о гуцули́, здоро́ви бу́дьте,
И мя просї́т!... простї́т!...

(Усї́ закрива́ют собі о́чи).

Д ж і́ м і р.

О́ле́ксо мій!...

Д о́ в б у ш.

А сей топі́р... озми 'го, ми́лий дру́же,
И утопи́ 'го там, де Че́ремуш
Найглі́бші, найкрутї́щі кру́чі кру́тит[3])
Аби́ ще дру́гого де До́вбуша[4])
Не закортї́ло, божестве́нну збро́ю
У сво́ї ру́ки бра́ти. — Бо́жа збро́я,
Боже́ственне ору́жіє не нам,
Не грі́шним лю́дем в ру́ки, що в груде́х їх
Наро́ви ще кіпя́[5]) и гра́є кров!..

(Обзера́є топі́р пова́жно и гово́рит до не́го).

О, щоб я сво́ю не́ню був послу́хав!...
Бо менї́ она́ тебе́ суди́ла,[6])

---

[1]) Перечеркнено: Зли́шні.
[2]) „ Марку.
[3]) „ плесо має.
[4]) Первісно було:
Аби там Довбуша ще другого.
[5]) Перечеркнено: ся бют.
[6]) „ 'го призначила.

А бра́ту мо́му!... Але я — я ле́жу...
Прости́ мене́, святи́й!...

(Цїлю́є топір з обо́х боків и подає 'го Джіміреви.)

И ти, о, Бо́же!...
Котри́й кара́єш, а́ле справедли́во,
Прости́ мя ка́ющого ся, прости́
Мя ра́ди тво́го милосе́рдія
Вели́кого над на́ми!...

(Одна́ ду́же кра́сна звізда́ паде́.)

Що за кра́сна...
Упа́ла там... звізда́!...

(Умера́є. — Хви́ля. — Гуцули́ гася́ лушниці́. — Джімір кладе́ ме́ртвого на зе́млю а сам устає́.)

Джімір.

Звізди́ лиш згарь[1])! —
Сама́-ж звізда́ сія́ти ме во віки!
И ме пока́зувати чоловіку
Путь — д' го́рі! —

(Гуцули́ підсува́ют топірці́ під ті́ло, підно́ся 'го д' горі и беру́т на пле́чи. — Тимча́сом ло́вит ся за́мок и пожа́р освічує цїлу́ по́дрю маґічно. — Засло́на.)

---

[1]) Первісно було:

То їй лиш — згарь! —

Сценї́чні по́кази.[1]

Осо́би и но́ші.

Воєво́д.

70 рік. — Різки́й дїдуга́н. — Старопо́льска но́ша маґна́тів, карабе́ля,[2]), була́ва.

Княги́ня.

26 рік. — Краса́ и кня́жеска пова́га.[3]). — Бізанти́цка кня́жеска но́ша, діяде́м, порфіро́ва, со́болем заблане́на манта́.[4]) — Ся хоть коро́тка ро́ля — ма́є бу́ти з вели́ков прецізиов гра́на, бо станови́т єди́ний ко́нтраст до ре́шта же́нских роль[5].)

Секре́тар.

30 рік. — Ду́же хоро́ша я́ва[6]), а́ле чо́рний хара́ктер. — Штуце́рска но́ша молодо́ї по́льскої шля́хти.

Секретар я́ко мо́нах.

Ся ма́ска ма́є бу́ти ду́же пова́жна и імпону́юща. На голові́ колпа́к з до́вгим ве́льоном. Во́лос до́вгий и борода́ ду́же до́вга и бі́ла. У лї́ві руцї́ кни́жка

---

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: прикмети, — поправлено олівцем: по́кази; тут дописано олівцем а опісля перечеркнено: зауваги.

[2]) Переч.: воєводзка.

[3]) „ постава.

[4]) „ мантия.

[5]) Первісно: контрапункт до других обох

[6]) Переч.: красна постава.

и рожáнец з велúких жóвтих цятóк, у прáві руцí крива́ пáлиця. Рúзи дóвгі, чóрні. На шúї крест.[1])

Маршáлок.

40 рік. — Гýмор. Пóльска, домáшна нóша. — Маршáлска пáлиця.

Дóвбуш.

25 рік. — Красá, житé, натурáлність, шляхóтність. — Нóша гýцулска áле ідеалїзóвана. — Сардáк и ногавúцї чирчикóві[2]) (trapproth). — На головí áбо каманáк (гýцулский бáрет с трьомá ріжкáми) áбо угóрский кресáк з зелéними пю́рами. — За чéресом нóжі и пістолéта. — Громовúй топíр (Streitaxt)[3]) є фантастúчна, старовíцка збрóя, подíбна до рúмских лíкторских тóпорів. — Нóжі и пістолéта турéцкі. — Тяжкý, угóрску шáблю нóсит Дóвбуш лиш у четвéртім дїлї.

Ивáн.

26 рік.[4]) — Хорóший, áле понýрий. Нóша як Дóвбуша, але зóвсїм чóрна с чóрними пю́рами. — Шáбля тáкже лиш у четвéртім дїлї.

Джíмір.

25 рік. — Весéлість, отвéртість, натурáлність. — Нóша як Дóвбуша, лиш не такá вистáвна.[5])

Лаґадúн.

26 рік.[6]) — Понýрість, завзя́тість, я́рість. — Нóша як у Ивáна.

Мóрган.

70 рік. Добродýшність, блáгість. — Нóша фантастúчна старовíцких чорнокнúжників.

---

[1]) Сей уступ сценíчних показів в автогр. А. дописано дальше на стор. 124 автографу; перечеркнено в нім слово: Ряси.
[2]) В автогр. А. переч.: порфíрові.
[3]) „ „ „ се слово пропущено.
[4]) Переч. 24 роки.
[5]) „ але май поєдинча.
[6]) „ 24 роки.

Чо́ра.

18 рік. — З разу непоро́чне ча́до натю́ри. — Но́ша уго́рских цига́нів; у дру́гім ді́лї дорога́ и вибі́рна, вита́к зо́всїм зане́дбана.

Со́я.

50 рік. — Жасна́, віде́мска проя́ва. — Знаки́ да́вної краси́. — Зане́дбана цига́нска но́ша.

Дзві́нка.

30 рік. — Роскі́шна, чару́юща, але́ фрівóльна и кокéтна краса́. — Но́ша гу́цулска, ду́же бога́та, але́ аж за на́дто пересáдна.

Стари́й гу́цул.

90 рік. — Дерзки́й упéртий ді́дуга́н. — Но́ша гу́цулска, дубле́на (hellbraun) або́ и си́ва. — На голові́ вели́ка, кру́гла, медве́жа або́ и бара́ня ку́чма. — Без зброї. — До́вга, замашна́ ки́ржа (Bergstock).

Молоди́й гу́цул.

20 рік. — Умішáйло. — Но́ша гу́цулска, але́ аж зана́дто штуцéрска.

Гуцули́.

Но́ша ідеалїзо́вана гу́цулска. — Чо́рні сардаки́. — Черво́нні ногави́ці, уго́рскі кресаки́ (капелю́хи). — У тре́тім и пя́тім ді́лї топірці́, у четве́ртім шту́ци (карабі́ни) и мисли́вскі сугаки́[1]) (Hirschfänger). — Ножі и пістоля́та усі́гди за че́ресом.

Капі́тан траба́нтів и траба́нти.

Но́ша и збро́я гелєбарді́рів на кня́жеских дворáх мину́вшого столі́тя.

Старо́сти и шля́хта.

Но́ша и збро́я старопо́льска.[2])

---

[1]) Переч.: шаблї.
[2]) В автогр. А. переч. Карабелї.

Слу́ги.[1])

Як на всїх кня́жеских двора́х мину́вшого столїтя.

Кат з помі́чниками.

Жасні́ цига́нскі[2]) проя́ви.

По́дря.

В загалї.

„До́вбуш“ ма́є бу́ти траґе́дия у по́внім зми́слї то́го сло́ва и для то́го ма́ють бути вся́кі переса́ди в декора́циї уни́кнені, бо се ува́гу прито́мних тілько моро́чит, а то зо́всїм без потре́би. — Але́ на тото́, що нїмцї назива́ют „das Stimmungsvolle“, тре́ба всї́гди розу́мний взгляд ма́ти.

1.[3]) Хоро́ми в за́мку.

Обши́рні и пону́рі, без вся́кої оздо́би.

2. Розва́лини (руї́ни).[4])

Ма́ют бу́ти та́кже обши́рні и велича́ві. Але́ се мо́же бу́ти та́кже и пе́чера в які́ горі́, або́ и[5]) вели́кий шате́р, але́ все при доро́зї.[6])

---

[1]) Переч.: Ноша їх.

[2]) Перечерк: фантастичні.

Тут в автоґр. А. бачимо ще отсю дописку, яка не ввійшла до автоґрафу Б.:

»Через цїлий час свого побуту на подри стоїть кат спертий на топори́ще, а барда знов топорищем д' горі, на ковбок, як се часом малювали на образах.« (Тут подано й прімітивний рисунок сего ковбка).

[3]) Переч.: I. Дїло.

[4]) Переч. II. Дїло.

[5]) „ также.

[6]) „ гостинци.

3. Свíтлиця у Дзвíнки.

Дýже подíбна до тих, котрí находят ся у старовíцких, богáтих, тірóльских домáх. — Стíни, стéля и помíст з гибльóваних протéсів, сволокú, одвíрьки футрúни (арцáби (Thür-Fenſterſtöcke),[1]) ослони і т. д. шницáрскої робóти, усé від стáрости почервонніле. — Під прúлком[2]) дýмав я собí відтятий одéн кут з велúким вікнóм.[3])

4. Гýцулский тáбор.

Сей трéба собí дýмати я́ко за пóдрев, а на пóдри мáє бýти лиш халáш (намíг) Дóвбуша, єслú мóже бýти, з смерéкового лýбя (корú).

5. Прúлок[4]) у Дзвíнчинї хáтї.

Він мáє бýти по лíвім бóцї. — По прáвім бóцї мáє стоя́ти зáмок на горбúкý або́ на скалї́,[5]) а обá будúнки так, абú затúлє вóльне бýло, щоб дóбре вúдіти пáданє звізд. — За все трéба не забýти, вікнó так приспóсобити, абú при удáрі Дóвбуша топірцéм, онó лéгко и зáраз злетíло.

---

[1]) Слова поміщені в скобках — в автогр. А. пропущені.

[2]) Перец.: янкірем.

[3]) В автогр. А. маємо ще отсю попоправлювану, в части пером, в части олівцем написану примітку, що не ввійшла до автографу Б.

»Ш. Діло. Подвірє в замку. Обширне и понуре.« Ті слова перечеркнено і написано: »Хороми в замку ті самі, що и в першім дїлї.« Дальше поміщено отсю перечеркнену приписку:

Желїзну піч я думав собі яко капличку або щось подібного. Двері в ню мають бути такі великі, аби міг крізь ні чоловік увійти.

[4]) В автогр. А. перец. заулок.

[5]) Слова: на горбику або на скалї — дописані в автогр. А. олівцем.

Послїдна ува́га.

Ся дра́ма місти́т[1]) у со́бі 1700[2]) ві́ршів я́мбами у таки́й по́дїл:

1. Дїло: 390[3])
2. „ 410[4])
3. „ 340[5])
4. „ 390[6])
5. „ 170[7])

Отже-ж режісер и найбі́лшої сце́ни не ма́є жури́тись о то, що 'му часу́ забра́кне, и мо́же да́ти усїм еволю́ціям потрі́бну слободу́[8]) и час.[9])

---

[1]) В автогр. А.: лїчит.
[2]) Переч.: 1710.
[3]) „ 376.
[4]) „ 400.
[5]) „ 354.
[6]) „ 400.
[7]) „ 180. Під колюмною цифр бачимо їх суму: 1700 переч. 1710.
[8]) Переч.: волю.
[9]) На боцї бачимо ще перечеркнені числа: 1530 і 1710 поставлені одно понад другим.

Трета редакция »Довбуша« не була ще надрукована. Маємо два автографи сего твору. Автограф А. становить первісний текст, бруліон автора із поправками і перерібками; автограф Б. — се переписаний на чисто автограф А. при чім автор декуда робив незначні зміни. Основний текст беремо з автографу Б., приймаючи лиш декуди влучнійші вислови з автографу А. Усї поправки і зміни в автографі А., як і ріжниці між обома автографами зазначуємо у приписках під текстом. В автографі Б. зазначені акценти, які відмічуємо в текстї.

Автограф А. третої редакциї Довбуша складає ся з сїмох зшитків канцелярийного паперу і одного окремого лїнїованого аркуша, на якому приміщений наголовок і дїєві особи. До стор. 56. папір гладкий; дальше — лїнїований. Наголовок і дїєві особи повторені ще раз на стор. 5. і 7. автографу А. — так, що сеся частина автографу має дві редакциї: А. (а) та А. (б). Пізнїйша редакция (б) сеї частини автографу А. має наголоси зазначені червоним атраментом. Цїлий автограф А. займає 126 сторін письма. Часто подибуємо печатку: »Товариство Руска Бесїда« в Чернівцях. На стор. 6. автографу А (а) приписка: »Власність товариства »Руска Бесїда« у Чернівцех;« на стор. 2. автогр. А. (б). приписка: »Власність лїтературного товариства »Руска Бесїда« у Чернівцех. Улиця лелїйна, ч. 29.« Така приписка і в автографі Б. Поправки роблені в автографі А. по більшій части червоним, декуда чорним атраментом, рідко олівцем.

Автограф Б. збережений в переплетї, викінчений дуже старанно, гарним почерком, на білім папері канцелярийного формату займає 137 сторін письма „in folio“. Наголоси зазначені червоним атраментом. Місцями печатки: »товариство Руска Бесїда в Чернівцях«. Поруч дїєвих осіб бачимо приписки пороблені олівцем чужою рукою, (мабуть котрого з директорів тодїшного руського народного театру, що стояв під зарядом Біберовича та Гриневецького), де зазначено імена артистів, що мали-б відограти Федьковичеву трагедию. Приписки ті, споруджені т. зв. етимольогічною правописию — розділюють ось як головні ролї трагедиї: Воєвода — Стечинський; Княгиня — Вішнєвська; Секретар — Плошевський; Олекса Довбуш — Біберович; Иван Довбуш — Кліщевський; Джімір — Гулевич; Лагадин — Янович; Морган — Підвисоцький; Чора — Біберовичева.

Поруч автографів маємо ще одну рукопись. Є се копія з автографу Б. третої редакциї виготовлена Гулевичем, артистом тодїшного народного театру, призначена до сценїчного вжитку. Відпись

сеся була долучена до поданя зверненого на адресу галицького намістництва, де прошено о дозвіл виставляти Федьковичеву трагедию на сценї. У відповідь на се поданє прийшло письмо дирекциї львівської полїциї — котре як інтересний історичний документ подаємо в цїлости.

C. K. DYREKCYA POLICYI

we LWOWIE.

L. r. 22.761.

KLAUSULA.

Wysokie Prezydyum c. k. Namiestnictwa pozwoliło reskryptem z dnia 27. września 1888 l.: 10.511 na przedstawienie na scenie ruskiego teatru prowincyonalnego Biberowicza i Hryniewieckiego tragedyi Fedkowicza pod tytułem „Dowbusz“ pod warunkiem, opuszczenia następujących ustępów i wyrażeń:

W akcie I. scenie 3. ustępu:

. . . . . від ляха дарів
Не потребуєш?

Довбуш.

Бо у нас не можна
Від ворога дари приймати.

Воєвод.

Як?
Ти ворогом мя звеш?

Довбуш.

А ти-ж не лях?
Не тих самих батьків ти син, що волю
Нам нашу зрабовали? від коли
Ми побережжє моря чорного
Нехали и в сих горах оселились,
То Гуцул волен був. Незнав він, що
Король, що воєвод, що пан, що пляхтич,
Бо сам сп був и королем и паном
И судцев и не то. —

Секретар.

Як сміеш?

Воєвод.

Най 'го!
Лиш далї Довбущуку! Говори!

Довбуш.

Аж тут и Лях нїт вісти відки взяв ся,

i od słów:

. . . , приймив
За рідних вас у вольні свої гори.

Старий староста.

Позволь!

Воєвод.

Нехайте-ж 'го! лиш далї Довбуш!

Довбуш.

Але з ватер мисливских стали замки,
С товаришів кати, з братів тірани,
Що посїпак та драбів понаймали,
Аби дїдизного господаря,
Що в свій халаш за гостя вас приймив,
В ярем убрати та в рабский кайдан.
А ви ще хочете, аби вас гуцул
За друга свого мав? О воєводо,
Ви нас опришками та різунами
Та людоїдами звете; до кого
З обох нас, чи до ляха чи до нас
Та назва липне, світ колись осудит,
Але що гуцул — то за свою волю
Він вступит ся, хоть най там зараз знає,
Що, або ляцке серце то невірне,
Або й послїдне щире гуцулске
Ме голе трепетатись на ножи,
Нам все одно!

udzi eż od słów:

Ляхи такі як ти, о князю, були,
То ми-б мечі
На плугове желїзо перекули.

w scenie 10., stronicy 19 ustępu od

И наш учитель на колегії
У єзуіцкі школї! О, о, о!
Що-ж був се за учитель! над усї
Учителї! А особливше всїх
Мене він поважав и жалував,
Для чого я у єзуіцкий орден

Не записав ся! Ба я-ж думаю
Що лучше єзуітом діськи бути,
Як ним лиш звати ся. Се я бувало
'Му кажу и довожу, що таких
Богато більше в світї, як тих званих,
А він регочет ся та моргає.

W scenie 11. wyrażenia:

єзуіцкий школяр.

w scenie 12. od:

»О, ти Боже провидїнне,
Ти зовсїм злишне, від коли Льойоля«

w akcie 3, scenie 2 słowa:

„капуцинів«

scenie 4.:

Як я тобі, що в тебе вкрав віддам,
То и то даровane.

А як я те, що другий в вас украв,
Дістав та вам віддав?

Секретар.

Гм, гм, гм, гм.
Тримавше в себе років кількасот?

w scenie 7.: »Ляцкий рабе«.

w scenie 10.: »а Рим старий не має«.

w scenie 14.: »Кат всїх Ляхів —
Або то прелукаве ляцке сердце«.

w akcie IV. scenie 3 słów.: »сука«, »отсеї ржиці чорнов кровйов«.

w scenie 12. słów: »Божу голов«.

w akcie V. scenie 3 słowa: »псиця«

tudzież pod warunkiem nie wykonania informacyi autora co do podnoszenia krzyża, i w ogóle używania krzyża na scenie, tudzież informacyi co do stroju sekretarza jako zakonnika, aby tenże nie miał na piersiach zawieszonego krzyża, a przy boku różańca.

We Lwowie dnia 5. października 1888.

Marynowski.

Письмо те показує нам, які уступи Федьковичевої траґедиї були р. 1888 проскрібовані, — та з якими цензурними умовами мусїв взагалї числити ся Федькович вже тодї, коли свою траґедию з р. 1876 перероблював та приладжував у третій редакциї для сцени руського народного театру.

ЯК КОЗАМ РОГИ ВИПРАВЛЯЮТЬ.

ЯК КОЗАК ПОЛЮ ВИПРАВЛЯЮТЬ.

ЯК КОЗАМ РОГИ ВИПРАВЛЯЮТЬ.

Фрашка в І. відслонї.

Вільно за Шекспіровою драмою: **Як пурявих уговкують**

НАПИСАВ

Ю. Федькович.

ОСОВИ:

КАТРЯ, ОЛЕНА, СЕНЯ — дівчата з Заставної.
ТОДІР ЛИХОВОЛЯ, їх отець.
ИВАН, СТЕФАН — парубки з Заставної.
ВАСИЛЬ НЕДОБРЮК, парубок.
ДМИТРО, ВЕКЛЯ — його стариня.
ГРИЦЬ, його слуга.
ДРУЖБА.
ПРОСАТАР.
— з Дорошівців.

Весільні гості, бояри, музики.

Дія ведеть ся то в Тодоревій то в Дмитровій хаті, то на базарі у Заставні.

І. СХІД.

Базар у Заставні. Серед базаря стоїть Василь.

Василь (співає):

Най ся-ж снить, хто си хоче,
Я тим голов не клопочу,
Тай не буду клопотати,
Бо ми воля не до-ката.

Дівка, як в вітця дівує,
То ніхто її не чує;
Така тиха та благая,
Що казав бись: вона з раю.

Та[1]) як рубом голов вкриє,
То казав бись, що їх три є;
Три чортики, ще й з лабами:
О, нераз ночуй за брамов!

Бо як стане тя лоточить,
То вивалиш тільки очи,
А як швидко де не бризнеш,
То й тусанів гарних лизнеш!

Хіба я отсе не правду кажу, чи що? — О, я о-перед такого великого панства бріхні торанити не буду, бо на другий раз сюда и зазирнути би не

[1]) В перводр. очевидно похибка: то.

прийшли, не то-що! — Дівка, доки не віддана, то сховає собі пазорики, неначе та кіточка; присягавбись, що там тобі и одної пазуриночки не має! — Та по весілю... Ох тобі лишенько!... покаже їх тілько, що лишь очи вивалиш як баньки. — Та я про себе не боюсь, щоби я їх борзо не попереминав, бо мого батька не даром люде Недобрюком назвали, а син в батька вдав ся, та ще й як! — За тее-ж не хоче за мене в Добринівцьох й найпуща дівка піти, бо боїть ся. А я на-збитки сюди у Заставну пішов, ніби то на обзорини, може би хоть тут яке диво запопасти, богдай з одним оком. А про пазорики, як казав, мені не страшно, бо вмію гарно обтинати. А цит же: хтось иде? — Три дівці! — а які гарні та убрані! — мабуть не бідолахів дочки? Гм.

(Катря, Олена и Сеня надходять).

Василь.

День-добрий вам, молоді дівчата!

Катря.

Молоді чи не молоді, а тобі, смаркачу, засї нам день-добрий казати; бо ми з тобою на пиві не були, та ні в твого смутчого батька на храму, чорт його знає, хто він. А коли не знаєш, як таким цапам, як ти, у Заставні роги виправляють, то зараз видітимеш! — Дурню один! — пройдисвіт! — дражнипсів! (минають.)

Василь.

Гречне ваше слово, панночко! Привіт у Заставні не згірший, нїщо й казати; та за те мені вподобалась,що хоть свої пазорики не ховає, але по правді показує. Та діськи; мені вподобалась без жарту! Ті прианахтемські пазорики на бік — дівка як вирмінка! (лоскає язиком). Та що би то за слава та за диво[1]) було, коли би я такій крали пазорики пообтинав, а то з коріньом? — Сміха на всю губу!

[1]) В перводр. похибка: зи дуво.

Сватаю, ей Богу, сватаю! — Та відки-ж я довідаюсь, чия вона? — От, слава Богу, — онде идуть Иван та Стефан, давні мої знакомі; они и знатимуть чия тото така гординя неприближуща. — Ходіть, ходіть братчики! (Иван и Стефан надходять).

Иван.

И слихом слихати и видом видати! Преціньхоть раз давний наш побратимко у нашу Заставну заблудив? Ми вже думали, що у війську бувши, нас зо шумом позабував? — Як нам ся маєш?[1]) Як живеш? — Чого так гориш неначе кропивою обжарений?

Василь.

Чорт йому! Такі то у нас дівки пекучі, що то й кропиви не треба не то-що! — Дала менї гарний добрий-день, нїщо й казати! — О, тота там, у серединї, що очи у її світять неначе дорогий камінь, чи що. Та коби хоть не така гарна та убрана! А то чоловіка аж скобоче, дивлячись! Як сю не візьму, то й женитись не буду — от-що!

Стефан.

Вовк шерсть тратить а натуру не тратить; який був давно палкий та прудкий, такий и тепер; и в війську нїчого з ним не порадили. — А гарна би то парка була, нїщо й казати! Она би до тижня по слюбови ходила з обломленими руками; а ти з розваленою головою, та видряпаними очима. Ха, ха, ха! Та коли лиш тебе кортить, то и сьогодня висватаєш, а старий тобі до гарця червоних, віна, ще й ноги цілював би, не то-що; бо у нашому селї нема таких дурнїв, щоби їх кортїло, за мамону собі чорта на голову брати. — Ти думаєш, що я отсе жартую? — Старий при людьох казав, що хто би йому біду з хати взяв, тому від разу дає шість тисяч червоних, а худоби, кілько сам хотїти ме.

[1]) В перводр. похибка: маєм.

Василь.

Я сватаю! їй Богу сватаю, — дій ся Божа воля!

Иван.

Коли так, то будемо собі шваграми, усї три як тут стоїмо. Бо я люблю Олену, а Стефан Сеню. Старий би з радої душі їх за нас дав, але каже, що доки гризї з хати не збудеть ся, то й одну з молодших не віддасть. О таке-то, товаришу! — Та я се жартую, братчику, бо й хто би доброму чоловікови радив таку вязю собі на шию силяти? — Не аби побратимови, але навіть и тій нї, що в корчи сипить: бо ти не знаєш, брате, що то за вязя та що то за гадюка!

Василь.

Руку сюда, братчики, — ми до двох недїль шваграми! — Коли я козї роги не виправлю, то можете мене в горботку убрати та до жидівської дитини у мамки дати. — А тепер собі ще якої заспіваймо та гайда у старости! (Співають):

Кому дасть Бог в світї долю,
То не жаль 'му стратить волю:
Волю стратить, доля буде,
Так чинили з-давна люде.

А хоть жінка и полає,
То чоловік розум має:
Має розум, має руки —
А ще де-що до науки! —

Бо то часом в часї слово
Уговкає чорта злого,
Та би жінку не вмирило?
То би було з дивен диво!

Бо ті жінки не такиї,
Як їх пишуть люде злиї,

Сли лиш дурнїв за ніс водять,
И лиш жусом верховодять.

Та хто їм ся вкаже паном,
Тому в свій час и сніданє,
И обідець, и вечера.
И порада люба щира. —

(Идуть.)

II. СХІД.

Кімната у Тодоревій хаті. Олена и Сеня входять з шитями и сїдають біля вікон.

Олена.

Ти не видїла учора Ивана?

Сеня.

Видїла на базарі; стояв з Стефаном та з тим Дорошівським парубком, що про його славлять, що дуже лихий. — О того коби то нашій Катрі, той би їй борзо роги виправив, не бійсь! Та ту мабуть и чорт з рогами не взяв би не то-що! А ми обі на віки нещасливі; бо батько присягав ся, що нас доти не віддасть, доки тої гризї з хати не збудеть ся. — Ох менї лишенько!... Пропали и ми дві, пропав и мій Стефан, пропав и твій Иван!... Всї ми пропали, а через кого? через одну змию!...

Олена.

Не журись, сестричко, може ще Бог змилуєть ся. Батько наш добрий; не зхоче чотири душі через одну язю тратити. А може найдеть ся ще такий божевільний, що біду візьме; бо батько казали учора на базарі при людьох, що у троє дають тілько віна що обіцяли, аби лиш хто такий відважний найшов ся, з бідою свій вік коротати, та свою голову товчи. А я буду батька просити, щоби и моє віно до Катриного доложили; може би хто борше

злакомивсь. Мій Иван у батька віна не бажає, лиш мене одну. Мій сизокрилий!... Тай про віщо би йому то віно и здало ся, такого великого богача единчукови?...

Сеня.

Хіба мій Стефан так не каже? — „Пане Тодоре“, — каже иноді до батька — „коли хочете, то я вам з моєї кишені даю зараз тисячу червоних, лиш не топіть нас двоє, не закопуйте нашу долю молоденьку, — гріх вам буде!“ Бо де-ж се є, каже, правда, в світї, аби через одну казюку, через одну вогняницю двоїм молодим вік занапастити? — Та що з того, коли батько як що собі у голов уклепають, то хоть би и сам Бог радив, то не поможеш! — Тілько того, що година наша бідна та нещаслива!... Та пазьмо сестричко, бо менї здаєсь, що вже йде наш кат, наше горе пекуче! — Так, она! — (Катра уходить).

Катря.

А що? — вишили по ручникови? — Та ви отсе нїчого и не вишили; ви сякі такі ледащицї гаволовицї! — За те-ж вам отсе! та отсе! та ще отсе! — (Олена и Сеня утїкають).

(Кричучи.) Я вас учити му, як по цїлій днинї теленїти та гави ловити, а нїчого не робити! Приднахтемські чортові дочки! — Та же ви від мене більше кулачя та кочержаників звїсте, як у вашого батька хлїба, що вас таких ледащиць вигодував, чорт зна', на що и кому? Але доки ще мене стане, то не мете ви менї гави ловити та про друків небилицї плести; не бійтесь, не хоче батько, то я вас учити му! — сякі-такі!...

(Тодір, що доси нишком у дверьох стояв, вступає.)

Тодір.

Що знов за примхи, Катре? — Чи ти вже не гадаєш, твою злість хоть одробиночку вгамувати? Чи ти хочеш твою долю на віки закопати, а мене без часу у гріб трутити? — Ох дочко, дочко! —

Схамени ся, доки ще час, аби віттак не за пізно було. — Коли Бога не боїш ся, то хоть людей стидай ся, нещаслива! — Ох, за що-ж то ти мене так побив та покарав, Господи милосерний!...

Катря.

Чорт хіба вас мордує та карає; — а я про ваші ханьки рук не загну, та не ждати му, аби менї хтось на голові кіля тесав; — то знайте! —А коли ще лїпше хочете знати, то вам скажу, що засї кождому мною верховодити, хоть би и вам самим! — От що! — Я вже не опелїнок! А коли сьте ваші донечки так розпустили, що нїчого би не робили, лиш цїлу днину у вікнї сидїли та за друками гави ловили, — то вирядьте-ж їх за ними; а як я котрого друка узрю, що ме сюди швендяти ся, то голову 'му провалю и донечкам вашим очи випарю окропом — висїли би їм ще сьогоднішньої днини! (Иде.)

Тодір.

Або-ж се не кара Божа та не суд Господний упав на мене нещасливого?... Та кобих хоть знав, у кого біда вдала ся, така непевна, як гадюка? — Хиба-ж у чорта самого; бо люде приповідають, що він — щез би — полуденником перекидаєсь та малі дїти у полуднішню пору, коли люде при роботї лишуть саму дитину в хатї або в поли, — підмінює. — Отаке підмінче и се и се мусить бути; бо мати покійна добра була, як та голубка, що мене такого нещасливого на тім світочку лишила! — Нїчого не приходить ся робити, як усьо лишити, а самому йти, куда очи видять та ноги несуть!... Хиба-ж би я був се давно вже не зробив?... Так менї жаль тих двох, що без моєї голови мусїли би у наймы ити або від біди світа ловити, так як я. — Та ще-ж одно спробую: розголошу у цїлому повітї, що хто її візьме, тому сей час даю увесь мій маєток, навіть віно Оленино та Сенино, лиш аби нужди спекатись. Тим двом найдуть ся люде и без віна, бо добрі та любі як день любий; лиш тую

одну біду, ні мені продати, ні мені проміняти! — О, матінко Христова!... (чути сторожа). Хто там иде?

(Иван, Стефан и Василь входять).

Иван.

День вам добрий. батьку Тодоре! — Чого такі смутні та недовольні, бадечку? — Зза годі, ей Богу, зза годі! — Та коли ваша ласка буде, то ме від тепер за вас отсей наш побратим воювати. Ми и прийшли, щоб много не короводитись, з отсим гідним леґіньом, а нашим давним товаришом, на вашу Катрю в старости. — Що вона собі лихенька, то ми йому вже казали. Та йому се ще й радше; лиш тілько хоче, аби ви за мене дали Олену, а за Стефана Сеню, — тай за дві неділи весїля!

Василь.

Те так и є батьку, як мій побратим каже; бо Катря мені вподобалась, а за решту моя жура. Одно лиш то собі в перед виговорю, аби мені від вас ніякої перепони анї в якім небудь ділї не було, що небудь би я робив; бо и я собі примховатий вдав ся, а може ще и вашу Катрусю перестиг, коби здорова була! — За сим словом прошу о вашу відповідь, батьку Тодоре!

Тодір.

Катрьо! (Катря уходить).

Я отсе тебе заручаю з цим парубком; — хочеш ити за нього, добре, а ні — то ти не моя дочка, а я не твій батько, и від сьої години щоб ти менї и на моєму задвірю не находилась! — Я до тепер суферяв усьому, як рахманин, а від тепер не буду. Не послухаєш моїх речий, дочко, то проклята єси від мене на афтемні дни! — Чуєш, дочко? — На афтемні дни! — Ходїм тепер, леґінї, у сад дещо порадитись, а сї голубята нехай собі пізнають ся...

Стефан.

Любої розмови!

(Тодір, Иван и Стефан идуть.)

Василь.

Тай так, Катрусечко серденько; коли Бог поможе, то ми собі за дві неділї и в парці? — А парка то буде, парка!... И чорти в пеклї завидуватимуть, не то що; бо и я собі стільки примховатенький вдав ся, що моя Катрусечка дорога. — А се до доброї долї та до милого тривку конечне так и треба, аби обоє одної гадки були; бо що з того, що він буде сякий а вона така, або вона сяка а він такий? На таке триванє хиба жидівські харки метати! — Та то долечка щаслива, коли він собі острий, а вона собі ще острійша; він палкий, а в'на ще палкійша; він пруткий, а вона ще пруткійша. О, такий то тривок благослови Боже! — А не дай знов Боже, аби менї була дісталась дівчина тиха, млава, покірлива! — Я би години з ньою не жив! — Остро, прутко, палко! — То и є, що є; — хиба-ж не так, Катрусечко серденько? Я читаю з личка твого пишного, що неначе индик почервонїло; з очей твоїх ясних, що неначе у когута палають; з грудей твоїх лебединих, що неначе міх циганський ходять; з губок твоїх цукрових, що неначе варенницї віддулись, — що и ти тої самої гадки що й я! — Хиба-ж нї, Катрусю?...

Катря! (бє)

А щоби-сь таки від разу знав, якої я гадки, — то тобі отце! та отце! та ще отце! — Ти прианахтемський сину!

Василь.

А щоб и ти від разу знала, що я играшки з роду люблю, (бє) то тобі отсе! та отсе! — та ще й отсе, Катрусечко серце! — Таких играшок у нас в Дорошівцьох и сто раз на днину грають ся. Добре

що я знаю, що ти їх любиш; я перший їх завсїгди зачинати му; а звуть ся вони у нас „коточі піжмурки“. — Такої любої розривки мабуть и в цїлому свїтї не має, не то що!

Катря.

Коточі піжмурки? Ти коточий придатку! Ти опришку, убійнику! Ти — ти —

Василь.

Браво, Катре! Браво, лебідочко! Браво, голубочко, синогорличко! Коточі придатки и що там ще, усї дівчата, що хоть половинку, хоть третинку тої відваги, тої острої крови, тої прутченької мови не мають, що моя Катрусечка розумна, моя Катрусечка цїкава, моя Катрусечка палка, моя Катрусечка игролюбива, моя Катрусечка чортополошенная; бо від неї би усї чорти утїкали, окрім мене одного, що з радощів би зараз и кріз тую стелю скочив, за тее, що таку парку собі запопав, як само серденько його бажало! — О, не було й не буде такого милого тріваня на цїлому сьому свїтї, як буде тобі зо мною и менї з тобою, Катрусечко моя принайлюбійша! — Хиба-ж така перла дорога мала впастись такому, якому тільки кужіль прясти та в попелї гратись? Менї! — менї одному сей дорогий камінь, Василеви Недобрюкови з Дорошівців! — Аж за дві недїли?... Не за дві недїли а за тиждень слюб, абих знав, що попови кавуш грошей висиплю! — Козир-дївцї козир-парубок! — До попа! — (Иде.(

Катря (плачучи).

Ох, та з котрого-ж то шпиталю божевільного мій бадечко другий божевільний такого варята запопав та на мою голов післав, аби мене так оббамбурив, як отсей то мене оббамбурив? — Ох, мої плечі, моя спина! А все наче то жартиком, наче то играшкою — Ох, ти доле моя тринещаслива!... А що мене найдужче їсть, то те, що за соромом нїкому и вповісти не смію, що я така оббамбурена,

а то би всї зо сміху повмерали! — Годинонько моя чорнесенькая!... Се мене мабуть Господь Бог за мого бадечка побив, що я йому так корила! Та бадечко міг би мене був сам укартати, а не такому розбишаці в лаби давати!... Ох, моя спина, мої руки!... Се я мабуть умру з сього? — Та волїв би менї Бог смерть дати, ниж би я мала ити за такого чупрундиря! А мушу йти, бо нїщо робити... У хату мене не прийме и найблизша родина, бо всїм в знаки далась... Тепер маєш, Катрьо!... Нїчого; я за нього піти піду; та лиш на те, аби від мене другої днини в галайсвіта пішов, не питаючи навіть куда! — О! Я ще я! — Я ще Катря за себе!... Та як він мене ще раз так оббамбурить нежалуючи, що тодї?... Годино-ж моя гіркая! — Чому він там голов свою не вломив, відкіля його прианахтемська чортова мати принесла? Та ще-ж будемо видїти.. (Иде.)

(Иван и Стефан входять.)

Стефан.

Я би був дав чортови и сто жидів, лиш абих був нишком при тому був, як ті двоє з собою розмовляли. — Такого мабуть и у Львові на театрі не показують, не то що?... Голубята, тай годі. Та коли він її ще так не прибрюкає, що ме його слухати, як цуценя, то я не Стефан! — Видїти меть ся!...

(Тодір убігає.)

Тодір.

Чудо, хлопцї! — Чудо!

Иван.

Та так борзо? — Таке дай Боже чути! — Я дива та чуда не одного ще сподіюсь, та щоби вже нинї! — Але-ж яке би се чудо було, батьку Тодоре?

Тодір.

Таке чудо, що Катря свого зарученого не може нахвалитись та навповідатись, який то він ро-

зумний, та який то він добрий, та який то він козир-леді́нь! — Чудо, тай годі! — Або се хиба не чудо, що від коли увійшла у челядну хату, то ще нікого не била, на велику вдивовижу усіх наймитів та наймичок? — Лиш то мені дивно, що в одно по спині шкрібаєсь, неначе би — — Ну се вже мені сам Господь відкупителя з неба зіслав, не то що! — А дівки, як кажу, ваші; про віно вже згода, а тепер ходім у пивницю, коштуватимемо, котру би то бочку-дві меду та вина на ваші весіля виточити, бо — (всі три співають:)

В цілім світі така мода,
Що в весіля не пють воду,
А то з тої лиш причини,
Що є меди, що є вина!

Бо як трунку би не було,
То би люде в руки дули; —
Вода робить кров студену,
Глянь на жабу, на зелену! —

О, таке би и з нас сталось: [1])
У яри бих поскакали,
Та й там доти воду пили,
Аж би Німці нас вблупили.

Вітак[2]) наше грішне тіло
Всмажили би та й би з'їли,
А водицев запивали,
То-ж то в сало би й[3]) убрались! —

О, ни[4]) пийте, братя воду,
Хоть[5]) про ту одну пригоду:

---

[1]) Тут зачинає ся автограф.
[2]) В перводр.: віттак.
[3]) В перводр. пропущено: й.
[4]) В автографі первісно всюди стояло: ни, опісля попоправлювано чужою рукою на: не; так і в перводр. Ми привертаємо всюди первісний текст: ни.
[5]) В перводр.: хоч.

Щоби „кріку“ ни[1]) кричати,
Нїмцї в сало ни вберати! —

(Идуть.)

III. СХІД.

(Світлиця у Нидобрюкові[2]) хатї. Дмитро и Векла уходя.[3]) Векла плачучи.)

Дмитро.

Ни будь дурна, стара, та ни плач! плач ни поможе. Сегодня соломяний парубок золоту дївку озьме, а ще такий, як наш Василь! — Ще ни трафив на свою суджену; да як трафить, то и ни схаменеш ся, коли вженивсь? — Коби тілько лиш грижі та жури мав на свїтї, як те, що Василь наш ни вженить ся, то би ще прожив яку днину на свїтї.

Векла.[4])

Тобі так говорити, а я мама!... Хіба я на то сина згодувала та єго парубоцьтва[5]) діждалась, аби зза невістки на старости роках ни припочити? — Да то все ти винен, Дмитре, нїхто як ти! — Бо я тобі у в одно піла: від'учи та від'учи-ко ти хлопця від тої яростн такої! — а теперь довелось,[6]) що и найпуща дївка не хоче піти за него, бо боїт ся.[7]) А хоть після[8]) моєї смерти и вженить ся: хто буде чужу дитину розуму вчити та добру наводити? Ох

---

[1]) В перводр.: не

[2]) В перводр.: Недобрюковій. В автографі е зам. и поправлено чужою рукою — очевидно редактора.

[3]) В автогр. дописано чужою рукою: ть.

[4]) В автогр. переч.: Василь. В перводр.: Векля.

[5]) „ „ ь; в перводр. отже: парубоцтва.

[6]) В автогр. переч.: маєш.

[7]) „ дописано чужою рукою ь; в перводр.: боїть ся.

[8]) „ було перв.: опісля.

пропаде мій синок любий, а то всьо через твої роспести нивчасні![1]) — Ох матер Божя!...[2])

Дмитро.

А я тобі кажу, стара, що він таку ще собі кралю запопаде, що и в світі такої ни було. Най-ко єго лиш трохи. Хіба и я такий ни був зза́-молоду, пруткий та палкий? — А претці ми прожили красний вік з собою. И дїточки згодували, и до людий привели, и маєтку чимало придбали. — А й ти з разу боялась за мене йти? — Да твій батько, Танасо́ покойний, царство єму небесне, розумнїщий був від тебе: присилував тай от що! — а чиму присилував? — бо видів, що з мене ґосподар буде. А розумних ще найдет-ця[3]) на світї, бо и Василеви нашему ни має догани, чорт єго ни взяв! хоть до якої роботи — він перший. А що собі розумний та на всї способи хитрий, того и наш дїдич ни потрафить, ни то що! — Да осьде він сам! — а який собі веселий!...

(Василь уходить.)

Василь.

Добри́йдень, бадечку! як днували? — а ви неначко? — знов у плачах? — Да щоб ви вже тільки ни плакали, то вам скажу, що я уже заручений, а за тиждень весїля.

Векла.[4])

Ох синку мій! — де? в кого?

Василь.

Ни вгадали бе-сте поки світа! — У Заставні, у старого Лиховолї доньку!

---

[1]) В автогр. поправлено чужою рукою: невчасні; так і в перводруку.
[2]) В перводр.: Божа.
[3]) В автогр. поправлено: найдеть ся; так і в перводруку.
[4]) В перводр.: Векля.

Дмитро.

Ох мині лишенько! да чий[1]) ни ту...

Василь.

Ту Катрю злющу, хочите[2]) казати? — ту[3]) саму! Да у мене она ни буде злюща, того вам ручу, хотьби в ні ще раз тілько дітьків сиділо,[4]) кілько сидить.[5]) Ми вже сегодне навіть и прібку зробили, и ни згірше вдалась! — Коби лиш далі так, то вам ручу, що вздовж и поперек нїхто такої невістки ни мав и ни буде мати, як ви мати мете, лиш коли менї схочите[6]) першого тижня цїлу волю дати, ни питавше причини, чиму я сяк або так робю. А як тогди чудо ни мете видїти, то я ни ваш син, але жидівська панчоха! — Бо Катря ґаздиня на цїлу губу, и серце у єї[7]) добре, лиш що розвезена та роспещена без міри, а ту ваду ще можна у такої молодої дівчини поправити. Лиш,[8]) як[9]) кажу, коби ви[10]) хотїли мині йти попід лад,[11]) та мині в нїчим ни перечили.

Векла.

Роби, сину, що сам розумієш, ми тобі в нїчим перечити ни мемо. А коли ни зможемо з невісток удатись, то ми старі[12]) переселимось у старі

---

[1]) В перводр. хибно: да чи й не ту. Чий = чей...
[2]) В автогр. поправлено: хочете, так і в перводруку.
[3]) „ було первісно: тоту.
[4]) „ перечеркнено: було.
[5]) „ „ вже є.
[6]) „ поправлено чужою рукою: хочете; так і в перводруку.
[7]) В перводр.: ї.
[8]) В автогр. переч.: ви.
[9]) „ „ я.
[10]) Переч.: мині.
[11]) В автогр. переч.: хоть з разу вам и чудне здавати меть ся все що робити му.
[12]) Слова: ми старі — дописані в автогр. над рядком.

хати, старого віку добувати, а ти що собі вибрав, с тим и жити меш,[1]) коби лиш щастливо, матінко Христова!...

Василь.

Коли[2]) она ни ме мене слухати, як дитина, а ваші сліди продувати, то я ни Василь, але від жидівської бочки чіп! — А теперь з Грицьком порадитись, бо мині єго у моїм способі чимало треба буде. На сам перед з отцеї світлиці усе повиносити що й до разу, аби и стільчика в ній[3]) ни було, а сама аби така обшарпана та обдерта, як пуста корчма. — Грицю!

(Иде.)

Дмитро.

А я тобі ни казав, стара? — То мій син, бачиш? мій Василько роспещений!

(Идут у другий бік.)

IV. СХІД.

(Світлиця у Тодоревій[4]) хаті. Три столи до троє весіль злагоджені. Цілий поізд весільний уводить Катрю, Олену и Сеню в світлицю и садовить їх на посаг. Музики грають. Обходячи, кождий поізд окроме, столи, співають:[5])

Засияло срібло злото — до вкола,
Ой клони ся молоденька до стола,
Гой до стола, до покутя — низенько,
Буде тобі[6]) тяжко важко — в серденька.
Бо як прийде пан молодий з дружбою,
Возьме тебе молоденьку з собою.

---

[1]) В автогр. перв. було: меш и жити.
[2]) „ переч. Як.
[3]) Так в автографі; в перводруку: ній.
[4]) В перводр.: Тодоревій.
[5]) Така інтерпункция в автографі. Constructio cata synesin зам. кождий поізд (= кождий із трех весільних гуртів) окроме обходячи столи — співає.
[6]) В перводр.: тебі.

Возьме тебе молоденьку в Божий храм,
Там ти будеш присягати[1]) к' образам,
Там ти будеш прицягати на віки,
Покотят ся дрібні слізки — як ріки!

(Дароване молодих.)

Тодір.

Иван та Штефан давно вже ждуть, а Василя ще ни має. Що се може бути? — Чи він лиш ни думає збитки з мене збити,[2]) а[3]) з мого[4]) дому сміх та побліку,[5]) та ни прийти? — А може би це дивниця[6]) була? — Як тої приповідки: від біди поли рубай та втікай! — Так донечко! так дитинко моя люба! нихай теперь иде слава з нас обох: з мене за те, що я тебе маленьков у ліс вовкам ни занїс, а с тебе за те, що ни хотїла слухати моїх речий. Так донечко! так синку! — О, чиму Господь ни змилует ся та ни озьме мене вже до себе!... Лїпше би минї в сирі[7]) земли гнити, ніж такого сміху діждатись!...

Катря.

Чосте хотїли, то й маєте! Хіба у вас тілько розуму у ваші старі[8]) голові ни було, аби знати, що варият свічку ни засвітить а загасить? — Теперь[9]) зараз минї йдїт[10]) та єго ще красно просїт,[11]) бо с правди, ще отце кеп з мене зібє! — Ох годино моя нещастлива, чого я діждалась!... Чого ще

---

[1]) В автогр. поправлено чужою рукою: присягати; так і в перводруку.
[2]) Слово: збити, — дописане в автографі над рядком.
[3]) В автогр. переч.: тай.
[4]) „ первісно було: моєго; поправлено рукою автора.
[5]) В автогр. над рядком переч. слово: пустити.
[6]) Переч. слово: яка.
[7]) В автогр. поправлено рукою редактора: сирій; так і в перводр.
[8]) В перводр.: вашій старій.
[9]) В перводр.: тепер.
[10]) „ йдїть.
[11]) „ просїть.

дождидаєте, тату? — таже йдіть, змилуйтесь, а то як стою, так зараз у воду булькну, де найгліб̀ше! — Матінко моя, на що ти мене на світ породила таку нищастливу!...[1]) Коби вже хоть прийшов, то єму и словечка нїколи нїчо' ни скажу, ей Богу лиш най змилуєсь та прийде!...[2]) Що я теперь буду бідна та нищастлива робити?...

(Дружба убігає.)

Дружба.

Ни плачте, панночко, їде ваш молодий, да — шанувавше честні столи[3]) та дари Божі — борше на якого божевільного похожий, як на[4]) молодого, так гарно прибравсь![5]) — Одна нога в чоботї, друга в личанім ходаку; одна гача дублена, а друга сива; на лудині латка на латцї, а на голові голомшива шапка, що ї[6]) матбуть у Садиґурі на якімсь там жидівськім сміттю найшов. Замість манти якийсь подертий жидівський кафтан, а на руцї у восьмеро гарапник, да такий уже, такий, що и чорт би від него розсївсь![7]) — За ним знов їде на ще страшнїщі[8]) дерлюзї єго слуга чи дружба, чи яке там диво, да так уже прибраний, що и страхопуд в горосї єго би перепудився. А що вже ряди їм на конех, ряди!... мотуз мотуза ни держить ся, поводи клочанні, а стримені — гужевки з вербового пруття! — Ось він сам здоров, уже на подвірю'! — видїти мете, чи я брешу!

Катря.

(Бє дружбу).

---

[1]) В автоґр. і перводруку поправлено: нещастливу.
[2]) Переч. в автоґр.: най иде.
[3]) В автоґр. було перше: столи честні.
[4]) Переч.: князя.
[5]) В автоґр. було перше: прибрав ся; поправлено рукою автора.
[6]) В автоґр. було первісно: їй. Опісля поправлено рукою автора: ѣ; в перводр.: ій.
[7]) В автоґр. переч.; розсів ся.
[8]) В перводр.: страшнїйшій:

А за цю бріхню тобі отце! — та отце! — та отце! анахтемський сучий сину, нїчо' би с тебе ни звелось! — вудуде ти оден! — Циганчуку!

(Василь убігає.)

Василь.

Так, Катре! — браво Катре! — а бий же Катре! — що они, прианахтемські гарцизяки, тебе обсїли, ниначе[1]) пси кістку? — Це нїби они мають з мойов Катрусечков вінчатись, чи я? — А надвір минї, псярство! — а вон минї від мої лебідочки золотої!

(Бє всїх гарапником, да так, що найбілше Катри дістаєсь. Усї в[2]) ростіч.)

а преч минї від мої перли дорогої! — Ни бійсь серце! — ни бійсь сиза! я тобі нїчо' ни кажу![3]) — Ви минї до мої панночки любої? — Ходїм сиза! ходїм мила! абп ще прианахтемського[4]) попа в церькві застати!

(Тягне Катрю зза стола и тручає тусанами о перед себе).

Я їх понаучую! — ни бійсь!

(Вибігає. — За ним виводя[5]) Олену и Сеню з поїздом. Решта гостий лишають ся.)

Тодір.

Гості мої любі! гості мої дорогі! усе вам росповім що й до крихточки, лиш будьте ласкави, сим часом минї з'уважити, а ни так минї, як мої[6]) годинї нищастливі,[6]) бо се так мусїло статись, я вже здогадуюсь, чиму навіть! — А кому по гарапникови дісталось, най буде ласкав приймити від мене по десїть чирвонних їднанки, або кілько сам хто

---

[1]) В автоґр. чужою рукою поправлено: неначе; так і в перводр

[2]) В автоґр. перв. було: у; так і в перводруку.

[3]) „ дописано слова: я тобі нїчо' ни кажу — над рядком.

[4]) Се слово в перводр. пропущено.

[5]) В перводр.: виводять — так поправлено і в автоґр. рукою редактора. Тут перен. в автоґр. слово: Катрю.

[6]) В перводр.: моїй, нещастливій — так поправлено чужою рукою і в автографі.

схоче, лиш най вибачає, бо я цему и сам ни рад, як бих ни рад у пекло дістатись. Да що дружба наш так летить?

(Дружба убігає.)

Дружба.

Це би и на[1]) комедиї ніхто ни доказав, що там у церькві[2]) заводилось! — з роден роду ніхто такого нї чув нї видів! — Звінчали, як уже там звінчали, а по шлюбі[3]) каже[4]) благочинний на своє лихо до Василя: ну, поцілуйтесь! — Господи!... як ухопить книгу, що там на пристільци стояла, як уцідить благочинного по голові, аж у церькві загуло, ниначе в бубонь! Було нашему благочинному цільоване!... А він як заверещить ниначе божевільний: „Що? (каже) то ти, старче загублений, маєш мене вчити, коли я маю з мойов Катрусечков цілюватись?“ А на це як ухопить свічку, та благочинному до бороди!... Тілько щастя мають, що у вівтарь[5]) утекли, а то би були з бороди[6]) хіба мило варили! Але по тому що аж було?... Як вибіжить на двір! як вихопить ся на коня! а молоду о перед себе, та в заводи до Дорошівців як чкурне!... Що там бояри ни прося,[7]) ни моля,[8]) ни кланяють ся! „Таже хоть на годиночку ласкави будьте до тестів?“ — Але де-ж там!... „Я (каже) ни дїля тестів женив ся, але дїля себе, а вам від мене засї, коли ще ни хочите[9]) у десятеро тілько гарапників облизати, як облизали! — Чкурнув як вітер, а та

---

[1]) Переч. в

[2]) В перводр.: церькові.

[3]) В автогр. було первісно: слюбі.

[4]) Тут перечеркнено слова: на своє лихо.

[5]) В перводр.: вівгар.

[6]) В автографі перечеркнено: луг чинили та.

[7]) В перводруку: просять; так поправлено і в автографі чужою рукою.

[8]) В перводр. молять; так поправлено і в автографі рукою редактора.

[9]) В перводр.: хочете.

Катря сердешна нїчо' ни кажи, лиш[1]) трясеть ся як та трепета в лїсї, и в вічи єму глянуть ни сміє! — Да прошу гостий любих на дари вийти, бо вже їдуть молоді!

(Усї виходя.)

V. СХІД.

(Світлиця гола та обдерта у Недобрюкові[2]) хатї[3]); окрім стола, накритого з усїлякими стравами, а нїчогісінько[4]) нима[5]). Кілька ніби то боярів чи дружбів, обідраних та шанталавих, уходя.[6])

Один дружба.

Тут нам казав себе ждати, тут и ждїм та лиш дивім ся, що то с цего буде. — Таких весїль хіба лиш у божевільних шпитали або у Львові на театрі відгравають, а ни у розумних людий на Буковинї, та ще й у таких заміжних ґаздів,[7]) як отцї? — Єй Богу шкода, що ни має якого писаря, аби отцї всї чудасії на́чисто списав та у яку нибудь[8]) ґазету подав, на утїху всїм добрим людем письменним![9]) — Їдуть![10]) — єй Богу їдуть![10]) — Теперь[11]) у перше оближемо хлопцї гарапників! — да коби лиш богацько, бо то за кождого обіцяв нам[12]) по чирвонному,[13]) а чирвонні[14]) сегодня ни валяють ся, треба

---

[1]) В автоґрафі перечеркнено: тепеть ся. Тут покладено знак пропуску — і дописано під текстом: трясеть ся, як та трепета в лїсї и в вічи єму глянуть ни сміє.

[2]) В перводр.: Недобрюковій; так і поправлено чужою рукою в автоґр.

[3]) В автоґр. була похибка: окім, поправлена чужою рукою.

[4]) В автоґр. нема перед сим словом противки, перша-ж буква сего слова поставлена окремо: а нїчогісінько.

[5]) В перводр.: нема.

[6]) В перводр.: уходять; так поправлено і в автоґрафі чужою рукою.

[7]) Пер. було в автоґр.: ґаздий.

[8]) В перводр.: небудь.

[9]) Се слово дописане над рядком.

[10]) В автоґр. уживає автор всюди букви ѣ для означеня йотованого і: в автоґр. стоїть отже: ѣдуть. В перводр.: їдуть.

[11]) В перводр.: тепер.

[12]) В автоґр. се слово дописане над рядком.

[13]) В перводр.: червоному.

[14]) В перводр.: червоні.

їх закрірвати, хотьби и гарапниками. Тисніть ся лиш хлопці до купи, може би так ни болїло! — Да що: за волю Василеву ни жаль[1]) и в огонь скочити, ни то що гарапників лизнути,[2]) бо то побратим — пошукати! — Коби лиш ни отце прианахтемське весіля, чорт маттери єго з рогами! — До купи хлопці!

(Василь пхає Катрю о перед себе и входить.)

Василь.

Наперед рибочко! сміливо голубочко! тут твоя світлиця, тут красувати меш ся[3]) ниначе[4]) та повна рожа в городї! — Сїдай лебідочко! бо я ще маю з отцими паничиками поговорити! А ви же де були, прианахтемської чортової маттери сини, біс батькам вашим у животи, — сїдай бо серденько! сїдай утїнко! — що ни вийшли протів нас та нас ни звеличали та ни привітали, як закон велить? — Та бо сїдай зазулько! — За тее-ж вам — отце! та отце! — та...

(Бє на тлум, усї утїкають.)

а ви драптогузи! ви лихолатники! — Ви дїдоводи! ви песього батька сини! я вас буду вчити, як моїх приказів слухати! — Сїдай же бо душко, коли тобі кажу!

(Катря сїдає на землю.)

Гопадрали ви! я вас учити му! — може би ти що вечеряла, синогорличко моя? — Осьде — ох мині лишенько — а отце що мама таке наварила!? — Грицю!

(Гриць убігає, він мече всї миски з стола у вікна, у котрих и одної шибки нимає.[5])

---

[1]) В автогр. перечеркнено: лзя.
[2]) Перв. було в автогр.: взісти.
[3]) В перводр.: красуватимешь ся.
[4]) В перводр.: неначе; так і поправлено чужою рукою в автографі.
[5]) В перводр.: немає.

Що мама отце наварила та напекла за керинню, що ми би від неї и до доби вигибли? — Хіба мама ни знає, що и моя Катрусечка палкої криви та що нам ни можна їсти ні мяса, ні з набілу, ні з хлїба нїчо', хіба лиш одну натинку та чірок, а[1]) то такий ріденький, аби від одної порошиночки муки до другої була миля? — Запитай-ко ти[2]) в мами, чи она вже забула то кулачча та ті гарапники, що я учера їй надавав?[3]) — Окрім голенького буракового борщику и то нисоленого,[4]) аби мині до на весну нїчо' ни варилось!... а аж від весни вітак можна по деколи, да то лиш по деколи! натинки ни соленої по трішьки! — чуеш? — Руш!

(Гриць иде.)

А теперь[5]) спатоньки підем, моя сизокрилая, бо[6]) завтра рано до тестя на пропій!.. Там то вже набудемось та нагуляємось до волї та вже до волї! а я собі аж три гарапники гадаю з собов взяти!... Лиш ни їсти мині там, душко, нїчого в світочку, що би могло тобі на кров зашкодити! — Ти вже чула,[7]) що? — Най другі собі напихають ся та нажльоґують ся, а ми собі будемо лиш чистенької та холодненької водички! А теперь підемо спати, моя перепілочко!

(Тягне Катрю з землї и кочує штовханцями о перед себе. Гриць уходить по хвили.)

Гриць.

Як він її тусанами та голодом нáсмерть ни заморить, то най мене зве, як хто хоче! — А що вже їй гарно постелив, то аж мині самому за нев банно! — на борону стара дїрава беріточка, у зголови кулак: спи голубко, коли тобі голодні хочесь! — Та коби хоть давав спати? — А то в одно їй

---

[1]) В автоґр. перечерк.: й.
[2]) В автоґр. перечерк: ся.
[3]) В автоґр. переречерк.: за такий самий спосіб?
[4]) В перводр.: несоленого.
[5]) В перводр.: тепер.
[6]) В перводр. пропущено: бо.
[7]) В автоґр. переч.: першь.

торанить про горячу кров та про якийсь там палкий потрюх чи що, та в одно ї[1]) наказує, аби нїчого ни їла, бо и те, и те, и те[2]) могло би ї зашкодити, одним словом: усе би ї[3]) могло зашкодити, лиш хіба одна вода нї. И то, каже, що ме ще пти[4]) до Садиґури до дохторя та питати меть ся, кілько води на днину можна пити, аби кров ни бурити. А в'на сердешна нї пари з уст! — лиш по слїзоньцї нищечком утерає, тай тількі. Я кажу: диво тай от що! — А там хто?

(Катря убігає крадькп.)

Катря.

Грицьку! Голубочку! коли в Бога одного вірує̀ш, то унеси що їсти, бо гину! — Таже я від учера и півкрішечки в устїх ни мала, ни то що! — Иди Грицьку! иди сизий! Ни забуду тобі, поки буду!

Гриць.

Є гусочка печена, коли позволите?

Катря.

Неси, доля би ти добра! неси любий!

Гриць.

А хлїбця якого? — чи житнього міського, чи може колачика пшеничненького?

Катря.

Що сам міркує̀ш, братчику, лиш неси вже! — Менї аж жовго в очех з голоду!...

Гриць.

А може би гусочки без колачика?

---

[1]) В автоґрафі було первісно: ѣй; опісля перечеркнено рукою автора: ѣ — і чужою рукою поправлено на: ї — для перводруку.

[2]) В автоґр. переч.: знов.

[3]) В автоґр. було перв.: ѣй — опісля поправлено автором на ѣ = ї; в перводр. пропущено се слово.

[4]) В автоґр. було первісно: що ще пти ме.

Катря.

Нихай буде и без колачика, лиш неси вже, соколику! Неси сизий!

Гриць.

Гм! — А може би то завадило на кров? — То хіба колачика без гусочки?

Катря.

Ох ти прнанахтемський чортів сину!... То ни доста вже суферяю твоєму ґазді[1]) божевільному таке, що и своему батькови рідному з роду ни суферяла, да ще и твоїм кепам буду, ти жаборізе собачий, нічо' би с тебе ни вивелось? — Руш мині зараз с перед очий, бо хоть мині з голодів[2]) и ни до баталії, то ще тобі таких надаю, що й ни понесеш, старецької ти суки сину! — Ох ти святий отче Николаю, у бідах заступниче, мижи[3]) які божевільники я отце дісталась?...

Гриць.

А вам ще хотїлось[4]) гусочки? — Таже від нїчого в світочку так кров ни бурнть ся мат бути, як від тих прнанахтемських печених гусок! Та ще й с колачиками.[5])

(Иде.)

Катря.

Чи се я ще Катря?... чи се я ще я!... Чи се ни кара велика Господня на мене упала, аби такі два гарцизники з мене до останнього збитки били?... А що мене найдуще гризе, то те, що в одно чи-

---

[1]) Перец.: дурному та.

[2]) Слова: з голодів — дописані над рядком.

[3]) В автографі поправлено чужою рукою: меже; так і в перводруку.

[4]) В автогр. первісно було: хотїло ся; так і в перводр.

[5]) Слова: та ще й с колачиками — в перводр. пропущені.

нить ся, що це все він лиш з[1]) щирісїнької любп для мене роспадаєсь?... И голодом морить!... И спати ни дає!... И все лиш про ту прнанахтемську горячу кров торанить!... А я до того всего ще и мовчати мушу як та стїна, бо прнанахтемський гарапник з руки 'му ни злазить!... Ох моя спина! мої плечі! — про тусани и ни згадуючи, бо їх нїхто и ни перерахував би!... Годинонько моя!... Утїкала бих[2]) до батька — так знаю, що мене на дорозї здогонить, а вітак... ни бійсь Катре, що гарапник ни мати мет-ця[3]) в роботї, а то ще як?...[4]) тай батько — чи би мене приймив, гадаєте? — Таже в'ни всї на мене зрадились, як одно ухо, а мині нїчо' ни осталось, як усему рабдати, та ще до того всего о перед людий свою біду и ни вказувати, бо би всї рзали[5]) як конї, зо́ сміху!... Хіба ти лиш оден мене поратуєш Николаю, великий чудотворче!...

Васпль.

(Що стояв довгий час пишьком у дверех)

Так Катрусечко! так єдина моя! — гарно так! Лиш до святого отца Николая молись та поклони бий, бо нїхто так як він на прутку та гострy кров ни помагає, а то від тогди, від коли якогось там анахтемського Арію у морду[6])так гарно уцїдив, що сердешньому кров и носом и ротом пішла. Я сам думаю єму за то молебень наймити. А теперь Катрусиночко ти моя, сонце зараз заходити ме, то-ж и поїдемо до твоєго бадечка на пропій!

---

[1]) В перводр.: пз. Попередне слово: лиш — дописане в автографі над рядком.

[2]) В автогр. перечеркнено: утїкалабим.

[3]) В автогр. перечеркнено: ни мет ся мати.

[4]) Слова: а то ще як? — пропущено в автографі — а опісля поміщено у приписці під текстом.

[5]) В автогр. перечеркнено тут слова: рзали, кажу вам.

[6]) В перводр. рот.

Катря.

Ох минї лишенько!... заходитиме? — Таже оно теперь[1]) от що сходить?

Василь.

Коли бо я хочу, аби теперь[2]) заходило? — А доки ни заходити ме, то и до батька ни поїдемо! — От що! —

Катря.

То нихай же собі и заходить здорове, коли тобі лиш угодно! — Ох минї лишенько! — Пан вельможний далї и над сонцем старшувати ме!

Василь.

Ни то що над сонцем, але и над самим Богом! — Хто там знов?

(Старець уходить.)

Ох дивись, Катрусю серденько, яка дївчина красна? — ще матбуть лиш ти одна така!... Поцїлюйже її зараз та привічай мило, бо такої молодости,[3]) такої краси, матбуть и на світї ни мае.[4])

Катря.

(Цїлює и обнїмає старця.)

Здорова була, дївчино! — Це вже и справдї я такої красної та вродливої панночки не бачила! — Чия ти серденько? — відки Бог провадить? — О щастливі ті родичі, що в їх дворі така ягідка румяная красовить ся!

Василь.

Чи ти, Катрусечко, лиш ни збожеволїла отце? — Відки тобі тут в Бога дївчина привидїлась,[5])

---

[1]) В перводр.: тепер.
[2]) В перводр.: тепер.
[3]) В автоґр. переч.: та.
[4]) Перв. було: и ни мае на світї.
[5]) В автоґр. було.: привидїлась — опісля ъ перечеркнено.

коли отце старесенький дїдусь, що над гробом трясет ся?[1]) — Ох це все від тої гострої криви, чортяцї би була! — Зараз минї перепросити дїдуся шановного, що єго сердешнього так и перепудила!

Катря.

Прощайте дїдусю, бо це минї сонце так и сїйнуло в вічи, що минї здавалось, що це дївчина, а це дїдусь старесенький. Єй Богу, що то через сонце!

Василь.

Як ти, утїнко, брешеш! — А де-ж то сонце, коли то зіронька світовая?

Катря.

Читеє то... зіронька світовая. Минї язик запутавсь.

Василь.

А то все через ту гаспидзку[2]) прутку кров! — Хто видїв, аби це зоря світила, коли це сонїчко сіяє?

Катря.

Най буде совце, місяць, зоря, най буде промене и гарбуз або, що тобі[3]) самому угодно, лиш ходїм до батька, бо я тут з голоду зараз гину, про спаня та про тусани и ни згадуючи![4])

Василь.

Коли-ж бо минї така примха, аби дома лишитись?[5]) — Такої примхи у мене и сто раз на днину, а нїчим її ни вилїчиш, як великов прізьбою! — А то все через ту прианахтемську палку кров!

---

[2]) В перводр.: трясеть ся.

[2]) В перводр.: гаспидзьку.

[3]) В автогр. перечерк.: лиш.

[4]) Первісно було: згадувавше.

[5]) Переч.; зараз домів вертатись.

Катря.

Я прошу, Василю!

Василь

Ще краще!

Катря.

Василечку, я прошу!

Василь.

Та бо ще краще.

Катря.

Дорогий та любий мій Василечку, я файно прошу!

Василь.

А „пане“ ні?

Катря.

Та пане мій дорогий!

Василь.

А в руку поцїлювати ні?

Катря.

И в руку поцїлюю!

(Цїлює.)

Чиму би я свого ґосподаря у руку ни поцїлювала?

Василь.

Ти моя жоночка кохана!

(Цїлює Катрю гарне.)

Теперь[1]) до тестя на пропій!

(Василь пхає старцеви таляра тай идуть.)

---

[1]) В перводр : тепер.

Старець.

Коли ці обоє ни божевільні та з якого нибудь шпиталю[1]) ни вирвались та ни втікли, то я ни старець, але від жидівскої цибулї Фіст! — Ни богато бракувало, то були би мене на кружку дівков зробили, тай роби тоди що хоч, хоть по стінах дерись!...[2]) Ісусе спне Божий, ратуй нас! — від голоду, від повітря, від труса, від води, від вогню![3]) а найпаче[4]) від божевільних, отаких як ці двійко — ámінь!

(Иде).

VI. СХІД.

(Світлиця у Тодоревій[5]) хаті, до пропою прибрана Музики зачинають на дворі пропійньої грати, а пропій уводить ся як звичай з подвіря в світлицю и, столи обходячи співає.[6])

Хміль лугами, хліб ланами! Ладо! ладо!
Будем братя пропивали!
Воли[7]) білі, коні гриві,
И дівчата чорнобриві! —
Воли сірі, коні карі,
В молоді в слюбні[8]) парі!
Воли мурті[9]), коні с турків,
Хто ни вженивсь, того в дурні!
Воли соби, коні ворі,
В нас молода краща зорі!
Воли чалі, коні білі,
Всігди пропій по весілях! —

---

[1]) Перв. було в автогр.: з якого шпиталю нибудь.

[2]) В автогр. первісно: дересь — поправлено опісля чужою рукою на: дерись; так і в перводруку. Ми лишаємо поправку: дерись, бо форма дересь має иньше значінє.

[3]) Тут переч. слова: від води.

[4]) Переч. в автогр. слова: за все.

[5]) В перводр.: Тодоревій; так поправлено і в автографі.

[6]) Перв. було: и співає столи обходячи.

[7]) В перводр. хибно: волі.

[8]) В перводр.: слюбній; так поправлено і в автографі.

[9]) В перводр.: мурті.

Тодір.

Весела вам розмова, панове пропійці! А вина та меду як ни достатчу,[1]) то бийте горн без милосердия, а про мене и всї шиби у вікнах. О... статчив би я ни тілько меду та вина, коби то я знав, як там моїй[2]) сердешній Катрі пропиваєсь!... Матбути пе те[3]) пиво, що[4]) собі наварила, я тому ни винен.

(На дворі чути два набої.)

Що там знов за примха? —

(Дружба убігає.)

Дружба.

Чудо, батьку Тодоре, чудо! — від учора нїчо' тут и ни дїєсь,[5]) як чуда! — їде ваша[6]) Катря з Василем, та як їдуть!... у препишнім нїмецькім ридвані, штирьма[7]) кіньми, а з[8]) панства молодих золото аж капає!... Да то ни велике чудо, бо с кого золоту и капати, як ни с такої богацької пари? — Да то чудо, що сидя собі у купцї та голублять ся, як синогорличок парка. Нїчо' ни дїють, як голубять ся,[9]) та цїлюють ся, та обнїмають ся!... А за ними, у другім ридвані, їдуть ваші свати, да такі вже веселі, такі!... ниначе[10]) закупили села! — Чудо[11]) тай годї! —

(На дворі чути другі два набої.)

А озьде в'ни сами здорови![12])

---

[1]) Пер. було в автогр.: достарчу.

[2]) В автогр. поправлено мабуть рукою автора: моїй; так і в перводруку.

[3]) Перв. було.: таке.

[4]) Переч.: як.

[5]) Перв. було: дїет ся.

[6]) В автогр. поправлено: ваша; так і в перводруку.

[7]) В перводр.: штирма.

[8]) В перводр.: с.

[9]) В автогр. поправлено чужою рукою: голублять ся; так в перводруку.

[10]) В перводр.: неначе.

[11]) Переч.: кажу вам.

[12]) В автогр. і в перводруку поправлено: самі здорові.

(Василь с Катрев, а Дмитро з Веклов уходя.)[1])

Василь.

Щастя, здоровя с проповѣм, панство молоді! — А ви, бадечку, як собі дужі? — А ви, братчики? — —

(Василь витаєть ся з усїма и сїдає собі коло Ивана та Штефана,[2]) а Катря коло Олени та Сенї. Катря зачинає зараз[3]) їсти и їсть, але все поглядаючи, чи Василь не видить,[4]) аж до кінця цего[5]) сходу а Олена и Сеня виходя пишьком[6]) зза стола и йдуть у поблизьку кімнату.

Славю[7]) Бога, що вас здорово та мирно усїх вижу!

Тодір.

Сїдай, сину мій, будь ласкав, а ви з нами, сватя[8]) наші годні та дорогі! — Якого би того винця вам, любі? волоського чи угорського? — Я знаю, що свашечка[9]) люба отцего[10]) солодкого позволя! — ану-ко зо мнов свашечко,[9]) тай ви сватку, за здоровя[11]) наших молодих! — да лиш бою ся, що моя Катря вам нигугодна[12]) буде так услугувати, як би то я рад, та як би моє серденько бажало! — А хоть и ни вдасть вам моя дитина яким словом, то змилуйтесь, майте увагу на ню! — она ще покорить ся. Як тої приповідки:[13]) „з молодого можна зробити и[14]) сякого и такого!“

---

[1]) В перводр.: уходять.
[2]) В перводр.: Стефана; так і поправлено в автографі.
[3]) Перев: халасуючи.
[4]) Слова: але все поглядаючи, чи Василь не видить — дописані автором пізнїйше, над рядком.
[5]) В перводр.: сего; так поправлено і в автографі.
[6]) „ і в поправцї автогр.: пишком.
[7]) „ „ „ „ Славлю.
[8]) Перев. в автогр. тестї.
[9]) В перводр. хибно: сватечка.
[10]) „ і в поправцї автогр.: отсего.
[11]) „ „ „ „ здоровля
[12]) „ „ „ „ не година.
[13]) „ „ „ „ як тая приповідка.
[14]) В автогр. перев.: сято.

Векла.

А ми вам кажемо, сваточку[1]) любий, що ми з роду — ні Василеви ліпшеї[2]) долї, ні нам ліпшеї[2]) невістки у Господа Бога ни благали, як отце[3]) нам Милосерний дарував. И будемо єму тим дуще дякувати, що то всьо, що про вашу Катрю люде[4]) славили, чиста ниправда. Бо такої тихої, любої, покірливої, услухинньої,[5]) прихильної дитини и на світї ни має, ни то що...[6])

Дружба.

(що в одно Катри[7]) призерається[8]) та мимохіть глумить ся:)

Чудо, кажу вам, чудо!

Василь.

(що доси з Иваном та Штефаном[9]) ув одно́ нишьком[10]) розмовляв:)

Ти ни віриш, брате? — заложім ся!

Иван.

Я кладу сто чирвонних! —[11])

Штефан.[9])

А я двістї!

Василь.

А я вам кождому у двоє тілько, як утратю![12]) — Катре! —

---

[1]) В автоґр. переч.: тестечку.
[2]) Переч.: иншеї.
[3]) В перводр.: отсе.
[4]) В автоґр. слово: люде — дописане над рядком.
[5]) В автоґр. поправлено чужою рукою: услужньої — опісля привернено знов таку форму, яку ми друкуємо і яку бачимо і в перводруку.
[6]) В автоґр. було первісно: ни має на світї, як наша невісточка дорога.
[7]) В перводр.: Катрі.
[8]) „ призирається, — така поправка і в автоґрафі.
[9]) „ Стефаном.
[10]) „ нишком.
[11]) „ червоних.
[12]) „ і в поправці в автоґр.: утрачу. В автоґр. переч.: пріграю.

(Катря тручає всїх, що коло неї сидя, и біжить до Василя).

Дружба.

Чудо! — а я ни кажу, що чудо?

Василь.

Та хустка, Катре, що ти нев підвилась, погана. Д' земли з нев, абих її и на очи ни видів! —

(Катря так робить.)

А теперь ще чобітьми ту хустку погану!

(Катря слухає.)

Дружба.

Чудо! — єй Богу — чудо! —

Иван.

Дружбо! —

Дружба.

Я є! —

Иван.

Иди, клич мині зараз мою жінку! —

Штефан.

Тай мою! —

(Дружба йде.)

Тодір.

И я вже скажу, що чудо![1]) — А и це[2]) що мижи[3]) вами? — чи лиш ни заліжка?

Василь.

Заліжка, бадечку,[4]) а то така: у кого з нас трьох жінка послухинніща?[5])

(Дружба входить.)

---

[1]) Ті слова дописані автором над рядком.
[2]) В перводр. і в поправці автогр.: се.
[3]) В перводр.: меже.
[4]) В автогр. перв. було: батьку.
[5]) Перв. було: послуханнїщая.

Иван и Штефан.[1])

А що? —

Дружба.

Ни хочуть итп.

Иван и Штефан.[1])

Що кажуть? —

Дружба.

Кажуть, що тогди прийдуть, коли їм ся схоче, а ни тогди, коли вам забагаєсь. От що!

Василь.

Катре! — Біжи та прижени мині твої нипослушні[2]) сестри зараз тут о перед себе! — Що то має таке[3]) бути?

(Катря біжить.)

Дружба.

Чудо! — таке чудо, що и святий Николай такого ни умалює!

Иван.

Це[4]) справді чудо!

Штефан.[1])

Велике!

Тодір.

Низмірковане!

(Катря уводить Олену и Сеню.)

Василь.

Тепер, навчи, Катре, твої сестри ледащі, як они мають своїх мужів слухати та шанувати!

---

[1]) В перводр. і чужій поправці в автогр.: Стефан.
[2]) Перв. було в автогр.: нипослухинні.
[3]) Перв. було такого.:
[4]) В перводр. і в чужій поправці в автогр.: Се.

Иван.

У мене вишанувала з[1]) кармана сто чирвонних.[2])

Штефан.

А в мене двісті!

Сеня.

А ти[3]) в тристо дурень, на таке заложатись.

Олена.

А вашець у штиристо!.

Катря.

А ти за всї, твоєго мужя ни слухати! — Він оден тобі пан![4]) Він оден тобі закон! Він тобі и тато, и мама, и брати, сестра, и дружина, бо ти єму одному прицягала,[5]) а то до гробньої дошки.[6]) Добре тобі з готового и зварити, и спечи, и зготовити, да хто про тее стараєсь? — ни муж? — Добре тобі в побиті[7]) хатї та у прибрані[8]) світлици гуляти, да хто на ню[9]) стараєсь? — ни муж? — Добре тобі в коралях та в намистах мижи[10]) людьми красуватись та чести приймати, да зза кого отце?[11]) — ни зза мужя?[12]) — А хто гримаєть ся дорогами та чужинами, аби тобі всього добра придбати? — ни муж? Або хто тебе від усїлякої зниваги,[13]) від усїлякої пригоди та напасти заступає: ни муж? — Ноги 'му мий та

---

[1]) В перводр.: с.
[2]) „ червонних; так і в чужій поправцї в автоґр.
[3]) „ пропущено слова: А ти.
[4]) „ пропущено слова: Він оден тобі закон!
[5]) „ присягала; така й чужа поправка в автоґр.
[6]) В автоґр. в слові: дошьки — буква ь після ш — дописана над рядком, опісля перечеркнена.
[7]) В перводр.: побитій; така й чужа поправка в автоґр.
[8]) В перводр.: прибраній; так і поправлено в автоґр.
[9]) Так в автоґрафі; в перводруку: її.
[10]) В перводр.: меже; така й чужа поправка в автоґрафі.
[11]) „ отсе.
[12]) „ мужа.
[13]) „ зневаги.

купіль пий твоєму добродїтелеви, твоєму старанникови,[1]) твоєму заступникови, що про твоє добро день и ніч журить ся,[2]) без устанку клопочить ся,[3]) аби тобі лиш добре було та аби твоя голова супокійна! — Може ти стараєш ся податком, або шарварком, або поголовщинов, або хлїбом або солев? — О! слїди 'му продувай та пером коло него ходи, аби и пів мінути дорогого єго[4]) припочивку ни збавити! — Жінка без мужа,[5]) то солома без колóся!

Василь.

(Мече від себе гарапник.)

Браво, Катре! браво, дружино моя люба! — Таким мужем и я тобі буду, а ти мині[6]) таков жонойов, и буде світ нашему милому триваню завидувати! — Або хіба є де що кращого в світї, як де розумний муж и розумна жона о взаємне добро посполу стараються ся и таким способом своє и свої[7]) семї щастє фундують, котре то щастє є найкраще цего[8]) світа, бо благословенние[9]) Господне на нім полагає? — У сему житю, у сему світї є нужди много, жури много, лиха много, де чоловік, обмахуючись та обїдаючись, сто раз на день кривавим[10]) потом[11]) обливаєсь:[12]) чи-ж ни має він хоть у своїм халаши,[13])

[1]) Перв. було: старункови.

[2]) Пер. було: стараєсь.

[3]) В перводр.: клопочеть ся; так і поправлено чужою рукою в автоґрафі; первісно було в автоґр.: стараєсь.

[4]) Тут перечеркнено зачате слово: суп (очинку).

[5]) В перводр. мужа; така й чужа поправка в автоґр.

[6]) В перводр.: менї.

[7]) В перводр.: своєї; так поправлено рукою редактора і в автоґрафі.

[8]) В перводр.: сего.

[9]) В автоґр. поправлено чужою рукою: благословенне; так і в перводруку.

[10]) Так було первісно в автоґрафі; опісля поправлено чужою рукою: крівавим; в перводр.: кровавим.

[11]) Так поправлено в автоґрафі чужою рукою; первісного тексту під поправкою не можна докладно розпізнати; мабуть було: пітєм; в тім слові буква і виступає виразно, закінченє слова — замазане.

[12]) В автоґр. було первісно: обливає; опісля дописано мабуть чужою рукою букви: сь.

[13]) В перводр. хибно: халати.

хоть у свої[1]) семї, хоть при свої[2]) дружинї того щастливого[3]) куточка мати, де би міг, иначе то зело згорене, на росї[4]) відволóднути? [5]) — А з другого боку: чи сміє муж або чи може він таке сумлїнє мати, аби свою вірну[6]) дружину, що про єго вигоду щиро стараєсь, так занидбувати,[7]) як де які мужі чиня? [8]) — Хіба жінка вже невільниця вічна, аби муж по цїлих ночах корчмами та кат зна де сидїв, а она свїта божего хіба тілько видїла, що в вікно? — а діждавшесь[9]) нарештї честньої свої[10]) голови з похмілля[11]) — ще єго борбоси внелухала? — А вітак[12]) ще[13]) дивуєть ся, що бідна жінка збіснуватіє!... Як би так с човіком хто обходивсь, то ни то що, аби збіснуватів, а таки би зовсїм одурів! На відвороть[14]) знов, як и жіночка[15]) лукава придасть ся, що чоловіка як та ржя зелїзо доїдає, то учіть ся від мене, як козам роги виправляють!

(Усї плещуть у дóлони.)

Заслона паде.

---

[1]) В перводр.; своїй.
[2]) В перводр.: своїй.
[3]) В перводр.: щасливого; така й чужа поправка в автоґр
[4]) В автоґр. була первісно протинка після слова: згорене опісля перечеркнено її, а покладено після слова: на росї; ми за дер жуємо з огляду на зміст — первісну інтерпункцию.
[5]) Так в автоґр.; в Сторонци — Путилові чув я иньший виговір сего слова: відвологнути (се є форма т. зв. »другого повноголосу«.)
[6]) В перводр.: вірню.
[7]) В перводр.: занедбувати.
[8]) В автоґр. перeч.: занидбують.
[9]) В перводр.: діждавшись.
[10]) „ своєї.
[11]) „ с похміля.
[12]) „ відтак.
[13]) „ ше.
[14]) Тут перeч. слово: Да; слова: На відвороть — дописано над рядком.
[15]) В перводр. хибно: жіночки.

Федьковичева »фрашка« »Як козам роги виправляють« була мабуть написана в р. 1872. і надрукована тогож року в часописї: »Правда — письмо літературно-політичне, під ред. Д-ра Олександра Огоновского«, у Львові (Ч. V, д. 15 [27] серпня стор. 210—220; ч. VI, д. 15 [27] вересня, стор. 259—269; ч. VII, д. 15 [27] жовтня, стор. 305 — 310.) Твір сей вийшов також окремою відбиткою у Львові р. 1872, стор. 28. 8-ки.

Автограф цїлої сеї драматичної фрашки неповний. Перші два »сходи« (з виїмкою кінцевих 3. строф) — не переховали ся. Були вони приміщені на 3-х аркушах. Почавши від четвертого аркуша, маємо вже автограф. Писаний він на 5-ох аркушах або 10-ох листах сїрого канцелярийного паперу — і займає 19 сторін письма. — Атрамент фіолєтовий. Почерк як у всїх автографах Федьковича виразний. У тексті бачимо поправки двоякого роду: одні походять від автора, другі мабуть від тодїшного редактора »Правди«. Сам автор всюди поперечеркував букву ъ, якої уживав на кінці слова — і декуди робив деякі зміни у висловах. Поправки редакційні відносять ся до правописї, — і по більшій часги схожі з друкованим текстом. Лиш декуди пороблено поправки безпосередно в перводруку — а не в автографі. Усї ті зміни і поправки ми відмічуємо Про правопись автографу говоримо в передньому слові.

Стор. 13. автографу перечеркнена олівцем — із приписки: »К. б. доси.«, а на стор. 14. подано рукою автора на ново наголовок фрашки з редакторською приміткою: (конець'. Ті приписки пороблено з огляду на друкарню — і редакцию »Правди«. На порожній, 20. стороні послїдного листу бачимо приписку: Автограф Федьковича »Як козам роги виправляють?«. »Автограф Юрія Городенчука Федьковича писателя малоруского« — і підпис нечиткий — мабуть Л. Гузара. На стор. 13. зазначено, що автограф сей передав Науковому Тов. ім. Шевченка п. Роман Гузар, р. 1902.

Початок »фрашки« т. є. перші дві відслони друкуємо з перводруку' дальші з автографу.

Первовзір Федьковичевої фрашки, Шекспірова комедия, переложена П. Кулїшем п н. »Приборкана Гоструха« вийшла з передмовою і поясненями Дра Ів. Франка у Львові р. 1900. У передмові на стор. XIV. помістив видавець також замітку про перерібку Федьковича.

Друкарські похибки.

Стор.	Ряд.	Надруковано:	Має бути:
5	6 з дол.	що-б	щоб
8	8 з гор.	тодї	тогдї
33	6 з дол.	печенїжинскі	печинїжинскі
36	2 „	печинїжинина	Печинїжина
37	10 „	армашівну	Армашівну
43	13 „	князь	А князь
53	24 з гор.	лековірну	легковірну
74	9 з дол.	стоїть	стоїт
113	6 з гор.	Єзуіт	єзуіт
121	4 „	помагай	помогай
127	12 „	твої, очи як	твої очи, як
146	13 „	Подай, їх доле	Подай їх, доле.
159	11 з дол.	доушя	душя
160	5 з гор.	щ	що
166	12 „	черемшуї	Черемшу
166	13 „	сегодніїшно	сегодніїшної.
190	8 „	пропалась	пропала'сь.
198	7 „	пропущено слово:	Джімір.
224	18 з дол.	тютости	лютости.
233	16 „	вистулає	виступає
246	9 з дол.	шабю	шаблю
249	11 „	смеркового.	смерекового
260	16 з гор.	о голов	О голов
269	3 з дол.	з'пиняєсь	з'упиняєсь
276	4 з гор.	роспускаєсь	роспукаєсь
296	1 „	враз вами	враз з вами.
298	20 з дол.	секретарь	Секретар.
326	16 з гор.	потеряв	потеряв!
333	13 з дол.	нїжні	нїжні

Стор.	Ряд.	Надруковано:	Має бути:
362	7 з гор.	Дзінко	Дзвінко
367	10 з дол.	коли́на́	коли́на
383	11 з гор.	Дванáця́та	Дванáцята
385	2 з дол.	ти́дне.	тя́гне.
388	14 „	як так та	як та
397	12 з гор.	просїт	простїт
407	11 з дол.	udzież	tudzież
420	17 з гор.	Катра	Катря
431	2 „	присягати	прицягати.
431	3 „	прицягати	присягати.

Стор.	Рад.	Надруковано:	Має бути:
362	7 з гор.	Дзінко	Дзвінко
367	10 з дол.	колїна	колїна
383	11 з гор.	Дзанацїта	Дзанацїта
385	2 з дол.	тїлне.	тїгне.
388	14 „	як так та	як та
397	12 з гор.	просїт	простїт
407	11 з дол.	пдлїеї	тидлїеї
420	17 з гор.	Катра	Катра
431	2 „	приснтати	приниатати.
431	3 „	приниатати	приснтати.

Друкарські похибки.

Стор.	Рад.	Надруковано:	Має бути:
5	8 з дол.	що-б	щоб
8	8 з гор.	тоді	тоді
34	6 з дол.	печенїжинські	печенїжинські
36	2 „	печинїжинина	Печинїжина
37	10 „	приваншу	Аркашину
43	13 „	князь	А князь
53	24 з гор.	лековерну	летюзірну
74	9 з дол.	стоїть	стоїт
113	6 з гор.	Сзуїт	сзуїт
121	4 „	помагай	помогай
127	12 „	твої, очи як	твої очи, як
146	13 „	Подай, їх дало	Подай їх, дало
159	11 з дол.	душа	душа
160	5 з гор.	ц	що
166	12 „	черемшуї	Черемшу
168	13 „	сегодніщно	сегодніщно
190	8 „	пропалась	пропала'ся.
198	7 „	пропущено слово:	Дзвінір.
224	18 з дол.	тютости	лютости
232	16 „	вистулає	виступає
240	9 з дол.	шабло	шаблю
249	11 „	смерюкого	смерюкового
260	16 з гор.	о голов	О голов
269	3 з дол.	з'пинись	з'умнись
276	4 з гор.	роспускаєсь	роспускаєсь
296	1 „	прав вами	прав з вами
298	20 з дол.	секретаря	Секретар.
326	16 з гор.	потерпи	потерпі
333	18 з дол.	ніжні	ніжні

193190

B 3.118/3-1A

УКР.-РУСЬКА
БІБЛІОТЕКА

III.

ПИСАНЯ
ОСИПА ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА

III. 1. a.

B 3.118/3-1A

3-1A

УКРАІНСЬКО-
РУСЬКА
БІБЛІОТЕКА

III.

ПИСАНЯ
ФЕДЬКОВИЧА

VII.

I. A.